

Vajda Adrienn

Lehetséges-e a nők képviselete nők nélkül?

A női ügyek megjelenése a magyar Országgyűlésben
(1998–2014)

Politikatudományi Intézet

Témavezető: Várnagy Réka PhD

© Vajda Adrienn

Budapesti Corvinus Egyetem
Politikatudományi Doktori Iskola

Lehetséges-e a nők képviselete nők nélkül?
A női ügyek megjelenése a magyar Országgyűlésben
(1998–2014)

Doktori értekezés

Vajda Adrienn

Budapest, 2019

TARTALOMJEGYZÉK

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	9
1 BEVEZETÉS	10
2 IRODALMI ÁTTEKINTÉS	15
2.1 Képviselő	15
2.2 A nők képviselőinek szükségessége	22
2.3 Jelenlét	23
2.3.1 A nők deskriptív képviselőt befolyásoló tényezők	24
2.4 A nők tartalmi képviselője	27
2.4.1 A kritikus tömeg elmélete	27
2.4.2 A nők deskriptív képviselőtől várt hatások empirikus vizsgálata	29
2.4.3 A deskriptív képviselő kritikája	31
2.4.4 A tartalmi képviselő vizsgálatának alternatívája: a kritikus szereplő elmélete	33
2.4.5 A tartalmi képviselő vizsgálatának nehézségei	35
2.5 A „női érdek” és a „női ügy” meghatározásának problémája	38
3 MÓDSZERTAN	43
3.1 Törvényjavaslatok	47
3.2 Parlamenti kérdések és interpellációk	50
3.3 Esettanulmányok	53
4 MAGYARORSZÁGI HELYZETKÉP – A NŐK DESKRIPTÍV KÉPVISELETE	58
4.1 Magyar politikai feminista hagyományok	66
5 NŐI ÉRDEKEK MEGJELENÉSE A MAGYAR PARLAMENTBEN	71
5.1 Női érdekekre való hivatkozás a törvényjavaslatokban	76
5.1.1 Nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok az egyes parlamenti ciklusokban	77
5.1.2 Összegzés	84
5.2 Női érdekek megjelenése a kérdésekben és interpellációkban	87
5.2.1 Nőkre való hivatkozás a parlamenti kérdésekben és interpellációkban	90
5.2.2 Összegzés	96

6	ESETTANULMÁNYOK	102
6.1	A kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállása	103
6.2	A nők hagyományos szerepe: a gyes három évre való visszaállítása	122
6.3	A legtöbb képviselő által véleményezett javaslat: a családvédelmi törvény	136
6.4	Összehasonlító esettanulmány: az abortusz szabályozása	148
7	BEFEJEZÉS	164
8	FÜGGELÉKEK.....	174
8.1	A parlamenti pártok választási programjainak nőkhöz kapcsolódó pontjai.....	174
8.2	A törvényjavaslatok tízes „toplistája” a női felszólalások, illetve a felszólaló képviselelők száma szerint.....	178
8.3	Az esettanulmányokhoz felhasznált dokumentumok és sajtóanyagok jegyzéke.....	180
8.3.1	Forrásjegyzék – A kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállása.....	180
8.3.2	Forrásjegyzék – A nők hagyományos szerepe: a gyes három évre való visszaállítása.....	185
8.3.3	Forrásjegyzék – A legtöbb képviselő által véleményezett javaslat: a családvédelmi törvény.....	188
8.3.4	Forrásjegyzék – Összehasonlító esettanulmány: az abortusz szabályozása.....	192
9	HIVATKOZÁSJEGYZÉK.....	195
10	A SZERZŐ KORÁBBAN A TÉMÁBAN KÉSZÍTETT PUBLIKÁCIÓI.....	207

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra:	Mansbridge (2003) képviselettipológiája	19
2. ábra:	Hannah Pitkin (1967) képviselettipológiája	21
3. ábra:	A női képviselők aránya a magyar parlamentben az egyes választások után (1990–2018).....	44
4. ábra:	World Value Survey adatok, Magyarország (1998, 2009).....	65
5. ábra:	A parlamenti pártok posztmaterialista – tradicionális értékskálán elfoglalt pozíciója (2002, 2006, 2010)	72
6. ábra:	Összefoglaló ábra – A parlamenti kérdésekben és interpellációkban megjelenő női témák fő típusainak megoszlása (1998–2014).....	99

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat:	A politikai képviselet módjai – Andeweg (2003) tipológiája	18
2. táblázat:	Az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok száma az egyes parlamenti ciklusokban (1998–2014).....	49
3. táblázat:	Az egyes parlamenti ciklusokban vizsgált kérdések és interpellációk száma (1998–2014)	52
4. táblázat:	A női képviselők mandátumszerzési struktúrája 1990 és 2010 között	60
5. táblázat:	Összefoglaló táblázat – Nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok	85
6. táblázat:	Összefoglaló táblázat – A női témák megjelenése a parlamenti kérdésekben és interpellációkban (1998–2014)	90
7. táblázat:	A baloldali párthoz tartozó-, valamint a női képviselők száma és aránya a kérdést/interpellációt feltevők között (1998–2014).....	100
8. táblázat:	A „kapcsolati erőszak” önálló büntetőjogi tényállását megteremtő törvényjavaslat parlamenti általános vitája során elhangzott felszólalásokban használt érveléstípusok megoszlása nő/férfi bontásban (2013)	119
9. táblázat:	A nők képviseletének parlamenten belüli és kívüli kontextusa (2013)	121
10. táblázat:	Az általános vita során a egyes szabályozásához kapcsolódóan elhangzott felszólalásokban használt érveléstípusok megoszlása nő/férfi bontásban (2010)	135

11. táblázat:	A családvédelmi törvény általános vitája során elhangzott felszólalásokban használt érveléstípusok megoszlása nő/férfi bontásban (2011).....	146
12. táblázat:	Az 1992.évi LXXIX. törvény módosításának (2000), valamint Magyarország Alaptörvényének (2011) parlamenti vitája során használt érveléstípusok megoszlása nő/férfi bontásban.....	161
13. táblázat:	A nők képviselőitének parlamenti kontextusa (2000, 2011).....	163

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik segítettek és támogattak az értekezés megírásában...ami végre elkészült. Arra nem vállalkozom, hogy mindenkit név szerint felsoroljak, mert véletlenül sem szeretnék senkit sem kihagyni. Néhány személyt azonban szeretnék külön kiemelni. Először is köszönettel tartozom témavezetőmnek, Várnagy Rékának, aki az ötleteivel, észrevételeivel és hasznos tanácsaival segítette az „alkotói folyamatot”. A dolgozat jelenlegi formája nagyrészt a találkozóinkon általában elhangzó „*Tök jó, de...*” kezdetű mondatainak eredménye, amiből még nyilván lenne pár a tarsolyában. Hálás vagyok Ilonszki Gabriella tanárnőnek, aki nélkül ma nem tudom miről szólna ez az értekezés. Szakmailag nagyon sokat köszönhetek neki, amit a nők képviselőjével foglalkozó közös munkáink is bizonyítanak. A munkatársaim közül mindenképpen szeretném kiemelni Lukács Gabriellát és Bagi Ibolyát, akikhez bármikor segítségért fordulhattam, mindig segítőkészek voltak. Végül, de egyáltalán nem utolsó sorban pedig köszönettel tartozom a férjemnek, aki ma biztos vagyok benne, hogy sokkal többet tud a nők tartalmi képviselőjének kutatásával kapcsolatos dilemmákról, mint amennyit szeretne. Az ő támogatása nélkül ez a dolgozat biztosan nem készülhetett volna el.

1 BEVEZETÉS

A női képviselet kérdése az elmúlt évtizedekben „divatos” vált a politikatudományban és más tudományokban, ahogy egyre több szempontból kerülnek fel a női kérdések a tudományos napirendre. Ezzel párhuzamosan egyre több törekvés irányul a nők politikai és egyéb döntéshozatali testületekben való részvételének növelésére, mely elsősorban a nemzetközi szervezetek (például: Európa Tanács, Egyesült Nemzetek Szövetsége), valamint az Európai Unió által egyre gyakrabban megfogalmazott, a kiegyensúlyozott képviselet¹ megvalósítására vonatkozó célkitűzésében ölt testet. A nők és a férfiak egyenlő politikai részvétele mellett felhozott érvek között rendszerint a nagyobb társadalmi egyenlőség, a hatékony demokrácia és a jó kormányzás elérésének lehetősége szerepel (EIGE 2016). Bár az utóbbi időszakban a nők parlamenti aránya emelkedő tendenciát mutat, a nők az egyes parlamentekben továbbra is alulreprezentáltak, arányuk világszerte átlagosan 20–25 százalék (Európai Bizottság jelentése 2018, 25). Úgy tűnik, hogy a nemzetközi szinten abban egyetértés van, hogy ezen a helyzeten változtatni szükséges, ezt az igényt mutatja például az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2003)3. számú ajánlása, amely a férfiak és a nők kiegyensúlyozott (értsd legalább 40 százalékos) képviseletét javasolja a politikai és egyéb döntéshozó testületekben; vagy hogy az ENSZ 2015-ben elfogadott, 2030-ra vonatkozó fenntartható fejlesztési célkitűzései között szerepel a nők teljeskörű és tényleges, politikai, gazdasági, valamint közéleti részvételének biztosítása (5.5. célkitűzés, ENSZ 2015). A kiegyensúlyozott képviselet megvalósításának célkitűzését különböző nemzetközi stratégiák keretében is igyekeznek támogatni (az Európa Tanács nemek közötti egyenlőséget célzó 2014–2017, valamint 2018–2023 közötti stratégiája; az Európai Bizottság 2010–2015, illetve 2016–2019 közötti időszakra vonatkozó stratégiai kötelezettségvállalása). Az egyes államok ezirányú elkötelezettségét mutatja, hogy egyre több országban kerül bevezetésre a jelöltállításra vonatkozóan törvényileg/alkotmányosan előírt nemi

---

¹ A kiegyensúlyozott képviselet esetén a döntéshozó testületekben az egyes nemek aránya 40 és 60 százalék közötti.

kvóta², és/vagy fogalmaznak meg a nők politikai szerepvállalásának növelésére irányuló célkitűzéseket³.

A női képviselet előtt álló akadályok feltérképezése és megszüntetése fontos lépés, azonban érdemes előtte arra a kérdésre is reflektálni, hogy miért kellenek egyáltalán nők a politikába? A nők politikai képviseletének növekedésétől elsősorban azt várják, hogy hatásukra új, női szempontok, illetve több „tipikusan női ügy” jelenik meg a politikai vitákban a nők eltérő prioritásai és értékrendje miatt, mely minőségileg változtatja meg a döntéshozatal folyamatát és a képviseletet (Murray 2013). A túlnyomóan férfitöbbségű parlamentekkel szemben felhozott egyik vád ugyanis az, hogy ezekben a törvényhozó testületekben nem találunk képviseletre a női érdekek, és a politikai kultúrát a férfiak viselkedése és tapasztalatai határozzák meg (Európa Tanács 2018, 27; Phillips 1995). A legtöbb tanulmány ennek megfelelően a nők nagyobb arányú parlamenti részvételét szorgalmazza, viszont kérdés, hogy a nők „látszólagos” hiánya a törvényhozó testületekben valóban képviseleti deficitet okoz-e és a nők érdekeit csak és kizárólag női politikusok jeleníthetik-e meg?

Tapasztalat hiányában arra a kérdésre, hogy milyen lenne a politika, ha több nő venne részt a döntéshozatalban, empirikus alapokon nyugvó választ nem tudtunk adni a magyar esetre vonatkozóan. A kérdés azonban máshogy is megközelíthető: mit mondhatunk a női képviseletről egy férfitöbbségű parlamentben? A képviselőnők hiánya valóban a női érdekek megjelenésének, a nők tartalmi képviseletének hiányát eredményezi? Értekezésemben ezen kérdésekből kiindulva, a magyar esetet vizsgálom meg az 1998 és 2014 közötti négy parlamenti ciklusban, feltételezve, hogy a nők meglehetősen alacsony számszerű parlamenti képviselete ellenére⁴ megjelennek a női ügyek a parlament napirendjén. Egy demokratikus államban ugyanis a parlamentnek nyilván foglalkoznia kell olyan ügyekkel is, amelyek elsősorban vagy többnyire a nőket érintik, mivel nehezen hagyhat figyelmen kívül egy, a nőkhöz hasonlóan népes társadalmi csoportot. A téma részletes tárgyalása előtt azonban fontos megjegyezni,

---

² Jelenleg az Európai Unió kilenc tagállamában alkalmaznak törvényileg előírt nemi kvótát a jelölállításra vonatkozóan a parlamenti választásokon: Belgium, Franciaország, Görögország, Horvátország, Írország, Lengyelország, Portugália, Spanyolország és Szlovénia (IDEA Gender Quotas Database 2018).

³ Magyarország esetében lásd: 1004/2010. (I. 21.) Korm. határozat a Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlőségét Elősegítő Nemzeti Stratégia – Irányok és célok 2010–2021.

⁴ A magyar Országgyűlésben a rendszerváltás óta 10 százalék körül stagnál a képviselőnők aránya.

hogy a női képviselet, illetve a női érdekek vagy ügyek meghatározása számos kérdést felvet, melyek abból adódnak, hogy az irodalomban nincs egy egységes álláspont arra vonatkozóan, hogy egyrészt mit értünk a képviselet és ezen belül a női képviselet alatt, másrészt a női érdekek és ügyek körének meghatározása hasonló problémákba ütközik. A képviselet – a legegyszerűbb felosztást tekintve (McLean 1991, 173–174) – jelentheti valamely társadalmi csoport számszerű reprezentációját, de felfogható valamely csoport érdekeinek képviseleteként is, amely során nem számít a csoport érdekét képviselő személy kiléte. A nők képviselete – mely csoport meghatározásával kapcsolatban, ahogy arra a későbbiekben ki is térek majd, szintén problémákba ütközünk – tehát egyrészt jelentheti a nők számszerű parlamenti jelenlétét (leíró vagy más néven deskriptív képviselet), másrészt jelentheti tartalmi/szubsztantív képviseletüket, mely megvalósulása során nem a női képviselők száma a mérvadó, hanem az, hogy a nők érdekei képviseletre találnak-e – nemtől függetlenül – valamely képviselő által (Childs és Krook 2006, 2008, 2009; Celis et al. 2008). Ha tehát az a kérdés, hogy a nők érdekei képviselve vannak-e egy testületben, célszerű ez utóbbi megközelítés alapján vizsgálni, megjegyezve, hogy egyes szerzők szerint a nők nagyobb arányú jelenléte és a női ügyek parlamenti napirenden való fokozottabb megjelenése között pozitív kapcsolat áll fenn⁵. Még ha a képviselet jelentésével kapcsolatban sikerül is dűlőre jutni, a következő akadályt a női érdek, illetve a nőkhöz kapcsolódó ügyek körének meghatározása jelenti. A probléma ugyanis az, hogy a nők esetében nem feltételezhetünk egységes csoportérdeket, melynek oka, hogy a nők megtalálhatók minden társadalmi rétegben, éppen ezért a nők érdekeiket tekintve heterogén csoportnak tekinthetők. Bár nyilván vannak olyan ügyek, életpaszlatok, amelyekben a nők többsége osztozik, viszont az egy más kérdés, hogy az ezekhez való konkrét viszonyulásokban már lehetnek, sőt nagy valószínűséggel vannak is különbségek. Éppen ezért a női érdek fogalma meglehetősen szerteágazó, illetve könnyen találhatunk egymással összeütköző, rivális „női” érdekeket. A gender szakirodalomban nem meglepő módon nincs egyetértés a nők képviseletének tartalmáról, az egyes kutatók különbözőképpen definiálják a női érdekeket és határozzák meg a nőkhöz kapcsolódó ügyek körét. A női képviselet meghatározásakor

---

⁵ Ezzel a kérdéssel részletesen a nők leíró és tartalmi képviselete közötti kapcsolattal foglalkozó fejezet foglalkozik.

alapvetően három megközelítést alkalmaznak a női ügyekre vonatkozóan (Gwiazda 2018): (1) feminista igényekre; vagy (2) konzervatív (hagyományos nemi szerepeken alapuló) és feminista igényekre fókuszálnak; illetve a (3) társadalmilag konstruált érdekek képviselőjének megvalósulására. Ez utóbbi esetben elvileg a nők határozzák meg a női érdekeket és ügyeket, a kutatások során pedig jellemzően ezek napirendre kerülését vizsgálják. Azonban mindhárom megközelítés esetleges, és könnyen kizárhatja a nők valamely csoportját a vizsgálódásból, továbbá fontos észben tartani, hogy szinte valamennyi közpolitika hatással van a nőkre is, tehát a nőket érintő közpolitikák (bár nyilván vannak egyértelmű esetek) pontos lehatárolása szintén egy nehéz vállalkozás. Értekezésemben éppen ezért elsősorban azokat az eseteket keresem, mikor maguk a képviselők azonosítják a nők érdekeit. A női érdekek reprezentációja szempontjából tehát az az elsőszámú kérdés, hogy az egyes parlamenti ciklusokban a képviselők mely témákról gondolták azt, hogy azok nőkhöz kapcsolódó ügyek, illetve milyen témák kapcsán hivatkoztak a nők vagy a nők valamely csoportjának érdekeire. Számítva azonban arra, hogy sok „női témával” kapcsolatban a képviselők nem teszik nyilvánvalóvá, hogy az a nők miatt fontos, elsősorban őket érinti, mégis elsőszámú címzettjei a nők – elég csak a gyermekvállalás ösztönzésére gondolunk, amellyel kapcsolatban az intézkedések bár nagyrészt a nőket érintik, azok indokolásaként sok esetben demográfiai vagy gazdasági érveket hoznak fel –, ezért a kutatást kibővíttem a „nem deklaráltan női ügyekkel” is. Ehhez persze a magyar sajátosságokat figyelembe véve szükséges a női ügyek egy lehetséges, általam vizsgált körének előzetes meghatározása, amely egyaránt számba veszi a nők hagyományos, családon belüli szerepéhez kapcsolódó intézkedéseket, ahogy az esélyegyenlőségük előmozdítását szorgalmazó javaslatokat is. (A női ügyek operacionalizálásáról részletesen a módszertani fejezetben lesz szó.) A nők tartalmi képviselőjének kérdéseit elsősorban a parlamenti ellenőrzés két eszközén: a kérdéseken (írásbeli és szóbeli), valamint az interpellációk intézményén keresztül igyekszem megválaszolni. Ezek az – eredendően az ellenzéki, de ma már a kormánypártok által is egyre gyakrabban használt – eszközök ugyanis lehetőséget adnak arra, hogy a képviselők a törvényalkotás napirendjén amúgy nem szereplő témákat felvessenek, bizonyos társadalmi problémákra rávilágítsanak, számukra fontos ügyeket, általuk képviselt érdekeket megjelenítsenek (például a kérdést valamely társadalmi csoport érdekeire hivatkozva teszik fel). A vizsgálat másik területét az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok alkotják, melyek

többségét a kormány nyújtotta be. A nőkhöz kapcsolódó ügyek azonosításához a benyújtott törvényjavaslatokat elsősorban nem a szabályozás tartalma alapján nézem át, hanem aszerint, hogy azok általános indokolásában felmerül-e a nőkre, vagy a nők valamely csoportjára való explicit hivatkozás, tehát az, hogy az ő jólétük, helyzetük javítása érdekében terjesztik-e be az adott javaslatot.

A fentiekben röviden felvillantott problémákat részletesen az értekezés irodalmi áttekintése tárgyalja, amely kitér a képviselő és ezen belül a női képviselő kérdésére, valamint a női érdekek és ügyek meghatározásának problémájára is. A módszertani fejezetben az irodalomból következően határozom meg a dolgozat kutatási kérdését és a vizsgálati területekhez (a törvényjavaslatokhoz, valamint a parlamenti kérdésekhez és interpellációkhoz) kapcsolódó hipotéziseket. A női ügyek parlamenti megjelenésének kutatásával kapcsolatban azonban már most fontosnak tartom megjegyezni, hogy a dolgozatnak nem célja a női ügyek körének és tartalmának pontos meghatározása, tehát az, hogy ezekre vonatkozóan definícióval szolgáljon, azonban a fogalmak operacionalizálása, hogy a *konkrét kutatás* során mit tekintek női ügynek, elengedhetetlen. Célom, hogy az 1998 és 2014 között vizsgált négy parlamenti ciklusra vonatkozóan meghatározásra kerüljön az, hogy az egyes ciklusokban elsősorban a képviselők mit értettek női ügyeken, illetve – amennyiben volt ilyen, akkor – a nők mely csoportjának érdekképviselője volt hangsúlyos, továbbá, hogy milyen jellegű (alapvetően feminista vagy a hagyományos nemi szerepekre alapozó) ügyek merültek fel a nőkkel kapcsolatban (akár explicit nőkre való hivatkozás nélkül). Az értekezés a parlamenti kérdések és interpellációk, valamint a törvényjavaslatok tartalomelemzésén kívül négy esettanulmányt is tartalmaz, melyek célja a 2010–2014-es parlamenti ciklus négy olyan törvényjavaslatának parlamenti és – amennyiben volt – parlamenten kívüli vitájának bemutatása, amelyek valamilyen szempontból, de a nőkhöz kapcsolódnak. Bár a kiválasztás szempontjait és az esettanulmányok tárgyát képező törvényjavaslatokat a módszertani fejezet tartalmazza, itt annyit megjegyeznék, hogy a négy esettanulmány között egyaránt szerepel feminista értékrendet megjelenítő, illetve a hagyományos nemi szerepekhez kapcsolódó törvényjavaslat is.

2 IRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1 Képviselet

A mai demokratikus államokban a képviseleti demokrácia elve érvényesül, ahol a választások célja, hogy általuk elvileg a legjobb közpolitikák és az azokat képviselő politikusok kerüljenek kiválasztásra (Manin et al. 1999, 29). Ez alapján tehát a folyamat lényege az, hogy az állampolgárok preferenciáit valahogyan közpolitikákká alakítsák. Kérdés azonban, hogy pontosan mit is értünk képviselet alatt? Hogyan történik a képviselet? Bár általánosságban – és kissé talán semmitmondóan – azt mondhatjuk, hogy a képviselet során a politikai képviselők közvetítenek az állampolgárok és a jog között, feladatuk pedig a társadalomban jelenlévő érdekek minél teljesebb képviselete, mégsem jutottunk közelebb a képviselet tartalmához. Az előbbi meghatározás alapján a képviselők a társadalom egyfajta leképezését jelentik, mely során feladatuk a társadalomban jelenlévő versengő érdekek, igények és értékek, identitások stb. megjelenítése (Best és Cotta 2000, 7), a kérdés ennek kapcsán pedig az, hogy ezen törésvonalak megjelenítése során a képviselő és a képviselt között milyen az ideális kapcsolat, mikor valósul meg egyáltalán a képviselet. Az irodalomban egyrészt számos képviselet-definíció szerepel, másrészt pedig ezek a meghatározások lényegesen eltérhetnek egymástól. Az alábbiakban ezért egyes, a képviselettel és annak tartalmával kapcsolatban felmerülő problémák kerülnek röviden bemutatásra. A felsorolás azonban nem teljeskörű, mivel csak a főbb dilemmákat kívánja megjeleníteni.

Azzal kapcsolatban, hogy pontosan mit is értünk képviselet alatt alapvetően két fő rivális elmélet azonosítható, nevezetesen a mikrokozmosz és a megbízó-megbízott felfogás (McLean 1991, 173–174). Az első megközelítés szerint akkor beszélünk képviseletről, ha a parlament összetétele tükrözi a társadalom összetételét, és az valójában a társadalom reprezentatív mintáját jeleníti meg. A képviselet ebben az esetben tehát egyet jelent a statisztikai reprezentativitással, mely alapja lehet pl. a nem, társadalmi osztály, foglalkozás, régió stb. A mikrokozmosz képviselet ezért egyfajta társadalmi determinizmust is feltételez azáltal, hogy a képviseltek és a megválasztott képviselők hasonlóságából indul ki. A felfogás lényege, hogy a parlamentre mint a társadalom egy mintájára tekint. A megbízó-megbízott felfogás ezzel szemben azt

állítja, hogy a képviselet szempontjából nem a képviselő-testület összetétele, hanem a testület döntései a meghatározóak (Farrell 2011, 10). A koncepció lényege, hogy a képviselők, vagyis a megbízottak ebben az esetben egyfajta helyettesítési joggal lesznek felruházva, hogy megbízóik (a képviseltek) érdekében cselekedjenek. A két csoport, tehát a megbízók és a megbízottak, között nincs feltétlenül hasonlóság, a képviselet szempontjából csak az számít, hogy a megbízottak valóban a választók (a megbízóik) érdekeit szolgálják-e vagy sem. Ez esetben tehát a parlament statisztikai összetétele kevésbé, sőt egyáltalán nem fontos, mivel csak az számít, hogy a döntések meghozatalakor a képviselők választóik érdekében cselekedtek-e. A megbízó-megbízott koncepció tehát azt mondja, hogy akár egy túlnyomórészt ötvenes férfiakból álló parlament is lehet képviseleti, ha a képviselők a választóik nevében, az ő érdekeiket érvényesítve hozzák meg a döntéseket (Farrell 2011, 10). Ehhez kapcsolódóan – a két megközelítést egymással szembe állítva –, a mikrokozmosz felfogással szemben gyakran pont azt hozzák fel ellenérvként, hogy valakinek/valamilyennek „lenni” (például nőnek/férfinak lenni, vagy valamely nemzetiséghez tartozni) nem jelenti azt, hogy a képviselő feltétlenül az adott csoport érdekeinek megfelelően cselekszik (például a női képviselők parlamenti jelenléte közel sem jelent garanciát arra vonatkozóan, hogy parlamenti működésük során a női szavazók érdekeit kívánják előmozdítani) (Farrell és Scully 2007, 48). E kritikától függetlenül a képviselet leíró, tehát bizonyos társadalmi csoportok számszerű parlamenti jelenlétére fókuszáló felfogásának van létjogosultsága (Mansbridge 1999, 643–648), mivel a képviselők és a választók közötti hasonlóság bizonyos esetekben növelheti a bizalmat (valamely kisebbségi csoport bizalma nőhet, ha a testületben egy hasonló társadalmi jellemzőkkel bíró képviselő is jelen van); vagy, ha a választók nem rendelkeznek pontos preferenciákkal valamilyen közpolitikával kapcsolatban, akkor segíthet a képviselő és választói közötti hasonlóság: a képviselők az alapján cselekedhetnek, amit arról gondolnak, hogy választóik többsége cselekedne. Mivel azonban a két elmélet valójában a képviselet más-más dimenzióját vizsgálja (a mikrokozmosz felfogás esetén a képviselő-testület összetétele, míg a megbízó-megbízott felfogásnál a parlament döntései vannak a fókuszban), ezért a két képviseletfelfogás nem hasonlítható össze és nem tudjuk megmondani azt, hogy valójában melyik tekinthető jobbnak (Farrell 2011, 10–11).

A két felfogás egyébként szorosan kapcsolódik a választási rendszerekhez – ami a későbbiekben a nők képviseletével, pontosabban a nők számszerű képviseletének akadályaival kapcsolatban még fontos lesz. A mikrokozmosz vagy más néven tükör képviseletelmélet olyan technikát feltételez, amely a képviselők és a képviseltek közti hasonlóságot biztosítja, tehát az arányos választási rendszerekhez áll közel. A megbízó-megbízott felfogás pedig inkább többségi logikát feltételez, ugyanis abból indul ki, hogy a képviselőnek a képviselt közösség többségi álláspontját kell megjelenítenie (ezáltal megjelenik az elszámoltathatóság kritériuma is).

A fenti különbségtétel a képviselet kérdésére *összességében*, a parlamentre mint kollektív testületre tekint. A képviselet vizsgálatának azonban további kiegészítő, illetve alternatív megközelítései is vannak. Ilyen például az egyes parlamenti képviselők szerepe, illetve a képviselet fogalmának meghatározásakor további szempontként vehető figyelembe például a képviselet iránya, vagy a képviselők és a képviseltek közötti kapcsolat minősége. Csak röviden ismertetve ezek a következőket jelentik. A képviselet irányát tekintve alulról irányított képviseletről beszélünk akkor, ha a képviselet folyamata az állampolgárokkal kezdődik: az állampolgároknak különböző nézeteik vannak, amelyeket a képviselet folyamata során a politikai szereplők (egyének, pártok) igyekeznek közpolitikává alakítani (Andeweg 2003, 152). Ebben az esetben a képviselők reszponzivitása a képviselet szempontjából meghatározó, vagyis az, hogy a képviselők milyen mértékben fejezik ki az általuk képviseltek nézeteit, milyen mértékben reagálnak a választók igényeire. A felülről irányított képviselet során a folyamat fordított: a képviselők (legyenek akár egyéni képviselők vagy pártok) alakítják ki saját nézeteiket, melyeket átadnak az állampolgároknak. Az állampolgárok ezen nézetek alapján választanak és a képviselőket felhatalmazzák. A képviselők fogékonysága helyett a hangsúly itt az elszámoltatásra kerül (Andeweg 2003, uo.). A képviselet típusok ebben a megközelítésben tovább differenciálhatóak, ugyanis mindkét képviseleti módhoz, tehát az alulról- és a felülről irányított képviselethez is két különböző típusú kontrollmechanizmus társulhat: *ex ante* (a választók előzetesen döntenek arról, hogy ki léphet be a képviseleti folyamatba, tehát ki képviselheti őket), illetve *ex post* (a választó utólag bünteti vagy jutalmazza a képviselőt, dönt arról, hogy ismét bizalmat szavaz-e neki vagy sem). A képviselet iránya és az alkalmazott kontrollmechanizmus alapján összesen négy képviselet típus azonosítható (1. táblázat, Andeweg 2003, 153;

Andeweg és Thomassen 2005, 512–515). Az alulról irányított képviselet megvalósulhat a delegálás (ex ante kontroll) és a rezponzivitás (ex post kontroll) elve alapján is. Előbbi (a képviseleti demokrácia ideáljának is tekinthető) a választók stabil közpolitikai preferenciáit és a politikai napirend kiszámíthatóságát feltételezi. Utóbbi egy olyan dinamikus képviseletet jelent, amelyben a képviselők folyamatosan képesek reagálni a változó választói preferenciákra. Ez a felfogás a választók és a politikai napirend folyamatos változásából indul ki, és feltételezi, hogy a képviselők figyelik a választók preferenciáinak változását és azokra reagálnak. Ez a képviselet típus tehát egyfajta hiperérzékenységet vár el a képviselőktől. A fentről irányított képviselet során ugyanezen két kontrollmechanizmus alapján megkülönböztethető egymástól a felhatalmazás (ex ante kontroll) és az elszámoltathatóság (ex post kontroll) elve. A felhatalmazás során a pártok különböző programokat ajánlanak, amelyek alapján a szavazók kialakítják preferenciáikat, és ez alapján képesek megkülönböztetni egymástól a pártokat. További feltételezés a politikai napirend kiszámíthatósága. Az elszámoltathatóság modellje szerint a képviselők politikai vállalkozókként működnek. A modell sem a választói preferenciák stabilitására, sem a politikai napirend kiszámíthatóságára vonatkozóan nem él előzetes feltételezéssel, azonban fontos kritériuma, hogy a választók képesek legyenek megítélni a kormányzat teljesítményét és azt utólag értékelni.

1. táblázat: A politikai képviselet módjai – Andeweg (2003) tipológiája

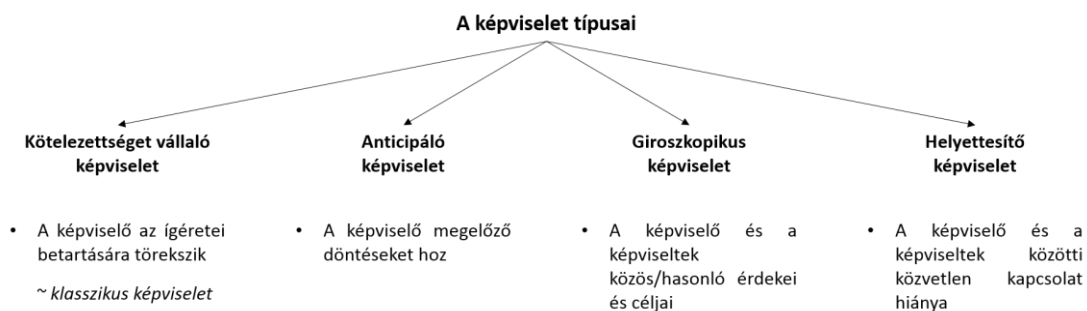
		Kontrollmechanizmus	
		ex ante	ex post
A képviselet iránya	felülről irányított	felhatalmazás	elszámoltathatóság
	alulról irányított	delegálás	rezponzivitás

Forrás: Andeweg (2003, 153); Andeweg és Thomassen (2005, 512)

A képviseleti rendszerekben további kérdésként merül fel a képviselethez kapcsolódó megbízó-megbízott relációból adódóan az állampolgárok és képviselőik közötti viszony, nevezetesen az, hogy a képviselőknek mennyire kell megfelelniük a választók akaratának (Rehfeld 2009, 214). A képviselet működési elve alapján hagyományosan megkülönböztethető egymástól a megbízott (*trustee*) és a küldött (*delegate*), mely felosztás a szabad és a kötött mandátum problémájának is

megfeleltethető. A két típus közötti fő különbségek a következőkben ragadhatók meg: a képviselő döntésének alapja (a képviselő önállóan dönt vagy köti a választókerülete), a törvényhozás célja (a képviselő mindenkinek vagy csak az állampolgárok egy részének az érdekeit szolgálja), valamint a képviselő rezponzivitása a szankciókra (általában, de nem kizárólag ez alatt az újraválasztás fontossága értendő) (Rehfeld, 2009, 2011). A megbízott képviselők működését nem köti a választók akarata, a döntések meghozatalakor saját belátásuk szerint cselekednek. Ezzel szemben a küldöttek (delegálás modellje, kötött mandátum) kevésbé függetlenek választóik akaratától. Mivel a képviselet fogalma mindig magában hordozza a képviselő-képviselt viszonyrendszert, ezért Mansbridge (2003) ezt a hagyományos képviseleti felosztást a képviselet relációs struktúrájának figyelembevételével finomította. Összesen négy képviseletitípust azonosított (1. ábra): kötelezettséget vállaló képviselet, amely során a képviselő ragaszkodik a kampány során tett ígéreteihez; anticipáló képviselet, amely során a képviselő igyekszik a szavazók jövőbeli igényeinek megfelelően működni; giroszkopikus képviselet, mely alapja a képviselő és a képviselt közötti hasonlóság; valamint a helyettesítő képviselet, ahol a képviselet egy olyan képviselő által történik, akinek nincs közvetlen kapcsolata az általa képviseltekkel. Ez utóbbi képviseletitípus vizsgálata leginkább akkor kap jelentőséget, mikor valamely politikailag releváns társadalmi csoport deskriptív képviselete nem biztosított: valamely képviselő vállalja-e azon szempontok és érdekek megjelenítését, melyek képviselete egyébként nem lenne biztosított?

1. ábra: Mansbridge (2003) képviselettipológiája

Szerző által készített ábra, forrás: Mansbridge (2003)

A politikai képviselet fogalma a képviselet általános fogalmához hasonlóan számos kérdést vet fel, annak tartalmát ugyanis az egyes kutatók különbözőképpen határozzák meg. A problémát sok esetben az okozza, hogy a képviselői létet és a hozzá kapcsolódó cselekvést szétválasztják. Az elmélet sok esetben csak azt mondja meg, hogy az adott esetben formálisan képviseletről beszélünk-e, tehát valamely személyt a közösség elismer-e képviselőjeként, viszont a képviselői léthez kapcsolódó cselekvéssel nem foglalkozik (Rehfeld 2006, 17). A politikai hivatal viselése azonban önmagában nem eredményez képviseletet, az mindig valamilyen típusú cselekvést jelent, melyet a hozzá társított funkció határoz meg, ami a képviselet célját adja meg. A „hagyományos megközelítés” szerint (ami Hannah Pitkin nevéhez köthető) a politikai képviselet magában foglalja a felhatalmazást, az elszámoltathatóságot, valamint a képviselő azon kötelezettségét, hogy mások érdekében cselekedjen.

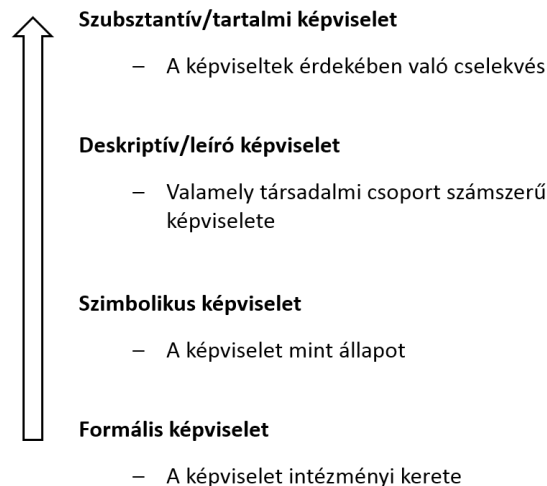
Hannah Pitkin (1967) képviselettipológiája alapján ma rendszerint négy típusú képviseletet különböztetünk meg egymástól (2. ábra): formális, szimbolikus, deskriptív (leíró), valamint szubsztantív (tartalmi) képviselet. A *formális képviselet* az intézményi keretekre utal (szabályok és előírások), melyek megelőzik és megalapozzák a képviseletet. Két fontos aspektusa a felhatalmazás, amely lényege, hogy a képviselő milyen módon nyeri el pozícióját (például választás útján) és milyen módon tudja érvényesíteni döntéseit; illetve az elszámoltathatóság, amely arra utal, hogy a választók képesek-e számon kérni képviselőjüket, ha nem az ő igényeiknek megfelelően cselekszik (Kurebwa 2015, 51). A *szimbolikus képviselet* szerint a képviselők az általuk képviselt csoportokat jelképezik, tehát ennél a képviselettípusnál nem a képviselő személye és cselekvése a lényeges, hanem az, hogy azok, akiket képvisel, hogyan érzékelik és értékelik őt (Kurebwa 2015, 52). Az egyes társadalmi csoportok, például a nők esetében a szimbolikus képviselet tehát akkor valósul meg, ha a nők azt gondolják, hogy képviselve vannak. A *deskriptív/leíró képviselet* arra utal, hogy bizonyos politikailag releváns jellemzőkkel (például nem, etnikum, osztály stb.) bíró csoportok milyen arányban vannak képviselve a parlamentben. A *szubsztantív/tartalmi képviselet*⁶ ennél több, ugyanis ez akkor valósul meg, ha a

---

⁶ A „szubsztantív képviselet” kifejezést Pitkin nem használta, helyette ezt a képviselettípust úgy határozta meg mint olyan képviseletet, mely során a képviselők valaki(k)ért vagy valaki érdekében cselekednek.

képviselő az általa képviseltek érdekében cselekszik, az ő igényeiknek megfelelően, tehát ha a képviselő reagál a képviseltek igényeire (Pitkin 1967, 112–143).

2. ábra: Hannah Pitkin (1967) képviselettipológiája

Szerző által készített ábra

Bár az már világosan látszik, hogy nincs a képviseletnek egy egységes definíciója, ezen a ponton mégis röviden ki kell térni a pártok képviseleti folyamatban betöltött szerepére. Elsősorban ugyanis a pártok hivatottak leképezni a társadalomban meglévő törésvonalakat, az állampolgárok társadalmi és ideológiai megosztottságát. Éppen ezért ma már inkább az egyes parlamentek összetételével kapcsolatban (a mikorokozmosz felfogáshoz kapcsolódóan) sokkal inkább az az elvárás, hogy az tükrözze a társadalomban jelenlévő pártpreferenciák erőviszonyait (Andeweg 2003, 150). Ma az egy általános jelenségnek tekinthető, hogy a képviselet sokkal inkább tekinthető felülről irányított képviseletnek, semmint egy alulról építkezőnek. A politikai napirendet ugyanis a pártok határozzák meg, és egyre inkább kezdik elveszíteni a kapcsolatot a választókkal (Andeweg 2003, 155). A pártok a politika világában kapuőr szerepet töltenek be jelentős mértékben meghatározva a képviselendő közpolitikák körét és az azokkal kapcsolatos álláspontokat, valamint az egyes képviselők viselkedését is. Ez utóbbi elem kifejezetten fontos a képviselő és a képviseltek érdekei közötti kapcsolat vizsgálatakor. A legtöbb esetben ugyanis nem lehet egyértelműen elválasztani a párt hatását a képviselő viselkedésétől. A képviselő

szerepfelfogására (kiket és hogyan képvisel), értékrendjére nyilvánvalóan jelentős befolyással van a pártja.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a fejezetben a képviselet fogalmával kapcsolatban felvetett néhány kérdés rávilágított arra, hogy a szakirodalomban közel sincs egyetértés abban, hogy pontosan mit is jelent a képviselet, mi annak a tartalma. Utalva az értekezés témájára és egyben a következő fejezetre is, fontos megjegyezni, hogy a képviseletről alkotott elképzelésünk alapvetően befolyásolja, hogy mit gondolunk a női képviseletről, annak szükségességéről, illetve arról, hogy mikor tekintjük megvalósultnak a nők képviseletét. Leegyszerűsítve ugyanis ha a mikrokozmosz felfogásból indulunk ki, akkor a női képviselet egyet jelent a nők deskriptív képviseletével. Ha pedig a megbízó-megbízott elméletet vesszük alapul, akkor már nem a parlament összetétele a fontos, tehát nem az számít, hogy hány női képviselő ül a parlamentben, hanem az, hogy a nőket érintő ügyekben hogyan valósul meg a nők képviselete. Ez alapján tehát adott esetben egy férfi képviselő is lehet kritikus szereplő a női ügyeket illetően, egy férfi is képviselhet női érdekeket. Tekintve, hogy a gender szakirodalom a nők képviseletének mindkét aspektusát kutatja, a következő fejezetben az ehhez kapcsolódó szakirodalmat tekintem át röviden.

2.2 A nők képviseletének szükségessége

Az egyes társadalmi csoportok és érdekeik képviselete kapcsán mindig tisztázandó, hogy az adott csoportnak van-e valamilyen egységes, politikailag releváns jellemzője, illetve vannak-e olyan speciális érdekeik, melyekre a politikusoknak reagálniuk kell (Sapiro 1998, 164). A nők képviseletének szükségességével kapcsolatban ugyanezen kérdések megválaszolása indokolt. Ha pusztán a két nem közötti biológiai különbségekből indulunk ki, már igazoltnak tekinthető a nők férfiakétól különböző érdekeinek léte (például a nők eltérő kapcsolata a gyermekvállaláshoz, amely szinte teljes felelősséggel ruházza fel a nőket a reprodukciós jogok és családtámogatások terén). E különbségeket tovább erősítik a hagyományos nemi szerepekhez kapcsolódó (negatív) sztereotípiák léte, a két nem eltérő lehetőségei az élet szinte minden területén (például oktatás, munkaerő-piaci helyzet). Az eltérő társadalmi-gazdasági pozíciókból fakadóan a nők érdekei nagy valószínűséggel tehát nem egyeznek meg a férfiakéval,

és mivel a társadalom igen nagy százalékát nők alkotják, számszerűségük is indokolja képviseletük szükségességét. Kérdés azonban, hogy miként valósulhat meg a nők tényleges (értsd: tartalmi) képviselése. A képviselettel kapcsolatos általános dilemma – tehát az, hogy valamely csoport képviselése akkor valósul meg, ha az adott csoport törvényhozó testületben arányosan jelen van; vagy, ha a döntések meghozatala során az adott csoport érdekeinek képviselése is megjelenik –, a gender szakirodalomban is jelen van. Bár egyre inkább a nők tartalmi képviselésének vizsgálatára kerül a hangsúly, nem elhanyagolható deskriptív képviselőségük sem. A szakirodalom egy része (jellemzően a nyugat-európai országokra vonatkozó tanulmányok) ugyanis kapcsolatot feltételez a nők számszerű jelenléte és tartalmi képviselése között, bár e kapcsolat eddig nem minden esetben talált bizonyításra. A következő alfejezetek ennek megfelelően a nők képviselésének különböző elméleteit ismertetik.

2.3 Jelenlét

Történetileg a női választójog megadását követően (első feminista hullám), a nők parlamenti képviselésének szükségessége először a feminizmus második hulláma során került a politikai viták keretébe azáltal, hogy a mozgalom képviselői a politika világában fennálló férfiuralmat problémaként azonosították és megkérdőjelezték azon rendszerek legitimitását, melyek ezt tolerálják (Htun 2004, 444). Álláspontjuk szerint a homogén, férfiakból álló törvényhozások sértik a nemek közötti egyenlőség elvét, az egyes törvényhozások nemi összetételét pedig mint az igazságosság és a demokrácia minőségének indikátoraként határozták meg. A nemek egyenlőtlen hozzáférése a politikai döntéshozatalhoz ugyanis a képviselési és hatékony kormányzat ellen hat (Lindgren et al. 2009, 33). A feminista érvelés szerint a nők nagyobb arányú jelenléte a döntéshozatali folyamatokban a női szempontok megjelenését vonja maga után, mely eredményeképpen egy olyan döntés születhet, ami az állampolgári érdekek szélesebb körét lefedi (Htun 2004, 445). Ha viszont a nők nem vesznek részt a döntések meghozatalában, akkor a női szempontok nem jelennek meg a végső társadalmi döntésben sem (Lindgren et al. 2009, 33). Ehhez kapcsolódik Anne Phillips „jelenlét politika” elmélete (1995) is, amely szerint a női érdekek és igények megfelelő képviseléséhez elengedhetetlen a nők jelenléte, mivel érvelése szerint a női és a férfi politikusok alapvetően különböznek egymástól, eltérő

attitűdökkel rendelkeznek. Álláspontja szerint a női érdekek elsőszámú megjelenítői a képviselők, mivel ők bizonyos mértékig osztoznak a női szavazók azon élettapasztalataiban, melyek a mindennapokban jelen lévő nemek közötti egyenlőtlenségből fakadnak (például gyereknevelés, oktatás, foglalkoztatás, nemek közötti bérszakadék stb.). Ez alapján bizonyos ügyek és érdekek nem jeleníthetők meg és képviselhetők hitelesen a nők fizikai jelenléte nélkül (Phillips, 1995). Ráadásul az, ha a nőknek láthatóan nincs hozzáférésük a politikai hatalomhoz, az egyrészt egyértelmű üzenet az állampolgárok értékrendjéről, másrészt pedig a kizárás egyben elértékteleníti a nőket (Phillips 1993).

A nők számszerű jelenléte mellett felhozott érvek jellemzően a sikeres női politikusi szerepmodellekre (amelyek a társadalomban meglévő negatív nemi sztereotípiák ellen hathatnak), a nemek közötti igazságosság elvére, a figyelmen kívül hagyott speciális női érdekekre, valamint a társadalom minél arányosabb leképezésének fontosságára hivatkoznak (Phillips 1998b, 228). A nők parlamenti jelenlétükkel aktív szereplői lehetnek a politikai attitűdök, a közpolitikai prioritások, valamint a törvényhozási stílus alakításának azáltal, hogy növelhetik a női ügyek és szempontok artikulálásának és parlamenti vitába való bevonásának valószínűségét (Ayata és Tütüncü 2008, 461). Ez tehát azt jelenti, hogy a nők parlamenti megjelenése magában hordozza az intézményi kultúra, a politikai diskurzus, valamint a politikai napirend változásának lehetőségét is (Lovenduski és Norris 2003, 89).

2.3.1 A nők deskriptív képviseletét befolyásoló tényezők

A nők képviseleti szintjével foglalkozó tanulmányok alapvetően három típusú magyarázattal szolgálnak a nők alacsony deskriptív képviseletére vonatkozóan: politikai, társadalmi-gazdasági, valamint kulturális tényezők (Montgomery 2003, 5). A legnagyobb magyarázó erővel jellemzően az olyan politikai tényezők bírnak, mint például a választási szabályok és a pártok. A másik két tényező inkább a kevésbé fejlett országok törvényhozásaiban tapasztalt alacsony szintű női képviselet eseteire adhat magyarázatot (Montgomery 2003, uo.). A nők parlamentbe való bejutása szempontjából az olyan intézményi jellemzők mint a választási rendszer arányos vagy többségi léte nem elhanyagolható. Korábban több tanulmány is bebizonyította, hogy a nők bekerülése szempontjából az arányos rendszerek előnyösebbek a többi választási

elvhez képest (Matland 2002; Reynolds 1999). Az arányos rendszerekben ugyanis átlagosan kétszer annyi nő kerül megválasztásra, mint a többségi választási elvet alkalmazó rendszerekben (Norris 2006). A nők arányos rendszerekben való jobb szereplése mögött vélhetően az állhat, hogy a pártok érdekeltek olyan listák összeállításában, amelyek hasonlítanak a választókra (Bird 2003), tehát kiegyensúlyozottabbak és reprezentatívabbak, kevésbé jelölt-központúak. Vegyes rendszerekben, ahol bár jelen van a nők számára kedvezőbb arányos ág, a jelöltek több ágon való indítása a női képviselők számának növekedése ellen hathat, mivel a pártok a mandátumra esélyes helyeket többnyire a számukra fontos újrainduló, jellemzően férfi jelöltek számára tartják fenn (Fortin et al. 2013). Bár általánosan igaznak tekinthető az az állítás, miszerint a nők számára az arányos választási rendszerek kedveznek, annak bevezetése önmagában még nem tekinthető csodaszernek, amit Roberts és társai (2013) kutatása igazol. Összesen 43 olyan országot vizsgáltak meg, ahol a választási rendszer módosítására került sor. A szerzők a módosítás előtti és utáni állapot összevetése során arra a következtetésre jutottak, hogy az arányos rendszerek felé való elmozdulás vagy az arra való teljes áttérés csak abban az esetben eredményezi a nők parlamenti képviseletének számszerű növekedését, ha azt egyéb kulturális és társadalmi tényezők is segítik (a szerzők ezen konkrét tényezőkre nem tértek ki tanulmányukban).

Az alacsony női képviseletért gyakran a pártokat teszik felelőssé, akik kapuőr szerepet töltenek be a jelöltállítás során. A pártok célja értelemszerűen a választási nyereség maximalizálása, amely érdekében olyan jelöltek kiválasztására törekednek, akikkel ezt a célt elérhetik. A pártok gyakran a korábbi „sikeres modelleket” veszik alapul a jelöltállításkor, ami alapján a képviselők ideáltípusát (Murray 2015) a férfiak, valamint azok a személyek jelentik, akik olyan tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a többi állampolgártól: magas fokú végzettség, magas státuszú karrier, korábbi politikai tapasztalat, kapcsolatok stb. Egyes kutatások megállapították, hogy a pártok eltérően viselkednek a női jelöltállítást tekintve, a nők számára különböző esélyeket biztosítva a parlamenti bejutásra (Caul 1999). Megállapítható, hogy a pártok ideológiája, szervezeti felépítése és a jelöltállításra vonatkozó szabályaik (például az olyan formális szabályok léte, amelyek a nők parlamenti képviseletének növelését célozzák) meghatározó szerepet játszanak. Az általános nézet szerint az egalitárius ideológiákból fakadóan a baloldali pártok

vélhetően jobban támogatják a nők képviseletét, mint a jobboldali pártok. A nők képviseletét azonban nem csak a hagyományos bal-jobb skálán elfoglalt pozíció befolyásolja, hanem a régi-új párt törésvonal is. Az új baloldali pártok ugyanis szorosabban kapcsolódnak a női mozgalmakhoz, illetve esetükben hangsúlyosabban jelenik meg a társadalmi egyenlőség elérésének célja is. Az újabb kutatások (Erzeel és Celis 2016) pedig arra is rámutattak, hogy a pártok posztmaterialista–tradicionális tengelyen elfoglalt pozíciója többet elárul azzal kapcsolatban, hogy az egyes pártok milyen valószínűséggel lépnek fel a nők képviselete érdekében⁷. A tengelyen elfoglalt posztmaterialista pozíció nagy valószínűséggel növeli a pártok hajlandóságát arra, hogy a nők érdekében lépjenek fel.

A nők parlamenti alulreprezentáltságának kulturális okaként jellemzően a politika maszkulin voltát hozzák fel, amelyet a még ma is élő sztereotípiák erősítenek. Több tanulmány emellett azt is kimutatta, hogy a nők deskriptív képviselete és az adott országban jelen lévő egyenlőséggel kapcsolatos kulturális attitűdök között szoros kapcsolat van. Inglehart és Norris (2003) kutatásukban például azt a tendenciát vélte felfedezni, miszerint a nők parlamenti aránya jellemzően magasabb azokban az országokban, amelyek inkább egalitárius kultúrával bírnak és nem a nemi szerepekre vonatkozó hagyományos értékek a meghatározók.

---

⁷ A Chapel Hill szakértői felmérés – mely célja, hogy megbecsülje az egyes nemzeti pártok európai integrációhoz, illetve bizonyos európai uniós közpolitikákhoz való viszonyulását, valamint a pártokat különböző ideológiai értéktengelyeken helyezze el – egyik változója a pártok demokratikus szabadságok és jogok tekintetében egy tízes skálán vizsgálja azok posztmaterialista (0) és tradicionális (hagyományos)/autoriter (10) tengelyen elfoglalt pozícióját. A posztmaterialista értékeket valló pártok támogatják az olyan egyéni szabadságjogok kiterjesztését, mint például az abortuszhoz, az azonos neműek házasságához való jog vagy a nagyobb mértékű demokratikus részvétel. Ezzel szemben az úgynevezett hagyományos vagy autoriter pártok gyakran elutasítják ezeket a jogokat és helyette az olyan értékeket tartják fontosnak, mint a rend, hagyomány és stabilitás (Chapel Hill Expert Survey Codebook 2014, 15)

2.4 A nők tartalmi képviselte

Az elmúlt évtizedekben a gender szakirodalom elsősorban a nők deskriptív és szubsztantív képviselte közötti kapcsolatot kutatja. A nők választott politikai testületekben való megjelenése ugyanis felveti annak a kérdését, hogy jelenlétük okoz-e bármilyen változást a politikában, egészen pontosan eredményezi-e a politika feminizálódását, mely hatására a női ügyek hangsúlyosabban jelennek meg. (A női ügy, illetve női érdek fogalmak meghatározásával kapcsolatos nehézségekkel a következő, 2.5 alfejezet foglalkozik.) A nők deskriptív és szubsztantív képviselte közötti kapcsolat vizsgálatakor tehát elsősorban nem az a kérdés, hogy a képviselőnők mit csinálnak, hanem az, hogy a parlamenten belüli jelenlétük milyen változásokat okoz – ha egyáltalán okoz – a politikai döntéshozatalban.

A gender szakirodalomban a nők tartalmi képviselétével két rivális elmélet foglalkozik: a kritikus tömeg elmélete, amely a nők számszerű jelenlétét a tartalmi képviselte előfeltételének tartja; valamint a kritikus szereplő elmélete, ami szerint a tartalmi képviselte megvalósulása nem feltétlenül a jelenléthez kötött, hanem a hangsúly a női ügyekért elkötelezett „politikai vállalkozókon van” (Childs és Krook 2006; 2008; 2009; Celis et al. 2008). Az alábbiakban ezt a két elméletet tekintem át röviden.

2.4.1 A kritikus tömeg elmélete

A kritikus tömeg elmélete szerint a nőknek egészen addig nem lesz hatásuk a törvényhozásra, amíg ki nem törnek jelképes (token) szerepükből, amihez az irodalom szerint a testületen belül legalább 15–30 százalékos jelenlétre van szükségük (kritikus tömeg). Az elmélet eredetileg Kanter (1977) nevéhez köthető, aki az 1970-es években amerikai nagyvállalatoknál vizsgálta a nők kisebbségi pozícióját. Állítása szerint egy szervezetben belül a kisebbségi lét önmagában is oka lehet a hátrányos megkülönböztetésnek. Kutatása során négy különböző csoporteloszlást azonosított (Kanter 1977, 966), melyek a következők: (1) egységes csoport, melyben egyetlen meghatározó társadalmi csoport van jelen; (2) aszimmetrikus csoport (a két csoport megoszlása kb. 85:15); (3) ferde csoport (65:35), valamint kiegyensúlyozott csoport (60:40, 50:50). Az aszimmetrikus csoportokban a nők – számszerű kisebbségükből

fakadóan – a megjelenített társadalmi csoport jelképes, szimbolikus képviselői lesznek (token szerep), és a domináns csoport kontrollja alá kerülnek. Ahhoz, hogy a nők kitörjenek ebből a jelképes szerepükből, relatív számuk növekedése szükséges, amihez a csoporton belüli 15–40 százalékos jelenlétük szükséges. Ez a jelenlét ugyanis – elviekben legalábbis – már lehetővé teszi számukra az egyéni, nem sztereotíp működés lehetőségét. Kanter tanulmányát a politika világára Dahlerup (1988) terjesztette ki. Elméletének kiindulópontja szintén az volt, hogy az egyes szervezetekben a nők problémái kisebbségi státuszukból fakadnak, illetve Kanterhez hasonlóan a nők döntéshozó testületen belüli arányának növekedésével járó koalícióalkotási lehetőségekkel foglalkozott – figyelmen kívül hagyva egyrészt azt, hogy a nők számának növekedése a női érdekek tekintetében változatos csoportot eredményez; másrészt azt, hogy a nők úgy is befolyásolhatják a politikai döntéshozatalt, ha a képviselőknek csak kisebbségi csoportját alkotják (Childs és Krook 2008, 730). Dahlerup a nők döntéshozó testületen belüli 30 százalékos jelenlétét határozta meg mint olyan arányt, amely mellett változás következhet be a politikában (kritikus cselekvés lehetősége). Dahlerup a tartalmi képviselő előfeltételeként meghatározott 30 százalékos jelenléttel kapcsolatban leszögezte, hogy az csupán elégséges és nem szükséges feltétele a politika megváltozásának, mivel bizonyos esetekben nem a nők száma, hanem néhány nő szerepmodellt nyújtó, kiemelkedő teljesítménye a meghatározó. Ez alapján tehát a nők nagyobb arányú jelenléte nem garantálja a kritikus cselekvést, csak bekövetkezésének lehetőségét növeli. A kutatók az elméletet a gyakorlati tapasztalatok alapján igyekeztek tovább finomítani, az irodalom jellemzően 15 és 30 százalék között határozza meg azt az arányt, amely már magában hordozza a politika megváltozásának lehetőségét. Grey szerint például a nők 15 százalékos parlamenti jelenléte szükséges ahhoz, hogy képesek legyenek változtatni a politikai napirenden, viszont a nőbarát politikák bevezetéséhez már 40 százalékos arányra van szükség (Wängnerud 2015, 83).

2.4.2 A nők deskriptív képviselétől várt hatások empirikus vizsgálata

Ahogy az a fentiekből is kiderült a nők deskriptív képviselte mögött egyrészt az a feltételezés áll, miszerint a nők és a férfiak különböznek egymástól; másrészt pedig az, hogy a nők létszámának növekedése a politika változását eredményezi. A várt hatások elsősorban arra irányulnak, hogy a nők nagyobb figyelmet szentelnek a „női ügyekre”, illetve, hogy új, „női” szempontokat jelenítenek meg, melyek egyrészt a nők „hozzáadott értékét” jelzik, másrészt a képviselést és a döntéshozatalt minőségileg változtathatják meg (Murray 2013). A kutatások többsége a férfi és női képviselők attitűdbeli különbségeire, eltérő közpolitikai prioritásaira, szavazási magatartására, törvénykezdeményezéseire és azok eredményességére (értsd: milyen arányban fogadják el a nők, illetve a férfiak által kezdeményezett törvényjavaslatokat) vonatkoznak (Paxton et al. 2007, 273). A két nem attitűdjeiben lévő különbséget az empirikus kutatások részben igazolták, de nem teljes mértékben (Lovenduski és Norris 2003, 89). Lovenduski és Norris 2003-as tanulmánya a brit politikusok (jelöltek és képviselők) attitűdjeinek vizsgálata⁸ során kimutatta, hogy a női és férfi képviselők attitűdjei között csak bizonyos, kifejezetten a nőket illető kérdéseket tekintve van különbség. Más, például gazdasági vagy külpolitikai kérdések esetén pedig nincs.

Több összehasonlító kutatás szerint a parlamentekben létezik egyfajta „funkcionális munkamegosztás” a nemek között (Lovenduski 2005, 3), ami alapján a nők nagyobb valószínűséggel specializálódnak a kevesebb presztízzsel bíró, ún. „puha” közpolitikai területekre, mint például az egészségügy, kultúra, oktatás vagy a szociális ügyek. A férfiak ezzel szemben rendszerint a hagyományosan nagyobb tekintéllyel bíró területeken dominálnak (például: gazdaság, külügy, belügy). Ezt a fajta feladatmegosztást igazolja Murray 2015-ös kutatása is, amely során a francia képviselőházban feltett írásbeli és szóbeli kérdések alapján vizsgálta az egyes képviselők aktivitását. A kérdéseket aszerint csoportosította, hogy azok témái „férfias”, „semleges” vagy „nőies” közpolitikai területhez tartoznak. A férfias közpolitikai területek közé sorolta a mezőgazdasági, üzleti, védelmi, gazdasági, külügyi, sport, illetve költségvetési témákat. Ezzel szemben a nőies területek között az oktatást, családpolitikát, egészségügyet, egyenlőségi-, szociális ügyeket, a társadalmi

---

⁸ A kutatás alapját a 2001-es Brit Képviselői kérdőívben található attitűdkérdések alkották.

biztonságot és szolidaritást, valamint az ifjúságpolitikát nevesítette (Murray 2015, 11). Megállapította, hogy a semleges, valamint a férfias témák között nem igazán volt különbség a két nem között, viszont a „nőies” témáknál igen. Az ebbe a kategóriába sorolt közpolitikai területek többségénél ugyanis a nők aktívabban tettek fel kérdéseket.

A kritikus tömeg elméletéhez kapcsolódóan, a nők arányának növekedésétől várt politikai változásra vonatkozóan az empirikus kutatásokban a deskriptív képviselet hatásaként jellemzően a parlamenti napirend változását, illetve a képviselők aktivitását vizsgálják. Példaként említhető Bird (2005), valamint Kirkpatrick és Schiltz (2014) kutatásai, amelyek az Egyesült Királyság képviselőházára vonatkoztak. Bird (2005) a Képviselőházban feltett írásbeli és szóbeli kérdéseket nézte meg az 1997–98-as ülészakban, mivel ekkor jelentősen megnövekedett a női képviselők parlamenten belüli aránya.⁹ A tartalomelemzés során megállapította, hogy bár kevés kérdés vonatkozott az egyes nemekre (a parlamenti kérdések egy százaléka), a képviselők a férfiakhoz képest kérdéseikben gyakrabban utaltak a nőkre. A leginkább visszatérő, nőket érintő témák közé a nők foglalkoztatottsága, a családon belüli erőszak, a politika és a képviselet kérdése, valamint a nők egészsége tartozott. A férfi képviselők nőket érintő parlamenti kérdéseivel kapcsolatban pedig kimutatta, hogy a nőket a hagyományosan női közpolitikai területekhez kötötték. Kirkpatrick és Schiltz (2014) ugyanezen időszakot a 2012–13-as idősakkal vetette össze. Tanulmányukban kimutatták, hogy a 15 évvel korábbi állapothoz képest a férfiak több nemekkel kapcsolatos kérdést tettek fel, ami vélhetően a nők parlamenti jelenlétének hatására következett be. További változás volt, hogy míg az első vizsgált időszakban a női ügyekkel kapcsolatban többnyire nők, addig a 2012–13-as időszakban a férfiak és a nők közel azonos arányban tettek fel kérdést. Mindez arra enged következtetni, hogy a női ügyek iránti politikai figyelem mindkét nem részéről nőtt.

A fentiekén kívül persze több olyan empirikus kutatás is készült, amely a nők megnövekedett deskriptív és szubsztantív képviselete közötti kapcsolattal foglalkozik. Fontos azonban megjegyezni, hogy egyrészt ezeket a tanulmányokat szinte mindig a

---

⁹ 1997-ben megduplázódott a női képviselők száma, a Képviselőházban 120 női mandátum volt (az alsóház teljes létszáma 650 fő).

nők deskriptív képviseletének növekedése előzte meg (lásd a fenti két példát az Egyesült Királyság képviselőházára vonatkozóan), másrészt pedig többnyire valamely nyugat-európai országra vonatkozó esettanulmányról van szó, ahol hamarabb megkezdődött a nők parlamenti arányának növekedése (bár kétségkívül ez Nyugat-Európában is egy lassú folyamat).

2.4.3 A deskriptív képviselet kritikája

A nők deskriptív képviselete és az ahhoz kapcsolódó vélt hatások több szempontból is támadásra adnak okot. A legalapvetőbb ellenérv a nők deskriptív és szubsztantív képviselete közötti oksági kapcsolattal szemben az az, hogy a gyakorlat ezt nem minden esetben igazolta. Gyakori az a feltételezés miszerint a nők kritikus tömegének megjelenése a parlamentben a nők stratégiai koalícióalkotási lehetőségeit növelik és segítségével a képviselőnők egységesen lépnek fel a nők képviselete érdekében. A gyakorlatban azonban azon túl, hogy a parlamenti rendszerekben a pártelvek gyakran kevés teret hagynak az ilyen jellegű női szolidaritásnak, a nők számszerű jelenlétének növekedése további négy lehetséges hatással is járhat. A nők számának növekedése (Childs és Krook 2006; 2009; Krook 2010) (1) pozitív irányban befolyásolhatja a férfiak magatartását is, hatására megjelenhetnek a női ügyekért elkötelezett férfiak, mely következtében mind a férfi mind a női képviselők nagyobb figyelmet szentelnek a női ügyekre. A megnövekedett női jelenlét (2) ellenkező hatást válthat ki a férfi képviselők közül, akik megpróbálhatják megakadályozni a nők politikai kezdeményezéseit (nők távoltartása a hatalomtól) vagy (3) alááshatja a férfidominanciát. Ez esetben a nők alacsonyabb parlamenti aránya kedvezőbb lehet, mivel a nők úgy jeleníthetnek meg és képviselhetnek női szempontokat és érdekeket, hogy azzal nem veszélyeztetik a férfiak parlamenti dominanciáját. Végül további lehetséges hatása lehet a megnövekedett női jelenlétnek az, hogy (4) a nők különböző, eltérő prioritásokkal rendelkező csoportjai jelennek meg. Létszámuk növekedése ugyanis lehetőséget ad az egyes nőknek arra, hogy ne egy közös érdek mentén politizáljanak, hanem más célokat kövessenek. A kritikus tömeg elérését követő változás elmaradását a kritikusok jellemzően azzal indokolják, hogy a nők parlamenten belüli arányának növekedése nem a kollektív cselekvés, hanem az individualizáció irányába hat, tehát az nem fordítható le automatikusan a nők

képviseletének javulására (Studlar és McAllister 2002), csupán szimbolikus képviseletük emelkedik. A nők csoportjának diverzitása adott esetben tehát a nők tartalmi képviseletének akadályát is jelentheti.

Az a feltételezés, miszerint a politikus neme befolyásolja az általa képviselt érdekeket, csak abban az esetben állja meg a helyét, ha azt várjuk, hogy hatására a politika megváltozik (például nagyobb figyelem jut a gyereknevelésre vagy a nők munkaerő-piaci helyzetére). Ez esetben azonban megfeledkezünk egyrészt arról a tényről, hogy a politikusok azok, akik a pártprogramokért is felelősek, másrészt pedig arról, hogy a képviselők neme nem tekinthető egy kizárólagos kategóriának, ami alapján kiszámíthatóvá válik a szereplők viselkedése. A férfiaknak és a nőknek lehetnek azonos közpolitikai prioritásai, illetve a törvényhozók között ugyanúgy lehetnek feminista férfiak, ahogy antifeminista nők is. A nők homogén csoportjának feltételezése ezáltal fontos csoporton belüli különbségeket fedhet el, amihez szorosan kapcsolódik az egységes női érdek feltételezésének problémája. Annak ellenére, hogy a nők számos közös problémában és élettapasztalatban osztoznak, mégis heterogén csoportot alkotnak, ennek megfelelően érdekeik sem feltétlenül azonosak. Az egységes női érdek mögött az a feltételezés áll, hogy a nők mint csoport olyan érdekekkel rendelkeznek, melyek képviseletét csak a nők megválasztása biztosíthat, azok képviseletét a férfiak nem tudják megfelelően ellátni (Phillips 1998b, 234). Ez a feltételezés azonban több ponton is támadható: bár valóban vannak a nőknek a férfiakétól eltérő érdekeik, azok a nők csoportjának heterogenitásából fakadóan nem fedik le az összes női érdeket, továbbá nem határozható meg a női érdekek egy olyan köre, mely általánosan igaz lenne az összes nőre. A női érdek világos definíciójának hiánya ezért egyrészt felveti annak a kérdését, hogy ez esetben valóban számít-e, hogy a képviselők többsége férfi; másrészt pedig azt, hogy megítélhető-e a férfi képviselők kisebb igyekezete a női érdekek és szempontok képviseletére vonatkozóan, ha azok valójában nem ismertek. Ha pedig a fókusz kizárólag a női képviselőkön van, akkor az nem csak az egyes nők közötti különbségeket, hanem a férfiakat mint potenciális cselekvőket is figyelmen kívül hagyja (Celis et al. 2008, 99). Nem mellékes az sem, hogy nem minden női politikus akarja a nőket képviselni, vagy nem biztos, hogy képes erre (Dahlerup 2014, 58). Azok a feltételezések tehát, melyek a nők nagyobb számú jelenlétéből a női érdekek nagyobb mértékű, „jobb” képviseletére következtetnek,

esetlegesek (Escobar-Lemmon és Taylor-Robinson 2014b, 229), működésüket több más tényező is befolyásolja.

A nők deskriptív és szubsztantív képviselte közötti kapcsolat tehát nem világos, mivel nem mutatható ki egyértelműen, hogy a választott testületekben a nők arányának növekedése valódi jelenlétet/képviselést eredményez-e, illetve okoz-e változást a politikai attitűdökben és viselkedésben (Kirkpatrick és Schiltz 2014). Az viszont vitathatatlan, hogy fontos kérdésnek tekinthető az, hogy a női képviselőknek van-e hangjuk a parlamentben és ez a hang női képviselőtől származik-e. Az pedig egy további kérdés, hogy milyen szerepet játszik a nők számszerűsége abban, hogy a nők képesek legyenek nőként és a nőkért cselekedni (Grey 2006, 493).

2.4.4 A tartalmi képvislet vizsgálatának alternatívája: a kritikus szereplő elmélete

Ahogy az a fentiekből kiderült, a nők tartalmi képvisletével kapcsolatban vitatott, hogy valóban létezne oksági kapcsolat a nők deskriptív és szubsztantív képviselte között, ugyanis a nők pusztán számszerű jelenléte nem jelent semmit, ha a nők nem képesek valódi hatást gyakorolni a politikára.

A kritikus tömeg elméletével rivális teória szerint (kritikus szereplő elmélete) a nők deskriptív/számszerű képviselte nem előfeltétele a tartalmi képvisletnek. Álláspontja szerint a kritikus tömeg elmélete jellemzően figyelmen kívül hagyja azt, hogy a nők számának növekedése a női érdekek tekintetében változatos csoportot eredményez; továbbá azt is, hogy a nőknek úgy is lehet hatásuk a politikai döntéshozatalra, ha a képviselőknek csak kisebbségi csoportját alkotják (Childs és Krook 2008, 730). A kritikus szereplő elméletében a hangsúly sokkal inkább a női ügyekért elkötelezett képviselőkön van, akik nem kizárólag női politikusok, lehetnek férfiak is (Childs és Krook 2006; 2008; 2009; Celis et al. 2008). A szubsztantív képvislet vizsgálatakor nem az a kérdés, hogy mikor történik meg a női érdekek képviselte (például milyen parlamenti arányszám elérése következtében), hanem hogy mindez hogyan történik, valamint ki az, aki cselekszik. A korábbi megközelítéshez képest fontos további változtatása az elméletnek, hogy a fókusz nem a nők csoportján van, hanem az individuumokon, azon, hogy az egyes női/férfi politikusok mit tesznek a nők érdekében (Childs és Krook 2006; 2009). Childs és

Krook (2009, 138) definíciója alapján a kritikus szereplő három ismérve a következő: (1) egyedül vagy csoportként működik; (2) erőfeszítéseket tesz a női ügyek előmozdításával kapcsolatban (sikeresen vagy sikertelenül mobilizál); (3) bármelyik nem képviselője lehet (általában nő, de ez nem szükséges feltétel). A megközelítés számos kérdést vet fel, melyek a nők tartalmi képviseletének jobb megértéséhez vezetnek. A megválaszolandó kérdések a következők (Lovenduski és Guadagnini 2010, 168): (1) Hogyan történik a nők tartalmi képviselete? (2) Ki cselekszik? (3) Milyen nőkhöz/A nők mely csoportjához kapcsolódik a cselekvés? Kiket képviselnek? (4) Milyen közpolitikáról van szó? (5) Hol történik a nők képviselete?¹⁰ (6) Mikor? (7) Miért? (8) Kinek felelős a cselekvő? (9) Mennyire hatékony a képviselet?

A fentiek alapján tehát a nők deskriptív és szubsztantív képviselete közötti kapcsolat sokkal inkább tekinthető valószínűségi kapcsolatnak, semmint determinisztikusnak. Egy parlament ugyanis a megválasztott nők arányától függetlenül is lehet gender-szenzitív¹¹ (az egyes nemekre érzékeny törvényhozás), melyben a férfi és női képviselőknek ugyanúgy lehetőségük van a parlamenti munka befolyásolására, illetve a női érdekek megjelenítésére (Wängnerud 2015, 5–9). A nők parlamenti jelenlétének hiányát a „nőbarát” politikai pártok helyettesíthetik, illetve fordítva: a nők nagyarányú parlamenti jelenléte nem feltétlenül vezet el a gender-szenzitív parlamenthez, ha például a női politikusok előtt különböző belső intézményi akadályok (például súlytalan pozíciók) vannak.

Bár több tanulmány szerint a nők, a feministák, valamint a baloldali pártok nagyobb valószínűséggel vállalják a nők tartalmi képviseletét, a kritikus szereplő elmélete szerint ezek a csoportok nem kizárólagos megjelenítői a női ügyeknek és érdekeknek. Celis és Erzeel (2015) tíz európai országra kiterjedő kutatásában a női ügyek megjelenítését tekintve a nem-hagyományos szereplőket vizsgálta (például férfiak, konzervatív pártok). Bár ők is megerősítették azt az általános vélekedést, miszerint a baloldali pártok nagyobb valószínűséggel cselekednek a nők érdekében, mint a centrum vagy jobboldali pártok, a férfi és női képviselők között közel azonos arányban azonosítottak kritikus szereplőket. Ezzel cáfolva azt az állítást, miszerint a

---

¹⁰ A nők képviselete nem szükségszerűen a parlamentben történik.

¹¹ Wängnerud (2015, 9) a gender-szenzitív parlament ellentétéként a patriarchális parlamentet nevesítette, ahol a nőket diszkriminálják, illetve ahol nincs helye a női érdekek és szempontok megjelenítésének a politikai napirenden.

női érdekek képviselete kizárólag a képviselők területe lenne. Megjegyzendő azonban, hogy az egyes pártok képviselői között különbségeket találtak. Csak a zöld pártok esetében azonosítottak a képviselők között több nőt. A szocialista és kereszténydemokrata pártok képviselői között csak minimálisan volt több női kritikus szereplő, azonban a konzervatív és szélsőjobb pártok esetében lényegesen több férfit azonosítottak kritikus szereplőként (Celis és Erzeel 2015, 55–56). Ezen szereplők feminista aktivitása azonban rendszerint alacsony szintű volt.

Általánosságban tehát azt mondhatjuk, hogy az egalitáriánus ideológiákból fakadóan a baloldali pártok inkább és sikerebben képviselik a nők érdekeit, azonban ma már a jobboldali pártok részéről is megjelent az igény a nők, illetve a női érdekek képviseletére.¹² A nők tartalmi képviseletét illetően a pártok egyszerű bal-jobb ideológiai skálán történő elhelyezésénél többet tudunk meg azok posztmaterialista–tradicionalis értéktengelyen elfoglalt pozíciójukból. Kutatással igazolt ugyanis, hogy a pártok posztmaterialista pozíciója növeli a női érdekek képviseletének valószínűségét (Erzeel és Celis 2016, 583).

2.4.5 A tartalmi képviselet vizsgálatának nehézségei

A nők tartalmi képviseletének vizsgálatára nem létezik egy legjobb módszer. A jelenlegi tanulmányok jellemzően három megközelítés alapján vizsgálják a nők szubsztantív képviseletét (Dahlerup 2014, 63): (1) szavazók és képviselők közötti kapcsolat; (2) jogalkotási folyamatok és közpolitikai kimenetek vizsgálata; (3) a szereplők, helyszínek, célok és eszközök kiterjedt vizsgálata. A kutatások további lehetséges iránya lehet (Dahlerup 2014, 69–72): a nők helyzetét, illetve a nemek közötti egyenlőséget mérő különböző indikátorok azonosítása a vitákban (4), majd ezek összehasonlítása és az országok közötti különbségek azonosítása. Az ilyen típusú kutatások fókuszában állhat a napirend formálás folyamata, az aktuális szabályozás vagy annak kimenetele a nők és a férfiak aktuális helyzetére vonatkozóan. A vizsgálatok egy lehetséges iránya lehet továbbá (5) a nőszervezetek vizsgálata a következő kérdésekre fókuszálva: milyen ügyek mobilizálják ezeket a szervezeteket?

---

¹² Ennek kiterjedtsége nem ismert, mivel jellemzően esettanulmányokon keresztül ismerjük egy-egy jobboldali párt feminizációs törekvéseit (Erzeel és Celis 2016, 576).

Milyen ügyek hatására lépnek egymással koalícióra a nőszervezetek? Mindezek mellett a női politikusok helyzetének, attitűdjeinek és cselekedeteinek változása is egy lehetséges kutatási irány.

Beckwith és Cowell-Meyers 2007-es tanulmányában azt vizsgálta meg, hogy milyen tényezők segíthetik a nők tartalmi képviselésének megvalósulását. Az irodalom alapján azonosított hét faktor meglétének különböző kombinációi alapján összesen öt esetet azonosítottak, melyeket empirikus példákkal igyekeztek igazolni. A nőbarát közpolitikák megjelenése szempontjából a magyarázó változók három csoportját vizsgálták (zárójelben a vizsgált faktorok): nők számszerű jelenléte (1. a nők parlamenti jelenléte meghaladja a 15 százalékos arányt, 2. a baloldali pártokhoz tartozó képviselőnők aránya meghaladja a 15 százalékot); parlamenti környezet (3. a kormányon baloldali párt van, 4. nincs a parlamenten belül erős ellenzék); társadalmi környezet (5. aktív feminista mozgalom jelenléte, 6. gyenge vagy nincs jelen ellenmozgalom, 7. közvélemény támogatása). Kutatásuk alapján három olyan esetet is azonosítottak, amelyben a nők tartalmi képviselésének megvalósulása valószínűleg bekövetkezik (Beckwith et al. 2007, 558–560). A női politikák megjelenésének leginkább kedvező feltételek akkor állnak fenn, ha az előbbieken ismertetett mindegyik tényező jelen van (példa: Skandináv államok az 1960-as évektől napjainkig). A nők tartalmi képviselésének megvalósulása a nők számszerű parlamenti jelenléte ellenére is bekövetkezhet, ha a parlamenti és a társadalmi környezet kedvező. Erre példaként az Egyesült Államok Kongresszusát, az Egyesült Királyság Képviselőházát, valamint a német Bundestagot hozták fel az 1960-as évek végén 1970-es évek elején. Bár a feltételek nem ideálisak, mégis lehetőség van a nők tartalmi képviselésére, ha adott a női képviselők számszerű jelenléte és a támogató civil környezet, ellenben a baloldali erős kormánypárt hiányzik (Olaszország 1960-as évek vége 1980-as évek eleje). Negyedik esetként azt az esetet azonosították, mikor a nők jelenléte és a kedvező parlamenti kontextus biztosított, viszont a társadalom részéről nincs vagy csak alacsony mértékű a támogatás. A szerzők erre az esetre nem találtak példát a parlamenti demokráciák között (a korábbi Szovjet Blokk államai sorolhatók ebbe a csoportba), éppen ezért nem állapítható meg, hogy ilyen körülmények között lehetséges-e a nők szubsztantív képviselése. A tanulmány azonban egyértelműen valószínűtlennek kezeli azt az esetet, mikor csak a nők parlamenti jelenléte biztosított és a parlamenti környezet kedvezőtlen, a társadalom pedig ellenséges. Azon túl, hogy

erre az esetre nincs empirikus példa, nem is reális, mivel az ellenséges társadalmi környezet hatására nyilván nem választanának meg női képviselőket. A tanulmány főbb megállapításai a nők tartalmi képviseletével kapcsolatban a következők voltak (Beckwith et al. 2007, 560): a „nőbarát” közpolitikák megjelenésére közvetlen hatása van a civil társadalomnak, ami hatással van a nők parlamenti jelenlétére és a politikai környezetre is.

Ahogy arra a képviseleti fejezetben is utaltam, a kutatások nehézségét jelenti, nem csak a nők képviseletével, hanem úgy általában a képviselők viselkedésével kapcsolatban is, hogy nem könnyű annak szétválasztása és meghatározása, hogy a képviselő cselekvése mögött a saját értékrendje vagy pártja áll. A pártok ugyanis meghatározhatják, hogy a képviselők mely területekre fókuszáljanak, melyeket támogassanak, amihez szorosan kapcsolódik a pártfegyelem intézménye is, de nyilvánvalóan a képviselő saját értékrendje és párttagsága sem független egymástól. A párttagság gyakran elnyomhatja a nem mint magyarázó változó fontosságát (Reingold 2000), illetve a pártidentitás hatással van arra, hogy a (női) politikusok hogyan észlelik az egyes nőkkel kapcsolatos közpolitikai problémákat, illetve milyen megoldási alternatívákat kínálnak (Osborn (2012)-t idézi Swers 2014, uo.). A pártok egy további lehetséges hatása lehet az, hogy az egyes politikusok inkább elkerülik azokat az ügyeket, amelyek miatt konfliktusba kerülnek pártjukkal. Swers (2014, 181) az USA szenátorainak politikai aktivitását vizsgálva kimutatta ugyanis, hogy míg a demokrata politikusok (különösen a nők) nagyobb valószínűséggel javasolnak az egészségügygel, a nők egészségügyi állapotával kapcsolatos törvényeket, addig a republikánusok esetében ezek a kérdések a szavazók lehetséges elvesztése miatt nem központiak. A republikánus párti női szenátorok éppen ezért kerülnek az olyan ügyeket (például fogamzásgátlás, abortusz kérdése), amelyek a párt álláspontjával ellentétesek vagy új kihívásokhoz vezetnének.

Az egyes közpolitikai területeket hajlamosak a kutatók a férfias (például honvédelem, gazdaságpolitika) és a nőies (például oktatás, szociális ügyek) jelzőkkel illetni. A pártok ideológiájával kapcsolatban elmondható, hogy a jobboldali pártok jellemzően nagyobb érdeklődést mutatnak a törvényes jogrend vagy a bevándorlás iránt, ezáltal jobban kapcsolódnak a „férfias” politikai területekhez, míg a baloldali pártok, melyek a jóléti állam elveit hirdetik, inkább a „nőies” közpolitikai témákkal azonosíthatók (Murray 2015, 3). Az egyes politikusok által egyénileg képviselt

érdekeket ezért is nehéz elválasztani a párt ideológiájából fakadó érdekek képviselésétől.

2.5 A „női érdek” és a „női ügy” meghatározásának problémája

A nők tartalmi képviselésével foglalkozó tanulmányok egyik fő célkitűzése az egyes nemekhez, elsősorban a nőkhöz kapcsolódó érdekek és ügyek azonosítása. A szakirodalomban meglehetősen sokféleképpen határozzák meg a női ügyeket, illetve a női érdekeket. Ez is jelzi, hogy azok tartalmát illetően nincs egyetértés. A meghatározások mindig annak függvényében változnak, hogy az adott tanulmányban éppen milyen szempontok kerülnek hangsúlyozásra: a női szerepek változásától, a női mozgalmak feminista jelszavain keresztül, egészen a nők hagyományos szerepéig bezáróan meglehetősen változatos meghatározásokkal találkozhatunk. Természetesen megadható a női érdekek szűk és tág definíciója is. Előbbi esetében rendszerint a nők régóta fennálló alárendeltségéből vezetik le azon női érdekeket, melyek középpontjában a nemek közötti egyenlőség áll (például egyenlő munkáért egyenlő bér elve, egyenlő munkahelyi bánásmód követelménye). E megközelítéssel szemben a leggyakrabban felhozott kritika az, hogy egyrészt a nők nem tekinthetők homogén csoportnak, másrészt pedig egyfajta „nyugati előítélet” jelenik meg a definícióban, mivel ugyanazon bánásmódot eltérően ítélik meg az egyes nők¹³ (Escobar-Lemmon et al. 2014, 206). A túl tág meghatározásokkal szemben pedig (melyek a nők hagyományos szerepéhez kapcsolódóan szinte minden lehetséges közpolitikát számításba vesznek az oktatástól egészen a szegénységpolitikáig) elsősorban az hozható fel, hogy azok már nem a XXI. századi nőt jelenítik meg és csak a hagyományos nemi sztereotípiákat erősítik meg (Escobar-Lemmon et al. 2014, uo.).

Vannak olyan megközelítések, amelyek annak függvényében határozzák meg a nőkhöz kapcsolódó közpolitikák körét, hogy azok a nők többségére közvetlenül vagy jobban hatnak a férfiakhoz képest (Carroll 1994, 15), illetve biológiai- (például mellrákszűrés, reprodukív jogok) vagy társadalmi okokból (például gyereknevelés) inkább a nőkre vonatkoznak (Lovenduski 2001, 745). Bizonyos ügyek (például gyereknevelés, oktatás, reprodukciós jogok) kizárólagos női ügyként való

---

¹³ Értsd: ugyanazon bánásmód nem minden esetben minősül diszkriminációnak.

meghatározása jellemzően abból a feltételezésből indul ki, hogy a nők nemükből fakadóan ugyanazt az álláspontot képviselik az egyes kérdésekben. Ez a feltételezés azonban egyrészt magában hordozza annak a veszélyét, hogy bizonyos csoportokat kizárnak a képviseletből, másrészt pedig elfedi azt, hogy a képviselő neme jellemzően csak az identitásának egy kis részét határozza meg (Bjarngård és Murray 2015, 3). Mivel a nők minden politikailag releváns társadalmi csoportban megtalálhatók, nem ritka a női érdekek esetében az egymást keresztező törésvonalak léte (Beckwith 2014, 25). Éppen ezért a nők tartalmi képviseletének vizsgálatakor fontos annak a kérdésnek a tisztázása, hogy az egyes szereplők a nők mely csoportja érdekében cselekednek.

Egyes kutatók különbséget tesznek a női ügyek/érdekek/szemponatok között, azonban ezek meghatározása is változatos képet mutat. Ezek közül csak néhányat megemlítve Lovenduski (1997, 708–709) például megkülönböztette egymástól a női ügyeket (women's issues) és a női szempontokat (women's perspectives). Előbbihez azokat az ügyeket sorolta, amelyek a nőkre hatnak, utóbbiak alatt pedig a nők egyes ügyekkel kapcsolatos nézeteit és szempontjait értette. Beckwith egy 2011-ben megfogalmazott megközelítésében közös női érdeket feltételezett, melyen belül a nők által fontosnak tartott ügyeket és preferenciákat azonosított (Celis et al. 2014, 155). Álláspontja szerint a női érdekek közé tartozik minden, ami a nők helyzetének változásához alapvető; a női ügyek e közös érdek egy-egy elemét hangsúlyozó stratégiai döntésnek; a preferenciák pedig az alternatívák közötti választásnak tekinthetők. Celis és társai 2014-es tanulmányukban (Celis et al. 2014, 159–160) Beckwith megközelítését némileg módosítva különbséget tettek a tágabb közpolitikai kategóriát jelentő női ügyek és az érdekek (egy adott ügy tartalma) között. A női ügyekhez a következőket sorolták: reprodukciós jogok, nők elleni erőszak, oktatás, nők egészségügyi állapota, szülési szabadság, gyermekgondozás, házassághoz és váláshoz kapcsolódó ügyek. A női érdekeket pedig az egyes politikai területekhez való hozzáférésként, illetve a nők védelmeként definiálták. Beckwith egy későbbi tanulmányában (fenntartva korábbi tipológiáját: női érdekek/női közpolitikai ügyek/női preferenciák) kifejtette, hogy a politikai, gazdasági és társadalmi elrendeződések, melyek a nők élettapasztalatait és lehetőségeit alakítják, bár nem feltétlenül eredményezik ugyanazon élettapasztalatokat és korlátokat, mégis hasonló következményeket rónak az egyes nőkre. Ezen hasonló tapasztalatok pedig a nők hasonló érdekeinek megjelenését eredményezik (Beckwith 2014, 20). Beckwith

értelmezésében a nők tapasztalatait hasonló politikai, gazdasági és társadalmi erők formálják, azok mindig egy adott relációban érthetők meg. Ilyen reláció például a nők mint anyák tapasztalatai (szülés előtti gondozás, gyermek- és anyasági támogatások, abortusz lehetősége stb.); a nők mint házastársak tapasztalatai (házasság definíciója, partnerek felelőssége a házasságon belül, válás intézménye); a nők mint dolgozók tapasztalatai (foglalkoztatáshoz való hozzáférés, diszkriminációval szembeni jogi védelem), és így tovább. Összességében a női érdekek a nők különböző társadalmi szerepeihez kapcsolódóan konstruáltak, azonban nem minden tapasztalat vezet valamely érdek megjelenéséhez. Álláspontja szerint (Beckwith 2014, 23–25) a női érdekek a fő gender törésvonalakhoz, a társadalmi struktúrákhoz és intézményekhez kapcsolódnak. A női ügyek olyan stratégiai választásnak tekinthetők, melyek a női érdekek komponenseit hangsúlyozzák. Ez alapján tehát az azonos női érdekek nem feltétlenül jelentik azt, hogy a nők az egyes ügyekkel kapcsolatban is egységes nézeteket vallanak. A nők preferenciái pedig az egyes ügyekkel kapcsolatos álláspontoknak, alternatíváknak feleltethetők meg.

A legtöbb kutatásban a női érdekek két csoportra oszlanak: a feminista elvekhez kapcsolódó, illetve a hagyományos női szerepekhez kapcsolódó érdekekre. Erre a felosztásra építve Celis és Childs (2012, 216–218) a nők szubsztantív képviselte szempontjából megkülönböztette egymástól a feminista érdekek és a nemekhez kapcsolódó érdekek (úgynevezett *gendered érdekek*) képviselétét. E különbségtétel fontosságát azzal indokolták, hogy ma már a jobboldali pártok részéről is megjelent a női érdekek képviselte iránti igény, melyet nem fednek le a feminista elvekből levezethető igények. Álláspontjuk szerint a női érdekek kizárólag feminista érdekeknek való megfeleltetése ugyanis kizárja a konzervatív ideológiákat. Meghatározásukban a feminista érdekek közé azokat az igényeket sorolták, amelyek a létező nemi szerepek megváltoztatását célozzák a nemek közötti egyenlőség és társadalmi igazságosság elvéből levezetve. A nemekhez kapcsolódó érdekek képviselte során pedig a materialista érdekek és a nem-feminista hagyományos női érdekek és nemi szerepek kerülnek előtérbe.

Fontos azonban megjegyezni, hogy bár a feminista és a konzervatív értékrend látszólag egymásnak ellentmond (lásd az iménti különbségtételt), valójában nem feltétlenül egy ideológiai tengely két ellenpólusáról van szó. A konzervativizmus ugyanis nem jelenti a feminizmus szükségszerű tagadását, illetve a feminizmus

tagadása nem jelent egyet a nők egyenjogúságának tagadásával (Venker és Schlafly 2010, 169). Egyrészt a feminizmus nem tekinthető egy koherens ideológiának, másrészt pedig a konzervativizmus egyes ágai összeegyeztethetők a feminizmus bizonyos céljaival, legfeljebb a mögöttes érvek és motivációk térnek el egymástól, és persze a problémára adandó megoldási javaslatok. A különbség leginkább abban ragadható meg, hogy míg a feminista ideológiák a női egyenjogúság elérése érdekében gyakran az olyan hagyományos társadalmi intézményeket és formákat kérdőjelezik meg, mint a házasság, az anyaság vagy a nemi erkölcs – mondván azok maguk után vonják a nemek közti hierarchiát (Baehr 2009, 118) –, addig a konzervativizmus fenntartja, hogy ezekre a hagyományos formákra – bár időnként kiigazításra szorulnak – igenis szükség van (Jussim 2015). A konzervatív feminizmus szerint, amely egyetért azzal, hogy a nők politikai, jogi, társadalmi és gazdasági értelemben is egyenlők lehetnek a férfiakkal (Posner 1989, 191–192) – a nemeket nem semlegesíteni kell, vagy a társadalmi kapcsolatokat átalakítani, hanem a nők megváltozott társadalmi szerepét és a hagyományos társadalmi formákat kell egymással összeegyeztetni (Baehr 2009, 118). Tehát nem állítja azt, hogy a nőknek otthon van a helyük, illetve meghatározott szerepük lenne. (Például ma már szinte általánosan elfogadott az az elv, miszerint a nőknek és a férfiaknak egyenlő lehetőségeket kellene biztosítani az egyes pozíciók betöltésekor¹⁴.) A konzervatív feminizmus retorikájának középpontjában sokkal inkább a választás lehetősége áll: a nőknek joguk van ahhoz, hogy megválasszák saját szerepüket (anyák legyenek és/vagy munkát vállaljanak), viszont fenntartják, hogy például a foglalkoztatás területén számolni kell a nemek közötti különbségekkel (Bryson és Heppel 2010, 42). Számos olyan terület van, ahol a feminizmus és a konzervativizmus összeérhet (például a prostitúció vagy a családon belüli erőszak tilalma, de még az abortusz kérdése is ide tartozhat¹⁵). A különbség leginkább abban ragadható meg, hogy milyen érvek mentén utasítanak el, illetve támogatnak egyes ügyeket. A társadalmi problémákkal kapcsolatban például a feministák rendszerint abból indulnak ki, hogy azok a férfiak dominanciájából, illetve a nők kizsákmányolásából, alárendelt szerepükből fakadnak. A konzervatív

---

¹⁴ Ez az úgynevezett „opportunity feminism”, ami a lehetőségek egyenlőségét hangsúlyozza, és nem azt, hogy a két nem egyenlő arányban képviseltesse magát egy testületben.

¹⁵ Az abortusszal kapcsolatban ugyanúgy lehetnek „életpárti” feministák, ahogy nemfeminista abortusz-ellenes álláspontot képviselők vagy olyanok, akik, ha nem is feltétlenül tiltanak be az abortuszt, de azok számát mindenképpen csökkenteni akarják.

feminizmus viszont a férfiakat nem tekinti ellenségnek, az egyes – a feministák által is – problémaként azonosított ügyeket viszont a családi értékek, illetve a hagyományos erkölcs szempontjából vizsgálja (Bryson és Heppel 2010, 43). A konzervativizmus és a feminizmus tehát nem zárja ki egymást szükségszerűen, csupán ugyanazokra a társadalmi problémákra eltérő magyarázatot és megoldási alternatívát kínálnak (Posner 1989, 191; Jussim 2015).

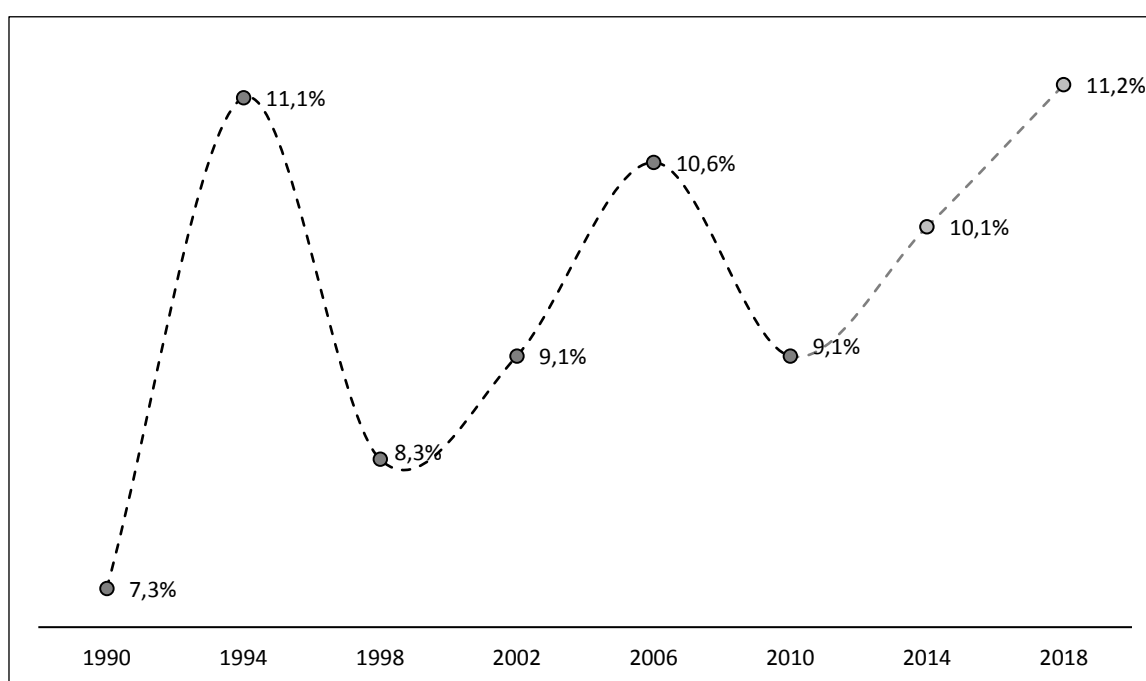
Visszatérve az alfejezet fő problémájára, a fentiek alapján összefoglalóan megállapítható, hogy nem adható meg a nőkhez kapcsolódó ügyek egy meghatározott köre, mivel a nők érdekei társadalmilag konstruáltak, országonként eltérőek lehetnek, időről időre változhatnak, sőt párhuzamosan több női érdek is jelen lehet. A két fogalom előzetes definiálása ezért nem feltétlenül célravezető. Már csak azért sem, mivel a kutatók előzetes döntése a „női érdek” tartalmáról, és a női ügyek körének meghatározásáról hatással van a vizsgálat kimenetelére is: a női érdekek különböző definíciói függvényében ugyanis más-más eredményre juthatunk azzal kapcsolatban, hogy mely szereplők tekinthetők aktívnak a női érdekek előmozdítása szempontjából (Reingold és Haynie 2014, 185).

3 MÓDSZERTAN

Az előző fejezetek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a nők képviseletének, illetve a női ügyek megjelenésének vizsgálata több szempontból is nehézkes, ami elsősorban abból fakad, hogy nem adható meg a képviseletnek és ezáltal a női képviseletnek sem egy általánosan elfogadott definíciója, továbbá a női érdekek köre sem határozható meg egyértelműen. A kutatás szempontjából éppen ezért elengedhetetlen a fenti fogalmak előzetes definiálása. A képviseletelméletek 2.1 alfejezetben bemutatott két fő típusa, tehát a mikrokozmosz, valamint a megbízó-megbízott elmélet közül értekezésemben az utóbbi mellett foglalkozom állást, és abból indulok ki, hogy a képviselet megvalósulásához nem feltétlenül szükséges a képviselt csoportok fizikai jelenléte. Tehát a nők esetében a férfi politikusok a nőkhez hasonlóan vagy akár helyett is megjeleníthetnek női ügyeket. Bár a nők képviseletével kapcsolatban több tanulmány is (lásd a női képviseletről szóló fejezetet) arra a következtetésre jutott, hogy láthatóságuk növelheti érdekérvényesítő képességüket, az értekezésben a képviselet alatt elsősorban nem a nők számszerű jelenlétét értem – természetesen nem elvitatva azon tanulmányok jelentőségét, amelyek fókuszában a nők deskriptív képviselete és annak növelése áll –, hanem a nők mint „csoport”, vagy mint a nők valamely csoportjának érdekképviseletét. A hangsúlyt tehát nem arra szeretném helyezni, hogy megjelennek-e a nők (mennyire láthatóak a testületben), hanem arra, hogy ki jeleníti meg a nők érdekeit. Ezáltal a női képviselet megjelenítőjét nem szűkítem le kizárólagosan a női szereplőkre. A női érdek fogalmának konceptualizása előtt a képviselet további két fontos aspektusának tisztázása szükséges: egyrészt valamely érdek képviselete nem csak és kizárólag a parlamentben történhet, hanem a törvényhozáson, illetve a formális politikai intézményeken kívül is. Másrészt pedig – az előbbi felvetésből következően – a parlamenti képviselők sem tekinthetők valamely csoport érdekének kizárólagos megjelenítőinek, ők csupán a szereplők egy lehetséges halmazát alkotják. További szereplőként jelenhetnek meg ugyanis a különböző érdekszervezetek, civil szervezetek, illetve társadalmi mozgalmak is. A kutatás azonban ennek ellenére csak a parlamenti szereplők és a parlamenti környezet vizsgálatára korlátozódik, mely elsődleges oka, hogy a magyar törvényhozás kevésbé kutatott a nők tartalmi képviselete szempontjából. A korábbiakban ismertetett szakirodalmi megközelítések: kritikus tömeg elmélete és a

kritikus szereplő elmélete közül, a magyar eset inkább ez utóbbi szempontból kutatható, vagy legalábbis ez tűnik alkalmasabbnak, mivel az Országgyűlésben a képviselők aránya a rendszerváltás óta alacsony (10 százalék körül stagnál, mely egyik korábbi választáson sem ugrott meg jelentősen, 3. ábra. A magyarországi helyzettel részletesen a 4 fejezet foglalkozik.). Ezzel kapcsolatban pedig joggal merül fel a kérdés, hogy a deskriptív képviselet ellenére, a nők képviselve vannak-e a döntések meghozatalakor, megjelennek-e a női szempontok és igények a végeredményben. Amennyiben igen, ki által valósul meg érdekeik képviselete?

3. ábra: A női képviselők aránya a magyar parlamentben az egyes választások után (1990–2018)

Szerző által készített ábra, az adatok forrása: www.parlament.hu

A nők tartalmi képviseletének kutatásához elengedhetetlennek tűnik a női érdek fogalmának meghatározása, ami – ahogy az a korábbiakból kiderült – a képviselet fogalmához hasonlóan szintén nem egyértelmű. Mivel a nők minden egyéb politikailag releváns demográfiai csoportban jelen vannak és ezáltal érdekeik meglehetősen szerteágazóak (Beckwith 2014, 25), nem adható meg a „női ügy”, valamint a „női érdek” egzakt, általánosan érvényes definíciója. A lehetséges meghatározásokról egy rövid, és nyilván nem teljes körű áttekintést a 2.5 alfejezet adott, ami jól szemlélteti a női érdekek és azok értelmezésének sokféleségét. Jelen

kutatásban a női érdek és a női ügy fogalmakat nem választom el egymástól élesen, módszertani szempontból a női ügyek, pontosabban a nőkhöz kapcsolódó ügyek halmazán belül értelmezem a női érdeket. A kutatás során abból indultam ki, hogy a konkrét női érdekek azonosítása a képviselők „feladata”, egyrészt tehát azokat az eseteket vizsgálom, amikor a képviselők kifejezetten azt mondják, hogy például egy adott javaslat a nők vagy a nők valamely csoportjának érdekét szolgálja vagy bizonyos intézkedések megtétele a nők számára fontos (női érdek kategóriája). Másrészt viszont vannak olyan témák is, amelyek bár kizárólag vagy elsősorban a nőkhöz kapcsolódnak, a képviselők mégsem nevesítik külön a nőket és/vagy mondják ki, hogy az a nők (vagy valamely csoportjuk) érdeke, hanem helyette például demográfiai vagy gazdasági oldalról közelítik meg a kérdést. A vizsgálati kört éppen ezért kiterjesztem olyan egyéb női ügyekre is, amelyek egyaránt kapcsolódhatnak a nők hagyományos, családon belüli szerepéhez vagy a nők esélyegyenlőségéhez, mégsem történik a nőkre explicit hivatkozás. Figyelembe véve a magyar helyzet sajátosságait¹⁶ – az ideológiai familizmus dominanciáját (Dupcsik és Tóth 2008, 321), valamint azt, hogy a rendszerváltás után ismét megjelent, a nők esélyegyenlőségével és döntési szabadságával kapcsolatos kérdések jóformán még ma is napirenden vannak – a kutatásban a következő témákat sorolom a nőket érintő ügyek kategóriájába:

- a gyermekvállaláshoz és annak ösztönzéséhez kapcsolódó intézkedések úgy, mint a várandósgondozás, a gyermekvállaláshoz és -neveléshez kapcsolódó támogatások (anyasági támogatás, gyed, gyes stb.), családtervezés, főállású anyaság;
- a nők önrendelkezéshez való joga, abortusz, fogamzásgátló szerek támogatása;
- a család és a munka összeegyeztetését szolgáló intézkedések (például családbarát munkahelyek, részmunkaidős és atipikus foglalkoztatási formák növelése a gyermekvállalás ösztönzése érdekében);
- védőnői szolgálat;
- nők korkedvezményes nyugdíjazása;

---

¹⁶ Erről bővebben a 4 fejezetben lesz szó.

- nőgyógyászati kérdések (nőgyógyászati problémák, szűrővizsgálatok, HPV oltás stb.);
- a nők politikai, gazdasági és munkahelyi (esély)egyenlősége (a nők munkaerőpiaci helyzete, nemek közötti bérszakadék, női kvóta stb.);
- családon belüli, illetve nők elleni erőszak problémája;
- prostitúció.

Az időintervallumot tekintve a kutatás az 1998 és 2014 közötti négy parlamenti ciklusra terjed ki, amely időszak alatt két baloldali és két jobboldali többségű parlament is vizsgálható. Kutatási kérdésem a következő: *a női érdekek hogyan és ki által jelennek meg a magyar Országgyűlésben?* A fókuszban a megválasztott¹⁷ férfi és női politikusok által képviselt és interpretált női érdekek állnak. A nők tartalmi képviseletének megvalósulását alapvetően két területen várom: egyrészt a törvényjavaslatokban, másrészt pedig a parlamenti kérdésekben és interpellációkban. Előbbinél – tekintve, hogy a legtöbb törvényjavaslat ma már a kormány részéről érkezik – azokat az eseteket keresem, mikor a kormány részéről mutatkozik szándék a nők vagy a nők egy csoportjának képviseletére vonatkozóan. Azonban itt vélhetően nehéz lesz női ügyeket találni, mivel ritkán merülhetnek fel olyan törvényjavaslatok, amelyek direkt „címzettjei” a nők. Emiatt tartom fontosnak a parlamenti kérdések (szóbeli, írásbeli) és az interpellációk tartalmi szempontú vizsgálatát is. Ezek az eszközök alapvetően, de nem kizárólagosan az ellenzéki pártok és képviselők számára biztosítottak, hiszen a kormány ellenőrzését szolgálják. A kérdéseken és interpellációkon keresztül lehetőségünk nyílik az ellenzéki képviselők által fontosnak vélt ügyek feltérképezése¹⁸, ezáltal az is, hogy az egyes pártok valóban kiemelt helyen kezelik-e és számon kérik-e a nők, illetve a női ügyek képviseletét, ha azt korábban (értsd a kampány során) priorizálták. Ma már nem számít ritkaságnak, ha kormánypárti képviselők élnek az ellenőrzés intézményével – jellemzően a kormány pozitív

---

¹⁷ A jelenlét-politika elméletére alapozva egyes tanulmányok szerint a női ügyek megjelenése szempontjából fontos a nők jelenléte, és emiatt a nők parlamentbe való bejutási esélyeinek, valamint a pártok jelöltállítási gyakorlatának vizsgálata is indokolt lehet. Az értekezés fókusza azonban nem a női ügyek megjelenésének valószínűségén van (amit a magyar esetben a nők deskriptív képviseletének állandósulni látszó alacsony szintje sem tesz indokoltá), hanem a már megválasztott képviselők cselekvésén, tehát a jelöltek külön vizsgálatával nem foglalkozom. A női jelöltek választási esélyével kapcsolatban lásd: Vajda (Tóth) és Ilonszki (2015)

¹⁸ A parlamenti kérdések vizsgálata a magyar esetben nem előzmények nélküli, lásd Papp 2015; 2016.

eredményeivel kapcsolatban, egyfajta önigazolásként – ezért valószínűleg a női érdekek képviselője, amennyiben az a párt számára kiemelt jelentőségű volt, itt is megjelenhet. A törvényjavaslatokkal és a kérdésekkel kapcsolatban megfogalmazott hipotéziseket és az alkalmazott módszertant a következő alfejezetekben ismertetem.

A konkrét kutatás mellett az értekezés négy esettanulmányt is tartalmaz, amelyek célja annak bemutatása, hogy a potenciálisan a nőkhez kapcsolódó ügyek hogyan és mely szereplők által kerülnek képviselőre. Mindegyik eset az utolsó vizsgált, 2010–2014-es parlamenti ciklusból került kiválasztásra, és egy-egy törvényjavaslat parlamenti és adott esetben, tehát ha volt, parlamenten kívüli vitáját mutatja be. Az egyes törvényjavaslatok a szakirodalom alapján meghatározott különböző szempontok szerint, előzetesen kerültek kiválasztásra, éppen ezért a női érdekek csak potenciálisan jelenhetnek meg a törvényjavaslat indokolásában, illetve parlamenti vitájában, azok tényleges megjelenésére és képviselőre nincs előzetes garancia. A választott esettanulmányokkal részletesen a 3.3 alfejezet foglalkozik.

3.1 Törvényjavaslatok

Azt hiszem kijelenthetjük, hogy egyértelműen vannak olyan intézkedések, amelyek kifejezetten vagy többnyire a nőket vagy a nők egy csoportját érintik. A kérdés csupán az, hogy ez a támogatási célzat explicit módon is megjelenik-e. Mivel az egyes törvényjavaslatok címzettjeit, illetve az alapul szolgáló érdekeket keresem, ezért nem azt nézem meg az egyes irományokkal kapcsolatban, hogy milyen területet kívánnak szabályozni, az feltételezetten női területet-e, hanem a törvényjavaslatok indoklásait nézem meg, hogy azokban a kezdeményezők mire, illetve kinek az érdekeire hivatkozva nyújtották be az adott irományt és az kapcsolódik-e a nőkhez. A benyújtott törvényjavaslatok nagy száma miatt, a kutatást azokra az irományokra szűkítem, melyeket az Országgyűlés tárgyal.

Az irodalom szerint a nemek közötti egyenlőséggel foglalkozó politikák hangsúlyosabban jelennek meg, ha a parlamentben a baloldali pártok vannak többségben, illetve kormányon (Grey 2006). A törvényjavaslatok vizsgálatakor tehát részben ebből indulok ki, kiegészítve azzal, hogy a baloldali szereplők ellenzéki pozícióban is igyekeznek „alternatív politikát” szolgáltatni az általuk benyújtott

törvényjavaslatokon keresztül. Az általános tapasztalat szerint azonban az Országgyűlés által tárgyalt ellenzéki törvényjavaslatok valószínűleg nem bírnak majd túl nagy elemszámmal, tekintve, hogy egyrészt egyre inkább a kormány tekinthető a törvényjavaslatok elsődleges benyújtójának; másrészt pedig nem ritka jelenség, hogy az ellenzéki javaslatok nem jutnak tovább a bizottsági vitákra, vagy csak nagyon kis számban. Az irodalomból kiindulva azt feltételezem, hogy *a baloldali többségű parlamentekben több olyan törvényjavaslat kerül az Országgyűlés elé, amely kifejezetten a nők támogatására irányul [H1]*. A női érdekek képviselete szempontjából azonban a baloldal szerepe nem feltétlenül kizárólagos, ugyanis egyre több empirikus kutatás igazolja, hogy a jobboldali, konzervatív pártok képviselői részéről is megjelent a nők képviseletére vonatkozó igény, mely kevésbé feminista jellegű (Celis és Childs 2014). Ez alapján feltételezem, hogy *a jobboldali kormányok idején is teret kap a női érdekek képviselete, viszont ez jellemzően a nők hagyományos szerepét (például gyereknevelés, család) támogató politikákhoz kapcsolódó törvényjavaslatokban jelenik meg [H2]*. Mivel a kutatásban két baloldali és két jobboldali többségű parlamenti ciklus is szerepel, lehetőség nyílik az egyes politikai oldalak által megjelenített női érdekek összehasonlításra.

A hipotézisek teszteléséhez adatbázist készítettem az egyes ciklusokban benyújtott törvényjavaslatokról, melyek közül – a nagy elemszám miatt – az Országgyűlés napirendjére vett és tárgyalt törvényjavaslatok kerültek részletes elemzésre (2. táblázat). Az egyes irományok forrása elsősorban az Országgyűlés honlapja (www.parlament.hu) volt¹⁹, azonban voltak olyan esetek, ahol a benyújtott törvényjavaslatok szövege nem volt elérhető elektronikusan, ezen törvényjavaslatokat (amennyiben fellelhetőek voltak) papír alapon ellenőriztem. Az adatbázis a benyújtóra és az irományra vonatkozó alapinformációkon²⁰ túl tartalmazza, hogy az adott törvényjavaslat az indokolása alapján nőket érintő témával foglalkozik-e, illetve azt, hogy történt-e kifejezett hivatkozás a nőkre vagy a nők egy csoportjára. Azokat az

---

¹⁹ A [parlament.hu](http://www.parlament.hu)-s szűréshez képest a tényleges elemszámok néhol eltérnek, ami abból adódik, hogy a honlapon van, ahol tévesen szerepel az iromány állapota (a legtöbb ilyen eset az 1998–2002-es parlamenti ciklus irományai között szerepel).

²⁰ A benyújtókra vonatkozóan rögzített információk: a benyújtó(k) pártja és neme.

Az irományokra vonatkozóan rögzített információk: az iromány száma, címe, a törvényjavaslat típusa a benyújtó szerint, a benyújtás dátuma.

eseteket, melyekben találhatók ilyen konkrét utalások a nőkre, a következő kérdések szerint is megvizsgálom: (1) A törvényjavaslat indokolásában milyen női csoportokra és érdekekre hivatkoznak? (2) A benyújtók szerint meghatározhatók-e az egyes pártok által képviselt női csoportok?

2. táblázat: Az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok száma az egyes parlamenti ciklusokban (1998–2014)

Parlamenti ciklus	Összes benyújtott törvényjavaslat száma	Az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok száma
1998–2002	858	478
2002–2006	968	588
2006–2010	967	616
2010–2014	1 521	860

Szerző által készített táblázat, az adatok forrása: www.parlament.hu

Az adatbázis elkészítésekor – ahogy azt a módszertan általános ismertetésénél is jeleztem – azokat az eseteket is kódoltam, amelyeknél bár a törvényjavaslat indokolása nem hivatkozik kifejezetten a nőkre, illetve a nők valamely csoportjára, mégis annak elsődleges címzettjei ők (például a Munka Törvénykönyvének 2005-ös módosításakor bár a javaslat arra vonatkozott, hogy a felmondási védelmet a reprodukciós eljárásban való részvétel idejére is kiterjesszék, annak indokolásában csak a gyermekszám növelésének célja és a „gyermeket vállaló személyek” támogatása szerepelt, konkrét hivatkozás a nőkre nem volt). Tehát az indokolás explicit nőkre való hivatkozásának hiánya ellenére a nőkhez kapcsolódó ügyek kategóriájában szerepelnek a női szerepek családközpontú megközelítésére, a nők kettős társadalmi szerepének összehangolására (család és munka), valamint a nők esélyegyenlőségére vonatkozó javaslatok is. Az egyes törvényjavaslatok besorolásakor a korábbiakban ismertetett, általam a kutatásban női ügyként meghatározott témákból indultam ki. Annak érdekében, hogy ennél a kategóriánál a kódolás ne alapuljon teljes mértékben szubjektív értékelésen, kontroll változót hoztam létre a *Hungarian Comparative Agendas Project (CAP)* elfogadott törvényeket²¹ közpolitikai tartalmuk szerint

²¹ Bár az értekezés az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatokat vizsgálja, a CAP adatbázis pedig csak az elfogadott törvényjavaslatokat tartalmazza az elemszámok közötti különbség nem számottevő.

besoroló adatbázisa alapján (Boda és Sebők 2018). Bár az adatbázis nem tartalmazott kifejezetten „női közpolitika” kódot, négy olyan kód is van, amelyek mögött vélhetően olyan törvények is szerepelnek, melyek szabályozási területe elsősorban a nőkhöz kapcsolódik. Ezek a következők: 200 – emberi jogok, általános (legtágabb kategória); 202 – nemi diszkrimináció, szexuális kisebbségek diszkriminációja; 508 – szülői szabadság, gyermekgondozás; 1208 – családvédelem és gyámügy. Mivel egyik megnevezett kategória sem csak és kizárólag női ügyet takar, ezért minden esetben ellenőriztem egyrészt magát a törvényjavaslatot (különösen a 200, 508 és az 1208²²), másrészt az adatbázis azon változóját, mely a törvény tartalmát írta le röviden. Mindezt kiegészítettem egy további szűréssel is, mely során az adatbázis azon elemeit kerestem, ahol a rövid leírás nőkre utaló kifejezést tartalmazott (anya(k), anyaság, nő(k)) – itt is ellenőrizve a konkrét találatokat. Az értekezéshez készített adatbázis kontrollváltozójaként tehát a CAP adatbázis e két szempont (kódok és tartalom) alapján nőkhöz kapcsolódó ügyként azonosítható törvényjavaslatai szerepelnek.

Tekintve, hogy a legtöbb tárgyalta törvényjavaslat benyújtója a kormány, ezért előzetesen megvizsgálom az egyes kormánypartok választási programjait abból a szempontból, hogy kormányra kerülésük előtt volt-e kifejezetten nőkre vonatkozó ígéretük, és ha igen, akkor milyen kontextusban kerülnek elő a nők (család, gyermekvállalás, gyermeknevelés vs. női esélyegyenlőség, női önrendelkezés biztosítása). Az egyes kormánypartok választási programjának vonatkozó pontjait a 8.1 Függelék tartalmazza (a táblázat az ellenzéki partok kapcsolódó programjait is tartalmazza, ennek okát lásd a 3.2 alfejezetben).

3.2 Parlamenti kérdések és interpellációk

A legtöbb tanulmány a nők képviselétét – bár jellemzően deskriptív képviselétük növekedését követően – a parlamenti kérdéseken keresztül vizsgálják, és jellemzően azt nézik meg, hogy a női és férfi politikusok milyen témában kérdeznek, mivel azonosítják a női érdekeket, milyen ügyeket kapcsolnak a nőkhöz. Ebből kiindulva – bár Magyarországon nem történt meg a nők számszerű képviselétének jelentős

---

²² Utóbbi két kategóriánál, ha a törvényjavaslat kifejezetten a gyerekekre vonatkozott, akkor az nem minősült női ügynek.

növekedése – a törvényjavaslatok mellett, a parlamenti kérdéseket (írásbeli, szóbeli) és az interpellációkat is megvizsgálom. A korábbiakban ismertetett okok miatt itt vélhetően nagyobb eséllyel merülnek fel olyan ügyek, melyek kifejezetten a nőkre vagy a nők egy csoportjára vonatkoznak.

A parlamenti kérdéseket és interpellációkat tartalmi szempontból nézem meg, kifejezetten azokat az eseteket keresem, mikor a képviselők (nemtől függetlenül) explicit módon azonosítják a nőkhöz kapcsolódó ügyeket, érdekeket; és ha igen, akkor ezeket miként teszik. A kutatás ezen részében a következő kérdésekre fókuszálok: (1) A képviselők miként definiálják a női ügyeket? Mit tekintenek női érdekeknek? (2) Van-e a nőknek egy olyan csoportja, amely képviselte hangsúlyosabban kerül megjelenítésre az egyes ciklusokban az egyes pártok képviselői részéről? (3a) Ki(k) által találunk képviselőre a női érdekek? (3b) A parlamentben ülő női képviselők mennyiben tekinthetők a női érdekek megjelenítőinek?

Az irodalom szerint elsősorban a baloldali pártok és a női képviselők azok, akik elkötelezettebbek az esélyegyenlőségi és ezáltal a nők helyzetének előmozdítását segítő politikák támogatásában. Ezt a szerepüket jellemzően nem csak kormányon, hanem ellenzéki szerepkörben is megőrzik, ugyanis bár szerepük ekkor szimbolikus, céljuk a többség kritizálása (Grey 2006). Emiatt feltételezem, hogy *a női szempontok jellemzően a baloldali pártok által feltett kérdésekben jelennek meg [H3]*, továbbá azt, hogy *a kritikus szereplők elsősorban nők [H4]*.

A hipotézisek teszteléséhez ez esetben is adatbázist készítettem, mely tartalmazza a vizsgált négy parlamenti ciklusban a képviselők által benyújtott kérdések, valamint interpellációk adatait (a pontos elemszámokat a 3. táblázat tartalmazza). Az alapinformációk (benyújtó képviselő neve, neme, pártja, az iromány azonosítói, típusa és címetje) mellett az adatbázis tartalmazza, hogy a kérdésben az adott képviselő azonosított-e női ügyet vagy érdeket. Az ily módon megadott definíció hiányában rögzítésre került, hogy a kérdés megemlíti-e valamelyik nemet, illetve az kapcsolódik-e a nőkhöz vagy a nők egy csoportjához (például családnyák). Az elhangzott szóbeli kérdések mind a négy ciklusban teljes körűen feldolgozásra kerültek, az interpellációkból, valamint az írásbeli kérdésekből²³ pedig próbakódolás

---

²³ Az írásbeli kérdések pilot kódolásához nyújtott segítségért ezúton szeretnék köszönetet mondani Csernák János BCE politikatudomány mesterszakos egyetemi hallgatónak.

készült, melyet mindkét esetben a nagy elemszám indokolt. Az interpellációk és az írásbeli kérdések közül mind a négy parlamenti ciklus második évében benyújtott irományok kerültek feldolgozásra. Az adatok forrása ez esetben is elsősorban az Országgyűlés honlapja volt, azonban bár a szóbeli kérdések és az interpellációk a vizsgált időszakban kivétel nélkül megtalálhatóak voltak az oldalon, az írásbeli kérdések egy része hiányzott: elsősorban az 1999-ben és 2003-ban benyújtott irományoknál volt nagy hiány (kb. 2000 tétel). Ez utóbbiak nagy része az Országgyűlési Könyvtár Magyar Parlamenti Gyűjteményében elektronikus formában is elérhető volt (dlib.ogyk.hu). Azoknak az irományoknak a száma, amelyek semmilyen formában nem álltak rendelkezésre elenyésző, illetve többségüknél az írásbeli kérdés címe igen biztosan lehatárolta azt, hogy a kérdés milyen témát érint. Az alábbi táblázat a feldolgozott kérdések és interpellációk számát tartalmazza az egyes ciklusokban. Mivel a korábbiakban ismertetett módon ez esetben is kódoltam azokat az eseteket, ha a kérdés, illetve az interpelláció a nőkre való explicit hivatkozás nélkül nőkhöz kapcsolódó témát érintett, ezért itt is a CAP adatbázis kódolásához igyekeztem viszonyítani. A projekt keretében eddig még csak az interpellációk kódolása készült el, ezért érthető módon csak az interpellációknál használtam kiegészítő változóként a CAP adatbázison alapuló besorolást.

3. táblázat: Az egyes parlamenti ciklusokban vizsgált kérdések és interpellációk száma (1998–2014)

Parlamenti ciklus*	Szóbeli kérdések száma		Interpellációk száma		Írásbeli kérdések száma	
	összesen	elhangzott	összesen	elhangzott	összesen	megválaszolt
1998–2002 (1999)	508	404	346	243	252	250
2002–2006 (2003)	1653	807	883	236	4180	4148
2006–2010 (2007)	1057	729	523	224	1196	1187
2010–2014 (2011)	1307	869	446	263	1694	1681

* Az interpellációk és írásbeli kérdések esetén zárójelben a vizsgált év szerepel, a táblázat az ebben az évben benyújtott és elhangzott/megválaszolt irományok számát tartalmazza.

Szerző által készített táblázat, az adatok forrása: www.parlament.hu

Tekintve, hogy a fenti eszközök alapvetően a kormány ellenőrzését szolgálják, ezáltal fő felhasználói az ellenzéki politikusok, ezért felmerül a kérdés, hogy a pártok ellenzéki szereplőként számon kérik-e a nők képviseletének elmaradását, ha az számukra fontos. E kérdés megválaszolásához minden ciklusban megnéztem az egyes parlamenti pártok²⁴ választási programját abból a szempontból, hogy volt-e kifejezetten a nőkre vonatkozóan ígéretük (kapcsolódjon az a nők hagyományos szerepéhez vagy valamely feminista elvhez). Ezt követően pedig ezt összevetettem azzal, hogy a párt képviselői által feltett kérdésekben ezek az elemek megjelennek-e. A négy vizsgált ciklus összes parlamenti pártjának választási programját sikerült megszerezni, melyek egy része online, egy része pedig nyomtatott formában állt rendelkezésre. Utóbbi esetben az Országgyűlési Könyvtár, valamint a Képviselői Információs Szolgálat gyűjteményére támaszkodtam. Az egyes pártok választási programjainak felsorolását és azok nőkkel kapcsolatos célkitűzéseit a 8.1 Függelék tartalmazza.

3.3 Esettanulmányok

Az értekezésben négy törvényjavaslat parlamenti és (ha volt) parlamenten kívüli vitájának bemutatása szerepel a 2010–2014-es parlamenti cikusból. A tanulmányok célja, hogy egy-egy olyan eset kapcsán, amiről a szakirodalom alapján azt gondolnánk, hogy „női ügy” kiderüljön, hogy nálunk is az-e, pontosabban az, hogy a képviselők nőket érintő ügyként kezelik-e és ha igen, akkor igyekeznek-e női érdekeket megjeleníteni. További kérdés, hogy milyen érdekek kerülnek azonosításra a parlamenti szereplők által. Tekintve, hogy a női érdekek képviselete szempontjából nem csak a képviselők aktivitása a meghatározó, hanem a civil társadalmi csoportok szerepe is²⁵, ezért a törvényjavaslatokhoz kapcsolódó parlamenten kívüli reakciókat is vizsgálom. A törvényjavaslatok parlamenten belüli eseményeinek ismertetésekor nem csupán az iromány tárgysorozatba vételétől kezdve annak zárószavazásáig tartó

---

²⁴ Minden ciklusban csak azon pártok programját néztem át, melyek végül parlamenti képviselethez jutottak.

²⁵ A civil társadalom csoportjai azon túl, hogy felhívhatják a figyelmet bizonyos nőket érintő ügyek fontosságára, különböző (akár a képviselőkétől eltérő) közpolitikai szempontokat jeleníthetnek meg (Escobar-Lemmon és Taylor-Robinson 2014b, 234)

események leírására törekszem, hanem arra, hogy a parlamenti vitákban elhangzott felszólalásokat tartalmilag elemezzem, és világossá váljon az egyes felszólalók képviseleti igénye. A képviseleti igények meghatározásához a törvényjavaslatok parlamenti vitájában elhangzott felszólalásokat négy kategóriába sorolom aszerint, hogy a felszólalás alapvetően feminista, gender-tudatos, gender semleges vagy antifeminista érvelésrendszert használ. Ezt a besorolási rendszert Dr. Ilonszki Gabriellával²⁶ közös tanulmányunkban (Ilonszki és Vajda 2018, 2019) vezettük be és határoztuk meg az egyes kategóriák tartalmát. A kategóriák közül részletes magyarázatra talán csak a feminista és gender-tudatos kategóriák szorulnak, ugyanis bár mindkét esetben arról van szó, hogy a képviselő felszólalásában a kérdést a nők, pontosabban a nők helyzete szempontjából kitüntetett jelentőségűnek gondolja, a gender-tudatos érvelés esetén csak a probléma azonosítása történik meg, míg a feminista érvelés esetén megjelenik a javítási szándék, illetve a női önrendelkezés igénye is. Ezek ellentétje az antifeminista érvelés, amely kifejezetten tiltakozik a női érdekek figyelembe vétele ellen, vagy adott esetben a nőket hibáztatja valamely társadalmi probléma léte miatt²⁷. Végül pedig a gender-semleges érvelés az, amelyben nem jelenik meg semmilyen gender alapú érvelés.

Bár a fentiekben meghatározott minden egyes témához érdemes lehet keresni egy-egy kapcsolódó törvényjavaslatot és végigkövetni annak vitáját, erre az értekezés terjedelmi kereti nem engednek teret, ezért a szakirodalom alapján leginkább relevánsnak tekinthető négy szempont szerint történt a törvényjavaslatok kiválasztása. A nők tartalmi képviseletével foglalkozó kutatások által használt leggyakoribb és egyben „leginkább evidens” szempont a feminista értékrend alapján történő esetválasztás, tehát egy olyan törvényjavaslat kiválasztása, amely a nők hátrányos helyzetének javítását célozza. Ilyen témájú törvényjavaslat női képviselet szempontjából történő feldolgozása már korábban is készült, ehhez lásd

---

²⁶ Ezúton szeretném egyben megköszönni Ilonszki Gabriellának a témaválasztásban és általában az elmúlt években nyújtott segítségét, támogatását és az eddigi közös munkát.

²⁷ Mindez alapján a nők hagyományos szerepét hangsúlyozó érvelés nem jelenti szükségszerűen a feminista érvelés ellentétét, hanem az esetek többségében gender-tudatos érvelésről van szó – amely alól persze lehetnek kivételek.

B. Kelemen (2008) vagy Ilonszki és Vajda (2018, 2019)²⁸. Választásom (hasonló elgondolások alapján) a „kapcsolati erőszak” önálló büntetőjogi tényállásként való elfogadásáról szóló törvényjavaslatra esett (*T/11105 Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról*).

Ahogy azt már a bevezetőben is jeleztem a gender szakirodalomban egyre több olyan kutatás jelenik meg, amely rámutat arra, hogy nem csak a baloldali pártok törekedhetnek a női érdekek megjelenítésére és képviselésére, hanem erre a jobboldalon is van igény. Ez az igény pedig a nők hagyományos szerepének támogatásában nyilvánul meg. Éppen ezért a második esettanulmány felfogható az előző szempont ellentétéként is, ugyanis ez esetben nem egy feminista hangsúllyal bíró közpolitika megvalósításán van a hangsúly, hanem inkább egy olyan törvényjavaslatot kerestem, ami a női szerepekre fókuszál. A 2010-ben megválasztott Fidesz-KDNP kormány több olyan intézkedést is hozott, amely a nők családon belüli, hagyományos szerepét hivatott segíteni. A kormány egyik első intézkedése, a gyermekgondozási segély két évről három évre történő visszaemelése szintén ebbe a kategóriába tartozik, a második esettanulmány ennek a törvényjavaslatnak a vitájával foglalkozik (*T/1813 Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról*).

Vélhetően női érdeket érint az a törvényjavaslat, melynek tárgyalásakor a fő vitázók nők, ráadásul ennek valószínűségét tovább növeli az, ha a vita elsősorban a nők között bontakozik ki (Beckwith 2014, 26). Ezen feltételezésből kiindulva a harmadik esettanulmány kiválasztásához az Országgyűlés honlapjáról kigyűjtöttem a 2010–2014-es parlamenti ciklusban, hogy mely törvényjavaslat vitájához szólalt fel a legtöbb képviselő, illetve azt is, hogy melyikhez érkezett a legtöbb női felszólalás (a két halmaz nem feltétlenül egyezik meg). A felszólalásoknál az általános vita normál és kétperces felszólalásait vettem figyelembe, tehát a vezérszónoki felszólalások, valamint a bizottsági vélemények ismertetése – hiába női képviselő részéről hangzott el – nem növelte a felszólalások számát. Ennek oka, hogy ezekben az esetekben egyrészt nem kizárólag a képviselő saját elhatározásán múlik az, hogy

---

²⁸ A magzatvédelmi törvény 2000-ben történt módosításának parlamenti vitáját B. Kelemen Ida dolgozta fel doktori értekezésében (B. Kelemen 2008), illetve ugyanezen eset, valamint a 2011-ben elfogadott Alaptörvény (kapcsolódási pont: II. cikk) parlamenti és parlamenten kívüli vitájának összehasonlítását lásd: Ilonszki és Vajda (2018, 2019), mely utóbbi jelen értekezés részét is képezi.

felszólal-e az adott törvényjavaslat vitája során²⁹, másrészt pedig ezen felszólalások esetén a képviselők egy testület (egy bizottság többségi vagy kisebbségi³⁰), illetve a frakció álláspontját ismertetik³¹. A vizsgálati körből utólag kizártam az éves költségvetésekről szóló törvényjavaslatokat és az új alkotmány (Magyarország Alaptörvénye) parlamenti vitáját, mivel azok megalkotása és tárgyalása során a képviselők nem egy-egy terület vagy társadalmi csoport érdekeinek érvényesítésére törekednek – bár ilyen könnyen meglehet –, hanem általánosabb szempontokat igyekeznek érvényesíteni (például igényként merül fel, hogy általában az egészségügyre fordítsanak több pénzt a költségvetésből, ritkán specifikálva, hogy annak mely részterületére és kiknek az érdekében). Figyelembe véve mindkét lista esetében (a törvényjavaslatok „tíztes toplistája” a 8.2 Függelékben található) a női felszólalók és felszólalásaik számának alakulását, az esettanulmány kiválasztásakor végül az első szempont alapján (legtöbb felszólaló képviselőnő) indultam ki. Mivel a felszólalások kigyűjtésekor nem lehetett beállítani azt, hogy a képviselők részéről csak a képviselői minőségükben elhangzott felszólalások (tehát a kormány delegáltjaként államtitkári/miniszteri minőségben tett felszólalások ne) kerüljenek listázásra, ezért azokat – a törvényjavaslatok nagy elemszáma miatt – utólag levonva, korrigáltam. A végleges listán több, szám szerint négy olyan törvényjavaslat szerepelt, amelyekhez a legtöbb, összesen kilenc képviselőnő szólt hozzá. Ezek közül részben a felszólalások száma alapján, részben saját elhatározás alapján³² a *családok védelméről szóló T/5128* törvényjavaslatot választottam.

---

²⁹ Például a bizottság tagjai azt jóváhagyják, illetve a párt parlamenti frakciója jelöli ki a vezérszónokot, amelyből akár többet is állíthat.

³⁰ Ez utóbbinál gyakran előfordul, hogy valójában valamely párt véleményének ismertetésére kerül sor.

³¹ Nyilván ezen álláspontokat az előadó képviselő maga is osztja.

³² A női felszólalások számát tekintve a végleges listán a törvényjavaslatok a következő sorrendben szerepeltek: T/8888 A köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről (27 felszólalás) T/5128 A családok védelméről (19 felszólalás), T/174 Egyes nyugdíjbiztosítási tárgyú és más kapcsolódó törvények módosításáról (18 felszólalás), T/4856 A nemzeti köznevelésről (18 felszólalás). Bár a felszólalások számát tekintve az első helyen a T/8888 törvényjavaslat szerepel, az az új köznevelési törvényhez kapcsolódó kiegészítő, speciális területet szabályoz. Ezzel szemben a T/5128 számú törvényjavaslat (bár az Alaptörvényhez kapcsolódó szabályozás) egy általánosabb területtel foglalkozik, ami nem mellesleg vélhetően jobban köthető a nőkhöz.

A sort végül egy összehasonlító esettanulmánnyal zárom, melyben a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény („abortusztörvény”) 2000-es módosításának vitája kerül összehasonlításra a Magyarország Alaptörvényének parlamenti vitájával (2011). Az Alaptörvény kapcsolódási pontját annak II. cikke³³ jelenti, mely az új alkotmány megalkotásakor magában hordozta az abortusz vita ismételt napirendre kerülését. Bár a két eset között alapvető különbségek vannak (önálló iromány kontra új alkotmány egy cikke), a tartalom hasonlósága egyértelmű, mivel mindkettő a női önrendelkezés egy alapvető területét érinti. A téma a feminista érdekek körébe sorolható, az összehasonlítás célja annak vizsgálata, hogy a két időállapotot illetően változott-e a nők tartalmi képviselete, változott-e a vita érvrendszere, megjelenése, a szereplők hozzáállása³⁴. Az esettanulmány Dr. Ilonszki Gabriellával közös kutatás eredménye, azt a társszerző hozzájárulásával, de kisebb módosításokkal közlöm az értekezésben.

---

³³ Alaptörvény II. cikk: *„Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”*

³⁴ Mindkét esetben jobboldali kormány volt hatalmon. A szereplőkre az esettanulmány leírásánál térek ki részletesen.

4 MAGYARORSZÁGI HELYZETKÉP – A NŐK DESKRIPTÍV KÉPVISELETE

A konkrét kutatás és eredményeinek ismertetését megelőzően mindenképpen érdemes néhány szót ejteni a nők hazai politikai képviseletéről, mely célt jelen fejezet szolgálja. A nők politikai döntéshozó testületekben való képviseletének több színtere is van, a kutatásokban alapvetően egy adott ország helyi, illetve országos politikai testületeinek (parlamenti és miniszteri pozíciók) nemi összetételét szokták vizsgálni. Általános tapasztalat, hogy a nők jellemzően jobban szerepelnek az országos politikához képest sokszor másodlagosnak, illetve kevesebb presztízzsel bíró helyi választásokon, melyet a magyar tapasztalatok is igazolnak (Koncz 2015). Bár a helyi önkormányzatok képviselőtestületeiben sem a nők dominálnak és itt sem teljesül a kiegyenlített képviselet elvének követelménye, arányuk átlagosan 26 százalék³⁵, ami jelentősen meghaladja parlamenti képviseletüket. Ahogy azt a módszertani fejezetben szereplő 3. ábra is tartalmazta, a magyar Országgyűlésben a nők a rendszerváltás óta meglehetősen alulreprezentáltak, arányuk az elmúlt években folyamatosan 10 százalék körül stagnált, mely értéket 1990 és 2014 között csak két alkalommal 1994-ben (11,1 százalék) és 2006-ban (10,6 százalék) haladta meg, ekkor is csak minimális mértékben³⁶. Az európai uniós tagállamokkal összehasonlítva pedig Magyarország az utolsó helyen áll a női parlamenti képviselők arányát tekintve.

Az irodalom szerint a nők parlamenti bejutásának akadályaként intézményi (elsősorban választási rendszer), strukturális (pártok) és kulturális (politikai kultúra, nemekkel kapcsolatos sztereotípiák) okok azonosíthatók. Az intézményi jellemzéssel kezdve, a magyar választási rendszer vegyes jellegű, ami azt jelenti, hogy egyaránt megtalálható benne a nők számára elviekben előnyösebb arányos, illetve többségi elvű ág is. A vizsgált időszakban a választási rendszer működési elve nem változott,

---

³⁵ A nők önkormányzati képviselőtestületen belüli átlagos aránya 1994 és 2014 között. Ugyanezen időszakra vonatkozóan a női polgármesterek átlagos aránya 15 százalék (saját számítások Koncz (2015) adatai alapján).

³⁶ A legutóbbi, 2018-as országgyűlési választásokon a mandátumok 11,6 százalékát női jelölt szerezte meg (199-ből 23 mandátum). A nők számszerű képviselete tehát bár emelkedett ismét nem túl jelentősen.

2014-ig³⁷ alapvetően az 1990 óta alkalmazott választási rendszer volt érvényben. Ez alapján a jelöltek három ágon juthattak mandátumhoz: 176 egyéni választókerületben abszolút többségi elven, 20 területi listán legfeljebb 152 mandátum került kiosztásra arányos rendszerben, illetve további legalább 58 mandátumot az országos listáról osztottak ki szintén arányos választási elv alapján. Az összesen 386 mandátum több mint felét a két, arányos választási elvű ágon lehetett megszerezni. A mandátumszerzési struktúrát tekintve a magyar eset is igazolja, hogy a nők számára a bejutás szempontjából az arányos ág tekinthető kedvezőbbnek, legalábbis a női mandátumok többsége a területi, illetve az országos listás ágról származott, bár innen sem jutottak a nők tömegével parlamenti helyekhez (4. táblázat). Ennek oka nyilván nem csak a választási rendszerben keresendő, ugyanis, ha maguk a pártok nem állítanak női jelölteket mandátumra esélyes helyeken – legyen szó akár az egyéni választókerületi, akár a listás ágakról –, akkor hiába várjuk a nők tömeges megjelenését parlamentben.

---

³⁷ A 2014-es országgyűlési választásokat a 2011-ben elfogadott új választási elvek szerint tartották. A módosítás főbb elemei közé tartozott például az, hogy bár megtartották a választási rendszer vegyes jellegét, a mandátumokat három helyett két ágon osztják ki (egyéni választókerület és országos lista), az egyéni választókerületekben pedig az abszolút többségi elv helyett az egy forduló relatív többségi elvet vezették be. A választási rendszer többségi elemei hangsúlyosabbá váltak, a mandátumok több mint felét a többségi elvű egyéni választókerületekben osztják ki (2010-ig a parlamenti mandátumok 45,6 százaléka, 2014-től pedig 53,5 százaléka az egyéni választókerületekben kerül kiosztásra). Mindezzel párhuzamosan pedig a parlament létszámát 386 főről 199 főre csökkentették.

4. táblázat: A női képviselők mandátumszerzési struktúrája 1990 és 2010 között

Év	Egyéni körzetben szerzett mandátum			Területi listán szerzett mandátum			Országos listán szerzett mandátum			Összes női mandátum	
	Összes	nők száma	aránya	Összes	nők száma	aránya	Összes	nők száma	aránya	szám	arány
1990	176	6	3,4%	120	8	6,7%	90	14	15,6%	28	7,3%
1994	176	15	8,5%	125	17	13,6%	85	11	12,9%	43	11,1%
1998	176	12	6,8%	128	13	10,2%	82	7	8,5%	32	8,3%
2002	176	13	7,4%	140	16	11,4%	70	6	8,6%	35	9,1%
2006	176	15	8,5%	146	19	13,0%	64	7	10,9%	41	10,6%
2010	176	9	5,1%	146	15	10,3%	64	11	17,2%	35	9,1%

Forrás: Várnagy és Ilonszki (2012, 16)

A pártok tehát mindenképpen kapuőr szerepet töltenek be a női jelöltállítást tekintve, melyet korábbi tanulmányok is igazolnak (Gallagher és Marsh 1988; Caul 1999). Ez a tapasztalat pedig a magyar esetben is megállja a helyét, ugyanis a nők alacsony parlamenti jelenlétének egyik oka, hogy a politikailag releváns pártok kevés női jelöltet állítanak (különösen az egyéni választókerületekben), másrészt pedig a listákon jellemzően a mandátumra esélytelen helyeken indítják el a nőket (Ilonszki 2012, Ilonszki és Várnagy 2007, Tóth és Ilonszki 2015). A pártok jelöltállítási gyakorlatát³⁸ nagyrészt meghatározza ideológiai-politikai arculatuk, valamint az általuk alkalmazott jelölállítási folyamat, illetve az olyan eszközök léte vagy nem léte, mint a női jelöltállításra vonatkozó célkitűzés vagy kvóta. A kutatásban szereplő pártok között természetesen bal- és jobboldali pártok egyaránt találhatók, a női jelölállítást tekintve azonban nem tapasztalható az, hogy a baloldali pártok „hatékonyabb” jelöltállítási stratégiát követnének jobboldali társaikhoz képest. E megállapítás alól egyedül a 2009-ben megjelent, és először a 2010-es országgyűlési választásokon képviselőhez jutott Lehet Más a Politika (LMP) párt képez kivételt, mely azon túl, hogy nyíltan promotálja a nők politikai testületekben való nagyobb arányú jelenlétét, ezt a célkitűzést saját magára vonatkozóan is igyekszik érvényesíteni (mind a párt felépítésére és működésére, mind a jelöltek kiválasztásának folyamatára, illetve a jelöltállításra vonatkozóan). Bár Magyarországon nincs törvényileg előírt női/nemi kvóta az országgyűlési választások jelöltállítására vonatkozóan (sőt egy választásra vonatkozóan sem), a vizsgált pártok közül két baloldali pártnál, az MSZP-nél és az LMP-nél is alkalmaznak önkéntes kvótát. Előbbi 2000-ben vezetett be listás jelöltállítására vonatkozóan egy húsz százalékos női- és ifjúsági kvótát, melyet először a 2002-es országgyűlési választásokon alkalmazott. A gyakorlatban az eszköz sokkal inkább tekinthető szimbolikusnak semmint a párt női jelölállítására és ezáltal képviselőre valódi hatást gyakorló eszköznek, ugyanis ezen célkitűzésen kívül semmilyen egyéb előírással (például a jelöltek helyére vonatkozóan) nem éltek. Ez pedig lehetővé teszi azt, hogy a nők ugyanúgy hátrányos pozíciókban szerepeljenek a párt listáján meghagyva a mandátumra esélyes helyeket a férfi jelöltek számára. Az LMP szintén az országos lista jelölállítására vonatkozóan vezetett be önkéntes nemi

---

³⁸ A magyarországi pártok 1994 és 2010 közötti jelöltállítási gyakorlatának többszemponútú jellemzéséről lásd Papp (2017).

kvótát, mely lényege a cipzár elv, céljuk, hogy két azonos nemű jelöltet eltérő nemű jelölt kövessen a listán, ezáltal biztosítva a nők jelöltek közötti egyharmados jelenlétét. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az egyes választásokon a párt igyekezett a lista minden harmadik helyén női jelöltet indítani, mely célkitűzést a párt bár nem teljes mértékben, de többé-kevésbé teljesíteni tudott.

Ezen a ponton érdemes egy rövid kitérőt tenni és megemlíteni, hogy Magyarországon a vizsgált időszakban két parlamenti és egy parlamenten kívüli sikertelen próbálkozás is volt a választási női kvóta bevezetésére. Először 2007-ben két SZDSZ-es képviselő (dr. Sándor Klára és dr. Magyar Bálint) nyújtott be a nemek közötti közéleti esélyegyenlőség biztosítására hivatkozva két törvényjavaslatot is. Az első javaslat (T/3060³⁹) a miniszterek között biztosította volna a nemek legalább egyharmados jelenlétét, míg a másik javaslat (T/3066⁴⁰) mindhárom típusú választásra (helyi önkormányzati, parlamenti és európai parlamenti) vonatkozóan írta volna elő egyrészt az országos listás jelöltállítás során a cipzár elv alkalmazását, másrészt pedig azt, hogy ha a listán kiesik egy jelölt, akkor helyére egy azonos nemű jelölt kerüljön. A két javaslatot az Országgyűlés együtt tárgyalta, majd mindkettőt elutasította⁴¹. A következő képviselői próbálkozás a kvóta bevezetésére 2011-ben⁴² történt, mikor az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslathoz (T/5006⁴³) két ellentétes pártállású ellenzéki képviselő (Ertsey Katalin, LMP és Gaudi-Nagy Tamás, Jobbik) módosító javaslatában (5006/21) az LMP által is használt cipzár elv (két egymást követő helyen azonos nemű jelölt után egy ellenkező nemű jelölt szerepeljen) bevezetését szorgalmazta az országos listás jelöltállításra vonatkozóan. A módosító javaslatot 54 igen, 291 nem és 3 tartózkodás mellett elvetették. Ezen próbálkozásokon

---

³⁹ A törvényjavaslat az akkor hatályos Alkotmány módosítására irányult: T/3060 A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról (benyújtás ideje: 2007. május 16.).

⁴⁰ A törvényjavaslat az akkor hatályos választási törvény (1997. évi C. törvény) módosítására irányult: T/3066 Egyes törvények módosításáról a nemek közötti tényleges esélyegyenlőség megteremtése érdekében (benyújtás ideje: 2007. május 16.).

⁴¹ A T/3060 javaslatot 76 igen, 218 nem és 57 tartózkodás; a T/3066 javaslatot pedig 132 igen, 97 nem és 118 tartózkodás mellett utasították el.

⁴² Megjegyzendő, hogy ezt megelőzően, 2011. október 19-én Ertsey Katalin (LMP) kezdeményezésére (V/4500) „A nők közéleti, politikai részvételének erősítése” címmel politikai vitanap megrendezésére is sor került – melynek közvetlen előzményeként a női kvóta bevezetésére vonatkozó sikertelen civil kezdeményezés tekinthető.

⁴³ T/5006 Az országgyűlési képviselők választásáról (benyújtás ideje: 2011. november 20.)

kívül a női kvóta bevezetése érdekében egy civil kezdeményezés is elindult 2009 szeptemberében. 27 magánszemély – köztük több civil szervezet elnöke – nyújtotta be azt az országos népszavazási kezdeményezést, amelynek célja mindhárom szintű választáson a női jelöltek arányának növelése volt azáltal, hogy a pártok női és férfi jelölteket felváltva jelöljenek az országos listájukon⁴⁴. Bár az Országos Választási Bizottság (OVB) 2009. szeptember 22-én hitelesítette az aláírásgyűjtő ívet⁴⁵, a tényleges gyűjtés majd egy évvel később kezdődhetett csak meg, miután az Alkotmánybíróság helyben hagyta az OVB határozatát⁴⁶. Végül nem került sor az országos népszavazás kiírására, mivel nem sikerült összegyűjteni az elrendeléshez szükséges számú aláírást⁴⁷.

Visszatérve a nők parlamenti jelenlétének akadályaihoz, az utolsó problémakört a kulturális okok jelentik, amelyek azt eredményezik, hogy a politikát jellemzően a férfiakkal azonosítják. Ez egyrészt kulturális hagyományokból fakad, másrészt pedig ezt a vélekedést a még ma is élő sztereotípiák erősítik, amelyek nyilván nem függetlenek az előbbiektől. A következő, 4.1 alfejezet egy rövid áttekintést ad a magyar politikai feminista hagyományokról, az alábbiakban pedig három, kapcsolódó közvélemény-kutatás eredményét ismertetem. A felmérések alapján, bár az utóbbi években több pozitív intézkedés is történt annak érdekében, hogy a nők a férfiakkal azonos bánásmódban részesüljenek az élet szinte minden területén, továbbra is vannak olyan területek, ahol a nőket diszkriminálják. A nemek közötti esélyegyenlőséggel foglalkozó 2015-ös Eurobarometer felmérés során (Special Eurobarometer 428: Gender Equality 2015) a megkérdezett uniós polgárok a politikát a negyedik helyen említették, mint azt a területet, ahol a nemekkel kapcsolatos sztereotípiák ma is széles

---

⁴⁴ Az országos népszavazásra javasolt kérdés a következő volt: „Egyetért-e Ön azzal, hogy a nők méltó közéleti szerepvállalásának elérése érdekében az európai parlamenti, az országgyűlési és a helyi önkormányzati választásokról szóló törvények egészüljenek ki olyan rendelkezésekkel, amelyek előírják, hogy csak olyan listát lehet bejelenteni, amelyen egymás után váltakozva hol az egyik, hol a másik nemhez tartozó személyek szerepelnek?”

⁴⁵ 399/2009. OVB határozat - a T-N. É. és további 26 magánszemély által benyújtott országos népszavazási kezdeményezés tárgyában (2009. szeptember 22.)

⁴⁶ A népszavazási kezdeményezéshez három kifogás is érkezett (köztük egy határidőn túli), melyekben egyrészt arra hivatkoztak, hogy a kérdés burkolt alkotmánymódosítást eredményezne, másrészt pedig a kérdés egyértelműségét kritizálták. Az OVB határozatát végül a 127/2010. (VII. 8.) AB határozat helyben hagyta.

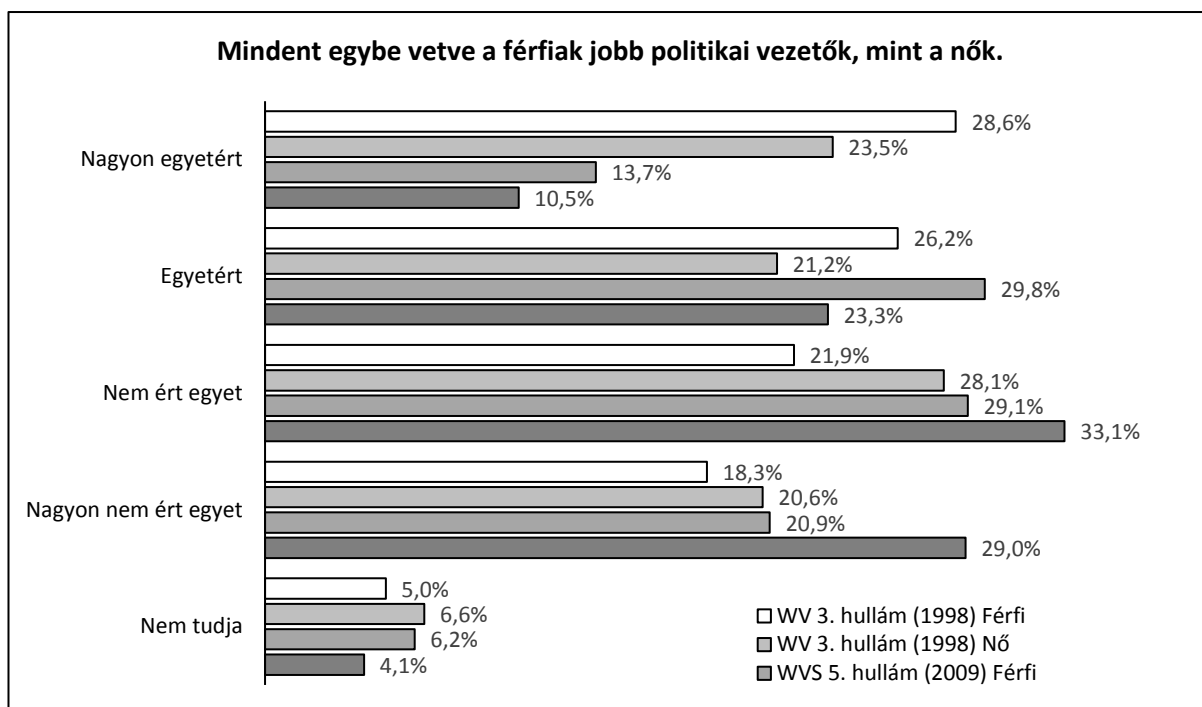
⁴⁷ 200 000 aláírás helyett kb. 65 000 aláírás gyűlt össze (Rajnai Gitta, Nők a Pályán Egyesület Facebook bejegyzése, 2011. október 24.).

körben élnek (28 százalék). Ezt csak a munka (51 százalék), a hirdetések (34 százalék) és a média (33 százalék) területe előzte meg. (Special Eurobarometer 428 2015, 24) A magyar adatokat tekintve a politika (26 százalék) a harmadik helyen szerepelt a munka (48 százalék) és a média (35 százalék) világát követően. A témában 2017-ben újabb európai közvélemény-kutatás készült (Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017), amelyben a nők politikai döntéshozó testületeken belüli pozíciójával kapcsolatban is kikérték az uniós polgárok véleményét. Többségük (54 százalékuk) szerint több nőre lenne szükség ezekben a pozíciókban, mely állítással a nők nagyobb arányban értenek egyet (a nők 62 százaléka), mint a férfiak (a férfiak megosztottak: 44 százalékuk szerint több nőre lenne szükség a politikai pozíciókban és szintén 44 százalékuk szerint elég nő található ezekben a pozíciókban). Magyarországon a válaszadók 32 százaléka gondolja úgy, hogy a politikai pozíciót betöltő nők száma megfelelő, 57 százalékuk szerint pedig több nőre lenne szükség. A férfiak és nők egyenlő képviselését biztosító jogi intézkedéseket európai uniós szinten a válaszadók 70 százaléka, a magyar válaszadóknak pedig 85 százaléka támogatná. A felmérés egy igen érdekes eredménye, hogy a megkérdezettek 62 százaléka (Magyarországon pedig 82 százaléka!) úgy véli, hogy a politikát olyan férfiak uralják, akik nem bíznak kellőképpen a nőkben. Mindezzel párhuzamosan a válaszadók 17 százaléka szerint (Magyarországon 41 százaléka szerint) a nők nem feltétlenül rendelkeznek a politikai pozíciók betöltéséhez szükséges készségekkel.

Mivel a politikát jellemzően a férfiakkal azonosítják, ezért a World Value Survey felmérés egyik rendszeres kérdése annak felmérése, hogy a válaszadók szerint a férfiak valóban jobb politikai vezetők-e a nőkhez képest. A legutóbbi, 6. hullám (2010–2014) eredményei alapján a megkérdezettek 46,7 százaléka nem értett egyet ezzel az állítással, ami 4,7 százalékpontos csökkenést jelent az előző hullám (2005–2009) adataihoz képest. Magyarország csak a 3. (1995–1998) és az 5. (2005–2009) hullámban vett részt, amelyek adatai szerint tíz év alatt 11,0 százalékpontot csökkent az állítást támogatók aránya (1998: 49,3 százalék, 2009: 38,3 százalék), azt 11,9 százalékponttal nagyobb arányban utasítják el (1998: 44,7 százalék, 2009: 56,6 százalék). A következő ábra (4. ábra) a két hullámra vonatkozóan a magyarországi válaszok arányát mutatja nemek szerinti bontásban.

4. ábra: World Value Survey adatok, Magyarország (1998, 2009)

Szerző által készített ábra, az adatok forrása: World Value Survey honlapja

Mindezek alapján a választópolgároknak vélhetően nem lenne ellenükre az, ha több nő tölthetne be politikai pozíciót Magyarországon, akár pozitív diszkriminációs eszközök bevezetése révén. A probléma sokkal inkább a jelenlegi politikai elit, illetve a pártok hozzáállásában keresendő, amíg ugyanis ezek a szereplők nem viszonyulnak pozitívan a nőkhez, tehát nem tartják kellőképpen fontosnak a nők deskriptív képviseletének kérdését és állítanak több női jelöltet mandátumra esélyes helyeken, továbbá nincs erre vonatkozóan erős társadalmi vagy nemzetközi nyomás⁴⁸, addig a kérdésben hiába támogató a közvélemény, nem számíthatunk változásra.

⁴⁸ Magyarországot korábban az ENSZ nőjogi bizottsága (CEDAW) többször is (2007, 2012) elmarasztalta a nők alacsony parlamenti képviselete miatt, azonban kényszerítő intézkedések híján ezeknek nem lett következménye.

4.1 Magyar politikai feminista hagyományok

Arra, hogy ma a társadalom és a pártok hogyan viszonyulnak a női kérdésekhez nyilván hatással van, hogy a korábbi hatalmak miként kezelték a nőket, illetve, hogy a női politizálás eddig milyen utat járt be. Az alfejezet a teljesség igénye nélkül, röviden ismerteti a magyarországi feminizmus történetének az értekezés szempontjából fontosabb elemeit⁴⁹, különös tekintettel a nők parlamenti képviselőire. Hazánkban a feminizmus nem egy egységes és folyamatos mozgalom formájában nyilvánult meg (Antoni 2014, 20), hanem inkább időről időre került csak napirendre, részben emiatt a női politizálás történetének korszakolása is nehézségekbe ütközik (Szapor 2007b, 131). Bár a női szerepek és jogok már az 1770-es években felmerültek röpiratok formájában (Antoni 2014, 20), a magyarországi feminizmus aranykora a 20. század elejére tehető, ami egyben a női szervezeti politizálás megjelenését is jelenti. A nők hivatalviselésének engedélyezését (1885) követően 1896-ban alakult meg a Nőtisztviselők Országos Egyesülete, amiből kiválva alakult meg 1904-ben a női politizálás egyik első bázisát alkotó szervezet, a Feministák Egyesülete⁵⁰. Az egyesület célja a nők osztályhelyzettől és foglalkozástól független képviselője (Szapor 2007, 137), esélyegyenlőségük minden területen való előmozdítása volt, amihez a szavazati jog nőkre való kiterjesztését mint szükséges eszközt szorgalmazták (Antoni 2014, 22). A nők képviselőjét a Magyarországi Szociáldemokrata Párt is zászlajára tűzte és bár az általános választójog bevezetését szorgalmazták, alapvetően a munkásnők szervezését és érdekeinek képviselőjét tartották fontosnak (Szapor 2007, 137). A nők egyenlőségének előmozdítása az első világháborút közvetlenül megelőző években lényegében a nők szavazati jogára szűkölt, majd a háború alatt ez lekerült a napirendről. A választójogot a nők egy korlátozott körére vonatkozóan először a Károlyi kormány biztosította 1918-ban⁵¹, viszont ez alapján nem került sor választásokra. 1919-ben a Friedrich kormány ismét kiterjesztette a nőkre a választójogot, a férfiakéval azonos módon 24 éves korhoz kötötte, azonban a nőknél

---

⁴⁹ A nők közéleti, politikai szerepvállalásának fejlődéséről részletesen lásd: Palasik (2007a), Pető (1998).

⁵⁰ A szervezet elnöke Glücklich Vilma volt, aki első nőként szerzett bölcsészdiplomát Magyarországon (Schuller 2007); alelnöke pedig Márkus Dezső volt.

⁵¹ 1918. évi I. néptörvény a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogokról 1. §

megkövetelték az írni-olvasni tudást is (Szapor 2007, 141). 1922-ben a nők egy jelentős része elvesztette választójogát annak szigorítása miatt (Sipos 2009). A választójog kiegészítő eleme a választhatóság, ezért érdemes megemlíteni, hogy az első női képviselő, Slachta Margit, aki a Keresztény Női Tábor alapítója és vezetője, 1920-ban az időközi választásokon szerzett parlamenti mandátumot. Az általános választójog bevezetésére csak lényegesen később, 1945-ben került sor.

Az első világháborúval járó társadalmi változások a nők gazdasági szerepét érintették, mivel egyre nagyobb arányban jelentek meg a munkaerőpiacon. A női foglalkoztatottság folyamatos növekedése ellenére a Horthy-korszak női politikáját konzervatív fordulat jellemezte, ami a nők választójogának és továbbtanulási lehetőségeinek korlátozásában nyilvánult meg (Sipos 2009). A korszak két legjelentősebb politikusnője a korábban már említett Slachta Margit⁵², illetve Kéthly Anna, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt képviselője volt⁵³. Slachta (ahogy magára is hivatkozott) a keresztény feminizmus képviselője volt, ami kifejezi a radikális feminizmustól való elhatárolódását, de egyben jelzi, hogy a nők egyenjogúsításának programját nem veti el – fenntartva, hogy az nem áshatja alá a vallási, a családi, illetve az erkölcsi életet (Balogh 2009). Bár nem kérdőjelezte meg azt a nézetet, miszerint a nőknek a családban a helye, azt nem tekintette a nők kizárólagos szerepének. Felszólalásaiban a nők helyzete, a szociális helyzet, illetve az általános választójog bevezetése visszatérő témák voltak (Balogh 2009). Slachta már első parlamenti felszólalásában (1920. április 23.) is kitért az általa képviselt női program egyes elemeire úgymint az ipari munkásnők helyzetére, az anyaság védelmére vagy a dajkaság kérdésére, mindezt a család érdekeit szem előtt tartva: *„Amikor tehát a nő életerejének védelmét a Nemzetgyűlés figyelmébe ajánlom, nem a nők szempontjából kívánok ezzel foglalkozni. Mi, keresztény nők, nem is kezeljük ezt a kérdést, mint a radikálisok, osztályharc alapján tisztán a nők szempontjából, hanem az általános érdekek szempontjából. (Helyeslés) Mi úgy tekintjük a nő erejét, mint a nemzeti életerő forrását. Ez a kérdés eddig általában véve nem kezeltetett az általános érdek szempontjából, hanem mellékkérdésnek tekintetett. Ha a férfi gazdasági érdekei szenvednek, szenved attól a nő is, de ha a nő gazdasági ereje ki van uzsorázva és ő a*

---

⁵² Slachta Margit ezt követően 1945-ben szerzett legközelebb parlamenti mandátumot.

⁵³ Kéthly Anna második képviselőnként, 1922-ben került be a parlamentbe.

gyermeküket fél életerővel küldi bele az életbe, akkor ezt pótolni, ellensúlyozni, jóvátenni nem lehet... Mi erős férfikarokat keresünk, de erős férfikarokat csak akkor fogunk tudni az országnak biztosítani, hogyha erős és egészséges anyái lesznek az országnak.” (Mona 1997, 66)

Kéthly Anna a korszakban legtöbbször megválasztott női képviselő, 1922-ben megszerzett parlamenti mandátumát 1948-ig megtartotta. Felszólalásai során nem csak női témákkal foglalkozott, viszont gyakran szót emelt a női munkásság helyzetével kapcsolatban, illetve kiállt a nők szociális és gazdasági jogaiért (B. Kádár 2009; Palasik 2007b, 243). A választójogi törvény 1925-ös parlamenti vitája során pedig a nők választójogának korlátozása ellen emelt szót, a beterjesztett javaslatban szereplő cenzusok létjogosultságát megkérdőjelezve. Érvelésében külön hangsúlyt helyezett a munkásosztály női tagjainak választójogosultságának biztosítására: *„A magyar közélet nem nélkülözheti a magyar munkásosztály másik felét, a magyar munkásasszonyokat sem. Szociálpolitikai és kultúrpolitikai szempontok bőségesen igazolják, osztályérdekeken messze túl, ebben a kérdésben a köz érdekét. És van még egy döntő fontossága a nőknek a választójogba való bevonásának, és ezen az egy ponton megáll az indoklás érvelése. (Halljuk! Halljuk !) Mert valóban, ha a parlamenti képviseletek összeállítására a nők nagyobb befolyást gyakorolnak, mint eddig, bizonyos, hogy az osztályellentétek, a különböző fajú széttagoltságok ellenére a békeszeretben, a pacifizmusban egyek leszünk valamennyien. Amikor a természet az anya hivatását juttatja a nőnek, egyúttal az életadás mellett az erőszakos haláltól való irtózást is beleoltja, és az igazi anyától idegen a vérontás gondolata. A széleskörű női választójog a béke gondolatának diadala, a béke gondolata pedig az emberiség haladásának útja és ezt az utat szolgálja minden női választó.”* (Nemzetgyűlési Napló 1922, XXXII. kötet, 244).

1945-ben ismét változás következett be a nőpolitikában, ami részben az általános választójog bevezetéséből fakadt, részben pedig a nők nagyobb mértékű munkaerőpiaci megjelenésére vezethető vissza (Burucs 1998). Ezek egyik következménye ugyanis az volt, hogy a pártok a nőket is próbálták megszólítani programjaikban (Palasik 2007b, 93–94). A két világháború között befolyással bíró

Feministák Egyesületét 1942-ben⁵⁴ (pacifista magatartás miatt), majd véglegesen 1949-ben betiltották, mondván az egyesület célkitűzéseit az alkotmány megvalósítja (Sárközi 2006, 244). 1945-ben megalakult a gyakorlatban közel sem pártfüggetlen Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ, 1957-től Magyar Nők Országos Tanácsa⁵⁵) (Antoni 2014, 23). A szervezettel a Magyar Kommunista Párt célja pártoktól függetlenül a nők egységes nőmozgalomba való tömörítése és irányítása, az 1947-es hatalomátvételt követően pedig a párt politikájának érvényesítése volt (Orosz 2014, 303; Schadt 2007b 193). Az MNDSZ végül országos tömegszervezetté vált, amivel párhuzamosan az egyéb női szervezetek megszüntetése is zajlott (Orosz 2014, 309–310). 1945 és 1947 között számos jogszabály született, amely a nők és a férfiak egyenlőtlenségét volt hivatott felszámolni, így többek között a nők és férfiak egyenlő továbbtanulási felételeinek szabályozása (kivétel a hittudományi és katonatiszti főiskolák esetében), családjogi reform, bizonyos szakmákban a nemek közötti megkülönböztetés megszüntetése (Antoni 2014, 23; Palasik 2007c, 246). Bár a propagandát tekintve a nők egyenjogúsága, illetve háztartásból való kitörésük lehetősége központi helyen állt, valójában ez egyrészt csak a férfiakkal való formális egyenlőséget jelentette, ugyanis a gyakorlatban ugyanúgy fennmaradtak a nemek közti társadalmi különbségek (Acsády 2018, 4), másrészt pedig ekkor jelent meg a nők „kettős teherviselésének” problémája is, mivel a nők munkába állításával párhuzamosan nem kérdőjeleződött meg az otthoni, háztartáson belüli feladatok megosztása (Schadt 2007a, 168). A nők kérdése mindig a pillanatnyi gazdasági, foglalkoztatási és demográfiai céloktól függött, éppen ezért míg az 1950-60-as évek női ideálja az emancipált dolgozó nő volt – megtartva a családon belül a hagyományos férfi-nő feladatmegosztást –, addig az 1960-as évek második felétől (a munkanélküliség elkerülése érdekében) a gyes intézményének bevezetésével a cél a nők munkaerőpiaci kivonása és a háztartásba való visszaterelése volt (Garancsi 2007, 262). Mindez egyben a tradicionális női szerepek irányába történő visszalépés volt.

---

⁵⁴ Az egyesület ezt követően illegalitásban működött, majd 1946-ban engedélyezték a szervezet újjáalakulását (Sárközi 2006, 244).

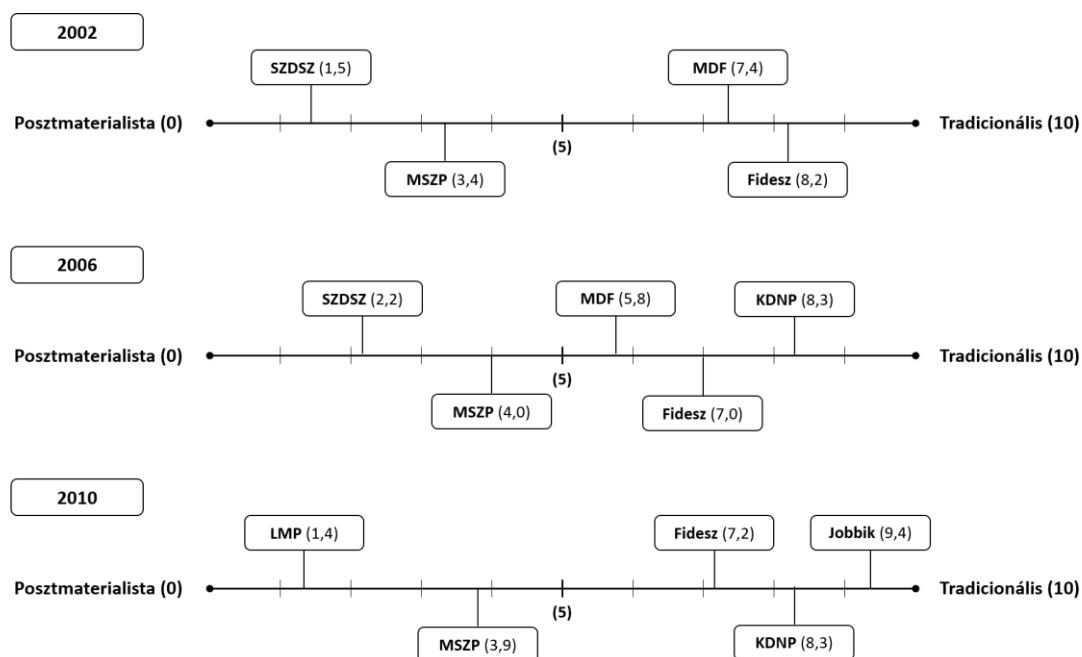
⁵⁵ Az MNDSZ-t 1956-ban beolvasztották a Hazafias Népfrontba, viszont 1957-ben az MSZMP Ideiglenes Központi bizottsága úgy látta, hogy az önálló nőmozgalom szükséges (Schadt 2007b, 192–193).

A rendszerváltást megelőzően kialakult „nőpolitika” bár látszólag törekedett a nemek közötti formális egyenlőség megteremtésére, valójában továbbra is megmaradt a nemek közötti hierarchia. A nőknek munkaerőpiaci jelenlétük ellenére továbbra is meghatározó szerepük maradt a családon belül, ahol nem történt meg a nemek közötti feladatmegosztás újragondolása. A rendszerváltást követően a családdal kapcsolatban ugyanúgy a hagyományos értékek dominálnak, és így a magyar társadalmat az ideológiai familizmus jellemzi, amibe a pártok is hallgatólagosan beletörődtek (Dupcsik és Tóth 2008, 321).

5 NŐI ÉRDEKEK MEGJELENÉSE A MAGYAR PARLAMENTBEN

A nők tartalmi képviseletével kapcsolatban az irodalom számos kérdést vet fel, amelyek közül csak a legalapvetőbbeket megemlítve ilyen a mikor, hol, hogyan és a ki által történik a nők képviselete kérdések. Ahogy az az irodalmi áttekintésben is szerepelt, a kutatások többsége elsősorban azokra az esetekre fókuszál, ahol a nők számszerű parlamenti jelenlétében növekedés következett be, és ennek parlamenti napirendre gyakorolt hatását vizsgálja. A magyar esetben erről nincs szó, mégis joggal felmerül, hogy akkor mégis ki(k) képviseli(k) a nőket a magyar Országgyűlésben. A pártok és a nők viszonylatában általánosan elfogadott nézet szerint elsősorban a baloldali pártok „feladata” a nőkhez kapcsolódó ügyek vitele, viszont az egyszerű baljobb ideológiai tengelyen elfoglalt pozíció alapján nem feltétlenül következtethetünk teljes biztonsággal arra, hogy az adott pártnak mennyire fontos a nők képviselete. A legújabb kutatások szerint (Erzeel és Celis 2016) a pártok posztmaterialista–tradicionális értékskálán elfoglalt pozíciója ennél pontosabb információval szolgálhat, ugyanis azok a pártok, melyeknél hangsúlyosabban jelennek meg az olyan nem anyagi jellegű értékek, mint például az egyéni szabadság és az önmegvalósítás, nagyobb valószínűséggel tartják fontosnak a női érdekek megjelenítését és képviseletét a hagyományos értékek fontosságát valló pártokhoz képest. A Chapell Hill Expert Survey adatbázisa 2002-től tartalmazza a magyar politikai pártok ezen ideológiai skálán elfoglalt pozícióját, amelyeket a következő, 5. ábra szemléltet.

5. ábra: A parlamenti pártok posztmaterialista – tradicionális értékskálán elfoglalt pozíciója (2002, 2006, 2010)

Szerző által készített ábra, az adatok forrása Bakker et al. (2015)

Bár az egyértelműen látszik, hogy a posztmaterialista tengelyen elfoglalt pozíció alapján a nők tartalmi képviselete az MSZP-től mint állandó szereplőtől várható, azonban mindhárom ciklusban szerepelt egy-egy olyan párt, amelynél a nem materiális értékek hangsúlyosabban jelen voltak. Az egyes pártokhoz tartozó értékek azonban nyilván nem jelentenek teljes garanciát arra vonatkozóan, hogy képviselőik részéről valóban volt hajlandóság a női érdekek képviseletére. A pártok és képviselőik parlamenti működésének elemzését megelőzően további információval szolgálhat az egyes pártok választási programjainak áttekintése abból a szempontból, hogy az tartalmazott-e kifejezetten a nőkre vonatkozó elemet akár a családhoz kapcsolódó női szerepekre, akár a nők esélyegyenlőségének biztosítására vonatkozóan. Az alábbiakban az egyes ciklusokban mandátumhoz jutott parlamenti pártok nőkre vonatkozó programjait ismertetem, amennyiben volt (ezek listáját a 8.1 Függelék tartalmazza).

1998-ban hat párt szerzett mandátumot a parlamenti választásokon: Fidesz, FKGP, MDF, MIÉP, MSZP és SZDSZ, melyek közül csak három párt (Fidesz, MDF, SZDSZ) foglalkozott választási programjában a nők kérdésével. A jobboldali Fidesz

és MDF „női programja” elsősorban a gyermekvállalás ösztönzésével függött össze, melynek eszközeként különböző családtámogatási eszközöket nevesítettek (például a Fidesz programjában az egységes anyasági ellátások biztosítása, az MDF-nél pedig a várandóssági pótlék jelent meg mint kifejezetten a nők által igénybe vehető, a gyermekvállalást ösztönző eszköz). A nők hagyományos szerepéhez kapcsolódó célkitűzések mellett a Fidesz programjában külön pont foglalkozott az inkább feminista értéknek számító női esélyegyenlőség biztosításával, melyen belül a férfiak és nők közötti foglalkoztatási különbségek, valamint bérkülönbségek felszámolása, a részmunkaidős foglalkoztatás ösztönzése és a szülés utáni munkába állás segítése szerepelt. A baloldali pártok közül csak az SZDSZ választási ígéretei között volt kifejezetten nőkkel foglalkozó programpont. A párt egyrészt foglalkozott a női egyenjogúság kérdésével, másrészt pedig közvetetten, a családpolitikán keresztül is kitért a nőkre (a gyermekvállalás ösztönzése kapcsán azokat a támogatási eszközöket és azok fejlesztését nevesítette a párt, amelyeket elsősorban – de nem kizárólag – a nők vesznek igénybe). A nők egyenjogúságával kapcsolatban az SZDSZ programja hangsúlyozta, hogy a párt fontosnak tartja azt, hogy a kifejezetten a nőket érintő társadalmi problémák kezelésére külön programok jöjjenek létre (SZDSZ 1998, 119). A három párt programját összehasonlítva elmondható, hogy a nők hagyományos, tehát a családhoz kapcsolódó szerepére vonatkozó programok mindhárom esetben megjelentek és míg az MDF esetében kizárólag csak ez a vonal jelent meg, addig a Fidesz és az SZDSZ programjában ezt kiegészítette a női egyenjogúság kérdése is.

2002-ben két bal- (MSZP, SZDSZ) és két jobboldali párt (Fidesz, MDF) került be a magyar Országgyűlésbe. Kifejezetten a nőkkel kapcsolatos programpont – eltérő fókusszal – csak a két baloldali párt választási programjában jelent meg, a Fidesz és az MDF által közösen írt programja bár tartalmazott a családtámogatási rendszer megújítására vonatkozó ígéretet, annak kifejtése során folyamatosan a családra mint alapközösségre hivatkoztak a nőket külön nem nevesítve (például Családi adókedvezmény, Otthont a családnak). 2002-ben mindkét baloldali kormánypárt programjában szerepelt olyan ígéret, mely kifejezetten a nőkhez kapcsolódott, bár eltérő hangsúllyal. Az MSZP *Jóléti rendszerváltást!* című programja a „szociális fordulat” egy elemeként említi az 50 éven felüli férfiak újrafoglalkoztatása mellett a 45 éven felüli nők újrafoglalkoztatásának segítségét, illetve önálló pontként jelent meg az elsősorban a nők által igénybe vehető családtámogatási formák fejlesztése a

gyermekvállalás ösztönzéséhez kapcsolódóan (például anyasági támogatás, várandóssági pótlék, gyes). Míg a 2002-ben megválasztott nagyobbik kormánypárt a nők családhoz kapcsolódó szerepét segítené, addig a kisebbik kormánypárt, az SZDSZ választási programjában sokkal hangsúlyosabban jelentek meg a nők esélyegyenlőségével, illetve önrendelkezésével kapcsolatos elemek. Az SZDSZ nyíltan feminista hangvételű programpontjai között szerepelt a nők és férfiak közötti esélyegyenlőség garantálása (ezen belül: egyenlő bánásmód, munkaerőpiaci diszkrimináció felszámolása, családon belüli erőszak elleni fellépés stb.), mellett az anya önrendelkezési jogának biztosítása, illetve a dajkaterhesség engedélyezése.

A 2006-ban elindult és parlamenti mandátumot szerző öt párt mindegyike megfogalmazott valamilyen nőkhöz kapcsolódó ígéretet a választások során. A jobboldali pártok (Fidesz, KDNP, MDF) jellemzően tervezett családpolitikájukkal összefüggésben tértek ki a nőkre, érthető módon elsősorban az édesanyák segítésére. A Fidesz programjában szinte kizárólag a családanyákra fókuszált (például részmunkaidős foglalkoztatás és távmunka elterjesztése az édesanyák érdekében; Nemzeti Családtámogatási Program annak érdekében, hogy a nőknek ne kelljen választaniuk a család és a karrier között stb.), egyedül a nők negyven év munkaviszony utáni nyugdíjazási lehetősége kapcsán nem merült fel a nőkre mint anyákra való hivatkozás. A KDNP választási programjában szintén a gyermekvállalással, a nők anyai szerepével kapcsolatban található csak hivatkozás a nőkre. A párt szintén a részmunkaidős foglalkoztatási formák bevezetését és a nők munkahelyi védelmét szorgalmazta elsősorban a várandós, kisgyermekes és tartósan beteg gyermeket nevelő nők érdekeire hivatkozva. Az MDF az előző két jobboldali párthoz hasonlóan a nők anyai szerepét emelte ki mikor a gyermekvállalás támogatása mellett a nők kettős társadalmi szerepének (anyaság és kereső tevékenység) összeegyeztethetőségét hangsúlyozta. A két (a ciklusban ismét kormányra került) baloldali pártnál a nőkre vonatkozó programokat tekintve a korábbi különbség mutatkozik meg: az MSZP inkább a két – a nők családon belüli, anyai szerepét, illetve a nők esélyegyenlőségét hangsúlyozó – álláspont között fogalmazta meg ígéreteit: egyrészt a gyermekvállalási kedv ösztönzésével kapcsolatban a családtámogatási intézkedések fejlesztését fogalmazta meg (a nőkre való explicit hivatkozás nélkül), másrészt pedig a nők esélyegyenlőségének kérdése a munka és az anyaság összeegyeztethetőségének kontextusában jelent meg. Az SZDSZ ezzel szemben 2006-os választási programjában

is nagyobb hangsúlyt helyezett a nők esélyegyenlőségének előmozdítására. Egyes programpontokon belül (egészségügy, diszkrimináció felszámolása) és önálló programként is megjelent a nők kérdése. A nők és férfiak közötti esélyegyenlőség megteremtése keretében a párt ígéretei között kitért a nők hátrányos megkülönböztetésének tilalmára, a sztereotípiák felszámolására, az azonos munkáért azonos bér elvére, a családon belüli erőszak elleni küzdelemre, valamint annak szükségességére, hogy a nők döntéshozó testületen belüli aránya növekedjen.

A 2010-es parlamenti választások kimenetele abból a szempontból tét nélküli volt, hogy a választási kampánytól függetlenül tudni lehetett a kormányon lévő MSZP bukását és a Fidesz-KDNP koalíció győzelmét. A ciklusban parlamenti képviselőhez jutott pártok egy része a nők kérdésével is foglalkozott programjában. Bár az LMP több alkalommal is hangoztatta a nők helyzetének javításával és esélyegyenlőségük biztosításával kapcsolatos elkötelezettségét, a párt 2010-es választási programjában nem tért ki a nőkkel kapcsolatos célkitűzéseire. Az inkumbens kormánypárt, az MSZP programjában egyetlen egy nőikkel kapcsolatos vállalás szerepelt csak a 2010–2014-es ciklusra vonatkozóan, mely szerint a nők döntési szabadságának védelmét biztosítanák (MSZP 2010, 46). A jobboldali pártok egyértelműen a nők anyai szerepével kapcsolatban fogalmazták meg célkitűzéseiket. A Fidesz-KDNP koalíció közös választási programjában a gyermeket nevelő nők diszkriminációjának felszámolását, valamint szintén a gyermekvállalás támogatására hivatkozva az atipikus foglalkoztatási formák elterjedésének ösztönzését fogalmazta meg. A Jobbik hasonlóképpen a gyermekvállalás ösztönzése érdekében fogalmazta meg nőikkel kapcsolatos vállalásait: családtámogatási eszközök fejlesztése (gyes, gyed, anyasági támogatás), anyák munkahelyi elhelyezkedésének támogatása. A párt programjában külön kitért az abortusz kérdésére is, szembe állítva azt a magzati élet védelmének fontosságával.

A pártok választási programjai alapján elmondható, hogy azokban a nőkkel elsősorban a gyermekvállalással, illetve gyermekneveléssel kapcsolatban foglalkoztak, jellemzően azon családtámogatási eszközök fejlesztésén keresztül, amelyeket vagy kizárólag vagy nagyrészt az anyák vesznek igénybe. A két megközelítés közti átmenetet jelenítik meg azok a programok, amelyek a család és a munka közti egyensúly megteremtését célozzák, bár a legtöbb esetben ez is a gyermekvállalás ösztönzésének egy eszközeként jelenik meg. A jobboldali pártok

mind a négy vizsgált parlamenti ciklus választási kampányában a nők hagyományos, anyasággal összefüggő szerepét hangsúlyozták. A baloldali pártok közül az MSZP programjaiban kevésbé jelentek meg nőkkel kapcsolatos ígéretetek, vállalásai inkább köztes álláspontot jelenítettek meg a nők hagyományos szerepével kapcsolatos, valamint a feminista értékek között. A választási programok alapján a kifejezetten feminista értékeket megjelenítő pártnak egyedül a baloldali SZDSZ tekinthető. Bár 1998-as választási programja alapján a női kérdést tekintve inkább egy köztes álláspontot képviselt a két értékrend között, a párt 2002-es és 2006-os programja egyértelműen feminista értékeket jelenített meg. Összevetve mindezt a fentiekben ismertetett posztmaterialista–tradicionalis ideológiai tengelyen elfoglalt pozícióval (5. ábra), elmondható, hogy azok a pártok, amelyek közelebb állnak a tradicionalis értékekhez, valóban inkább olyan ígéreteket fogalmaztak meg, amelyek a nők családon belüli szerepével kapcsolatosak, míg a posztmaterialista értékek felé való elmozdulás az olyan feminista értékek, mint például a nők egyenjogúsága vagy a női önrendelkezés, hangsúlyosabb megjelenését eredményezte – legalábbis a választási programok szintjén. Mindezek alapján előzetesen arra következtethetünk, hogy a parlamenti munka során, amennyiben konkrét hivatkozás történik a nőkre/a nők valamely csoportjára, akkor az a jobboldali pártok képviselői részéről elsősorban a gyermekvállalással összefüggésben, a nők anyai szerepével kapcsolatban várható, illetve a kifejezetten progresszív értékeket megjelenítő pártnak az SZDSZ, illetve a posztmaterialista–tradicionalis tengelyen elfoglalt pozíciója alapján az LMP tekinthető.

5.1 Női érdekekre való hivatkozás a törvényjavaslatokban

A törvényjavaslatok vizsgálata során az a kérdés, hogy az egyes parlamenti ciklusokban milyen hangsúlyosan jelentek meg „női ügyek”, illetve az Országgyűlés tárgyalta-e olyan törvényjavaslatot, amely kifejezett címzettjei a nők, illetve a nők valamely csoportja volt. Mivel a törvényjavaslatok többségét jellemzően a kormány nyújtja be, ezért a Módszertani fejezetben ismertetett hipotézisek is inkább az egyes kormányok nőügyekkel kapcsolatos álláspontjához kapcsolódnak. Az irodalomból kiindulva egyrészt feltételezem, hogy a baloldali többségű parlamentekben több nőkkel foglalkozó törvényjavaslatot tárgyalta a magyar Országgyűlés [H1], másrészt

pedig a jobboldali kormányok idején a nők érdekeinek képviselése nem szorul teljes mértékben háttérbe, csupán a fókusz lesz más: a nők hagyományos (elsősorban az anyasághoz és gyermekneveléshez) kapcsolódó szerepe válik hangsúlyosabbá a tárgyalt törvényjavaslatokban [H2]. A pártok választási programjainak áttekintése e két feltételezést annyiban megerősíti, hogy az 1998–2002 és a 2010–2014-es parlamenti ciklusban kormányon lévő jobboldali koalíciók (Fidesz – FKGP – MDF, majd Fidesz – KDNP) szinte kivétel nélkül a gyermekvállalással összefüggésben fogalmazták meg nőikkel kapcsolatos ígéreteiket. A két baloldali kormányzati ciklus (2002–2006: MSZP – SZDSZ, 2006–2010: MSZP – SZDSZ)⁵⁶ pártjait tekintve pedig elsősorban a kisebbik koalíciós partner, az SZDSZ révén (pontosabban választási programjukra alapozva) várható a nők képviselése, ráadásul a jobboldali kormányoktól eltérő módon a női esélyegyenlőség biztosítása kapcsán.

Az alábbiakban az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok parlamenti ciklusok szerinti bontásban kerülnek ismertetésre, minden esetben kifejtve, hogy a nők mely csoportja és milyen kontextusban merült fel az egyes javaslatokban. Természetesen nem számítok arra, hogy az egyes ciklusokban tömegével lesznek majd nőikkel foglalkozó, illetve a nőket valamelyest érintő törvényjavaslatok, mivel – értelmezéstől függően – a női ügyek a törvényhozás egy relatíve kis szegletét érintik.

5.1.1 Nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok az egyes parlamenti ciklusokban

Az 1998–2002-es parlamenti ciklusban egy három pártból álló jobboldali koalíció volt kormányon, mely tagjai a Fidesz, az MDF és az FKGP pártok voltak. A ciklusban összesen 858 törvényjavaslatot nyújtottak be, amelyek kicsit több, mint fele, összesen 478 darab (az összes benyújtott javaslat 55,7 százaléka) került ténylegesen a parlament elé⁵⁷. Ezek közül az Országgyűlés 461 törvényjavaslatot elfogadott és 17-et elutasított. A javaslatok döntő többségét (84,7 százalékat) a kormány nyújtotta be, a többi egyéni képviselői indítvány (10,7 százalék), valamint bizottsági kezdeményezés (4,6 százalék) volt. A vizsgált törvényjavaslatok (478 elem) közül 14 darab (az

---

⁵⁶ 2008 tavaszán az MSZP – SZDSZ kormánykoalíció felbomlott.

⁵⁷ A fennmaradó törvényjavaslatok állapota a következő: visszavonva – 107 darab, OGY által nem tárgyalt – 180 darab, tárgyalása lezárva – 93 darab.

Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok 2,9 százaléka) kapcsolódott részben vagy egészben a nőkhöz⁵⁸⁵⁹, köztük három nemzetközi egyezmény kihirdetése szerepelt⁶⁰. Ahogy a törvényjavaslatok többségét, úgy a nőket érintő törvényjavaslatokat is elsősorban a kormány nyújtotta be (14/11 javaslatot), melyek többsége (a nemzetközi egyezmények kihirdetését nem számolva) elsősorban a nőkhöz mint anyákhoz kapcsolódtak, a javaslatok többsége a gyermekvállalás ösztönzését, illetve a gyermeknevelés támogatását célozta, de volt köztük olyan is, amely a várandós, illetve bántalmazott anyák átmeneti otthonával foglalkozott. A törvényjavaslatoknak csak igen kis százaléka foglalkozott a nőkkel nem anyai minőségükben (prostitúció kezelése, abortusz kérdése), ezek egy-egy javaslatot jelentettek. Két törvényjavaslat egyéni képviselői indítványra került benyújtásra (T/3534 és T/3817), kezdeményezői mindkét esetben kormánypárti képviselők voltak, témájuk pedig a gyermekvállaláshoz kapcsolódott. Az egyetlen bizottság által kezdeményezett törvényjavaslat a nők öregségi nyugdíjkorhatárának fokozatos emeléséhez kapcsolódóan javasolta több törvény módosítását. A nőkre, pontosabban elsősorban a családanyákra való explicit hivatkozás tíz törvényjavaslat indokolásában szerepelt. Négy törvényjavaslat indokolása csak indirekt módon utalt a családanyákra jellemzően úgy, hogy a nőket nem megemlítve a gyermekvállalásra helyezte a hangsúlyt.

A 2002–2006-os parlamenti ciklusban két baloldali párt koalíciója került kormányra. A választási programok alapján az előző ciklus jobboldali kormánypártjainak „nőpolitikájához” képest elmozdulásra számíthatunk, és a

---

⁵⁸ A CAP adatbázisban 460 elfogadott törvényjavaslat szerepel az 1998–2002-es ciklusra vonatkozóan. A 3 fejezetben ismertetett módszertan alapján összesen hét törvényjavaslat minősült nőkhöz kapcsolódó javaslatnak. A saját besorolás alapján további hét törvényjavaslatot minősítettem nőkhöz kapcsolódónak, ezek többek között a prostitúcióhoz, a dajkaterhességhez, illetve a várandós anyákhoz kapcsolódtak.

⁵⁹ Az Országgyűlés által nem tárgyalt törvényjavaslatok között négy, kifejezetten nőket érintő ellenzéki törvényjavaslat is szerepelt: kettő a magzati élet védelméről szóló törvény módosítását, kettő pedig a nők és férfiak esélyegyenlőségének biztosítását célozta.

⁶⁰ T/2677 A férfi és a női munkaerőnek egyenlő értékű munka esetén járó egyenlő díjazásról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1951. évi 34. ülészakán elfogadott 100. számú Egyezmény kihirdetéséről

T/2693 Az anyaság védelméről szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1952. évi 35. ülészakán elfogadott 103. számú Egyezmény kihirdetéséről

T/4639 A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló, 1979. december 18-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről

feminista érdekek hangsúlyosabb megjelenése várható – bár ezirányú törekvés elsősorban a kisebbik kormánypárt, az SZDSZ részéről mutatkozik. Az Országgyűlés a ciklusban benyújtott 968 törvényjavaslat közül 588 javaslatot (60,7 százalék) tárgyalta⁶¹, melyek döntő többségét (97,4 százalék) elfogadták. A tárgyalta irományok nagy részét ebben a ciklusban is a kormány nyújtotta be, szám szerint 479 irományt (81,5 százalék), a fennmaradó javaslatok nagyobb része egyéni képviselői indítvány (15,6 százalék), és bizottság által benyújtott iromány volt (3,1 százalék). A ciklusban 11 olyan törvényjavaslat (az Országgyűlés által tárgyalta törvényjavaslatok 1,9 százaléka) került benyújtásra és elfogadásra, amely részben vagy a törvényjavaslat egészét tekintve a nőkhez kapcsolódott⁶². Explicit hivatkozás azonban csak öt törvényjavaslat indokolásában szerepelt, a többi esetben vagy nem tartozott indoklás a javaslathoz (nemzetközi egyezmények kihirdetése) vagy a konkrét utalás helyett általános megfogalmazás szerepelt (például a lombikbébi programban való részvétellel kapcsolatban a nőkre mint gyermeket vállaló személyekre való hivatkozás). A törvényjavaslatok között két nemzetközi egyezmény is szerepelt⁶³, amelyek egyike az anyaság védelméről szóló ILO Egyezmény kihirdetése, a másik pedig az Európai Szociális Karta azon kiegészítő jegyzőkönyve, amely többek között a nemi alapú diszkrimináció tilalmát is megfogalmazza. A fennmaradó kilenc törvényjavaslat témáját tekintve elég változatos képet mutat, mivel egyrészt megjelennek köztük olyan javaslatok, amelyek elsősorban az anyaságra vonatkoznak és a gyermekvállalást igyekeznek valamilyen módon ösztönözni; másrészt megtalálhatóak olyan köztes kategóriát jelentő javaslatok is, amelyek a nők (gyermeknevelést vagy ápolást követő) munkába való visszatérését vagy az anyaság és a karrier összeegyeztethetőségét célozzák; illetve olyan, inkább a feminizmus ideológiájához közelebb álló javaslatok is, mint például a családon belüli erőszak

---

⁶¹ A fennmaradó törvényjavaslatok állapota a következő: visszavonva – 124 darab, OGY által nem tárgyalta – 136 darab, tárgyalása lezárva – 120 darab.

⁶² A CAP adatbázis alapján a 2002–2006-os parlamenti ciklus 573 eleme közül összesen öt törvényjavaslat tartozik ebbe a kategóriába. Saját besorolás alapján ezt további hat elemmel egészítettem ki, amely javaslatok indokolása többek között a nők egyes csoportjaira hivatkozik, a családon belüli erőszak felszámolását vagy a nők munkaerőpiacra való könnyebb visszatérését szorgalmazzák.

⁶³ T/12492 A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet Általános Konferenciájának 88. ülészakán elfogadott, az anyaság védelméről szóló 183. számú Egyezmény kihirdetéséről

T/17165 Az Európai Szociális Karta 1988. évi Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről

felszámolása (amely nem kizárólag, de elsősorban a nőket érintő probléma) vagy az egyenlő bánásmód és esélyegyenlőség biztosítása. A törvényjavaslatok között egy bizottsági és egy egyéni képviselői indítvány (benyújtója egy kormánypárti képviselőnő) szerepelt. Mindkét javaslat az anyasághoz kapcsolódott, de más-más szempontból: a bizottsági javaslat (T/15846) a felmondási védelem kiterjesztését célozta a reprodukciós eljárásban való részvétel idejére (gyermekvállalás ösztönzése); a képviselői indítvány pedig az újszülött gyermekek kórház előtti inkubátorban való elhelyezését tette legálissá⁶⁴ (az anya joga ahhoz, hogy névtelenül lemondjon gyermekéről). Az egyes témák megoszlásának megállapítása a kis elemszám, illetve az egyes kategóriák közötti vékony határvonal miatt – különösen, ha a nők gyermekvállalás utáni ismételt munkába állásának segítéséről van szó – nehéz. A 2002–2006-os parlamenti ciklussal kapcsolatban azonban az mindenképpen elmondható, hogy az előző ciklushoz képest változatosabb témák merültek fel a nőkkel kapcsolatban, és nem kizárólag az anyaság támogatásával összefüggésben.

2006-ban ismét a baloldali, MSZP–SZDSZ koalíció került kormányra, azonban 2008-ban a szövetség felbomlott és 2008. május 1-től az MSZP kisebbségi kormányként működött tovább – ennek közvetlen előzménye a 2008-as ún. „háromigenes népszavazás” kormánypárti bukása, az SZDSZ-es Horváth Ágnes egészségügyi miniszter menesztése, majd az SZDSZ-es miniszterek visszahívása volt. A kormánypártok attitűdje a nőket érintő ügyekkel kapcsolatban várhatóan az előző ciklusban tapasztaltnál hasonló, amelyet a két párt 2006-os választási programjában megfogalmazott korábbi célok jeleznek. A két párt programjában az előző ciklushoz hasonlóan ugyanúgy különbség van abban a tekintetben, hogy milyen szempontból kívánnak a nők helyzetén változtatni, a nők mely csoportjára fókuszálnak. Az MSZP programjában továbbra is a gyermekvállalással összefüggésben, többnyire az anyaság és a munka összeegyeztethetőségének segítése kapcsán jelentek meg a nőkkel kapcsolatos célkitűzések. Az SZDSZ ezzel szemben nem csak a nők egy csoportjával kíván foglalkozni, hanem általában a nők helyzetén szeretne javítani a nemek közötti esélyegyenlőség előmozdítása révén. A 2006–2010-es parlamenti ciklusban összesen 967 törvényjavaslatot nyújtottak be, melyek 63,7 százaléka (616 darab) került az

---

⁶⁴ A korábbi szabályozás értelmében az újszülött kihelyezett kórházi inkubátorban való elhelyezése az akkor hatályos szabályozás alapján az anya büntetőjogi felelősségét vonta maga után, továbbá az egészségügyi szolgáltató alkalmazottaival szemben pedig a bűnsegédi vádat.

Országgyűlés napirendjére⁶⁵. A tárgyalta javaslatok döntő többségét a képviselők elfogadták (a ciklusban elfogadott törvényjavaslatok száma: 593 darab). A törvényjavaslatok közel 80 százalékát a kormány nyújtotta be (487 darab), 16,9 százaléka egyéni képviselői indítvány volt, illetve a javaslatok 4,1 százalékát valamely bizottság kezdeményezte. A ciklusban 12 nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatot tárgyalta a parlament⁶⁶, amelyeket kettő kivételével el is fogadtak⁶⁷. A törvényjavaslatok között három nemzetközi egyezmény kihirdetése is szerepelt, melyek mindegyike egy-egy speciális területet szabályozott a nőkre vonatkozóan: a nőkkel és gyermekekkel való kereskedelem, a nők bányában való földalatti foglalkoztatása, illetve a nők szülés előtti és utáni foglalkoztatása⁶⁸. A nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok többségét ebben a ciklusban is a kormány kezdeményezte, ezek témái – az előbb említett három nemzetközi egyezményt leszámítva – elsősorban a nők nyugdíjazásához, illetve a nők hagyományos szerepéhez (anyaság, gyermekgondozás, ápolás) kapcsolódó javaslatok voltak. Négy törvényjavaslat egyéni képviselői kezdeményezésre került az Országgyűlés napirendjére, melyekből három egyértelműen feminista értékeket jelenített meg. Az SZDSZ-es kezdeményezésű javaslatok közül kettő a férfiak és nők kiegyenlített képviselőinek megteremtését tette volna lehetővé a nemi kvóta bevezetésével a

---

⁶⁵ A fennmaradó törvényjavaslatok állapota a következő: visszavonva – 108 darab, OGY által nem tárgyalta – 146 darab, tárgyalása lezárva – 97 darab.

⁶⁶ A CAP adatbázis alapján a 2006–2010-es parlamenti ciklus 585 elfogadott törvényjavaslatát tartalmazza. Az elfogadott törvényjavaslatok számában lévő különbség vélhetően abból adódik, hogy a parlament.hu oldalon nyolc elfogadott iromány állapota tévesen szerepel. A CAP adatbázisban szereplő törvényjavaslatok kódjai és rövid leírásai alapján összesen öt nőkhöz kapcsolódó irományt azonosítottam. A saját adatbázisomban további hét irományt soroltam ebbe a kategóriába. Ezek többsége olyan törvényjavaslat volt, amely inkább a nőket érintő problémákkal foglalkozott (például a nemek közötti esélyegyenlőség biztosítása nemi kvóta által a közéletben vagy kisgyermeket nevelő szülők és közeli hozzátartozót ápoló családtagok munkaerőpiacra való visszatérésének segítése).

⁶⁷ Két SZDSZ-es politikus nemi kvóta bevezetésére irányuló törvénymódosítási javaslatait nem fogadta el a parlament (T/3060 és T/3066).

⁶⁸ T/1313 Az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről

T/5302 A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet Általános Konferenciája 19. ülészakán elfogadott, a nőknek bármilyen bányában földalatti munkára alkalmazásáról szóló 45. számú Egyezményének felmondásáról

T/10600 A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet Általános Konferenciája 1. ülészakán elfogadott, a nőknek a szülés előtt és utána való foglalkoztatásáról szóló 1919. évi 3. számú Egyezmény felmondásáról

miniszterek, illetve a képviselőjelöltek körében (T/3060 és T/3066 a két törvényjavaslatról részletesen lásd a 4 fejezetet), egy javaslat pedig a távoltartást intézményét mint a családon belüli erőszak egy lehetséges kezelési módját határozta meg. A negyedik egyéni képviselői indítványt négy MSZP-s képviselő nyújtotta be a főállású anyaság támogatásával kapcsolatban. Mind a négy javaslatot férfi és női képviselők közösen nyújtották be, illetve a két nemi kvóta bevezetésére vonatkozó javaslatot leszámítva a parlament elfogadta azokat. A nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok témáit tekintve erre a parlamenti ciklusra vonatkozóan sem határozható meg egy kizárólagos terület, amit a nőkhöz kötöttek. Bár a törvényjavaslatok igen kis százaléka kapcsolódott valamilyen formában a nőkhöz, azok témái változatosak voltak, a parlament ugyanúgy foglalkozott a nők egyenjogúságának kérdésével, ahogy az anyák segítségével.

A 2008-as kormányváltást követően mondhatni egyértelmű volt, hogy a 2010-es választásokon az ellenoldali Fidesz szerzi meg a parlamenti többséget és alakít kormányt koalíciós partnerével, a KDNP-vel. A 2010–2014-es parlamenti ciklusban tehát ismét jobboldali többségű parlament és kormány került hatalomra. A Fidesz – korábbi célkitűzéseire hasonlóan ismét – a nők mint anyák támogatását fogalmazta meg választási programjában, ezért ebben a ciklusban is az 1998-as ciklusban tapasztalathoz hasonló szellemiségű törvényjavaslatok várhatók a kormány, illetve a kormánypárti képviselők részéről. A 2010-es választásokat követően a parlament egyfajta törvénygyárként kezdett el működni – a ciklusban összesen benyújtott 1521 törvényjavaslatból 859-et⁶⁹ fogadtak el, amelyek nagy részét a kormány (66,3 százalék), illetve kormánypárti képviselők (31,4 százalék) kezdeményezték⁷⁰ –, amelyet a kormánypártok kétharmados többsége tett lehetővé. Az Országgyűlés 15 olyan törvényjavaslatot tárgyal⁷¹, amely kifejezetten érintette vagy hivatkozott a nők valamely csoportjára, viszont fontos megjegyezni, hogy ezek között több olyan „újraírt” törvény is szerepelt, amelyek átfogó jellegük miatt bizonyos kérdésekben ki

---

⁶⁹ A fennmaradó törvényjavaslatok állapota a következő: visszautasítva – 5 darab, visszavonva – 112 darab, OGY által nem tárgyalta – 469 darab, tárgyalása lezárva – 75 darab.

⁷⁰ A ciklusban összesen négy darab, ellenzéki képviselő által kezdeményezett törvényjavaslatot tárgyalta az Országgyűlés, amelyek közül hármat elfogadott (T/1850, T/10682, T/12570), egyet (T/3093) pedig elvetett a parlament.

⁷¹ A CAP adatbázisban szereplő 859 elfogadott törvényjavaslat közül egy minősült nőkhöz kapcsolódó irománynak.

kellett, hogy térjenek a nőkkel kapcsolatos külön részletszabályozásokra (például nemi alapú diszkrimináció általános tilalma, várandós nők felmondási védelme stb.) is. Ilyen elfogadott javaslat volt a Munka Törvénykönyvről, a Büntető Törvénykönyvről, a Polgári Törvénykönyvről, valamint a Magyarország Alaptörvényéről szóló törvényjavaslat is. Ezen kívül a ciklusban hirdették ki az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről szóló Egyezményét (T/10093), amely külön megemlíti a nők és gyermekek kizsákmányolása elleni fellépést; valamint egy jogharmonizációt célzó vegyes törvényjavaslatot, amely számos, nem kifejezetten a nőket érintő általános szabályozása mellett kitér a nők 40 év szolgálati jogviszony utáni nyugdíjazására is. A fenti hat törvényjavaslatot leszámítva tehát a parlamenti ciklusban valójában kilenc olyan törvényjavaslatot tárgyalt az Országgyűlés, amely kifejezetten a nőket célozta. A témákat tekintve a javaslatok döntő többsége (9/6) az anyasághoz, illetve a gyermekvállalás ösztönzéséhez kapcsolódott (elsősorban a különböző támogatási formák szabályozása), ami a kormánypártok közös választási programjának ismeretében nem meglepő. A fennmaradó három javaslat között szerepelt a nők kedvezményes nyugdíjazási lehetősége, az orvosnők hivatalos és tevékenységük során használt nevének szabályozása, valamint a kapcsolati erőszak (az eredeti javaslatban „háztartáson belüli erőszak”) önálló büntetőjogi tényállásként való meghatározása⁷². Ez utóbbi érezhető módon témájában kissé kilóg a kormány⁷³ többi, nőkhöz kapcsolódó javaslata közül – részben emiatt került be az esettanulmányok közé e törvényjavaslat vitájának elemzése –, ezért fontos itt megjegyezni, hogy a törvényjavaslat indokolása szerint ezen módosítás a CEDAW 2007-es észrevételeire adott válaszként értelmezendő.

---

⁷² A T/11105 (Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló) törvényjavaslat egy pontjaként szerepel a kapcsolati erőszak büntetőjogi tényállása.

⁷³ A vizsgált javaslatok között összesen egy egyéni képviselői kezdeményezésű szerepelt (T/5128 A családok védelméről).

5.1.2 Összegzés

A törvényjavaslatok vizsgálata alapján elsősorban a kormány „nőpolitikája” követhető nyomon, tekintve, hogy a legtöbb javaslatot – általában és a nőkhöz kapcsolódóan is – a kormány, illetve kormánypárti képviselők kezdeményezték. A 5. táblázat – amely az előző alfejezet eredményeit foglalja össze – alapján a következő megállapítások tehetők. Egyrészt közel azonos mértékben minden parlamenti ciklusban felmerültek olyan ügyek, amelyek valamilyen szempontból a nőkhöz kapcsolódtak. Érthető módon a szűken értelmezett női ügyek – tehát azok, amelyek kifejezetten vagy elsősorban a nőket célozzák – a benyújtott és az Országgyűlés által tárgyalta törvényjavaslatok 2–3 százalékát érintették. Másrészt a felmerülő témákat tekintve valójában csak a jobboldali többségű parlamentekkel kapcsolatban mondható el, hogy van olyan terület, amelyhez a nőket kifejezetten társítják, és ez pedig az anyaság. A két vizsgált baloldali többségű parlamentben a nők helyzetére inkább több területtel kapcsolatban, a nők különböző csoportjaival és élethelyzeteivel összefüggésben tértek ki. Harmadrészt pedig az is megállapítható, hogy a kifejezetten feminista értékek – részben a témák változatossága miatt is – elsősorban a két baloldali ciklus törvényjavaslataiban jelentek meg. Mindezek alapján bár nincs jelentős különbség a bal- és jobboldali parlamenti ciklusokban tárgyalta törvényjavaslatok számát és arányát tekintve, a nőkhöz társított ügyek eltérnek. Nem jelenthető ki, hogy a baloldali kormányok idején elsősorban feminista értékeket tartalmazó törvényjavaslatok lettek volna napirenden, bár tény, hogy inkább a két baloldali ciklusban merült fel egy-két ilyen típusú kezdeményezés. Emiatt az első hipotézist nem igazolta a gyakorlat. A jobboldali kormányok idején viszont egyértelműen igazolt az az állítás, miszerint a törvényjavaslatokban a nők hagyományos szerepét támogató intézkedések jelentek meg, ami a [H2]-t igazolja.

5. táblázat: Összefoglaló táblázat – Nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok

Parlamenti ciklus	Kormány	Az Országgyűlés által tárgyalt összes törvényjavaslat	Nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok*		A törvényjavaslatok benyújtók szerinti megoszlása** (%)	Témák megoszlása** (%)	
			száma	aránya, %			
1998–2002	jobboldali (Fidesz – FKG – MDF)	478	14 (11)	2,9 (2,3)	Kormány: 72,7 Bizottság: 9,1 Egyéni képviselő(k): 18,2	Hagyományos nemi (női) szerep	63,6
						Feminista értékek	18,2
						Hagyományos szerep és feminista értékek közti átmenet	9,1
						Egyéb	9,1
2002–2006	baloldali (MSZP – SZDSZ)	588	11 (9)	1,9 (1,5)	Kormány: 77,8 Bizottság: 11,1 Egyéni képviselő(k): 11,1	Hagyományos nemi (női) szerep	22,2
						Feminista értékek	22,2
						Hagyományos szerep és feminista értékek közti átmenet	33,3
						Egyéb	22,2
2006–2010	baloldali (MSZP – SZDSZ)	616	12 (9)	1,9 (1,5)	Kormány: 55,6 Bizottság: 0,0 Egyéni képviselő(k): 44,4	Hagyományos nemi (női) szerep	22,2
						Feminista értékek	44,4
						Hagyományos szerep és feminista értékek közti átmenet	11,1
						Egyéb	22,2

Parlamenti ciklus	Kormány	Az Országgyűlés által tárgyalt összes törvényjavaslat	Nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok*		A törvényjavaslatok benyújtók szerinti megoszlása** (%)	Témák megoszlása** (%)	
			száma	aránya, %			
2010–2014	jobboldali (Fidesz – KDNP)	860	15 (9)	1,7 (1,0)	Kormány: 88,9 Bizottság: 0,0 Egyéni képviselő(k): 11,1	Hagyományos nemi (női) szerep	55,6
						Feminista értékek	11,1
						Hagyományos szerep és feminista értékek közti átmenet	11,1
						Egyéb	22,2

* Zárójelben a törvényjavaslatok nemzetközi egyezmények nélküli száma és aránya.

** Nemzetközi egyezmények nélkül

Szerző által készített táblázat

Elmondható továbbá, hogy a kormánypártok választási programjai viszonylag jól jelzik előre, hogy az adott ciklusban a kormány számára a nők mely csoportja a fontos, illetve, hogy milyen kontextusban jelennek meg a nők a törvényjavaslatokban. A jobboldali kormányok idején egyértelműen a nők hagyományos, anyai szerepéhez kapcsolódó politikák jelentek meg, míg a baloldali kormányok idején fel-felbukkantak az inkább feminista értékek (női esélyegyenlőség, munka és magánélet összeegyeztethetősége, családon belüli erőszak) is – a választási programok alapján feltételezhetően az SZDSZ nyomására. A nők sokszor nem csak mint anyák jelentek meg a törvényjavaslatokban, hanem mint egyben munkavállalók is. Bár a munka és a család összeegyeztethetősége kapcsán továbbra is a gyermekvállalás ösztönzése mint elsődleges cél volt a hangsúlyos, a nők munkaerőpiaci jelenlétének elismerése mindenképpen elmozdulást jelent a kizárólagos anyai szerephez társításhoz képest.

5.2 Női érdekek megjelenése a kérdésekben és interpellációkban

Míg az előző alfejezet inkább arra fókuszált, hogy a kormánypártok hogyan viszonyulnak a nőkhöz, illetve milyen ügyeket kapcsolnak a nőkhöz, addig ebben az alfejezetben a hangsúly az ellenzéki pártokra kerül. A fejezetben tárgyalt interpellációk és parlamenti kérdések intézménye ugyanis elsősorban az ellenzéki pártok képviselői részére biztosítanak eszközt egyrészt az ellenőrzésre, másrészt pedig arra, hogy számukra fontos ügyeket felvessenek – a parlament napirendjétől függetlenül, a felmerülő témákat tekintve szabadon. A lehetőség persze nem csak az ellenzéki, hanem a kormánypárti képviselők számára is adott, akik nyilván kisebb gyakorisággal, de ugyanúgy élnek e két ellenőrzési eszközzel – bár ez esetben céljuk vélhetően nem a kormány számonkérése, illetve kritizálása, sokkal inkább a kormány intézkedéseinek megerősítése.

A női témák parlamenti megjelenésével foglalkozó kutatások elsősorban a parlamenti (írásbeli és szóbeli) kérdéseket, valamint az interpellációkat vizsgálják jellemzően abból a szempontból, hogy van-e különbség azok témáiban attól függően, hogy a benyújtó férfi vagy női képviselő; továbbá, hogy a nők megjelenítenek-e speciálisan női szempontokat ezen felszólalásaik során, illetve írásbeli kérdéseikben. A témában a magyar esetre vonatkozóan korábban készült már elemzés (részletesen lásd B. Kelemen 2008), amely célja részben annak igazolása volt, hogy a képviselő

neme és a sajátos női szempontok megjelenítése között kapcsolat van. A kutatás az 1998–2002-es parlamenti ciklus interpellációinak⁷⁴ vizsgálata során azonban csak kis mértékű összefüggést mutatott ki a nem és a szerző által vizsgált három dimenzió – az interpellációk formai, stilisztikai és tartalmi jellemzői – között (B. Kelemen 2008, 122).

A nemekkel foglalkozó szakirodalom általában abból az alapvetésből indul ki, hogy a nőkhöz kapcsolódó témákkal jellemzően a baloldali pártok, valamint a képviselők foglalkoznak, ez azonban nem feltétlenül kizárólagos, ahogy arra a kritikus szereplőkkel foglalkozó irodalom is rámutatott. A fejezetben részben a nők alacsony parlamenti létszáma, részben pedig az értekezés eltérő fókuszja miatt (nem az a kérdés, hogy a női képviselők milyen ügyeket visznek, hanem az, hogy a nőkhöz kapcsolódó témák ki által jelennek meg) a dolgozat általában vizsgálja a kérdések és interpellációk témáit, és csak ezt követően reflektál a felszólaló – illetve írásbeli kérdés esetén az irományt benyújtó – képviselő nemére. A megfogalmazott hipotézisek ettől függetlenül a női ügyek két „tipikus” megjelenítőjére vonatkoznak, ugyanis egyrészt feltételezem, hogy az interpellációk és a parlamenti kérdések között felmerülő nőkhöz kapcsolódó ügyeket, illetve szempontokat elsősorban a baloldali pártok képviselői [H3], másrészt pedig inkább a nők jelenítik meg [H4].

Az alábbiakban az Országgyűlés ülésein elhangzott interpellációk és szóbeli kérdések, valamint a megválaszolt írásbeli kérdések abból a szempontból kerülnek vizsgálatra, hogy azokban a képviselők definiálnak-e női érdeket, és ha igen, akkor azt mivel azonosítják, illetve explicit női érdekre hivatkozástól függetlenül felmerülnek-e ezekben a felszólalásokban és irományokban elsősorban nőket érintő kérdések. Az elemzés során a témákat négy fő kategóriába sorolom, ahol a két szélső pontot a feminista értékekhez sorolható, illetve a nők hagyományos szerepéhez kapcsolódó ügyek alkotják. Celis és Childs (2012) tipológiája alapján a feminista ügyek közé sorolom általában a nők esélyegyenlőségével és döntési szabadságával foglalkozó ügyeket (például a nők közéleti vagy munkaerőpiaci jelenléte, nők elleni erőszak, nők önrendelkezési joga stb.), illetve a nők hagyományos szerepét támogató ügyek közé a

---

⁷⁴ Az interpellációk vizsgálata csak a női felszólalókat tekintve volt teljeskörű (96 elhangzott interpelláció), a férfi képviselők által elmondott interpellációknál a szerző egy 103 elemből álló mintát használt (összes férfiak által elmondott interpellációk száma: 737 darab) (B. Kelemen 2008, 107).

gyermekvállaláshoz, az anyasághoz, a nők családon belüli szerepéhez (gyermeknevelés, ápolási feladatok) köthető ügyeket. Ez utóbbi besorolás tehát a női szerepek családközpontú megközelítéséről szól⁷⁵. A kettő közti kategóriában azok az ügyek szerepelnek, amelyeknél a nők kettős társadalmi szerepe, az anyaság és a kereső tevékenység, összeér (család és munka összeegyeztetése). Azokat a kérdéseket tehát, amelyekben például a kisgyermekes anyák munkaerőpiacon való (újbóli) elhelyezkedése érdekében különböző atipikus foglalkoztatási formák bevezetését kéri számon, nem sorolom sem a feminista, sem a nők hagyományos szerepét támogató ügyek közé, hanem ez egy önálló köztes kategóriát alkot. A negyedik csoportot az „egyéb ügyek” alkotják, amelyek nem köthetők kizárólag egyik fenti kategóriához sem (például egyes egészségügyi vagy nyugdíjjal kapcsolatos kérdések a nőkkel kapcsolatban). Az eredményeket parlamenti ciklusok szerinti bontásban közlöm, a szóbeli kérdések mind a négy parlamenti ciklusban teljes körűen feldolgozásra kerültek, míg az interpellációk és az írásbeli kérdések esetében egy-egy évet tekintettem át⁷⁶. A megfogalmazott női érdekek vagy a felvetett nőkhöz kapcsolódó ügyek választási programokhoz⁷⁷ való viszonyára itt is kitérek, ugyanis az ellenzéki pártok ezen intézményeken keresztül kapnak lehetőséget arra, hogy amennyiben valóban fontosnak tartják a nők – általuk, jellemzően a pártprogramokban meghatározott „típusú” – képviselétét, azt valamilyen formában megjeleníthessék (az egyes pártok „női” programjaival kapcsolatban részletesen lásd az 5. fejezet bevezetését, illetve a 8.1 Függelékét). A korábbiakat nem megismételve, arra csak röviden utalva, a választási programok alapján a jobboldali pártoktól elsősorban a családdal, az anyasággal kapcsolatban, míg a baloldali pártoknál a munka és a család

---

⁷⁵ Ebből kifolyólag a védőnői munkához kapcsolódó kérdéseket, amelyek célja a családközpontú gondozás megvalósítása szintén a hagyományos szerephez köthető kategóriába sorolom.

⁷⁶ Mindkét esetben az adott ciklus második évében benyújtott interpellációkat és írásbeli kérdéseket. Azon írásbeli kérdések kódolását, amelyek szövege a parlament.hu oldalon megtalálható Csernák János BCE politikatudomány mesterszakos egyetemi hallgató végezte, akinek itt is szeretném megköszönni az értekezés alapjául szolgáló adatok feldolgozásához nyújtott segítségét. Ugyanitt jegyezném meg, hogy az értekezés írásakor a Hungarian Comparative Agendas Project keretében csak az interpellációk adatbázisa állt rendelkezésre, ezért azt értelemszerűen csak ezen eszköz esetében tudtam használni, a vizsgált évekre vonatkozóan.

⁷⁷ A pártok választási programjainak vizsgálatát a magyar parlamentben tapasztalt pártfegyelem is indokolja: az egyes képviselők jellemzően nem saját programjukkal, hanem jellemzően a pártjuk nevében, a párt által képviselt értékek szellemében lépnek fel. Továbbá, ahogy az a törvényjavaslatok vizsgálata során kiderült, a választási programok egész jól jelezték előre a kormánypártok által fontosnak tartott, nőkhöz kapcsolódó ügyeket.

összeegyeztethetősége (MSZP, SZDSZ), valamint a nők egyenjogúságának biztosítása (SZDSZ) kapcsán várható a nőkre való hivatkozás az egyes kérdésekben.

5.2.1 Nőkre való hivatkozás a parlamenti kérdésekben és interpellációkban

A négy parlamenti ciklus vizsgált parlamenti kérdéseinek és interpellációinak főbb adatait az 6. táblázat foglalja össze, amely minden ciklusra vonatkozóan tartalmazza, hogy az egyes felszólalásokban, illetve irományokban milyen arányban történt hivatkozás a nőkre vagy a nők valamely csoportjára (például kismamákra, anyákra stb., mint leggyakrabban felmerülő csoportokra); a képviselő definiál-e női érdeket⁷⁸; illetve az érintett téma kapcsolódik-e a nőkhöz.

6. táblázat: Összefoglaló táblázat – A női témák megjelenése a parlamenti kérdésekben és interpellációkban (1998–2014)

Parlamenti ciklus*	Összesen (darab)	Említésre kerülnek a nők (%)	Női érdeket definiál (%)	Nőkhöz kapcsolódó téma (%)
1998–2002 (1999)	Szóbeli kérdések			
	404	1,5	0,2	2,5
	Interpellációk			
	243	1,2	0,0	2,1
	Írásbeli kérdések			
	250	1,2	0,0	2,4
2002–2006 (2003)	Szóbeli kérdések			
	807	1,4	0,2	1,9
	Interpellációk			
	236	2,1	0,0	2,1
	Írásbeli kérdések			
	4148	0,5	0,1	0,7

⁷⁸ A vizsgált szövegekben az érdekek explicit megfogalmazását kerestem, tehát az olyan jellegű megnyilvánulásokat, amelyekben a képviselő azt mondja például, hogy *a családanyák érdeke az, hogy..., vagy a kismamák segítése érdekében...* stb.

Parlamenti ciklus*	Összesen (darab)	Említésre kerülnek a nők (%)	Női érdeket definiál (%)	Nőkhöz kapcsolódó téma (%)
2006–2010 (2007)	Szóbeli kérdések			
	729	1,0	0,3	1,6
	Interpellációk			
	224	1,8	0,4	2,2
	Írásbeli kérdések			
	1187	0,6	0,1	0,7
2010–2014 (2011)	Szóbeli kérdések			
	869	0,8	0,3	1,8
	Interpellációk			
	263	0,4	0,0	1,5
	Írásbeli kérdések			
	1681	0,7	0,1	0,8

* Zárójelben az interpellációk és írásbeli kérdések esetében vizsgált évek.

Szerző által készített táblázat

A fenti adatokból látszik, hogy a vizsgált felszólalások és írásbeli kérdések alig 1–2 százalékában szerepelt konkrét hivatkozás valamilyen formában a nőkre, illetve csak elvétve találhatók olyan felszólalások, amelyekben a képviselők explicit módon női érdeket definiálnának. Bár a nőkhöz kapcsolódó ügyek szintén csak kis elemszámban vannak jelen, ez a kategória jelenti a vizsgálat legnagyobb halmazát⁷⁹. Az alábbiakban az egyes ciklusokban felmerülő „női” témákat tekintem át.

Az 1998–2002-es parlamenti ciklusban összesen 10 darab nőkhöz kapcsolódó szóbeli kérdést találtam, amelyeket fele-fele arányban női és férfi képviselők tettek fel, többségüket a jobboldali kormánypárti képviselők. A kérdések többsége a nők hagyományos szerepéhez kapcsolódóan fogalmazódott meg (úgy, mint a gyermekvállalás ösztönzése, családtervezés, a lombikbébi programban a második gyermek megszületésének támogatása) elsősorban a kormánypárti képviselők részéről (7/5 kérdés). A nők esélyegyenlőségével kapcsolatban egy kérdés fogalmazódott meg

⁷⁹ A vizsgált elemek között szerepelnek olyan esetek, amikor a képviselők egyértelműen nőket érintő témával kapcsolatban a nőkre való konkrét hivatkozás nélkül kérdeznek. Például az abortuszok számának visszaszorításáról a nőket meg sem említve az optimális családpolitika megalkotásával összefüggésben hangzott el kérdés az 1998–2002-es parlamenti ciklusban. Vagy a 2006–2010-es ciklusban az olyan nőgyógyászati szűrővizsgálatok szükségessége kapcsán, mint a méhnyakrák-szűrés.

egy ellenzéki képviselő részéről (egészen pontosan az 1994-es pekingi női világkonferencián meghatározott feladatok teljesítésével kapcsolatban, K/591), illetve további két kérdés egyes női munkakörökhöz kapcsolódott (védőnői munka megbecsülése, nővérek béremelése). A kérdések között egy, konkrét női érdekre hivatkozó kérdés szerepelt, ebben egy SZDSZ-es képviselő a kismamák segítése érdekében érdeklődött bizonyos tápszerek újbóli elérhetősége felől. Ezek mellett olyan egyéb témák is felmerültek elsősorban a nőkhez kapcsolódóan, mint a védőnői munka megbecsülése, a nővérek béremelése vagy a döntően nőket foglalkoztató vállalatok támogatása. A ciklusban vizsgált 243 interpelláció között összesen öt hangzott el a nőkkel kapcsolatban (ezeket egy kivételével a baloldali ellenzéki képviselők tették fel). A témák között két felszólalás a gyermekvállalással összefüggésben a családi pótlék emelését célozta, és ezáltal a nők anyai szerepéhez kapcsolódott. Kettő interpelláció pedig a feminista kategóriába sorolható (fogamzásgátlók támogatása, nők helyzetéről szóló jelentés). Az egyetlen férfi és egyben kormánypárti képviselő által feltett interpelláció a prostitúcióval kapcsolatos törvények hatására kérdezett rá. Az írásbeli kérdések között bár szintén csak kis számban szerepeltek nőkkel kapcsolatos kérdések (fele-fele arányban kormánypárti és ellenzéki, döntően férfi képviselők), azok témájukat tekintve annál változatosabbak voltak a gyermekvállalástól kezdve az óvónőknél keresztül bizonyos típusú, elősorban az 50 év feletti nőket érintő csonttörésig kitértek szinte mindenre. Emiatt nem is igazán célszerű be kategorizálni az egyes kérdéseket a hagyományos szerepkör–feminista kategóriákba. A kérdések fele bizonyos, elsősorban nőkhez kapcsolódó munkakörökre vonatkozott: nővérek munkahelyi körülményei, óvónők létszáma, pedagógusoké. A felmerülő témák összevetése a pártok választási programjaival a kis elemszám miatt nem feltétlenül indokolt, valójában csak a kormánypártok részéről lehet némi relevanciája (közülük is csak a Fidesz és az MDF, illetve a szóbeli kérdések esetében). E pártok kérdéseikben valóban inkább a családdal összefüggésben kérdeztek a nőkről.

A 2002–2006 közötti, baloldali többségű parlamenti ciklusban az előző cikluséhoz közel azonos számú szóbeli kérdés vonatkozott elsősorban a nőkre. A kapcsolódó kérdések többségét kormánypárti képviselők tették fel, akik mind nők voltak. Mind az MSZP-s, mind az SZDSZ-es kérdések zöme elsősorban feminista értékekhez kapcsolódott érintve a nők közéleti jelenlétének növekedését, a családon belüli erőszak kérdését, vagy a fogamzásgátló eszközök támogatását, de ugyanúgy

kitértek a munkavállalás és gyermeknevelés összeegyeztetésének problémájára is. Az ellenzéki pártok részéről összesen hat szóbeli kérdés hangzott el, amelyek többsége a családhoz, a gyermekvállaláshoz és annak segítéséhez kapcsolódott (például védőnői szolgálat jelentősége). Mindezek mellett egyéb, elsősorban egészségügyi kérdések is felmerültek, mint például a nőgyógyászati szűrővizsgálatok TB általi finanszírozása vagy a mammográfiás szűrések szükségessége. A szóbeli kérdések között kettő olyan is szerepelt, amely valamilyen női érdeket fogalmazott meg. Az egyik a nők közéleti szerepvállalásával kapcsolatban (K/6463) a női esélyegyenlőség kérdését úgy definiálta, hogy az nem csak a nők, hanem az egész társadalom ügye. A másik kérdés ennél speciálisabb és akkor aktuális kérdést érintett, mivel a kismamáknak megítélt visszamenőleges jövedelempótlék kifizetésére vonatkozott. A vizsgált interpellációk között öt olyan volt (köztük egy férfi és női MSZP-s képviselő által közösen benyújtott), amely a nőkhez kapcsolódott, ezek többsége témáját tekintve a feminista kategóriába tartozik, mivel a családon belüli erőszakra, valamint a nőkkel szemben, becsületbeli indokkal elkövetett erőszakos bűncselekményekre vonatkoztak. Az írásbeli kérdések ennél lényegesen változatosabb képet mutatnak a felmerülő, nőkhez köthető témákat tekintve. Összesen 27 kérdés foglalkozott valamilyen szempontból a nőkkel, illetve a nők valamely csoportjával. A kérdések többsége (11 darab) a nők családon belüli, elsősorban anyai szerepéhez kapcsolódott (például kismamáknak járó támogatások vagy anyatejgyűjtőhálózat). A következő kategóriát azok a kérdések alkották, amelyek a munka és a család összeegyeztethetőségére vonatkoztak (például főállású anyák átképzési lehetőségei, a munkanélküli segély után GYES-re menő édesanyák későbbi munkakeresési problémái, nagycsaládos édesanyák kereső tevékenységének nehézségei). A kifejezetten feminista értékek öt írásbeli kérdésben jelentek meg, és többnyire a nők esélyegyenlőségére vonatkoztak (nők diszkriminációja, Nőképviseleti Tanács szükségessége, fogamzásgátló eszközök támogatása). Ezek mellett további, egyéb témák is felmerültek úgy, mint a nők nyugdíja, a kismamák utáni magánnyugdíj-pénztári befizetések vagy a mellműtött nők gyógyszerei. A benyújtókat tekintve az összes kapcsolódó írásbeli kérdést az ellenzéki, jobboldali képviselők (elsősorban a Fidesz képviselői) kezdeményezték, a nemek megoszlását tekintve fele-fele arányban nők és férfiak⁸⁰. Kifejezetten női érdeket öt

---

⁸⁰ A kérdések között négy darab, férfi és női képviselő által közösen benyújtott kérdés is szerepelt.

kérdésben fogalmaztak meg a képviselők, ezek többsége a kismamáknak járó jövedelempótlék kifizetéséhez kapcsolódott, ami akkor egy aktuális ügy volt. Ezen kívül a 45 év feletti, valamint a kisgyermeket nevelő nők támogatása jelent meg mint női érdek, mindkét csoport munkába állásának segítése formájában.

A következő szintén baloldali parlamenti ciklusban a korábbiakhoz hasonlóan bár a képviselők elég kis számú kérdés és interpelláció keretében foglalkoztak a nőkkel, azok témái meglehetősen változatosak voltak. A ciklus során elhangzott összesen 729 kérdés kicsit több, mint másfél százaléka kapcsolódott a nőkhöz valamilyen szempontból, melyek benyújtói elsősorban ellenzéki képviselők voltak⁸¹. A feltett kérdések egyaránt érintették a gyermekvállalás, a családbarát munkahelyek, a részmunkaidős állások (elsősorban a kismamák és gyermeket nevelő édesanyák számára), illetve a férfiak és nők közötti bérkülönbségek csökkentését is. A nők hagyományos szerepét és az inkább feminista értékeket megjelenítő kérdéseken kívül több, a nők egészségét érintő kérdés is felmerült, mint például a nőgyógyászati szűrővizsgálatok szükségessége, a HPV szűrés vagy a mammográfiás vizsgálat. A szóbeli kérdések között kettő olyan is volt, amely kifejezetten a nők valamilyen érdekét fogalmazta meg. Ezek közül az egyik a kismamák és a gyermeket nevelő édesanyák érdekében fogalmazta meg a részmunkaidős állások számának növelését, a másik pedig egy konkrét eset kapcsán a nevelőnők hatékonyabb védelmét szorgalmazta. A vizsgált interpellációk (224 darab) között csupán négy érintette a nőket, amelyek közül három a gyermekvállalás támogatása, illetve a kisgyermekes anyák védelme érdekében (anyatej leadásához kapcsolódó könnyítések) fogalmazódott meg. Az írásbeli kérdésekből összesen nyolc vonatkozott a nőkre, a jobboldali pártok részéről a gyermekvállalást támogató intézkedésekre vonatkozó kérdések mellett felmerült a két nem esélyegyenlőségének biztosítását szorgalmazó intézkedéseket firtató, valamint egyes nőket érintő egészségügyi szolgáltatásokra vonatkozó kérdés is. A kormánypárti képviselők részéről két kérdés került benyújtásra: az egyik a fiatal nők és kisgyermekes anyukák munkavállalási hátrányainak

---

⁸¹ A nemek megoszlása közel kiegyenlített volt, a benyújtók között öt nő (mindegyikük a Fidesz frakciójához tartozott) és nyolc férfi volt.

mérséklésének szükségességére vonatkozott⁸², míg a másik egy konkrét eset kapcsán bírálta a kismamák vezetői megbízásának megvonását⁸³.

A kormányváltás, illetve a parlament összetételének jelentős változásának hatása a nőkhez kapcsolódó kérdések és interpellációk témáiban is megmutatkozott. A 2010-ben kétharmados parlamenti többséget szerző Fidesz-KDNP koalíció már a választási kampány során is mint családbarát kormány hivatkozott magára, egyik céljukként a születésszám növelését, és ennek érdekében a családok, az anyák fokozottabb támogatását fogalmazták meg. Ennek megfelelően az ellenzéki képviselők elsősorban ezt számon kérve, illetve kritizálva tették fel kérdéseiket az eddigi vagy a tervezett ösztönző intézkedésekkel kapcsolatban. A kormánypárti képviselők pedig – a szóbeli kérdésekben – a kormány e téren sikeres tevékenységét igazolandó, az általuk pozitívan értékelt fejleményekre összpontosítva kérdeztek. A ciklus során 16 olyan témájú kérdés hangzott el, amely valamilyen szempontból a nőkkel foglalkozott. A kérdések döntő többségét (16/13 kérdés) a gyermekvállalással (elsősorban a különböző családtámogatási eszközök), valamint a nők családi és munkahelyi szerepének összeegyeztethetőségével kapcsolatban fogalmazták meg. A vizsgált kérdések között található olyan is, amely a gyermekvállalás ösztönzésével összefüggésben végül egészen más, közvetetten kapcsolódó terület szabályozását érintette. Ilyen volt kettő, a Jobbik által megfogalmazott kérdés, amelyek egyike a gyermekvállalás ösztönzésével kapcsolatban a felsőoktatás családbaráttá tételének, valamint a fiatalok lakáshoz jutását segítő intézkedések elmaradását; míg a másik a gyermekneveléssel, a családok megnövekedett terheivel összefüggésben valójában a személyi jövedelemadó rendszerének változását kérte számon a kormánytól. A család és a karrier összeegyeztetésével foglalkozó kérdések elsősorban az ellenzéki képviselőktől származtak (5/4 kérdés) – köztük két jobboldali és két baloldali képviselőtől származó kérdés. Elsősorban feminista értéket megfogalmazó kérdés elvétve, de szerepelt a kérdések között – a baloldali képviselők részéről. Ezek a nők közéleti szerepvállalására (vállalati női kvóta), illetve a családon belül nők ellen elkövetett bűnesetekre vonatkoztak. Három olyan kérdés volt, amely kifejezetten a

---

⁸² Ezt két, MSZP-s férfi képviselő nyújtotta be.

⁸³ A Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztériumban kismamáktól vonták meg vezetői beosztásukat, amely miatt az Egyenlő Bánásmód Hatóság több alkalommal is elmarasztalta a minisztériumot.

nők, egészen pontosan az édesanyák nevében fogalmazódott meg, tehát egyértelműen a nők érdekeire hivatkozott. Ebből egy – bár elsősorban a várandósgondozás adminisztrációjának változtatási igényét fogalmazta meg, mégis – a várandós édesanyák érdekeire hivatkozott (munkától való felesleges távollétük és felesleges kiadásaik megszüntetése). Egy másik kérdésben a karrier és a családalapítás közti – elsősorban nőket érintő – dilemmája fogalmazódott meg, felvetve a családbarát munkahelyek megteremtésének igényét, amely ösztönözné a nők gyermekvállalási kedvét. A harmadik, női érdeket megfogalmazó kérdés a kisgyermeket nevelő nők számára megoldást jelentő rugalmas (otthoni és benti munka életszerű megosztásán alapuló) munkavégzés támogatását kérte számon a kormánytól. A vizsgált interpellációk között meglehetősen kevés nőket érintő kérdés hangzott el, 263-ból összesen négy darab. Ezek témái mind az aktuális helyzethez kapcsolódtak: nővérhiány; abortusz elleni kampány abortuszok számára gyakorolt hatása⁸⁴; a nők, elsősorban a kisgyermekes szülők munkaerő-piaci helyzetének javításáért felelős miniszteri biztos kinevezése; valamint a nők korkedvezményes nyugdíjának kérdése. Az írásbeli kérdések között bár megjelentek tipikusan a nők hagyományos szerepével kapcsolatos, illetve feminista értékekre vonatkozó kérdések (elsősorban aktuálpolitikai vonatkozásban) is, azok többsége „egyéb” témákat feszegetett. Ezen kérdések javarészt a nők kedvezményes nyugdíjazásához kapcsolódtak, de felmerültek egészségügyi kérdések is. A kérdések benyújtói elsősorban ellenzéki férfi képviselők voltak.

5.2.2 Összegzés

A parlamenti kérdések és interpellációk tematikus vizsgálata során csak kis számban található olyan felszólalás, illetve iromány, amelyet elsősorban nőkhez kapcsolódó ügyként lehet azonosítani – éppen ezért a fentiekből általános következtetések sem vonhatók le. A kis elemszám részben érthető, tekintve, hogy az ellenőrzés ezen vizsgált eszközei számos egyéb, nagyrészt aktuálpolitikai kérdés megvitatására adnak lehetőséget, amelyeknek a „női ügyek” csak egy kis szegletét adják. Ráadásul, ha éppen nincs aktualitása a témának – például nem érkezik egy, a nők akár

---

⁸⁴ A kampányra a 6.4 fejezetben található esettanulmány részletesen is kitér.

munkaerőpiaci, akár közéleti helyzetével foglalkozó elmarasztaló nemzetközi jelentés vagy nincs napirenden a születésszámok alakulása –, akkor az a képviselők számára is sokdrangú lesz, és ennek megfelelően nem tesznek fel kérdést a nőkkel kapcsolatban. Bár a vizsgálat elején abból indultam ki, hogy ha a pártok választási programjuk alapján fontosnak tartják a nők képviseletét, akkor ezt igyekeznek napirenden tartani és a kérdések, valamint interpellációk során ezeket számonkérni az aktuális kormánytól, a gyakorlatban ez inkább esetleges volt. A választási programokban meghirdetett „nőpolitikák” csak kevés esetben köszöntek vissza a kérdésekben, azok alapján tehát kevésbé lehet előre jelezni – elsősorban az ellenzéki pártok által – fontosnak tartott női témákat. Mindez persze azt is jelenti, hogy bár a kérdések és az interpellációk lehetőséget adhatnának az ellenzék számára a női érdekek konzekvens megjelenítésére, vagy arra, hogy egy-egy téma kapcsán női szempontokat vessenek fel (például egyes területfejlesztési vagy áfatörvények hogyan érintik a nőket), erre valamiért nincs igény. Úgy tűnik, hogy a legtöbb közpolitikával kapcsolatban a képviselők számára nem releváns a nemek közötti különbségtétel, vagy annak számonkérése, hogy sok esetben miért nem jelenik meg a nemi dimenzió a politikai folyamatokban – holott például európai uniós elvárás is a gender mainstreaming⁸⁵, vagyis a különböző nemi szempontok figyelembevétele a teljes döntési folyamat során.

Az 1998–2002-es parlamenti ciklusban jóformán csak a nők családon belüli kiemelt szerepe merült fel a kérdésekben, munkaerőpiaci helyzetüket a baloldali ellenzéki képviselők sem firtatták különösebben. Ebből a szempontból a 2002–2006-os ciklus változást jelentett és meglehetősen változatos témákkal kapcsolatban merült fel a nők kérdése. A baloldali képviselők szóbeli kérdéseik során előszeretettel tettek fel olyan kérdéseket, amelyek sokkal inkább a nők esélyegyenlőségéhez kapcsolódtak és kevésbé családon belüli szerepükhöz. A jobboldali pártok képviselői részéről persze ugyanúgy megjelentek a nők anyai és családon belüli szerepével foglalkozó kérdések

---

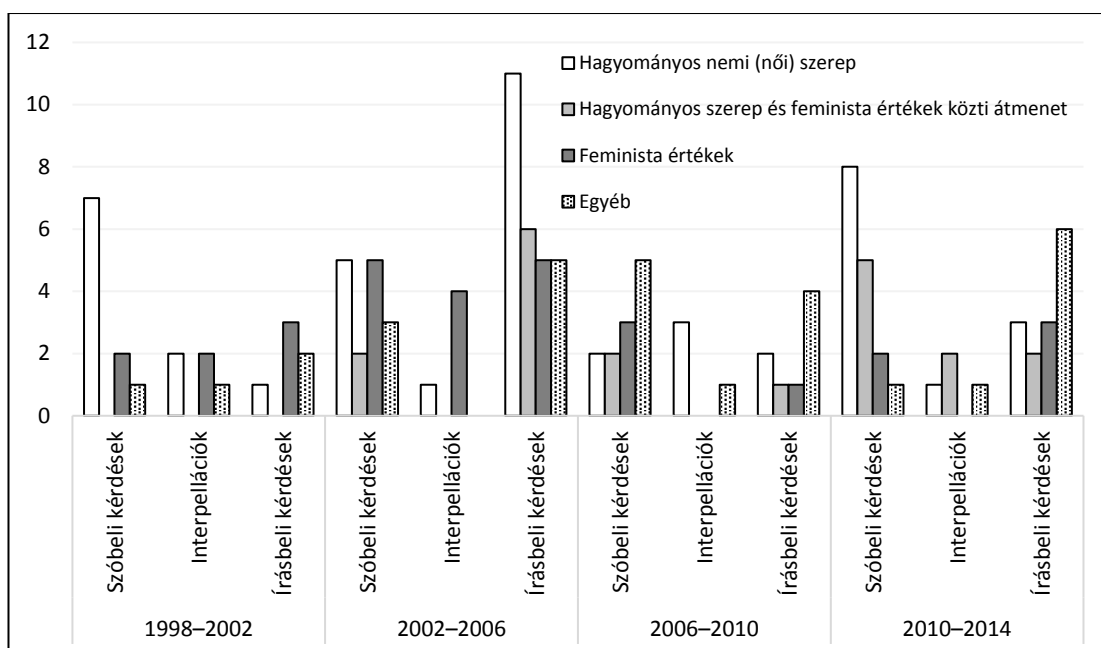
⁸⁵ A „gender mainstreaming” magában foglalja egyrészt annak az igényét, hogy az egyes közpolitikák tartalmában megjelenjenek a nemi szempontok (az adott intézkedés hogyan érinti a nőket és a férfiakat), másrészt pedig annak figyelembe vételét, hogy az egyes szakpolitikai területeken milyen arányban képviseltetik magukat a nők és a férfiak (EIGE n.d).

is⁸⁶. A 2006–2010-es parlamenti ciklusban a nőkkel meglehetősen vegyes témákkal kapcsolatban foglalkoztak, a korábbiakhoz képest több egészségügyi kérdésben hivatkoztak a nőkre. 2010-ben valójában csak a kormánypártok, illetve a Jobbik választási programjában szerepeltek elsősorban nőket érintő célkitűzések, amelyek leginkább a nők családon belüli fontosságát hangsúlyozva, a gyermekvállalással összefüggésben kerültek meghatározásra. A ciklusban feltett kérdések többsége is ehhez a témakörhöz kapcsolódott, mind a kormánypárti mind az ellenzéki képviselők részéről. Összességében megállapítható, hogy a nők jellemzően mint anyák jelentek meg a kérdésekben, munkaerőpiaci helyzetük is sok esetben a gyermekvállalást követő, illetve a gyermeknevelés melletti munkavállalás nehézségeivel kapcsolatban merült fel. A képviselők a nők közül tehát elsősorban az anyákat emelték ki és leginkább a nők hagyományos, családon belüli szerepére fókuszáltak – ahogy az azt a 6. ábra is mutatja. E tekintetben az egyes ciklusokban nincs jelentős különbség, ugyanis mind a négy vizsgált időszakban megjelentek a nők gyermekvállalását ösztönző kérdések. Ezen állandó téma mellett pedig jellemzően az aktuális helyzetnek, illetve történéseknek megfelelően merültek fel a nőkkel kapcsolatos egyéb témák.

---

⁸⁶ Bár a Fidesz és az MDF választási programjában nem fogalmazott meg olyan célkitűzéseket, amelyek kifejezetten a nőkre vonatkoztak, abban a családok támogatása különösen hangsúlyosan szerepelt. A pártok képviselői ennek megfelelően a többnyire a gyermekvállalással és annak támogatásával kapcsolatban tették fel kérdéseiket.

6. ábra: Összefoglaló ábra – A parlamenti kérdésekben és interpellációkban megjelenő női témák fő típusainak megoszlása (1998–2014)

Szerző által készített ábra

A nőkhez kapcsolódó kérdések megfogalmazóinak pártok szerinti megoszlása nem erősíti meg azt a feltételezést, miszerint a női érdekek elsősorban a baloldali pártok lennének. A vizsgált kérdések és interpellációk esetén ugyanis sokkal inkább az érződik, hogy éppen melyik pártcsalád került ellenzékbe az adott ciklusban. Ha megnézzük a 7. táblázat adatait, akkor látható, hogy a kérdést feltevők között a baloldali pártok inkább a jobboldali kormányok idején kérdeztek és fordítva. A kérdezők nemek szerinti megoszlása viszont igazolja azt a feltételezést, miszerint a nők inkább kérdeznek a nők helyzetével kapcsolatban, mint a férfiak. Annak ellenére, hogy a képviselők igen nagy része férfi, a nők parlamenti létszámarányához képest nagyobb arányban találhatók olyan kérdések és interpellációk, amelyek benyújtója női képviselő. A megállapítás a szóbeli kérdések esetén mind a négy parlamenti ciklusban megállja a helyét, illetve többnyire a vizsgált írásbeli kérdéseknél is.

7. táblázat: A baloldali párthoz tartozó-, valamint a női képviselők száma és aránya a kérdést/interpellációt feltevők között (1998–2014)

Parlamenti ciklus*	Összesen** (fő)	Baloldali párthoz tartozó képviselők		Képviselők		Baloldali párthoz tartozó képviselők	
		száma (fő)	aránya (%)	száma (fő)	aránya (%)	száma (fő)	aránya (%)
1998–2002 (1999)	Szóbeli kérdések						
	10	3	30,0	5	50,0	2	20,0
	Interpellációk						
	5	4	80,0	4	80,0	4	80,0
	Írásbeli kérdések						
	6	3	50,0	1	16,7	1	16,7
2002–2006 (2003)	Szóbeli kérdések						
	15	9	60,0	12	80,0	9	60,0
	Interpellációk						
	6	3	50,0	4	66,7	2	33,3
	Írásbeli kérdések						
	34	0	0,0	17	50,0	0	0,0
2006–2010 (2007)	Szóbeli kérdések						
	13	3	23,1	5	38,4	0	0,0
	Interpellációk						
	5	2	40,0	1	20,0	1	20,0
	Írásbeli kérdések						
	17	3	17,6	11	64,7	0	0,0
2010–2014 (2011)	Szóbeli kérdések						
	16	7	43,8	7	43,6	2	12,5
	Interpellációk						
	4	2	50,0	1	25,0	1	25,0
	Írásbeli kérdések						
	14	8	57,1	6	42,9	4	28,6

* Zárójelben az interpellációk és írásbeli kérdések esetén a vizsgált év szerepel.

** A vizsgált írásbeli kérdések között több közösen benyújtott kérdés is szerepel (2003-ban négy darab, 2007-ben pedig két darab).

Szerző által készített táblázat

Az előzetesen megfogalmazott hipotézisekkel kapcsolatban tehát elmondható, hogy a magyar esetben nem sikerült igazolni azt, hogy a nőkkel kapcsolatos kérdések elsősorban a baloldali pártok képviselői részéről fogalmazódnak meg, sőt inkább ellenkezőleg [H3]. Mivel a nők jellemzően mint (potenciális) anyák jelentek meg a kérdésekben, amely csoport támogatása a jobboldali pártok részéről fokozottabban van jelen, ezért a női ügyek jellemzően a jobboldali pártok által feltett kérdésekben jelentek meg. A kérdést feltevők nemére vonatkozó feltételezés azonban igazoltnak tekinthető és elsősorban a képviselők tettek fel nőkkel kapcsolatos kérdéseket [H4].

6 ESETTANULMÁNYOK

A fentiekben a törvényjavaslatok témáinak áttekintése rámutatott arra, hogy a magyar parlamentben, elsősorban a kormány részéről milyen összefüggésben foglalkoznak a nők helyzetével, és a nők mely csoportját támogatják. Az elemzés tehát a közpolitikai kimenetekre fókuszált, arra, hogy milyen jogszabályok és hogyan reflektálnak a nők igényeire. A tartalmi képviselet azonban nem csak mint eredmény, hanem mint folyamat is felfogható (Franceschet és Piscopo 2008, 395–397). Ez esetben a vizsgálat középpontjába a parlamenten belüli plenáris és bizottsági viták, valamint a kérdések kerülnek, tehát az, hogy az egyes képviselők felszólalnak-e a nők érdekében, és ha igen, akkor milyen témák kapcsán. A parlamenti kérdések és interpellációk témáinak áttekintése már a tartalmi képviselet mint folyamat felfogáshoz kapcsolódott, a nők érdekeinek érvényesítésével kapcsolatban azonban árnyaltabb kép kapható egy-egy konkrét eset tanulmányozása által. Az alábbiakban a 2010–2014-es parlamenti ciklus négy, különböző szempontok alapján kiválasztott törvényjavaslatának parlamenten belüli és (ha volt) parlamenten kívüli vitáját mutatom be (a kiválasztás szempontjait részletesen a 3.3 módszertani alfejezet tartalmazza). Az események leírása, illetve a viták tartalmi elemzése során azt keresem, hogy kik és milyen női érdekek megjelenítésére törekedtek. Bár a vizsgálatot a parlamenten kívüli szereplőkre is igyekszem kiterjeszteni, a kutatás elsődleges szereplői továbbra is a képviselők maradnak. A parlamenti viták tartalmi elemzése során a képviselők felszólalásait – a módszertani fejezetben már ismertetett – négy fő kategóriába igyekszem besorolni attól függően, hogy abban egyrészt megjelenik-e valamilyen nemi/gender alapú érvelés (gender semleges vagy sem), és ha igen, akkor abban pozitívan vagy negatívan viszonyulnak a nőkhöz (feminista, gender-tudatos vagy antifeminista). A tanulmányok leírásakor nem a teljeskörűsége törekszem, hanem inkább azokra a mozzanatokra igyekszem fókuszálni, amelyek a nők tartalmi képviselete szempontjából meghatározók lehetnek⁸⁷.

---

⁸⁷ Az esettanulmányokhoz felhasznált dokumentumok és sajtóanyagok jegyzékét a 8.3 Függelék tartalmazza.

6.1 A kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállása

Az első esettanulmány kiválasztásakor a cél az volt, hogy egy olyan törvényjavaslat kerüljön bemutatásra, amely témájában inkább feminista értékrendű – mivel ez esetben egyértelmű a javaslat nőkhez való kapcsolódása. Ebbe a kategóriába elsősorban azok a témák tartoznak, amelyek a nők helyzetének javítását, előmozdítását, valamint a nemek közötti esélyegyenlőség biztosítását célozzák. Mivel mind a négy esettanulmány a 2010–2014-es parlamenti ciklusból került kiválasztásra, mikor is a konzervatív Fidesz-KDNP pártkoalíció kétharmados többséggel bírt a parlamentben, ezért a Celis és Childs (2012) besorolása szerint „feminista értékrendűnek” számító törvényjavaslat léte külön is figyelmet érdemel. Ahogy az a törvényjavaslatok vizsgálatakor kiderült, a ciklusban valójában egyetlen egy ilyen jellegű törvényt fogadtak el, ez pedig a kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállásként való elismerése és Büntető Törvénykönyvbe való beemelése volt 2013-ban. Bár a kapcsolaton belüli erőszak nem kizárólag a nőket érintő probléma, mivel annak sértettjei ugyanúgy férfiak is lehetnek, mégis inkább a nők ellen elkövetett erőszaktípusok közé sorolható, tekintve, hogy annak áldozatai között aránytalanul magas a nők száma. Ezt megerősítendő, Magyarország esetében a vizsgált időszakra vonatkozóan egy 2011-es KSH adat áll rendelkezésre, ami alapján a hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozatai között a férfiak és a nők aránya 30–70 százalék (Németh 2012). Továbbá a hatóságok tudomására jutott esetek közül⁸⁸ minden második párkapcsolati, tehát volt vagy jelenlegi házas-, illetve élettárs sérelmére elkövetett cselekmény volt (uo.). Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA – European Union Agency for Fundamental Rights) 2012-es felmérése szerint pedig az Európai Unió 28 tagállamában a 15 év feletti nők 33 százaléka válik fizikai és/vagy szexuális erőszak valamely formájának áldozatává, ráadásul úgy, hogy 22 százalékuk azt korábbi vagy aktuális partnerétől szenvedte el (FRA 2014, 21)⁸⁹. A kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállásként való elismerése tehát elsősorban a nők elleni erőszak egy megnyilvánulási formája elleni fellépés, amelyet a 2013 nyarán hatályba lépő új Büntető Törvénykönyv (Btk.) tartalmazott először. Az önálló

---

⁸⁸ Ezen erőszaktípust tekintve igen nagy a látencia.

⁸⁹ A vonatkozó magyar adatok 28, illetve 21 százalék.

büntetőjogi tényállás azonban nem szerepelt a 2012 júniusában elfogadott törvénytervezet szövegében, az csak egy évvel később, az új Btk. hatályba lépése előtt nem sokkal került bele. Jelen esettanulmány ennek előzményeit, illetve a konkrét törvényjavaslat (T/11105⁹⁰) elfogadásának folyamatát, annak parlamenten belüli és kívüli vitáját dolgozza fel.

Előzmények

Magyarországon a családon belüli erőszak elleni fellépést nem önálló törvény szabályozta – bár ennek hiányát az ENSZ Nőjogi Bizottsága (CEDAW) több jelentésében is hiányolta (2007) –, hanem az több, különböző büntetőjogi tényállás keretében jelent meg, illetve azt a távoltartás, valamint a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartás intézményével igyekeztek biztosítani⁹¹. 2012-ben az új Büntető Törvénykönyv eredetileg benyújtott javaslat szövegében (T/6958) e fenti lehetőségeket kiegészítendő új tényállásként szerepelt az „Együtt élők közötti lelki bántalmazás” büntetőjogi tényállása, azonban ez a Btk. parlamenti vitája során egy ellenzéki és egy kormánypárti módosító javaslat elfogadása következtében kikerült a végleges szövegből⁹².

A következő mérföldkövet 2012 őszén a családon belüli erőszak önálló büntetőjogi tényállásának bevezetésére irányuló sikeres országos népi kezdeményezés parlamenti vitája jelentette. Bár maga a népi kezdeményezés ennél korábbra, 2011 nyár végére datálható, egy ellene benyújtott kifogás miatt az aláírásgyűjtés 2012

---

⁹⁰ T/11105 Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás ideje: 2013. május 10.)

⁹¹ A távoltartás intézményét, eredendően a családon belüli erőszak elleni fellépés eszközeként 2006-ban vezették be a magyar büntetőjogba (2006. évi LI. törvény). Ez azonban nem váltotta be teljeskörűen a hozzá fűzött reményeket (nem biztosított gyors és hatékony segítséget az áldozatok számára (Tóth 2014)), ezért 2009-ben a parlament elfogadta a kifejezetten a hozzátartozók közötti erőszak elleni fellépést szolgáló távoltartás intézményét (2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról).

⁹² Az új Btk. 212. §-a tartalmazta volna az új tényállást. A cikk törlését javasoló módosító javaslatokat (6958/89 – benyújtói: dr. Varga István (Fidesz) és dr. Salamon László (KDNP); 6958/115 – benyújtó: dr. Bárándy Gergely (MSZP)) egy szavazás keretében a parlament 286 igen, 50 nem és 1 tartózkodás mellett elfogadta.

tavaszáig nem kezdődhetett meg⁹³⁹⁴. A kezdeményezés benyújtója Halász Pálma magánszemély, az Élet-Érték Alapítvány elnöke volt. Mivel az összegyűjtött aláírások száma meghaladta a százezret, amelyek nagy részét az Országos Választási Bizottság érvényesnek találta⁹⁵, az OVB a népi kezdeményezést határozati javaslat⁹⁶ formájában az Országgyűlés elé terjesztette. A javaslat plenáris ülésen való megvitatását annak bizottsági tárgyalása előzte meg az Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságban. Bár az akkor hatályos szabályok alapján a parlamentnek a bizottság ajánlásától függetlenül napirendre kellett tűznie az országos népi kezdeményezést, fontos megjegyezni, hogy azt a bizottság többsége nem támogatta⁹⁷. A többségben lévő kormánypárti képviselők – megtartva az új Btk. vitája során képviselt álláspontjukat⁹⁸ – a törvényi tényállás megvalósíthatatlanságára és szükségtelenségére hivatkozva utasították azt el. Ettől függetlenül a bizottsági vita menetével kapcsolatban egyéb, az ellenzéki képviselők által kifogásolt események is felmerültek, amelyet később dr. Gaudi-Nagy Tamás (Jobbik) a bizottsági vélemény kisebbségi előadójaként a plenáris ülésen is nehezményezett. Ezek közé tartozott a bizottsági ülés napirendjének megváltoztatása (az országos népi kezdeményezés napirendi pontját előrébb vették), illetve az, hogy nem várták meg a kezdeményezés előterjesztőjét (magának a javaslatnak nem volt a „klasszikus értelemben vett” előterjesztője),

---

⁹³ Az Országos Választási Bizottság 2011. szeptember 19-én, 169/2011 OVB határozatában hitelesítette az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát, amelynek javaslata a következő volt: „*Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés tűzze napirendre azt, hogy legyen önálló büntetőjogi tényállása a családon belüli erőszaknak Magyarországon.*”. Az országos népi kezdeményezés ellen benyújtott kifogás a kérdés megtévesztő jellegével érvelt (nem tisztázott a családon belüli erőszak fogalma, illetve a hatályos Btk. több rendelkezése is ezen erőszak típust hivatott büntetni), azonban az Alkotmánybíróság a 8/2012. (III. 1.) AB határozatával helyben hagyta az OVB határozatát.

⁹⁴ Korábban, 2010-ben már elindult egy országos népi kezdeményezés ugyanezen kérdésben (a benyújtó személy ugyanaz volt), viszont akkor az sikertelen volt, mivel nem gyűlt össze az Országgyűlés napirendre tűzéséhez szükséges számú, legalább 50 000 aláírás (1998. évi III. törvény az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről 1. § (1) – ma már hatályon kívül helyezett törvény).

⁹⁵ 76/2012 OVB határozat

⁹⁶ H/7685 „Az Országgyűlés tűzze napirendjére azt, hogy legyen önálló büntetőjogi törvényi tényállása a családon belüli erőszaknak Magyarországon” (országos népi kezdeményezés), benyújtás ideje: 2012. június 18.

⁹⁷ Az alkotmányügyi bizottság 7 igen, 17 nem és 1 tartózkodás mellett nem támogatta a népi kezdeményezésben foglaltakat.

⁹⁸ A kormánypárti képviselők által benyújtott módosító javaslat (6958/89) azért vetette el a családon belüli erőszakhoz kapcsolódó „Együtt élők közötti lelki bántalmazás” önálló büntetőjogi tényállásának lehetőségét, mert egyrészt annak elemei más bűncselekmények tényállási elemeiben is megtalálhatóak; másrészt pedig az – álláspontjuk szerint – nem felelt meg a normavilágosság követelményeinek.

továbbá a bizottság megszavazta, hogy az ülésen nem ad szót a kezdeményezőnek. A bizottsági ülést követően az Országgyűlés a határozati javaslatot 2012. szeptember 10-én este fél tíz körül kezdte tárgyalni, amit az ellenzéki képviselők több felszólalásban is szóvá tettek, mondván a téma önmagában is, illetve a népi kezdeményezést aláírók száma tekintetében is nagyobb nyilvánosságot érdemelne. A javaslat körül kialakult vita sok esetben nem a konkrét határozati javaslatról szólt, hanem a nők szerepéről, illetve kormánypárti felszólalások során több esetben a családon belüli erőszakról mint férfi és nő között fennálló problémáról beszéltek. A határozati javaslat tárgyalása során hangzott el dr. Varga István, kormánypárti képviselő részéről az a szerencsétlen, meglehetősen nagy vihart kavarázó mondat is, amely a nőket tette felelőssé a családon belüli erőszak jelenségéért, mondván, ha több gyermeket szülnének, akkor jobban megbecsülnék őket és nem merülne fel ez a típusú erőszak⁹⁹. Erre a „felvetésre” a baloldali képviselők még a vitában reagáltak, egyrészt megjegyezve a klasszikus nemi szerepek meghaladását, másrészt pedig hangsúlyozva a probléma súlyosságát és komolyságát. A képviseleti igényeket tekintve a vitában több feminista és gender-tudatos felszólalás hangzott el, amelyek a családon belüli erőszak áldozataiként elsősorban a nőket azonosították (jellemzően a baloldali női képviselők részéről), azonban megjelentek a konzervatív kormánypárti oldalról, férfi képviselők részéről antifeminista, a családon belüli erőszakért a nőket hibáztató érvek is¹⁰⁰. Az említett kormánypárti képviselő részéről elhangzott negatív megnyilvánulás számos további következménnyel bírt: női csoportok közösségi médiafelületeken nyilvánították ki ellenérzésüket a politikus véleményével kapcsolatban; másnap egy spontán tüntetés szerveződött a politikus és kijelentése ellen a parlament épülete előtt; továbbá a Fidesz

---

⁹⁹ Dr. Varga István (Fidesz, korábbi MDF-es politikus) két felszólalásában a következők hangzottak el: „Talán vissza kellene állítani a családnak, a gyermekvállalásnak a rangját és szerepét. Talán az anyáknak vissza kellene térni elsősorban a gyermeknevelés mellé, és elsősorban azzal kellene foglalkozni, hogy ebben a társadalomban ne egy vagy két gyermek szülessen, hanem három, négy vagy öt gyermek. És akkor lenne értelme annak, hogy jobban megbecsülnék egymást, és fel sem merülne a családon belüli erőszak.” Továbbá: „Emellett természetesen, ha mindenki a két-három vagy négy gyermekét megszüli, és eleget ad a hazának, és mindenki boldog lesz, ezt követően mindenki megvalósíthatja saját magát...”

¹⁰⁰ Az előző lábjegyzetben idézett felszólalásrészleteken kívül ide sorolható még Karvalics Ottó (KDNP) felszólalásának részlete is: „Úgy gondolom, a nőknek megvan a lehetőségük arra, hogy kiteljesítsék magukat, de talán vissza kellene menni a családhoz, a család fogalmához. (...) Inkább azt tanácsolnám mindenkinek, hogy a családok, a családban élők mutassanak példát, hogy hogyan lehet normálisan élni, és akkor talán kevesebb lesz az erőszak, kevesebb lesz az, amire valóban azt mondom, hogy egy elhibázott oktatási rendszer egy rossz értelemben vett női megmutatás hozott be a családba.”

elhatárolódott képviselője kijelentésétől¹⁰¹. A képviselő – vélhetően az események hatására – később több fórumon is elnézést kért kijelentéséért.

A határozati javaslat vitáját követően négy szocialista képviselő (egy nő és három férfi) határozati javaslatot¹⁰² nyújtott be a családon belüli erőszak elleni fellépés hatékony eszközeinek megteremtése érdekében. A javaslat a hozzátartozók közötti erőszak okainak és körülményeinek feltárását, az ezek megelőzését és kezelését szolgáló eszközök fejlesztését, majd egy kapcsolódó törvényjavaslat kidolgozását tűzte ki célul, azonban ez a kijelölt bizottság elutasító döntése értelmében nem került az Országgyűlés napirendjére.

Bár az országos népi kezdeményezéshez kapcsolódó határozati javaslat vitája során az egyes pártok kérdésben elfoglalt álláspontja világos volt (a kormánypártok az önálló tényállás bevezetése ellen, míg az ellenzéki képviselők a mellett foglaltak állást), az önálló indítványról való szavazás napjáig (2012. szeptember 17.) a nagyobbik kormánypárt négy képviselőjének¹⁰³ közbenjárása nyomán módosította ezzel kapcsolatos véleményét és végül ellenszavazat nélkül (tíz KDNP-s képviselő tartózkodása mellett) az Országgyűlés határozatot fogadott el arról, hogy támogatja az országos népi kezdeményezésben foglaltakat¹⁰⁴. A családon belüli erőszak önálló büntetőjogi tényállásának Büntető Törvénykönyvbe való beemelésének kidolgozása tehát ezen eseményeket követően kezdődött meg.

---

¹⁰¹ A Rogán Antal (Fidesz frakcióvezető) és Selmeczi Gabriella (Fidesz szóvivő) által jegyzett Fidesz közleményben bár leírják, hogy a családon belüli erőszak önálló büntetőjogi tényállásként való elismerését a párt nem támogatja, Varga István szavaival nem tudnak azonosulni (Fidesz frakció közleménye, 2012. szeptember 11.).

¹⁰² H/8339 A hozzátartozók közötti erőszak megelőzésének és az ellene való hatékony fellépés eszközeinek megteremtéséről (benyújtó: Mesterházy Attila (MSZP), dr. Bárándy Gergely (MSZP), Lendvai Ildikó (MSZP), dr. Nemény András (MSZP); benyújtás ideje: 2012. szeptember 12.)

¹⁰³ Rónaszékiné Keresztes Monika, Bábiné Szotzfried Gabriella, Czunyné dr. Bertalan Judit és Ékes Ilona dr. Varga István felszólalására reagálva kért időpontot a Fidesz frakcióvezetőjéhez, valamint a miniszterelnökhöz. Fellépésük hatására a párt megváltoztatta álláspontját a kérdésben (Origo 2012. szeptember 14.)

¹⁰⁴ 60/2012. (IX. 18.) OGY határozat népi kezdeményezésről

Parlamenten belüli események

Az Országgyűlési határozat elfogadását követően Balog Zoltán (akkori emberi erőforrás miniszter) egyeztetést folytatott a témában az országos népi kezdeményezés szervezőjével, a Fidesz női tagozatának képviselőivel, valamint LMP-s képviselőkkel. Ennek eredményeképpen egy olyan munkacsoport felállításáról döntöttek, amelynek feladata a családon belüli erőszak önálló büntetőjogi tényállásként való elismerésének kidolgozása. A felállt tárca- és szakmaközi munkacsoport tagjai közé tartozott az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Belügyminisztérium, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, az Országos Bírósági Hivatal, a Legfőbb Ügyészség, az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, az Országos Rendőr-főkapitányság, valamint a nők jogait védő civil szervezetek (Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület (NANE), Patent Egyesület, Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, MONA Alapítvány). Az egyeztetési folyamat bár 2012 őszén megindult, az előzetes ígéretekkel szemben év végéig nem készült el az a törvényjavaslat, amely az új tényállást tartalmazta volna. A kodifikációs munkában részt vevő női szervezetek pedig 2013 januárjában úgy döntöttek, hogy kilépnek az együttműködési folyamatból, mivel az egyeztetés során az általuk képviselt szakmai szempontokat nem tudták érvényesíteni. Ezt követően egy tüntetés hatására a kormányzat részéről ismét hajlandóság mutatkozott a civilekkel történő együttműködésre, ezért a nőszervezetek visszatértek a munkacsoporthoz. Időközben a kormányzati munka elakadását érzékelve ellenzéki képviselők az LMP, majd később a párt kettészakadása következtében a parlamentben függetlenként működő LMP-s és PM-es (Párbeszéd Magyarországért Párt) képviselők több módosító törvényjavaslatot is benyújtottak, amelyek célja a családon belüli erőszak tényállásának Büntető Törvénykönyvbe emelése¹⁰⁵. Az Országgyűlés azonban ezen javaslatok egyikét sem tárgyalta, mivel a kijelölt bizottság azok tárgysorozatba-vételét minden esetben elutasította.

---

¹⁰⁵ T/9786 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi törvény módosításáról (benyújtó: Szabó Timea (LMP) és dr. Dorosz Dávid (LMP); benyújtás ideje: 2013. január 23.)

T/10075 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról (benyújtó: dr. Schiffer András (független) és Ertsey Katalin (független); benyújtás ideje: 2013. február 18.)

T/10607 A családon belüli erőszak elleni fellépés érdekében a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény kihirdetett szövegtől eltérő szövegű hatálybalépéséről (benyújtó: dr. Schiffer András (független) és Ertsey Katalin (független); benyújtás ideje: 2013. április 3.)

A kormány végül 2013. május 10-én nyújtotta be saját javaslatát¹⁰⁶, amely több egyéb módosítással egyetemben (például elektronikus adat hozzáférhetetlenné tétele, amely a javaslat másik jelentősebb területét jelentette) tartalmazta a „Hozzá tartozó bántalmazása” (később kapcsolati erőszak) mint a családon belüli erőszak elleni fellépés eszközt szolgáló önálló tényállás bevezetését is. A javaslatot két bizottság tárgyalta: az Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottság, valamint az Emberi jogi, kisebbségi, civil- és családügyi bizottság. Míg előbbi bizottságban az ellenzéki képviselők már a törvényjavaslat általános vitára való alkalmasságának vitája során éles kritikát fogalmaztak meg annak megvalósításával kapcsolatban – a probléma komplexebb megközelítésének hiánya, az új tényállás hozzáadott értékének hiánya, a benyújtott javaslat salátatörvény jellege –, addig az Emberi jogi bizottságban az írományhoz egy hozzászólás sem érkezett. A törvényjavaslatot végül mindkét bizottság általános vitára ajánlotta, amelyre 2013. május 14-én került sor.

Az általános vita nem vezérszónoki rendszerben zajlott, tehát az egyes képviselőcsoportok nem ismertették külön frakciójuk kérdésben elfoglalt álláspontját. A vita kezdetben nem a családon belüli, pontosabban a benyújtott javaslat megfogalmazása szerint a hozzátartozók bántalmazásának¹⁰⁷ tényállása körül bontakozott ki, hanem kétperces felszólalások formájában egyfajta ujjal mutogatás alakult ki a kormánypárti és elsősorban MSZP-s politikusok között, hogy ki mit tett vagy sokkal inkább mit nem tett a probléma orvoslása érdekében az elmúlt években, kormányzati ciklusokban. Bár a törvényjavaslat az új büntetőjogi tényállás mellett egyéb területek szabályozására is kitért, a felszólalások többsége (42/40 felszólalás) a hozzátartozó sérelmére elkövetett erőszak kérdésére vonatkozott. Az ellenzéki képviselők részéről a javaslat leginkább kifogásolt pontját az jelentette, hogy az új büntetőjogi tényállás néhány már meglévő tényállás csokorba foglalásán (testi sértés egyes alakzatai, becsületsértés, személyi szabadság megsértése, kényszerítés) és azok hozzátartozói viszony esetén súlyosabb büntetésén túl nem bírt további hozzáadott

---

T/11133 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról (benyújtó: Szabó Timea (független, dr. Dorosz Dávid (független), Scheiring Gábor (független); benyújtás ideje: 2013. május 13.)

¹⁰⁶ T/11105 Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról

¹⁰⁷ A kormány részéről a „családon belüli erőszak” fogalmának kerülése egy tudatos döntés eredménye volt, ugyanis nem szerettek volna a család fogalmához negatív értékeket, cselekményeket társítani.

értékkel, véleményük szerint az nem volt elégséges a probléma kezeléséhez, mivel számos egyéb, családon belüli erőszak során gyakori elkövetési formát nem hivatott büntetni. A képviseleti igényeket tekintve a felszólalások jelentős része a gender-semleges kategóriába sorolható, mivel egyrészt a felszólalások többsége a szabályozás pontos(abb) és tágabb meghatározására vonatkozott (mint például a javaslatból hiányzó tényállások beemeléseinek szükségessége, vagy a rendszeresség követelményével kapcsolatban a rövid időköz definiálása); másrészt pedig bő fél évvel korábban az országos népi kezdeményezésről szóló vitában lényegében már lefolytatták a kérdés létjogosultságával kapcsolatos vitát, éppen ezért antifeminista jellegű felszólalások nem jelentek meg a vitában. Ettől függetlenül persze elhangzottak feminista, valamint gender-tudatos felszólalások is, amelyek a családon belüli erőszak elsődleges áldozataiként a nőket azonosították, és éppen ezért a bántalmazott nőkre hivatkozva szóltak hozzá a vitához. Az ilyen jellegű felszólalások elsősorban az ellenzéki baloldali (többnyire a függetlenként jelenlévő LMP-s és PM-es) képviselők részéről fogalmazódtak meg. Szabó Rebeka (független) felszólalásában például külön nehezményezte, hogy az általános vita során egyes képviselők nem a problémával és annak megoldásával foglalkoztak: „...gyakorlatilag Magyarországon nők tízezrei esnek bántalmazás alá szinte mindennap, és ezek a nők, én azt gondolom, teljes joggal várják azt, hogy végre valamiféle értelmes megoldás szülessen, és ezalatt önök itt tényleg "elmúltnyolcévéznek" meg arról vitatkoznak, hogy kinek éppen milyen stílusban kell megvédeni a felszólalását, szerintem ez elképesztő.” Szabó Timea (független) pedig egyenesen rendszerszintű problémaként beszélt a kapcsolati erőszakról: „Ha ez a törvényjavaslat így megy át, akkor megint csak magukra hagyjuk azt a több százezer magyar nőt, azt a több százezer magyar gyereket, akik önökre számítanak, akik az önök segítségére számítanak, hogy nagyon sok év elteltével végre érdemben kezeljük ezt a problémát. (...) itt egy rendszerszintű problémáról van szó. Ezek a bántalmazó férfiak - igen, nyilván minimális százalékban vannak nők is -, többségükben ezek a bántalmazó emberek elszigetelten nem tudnák végrehajtani ezeket a bántalmazásokat, hogyha a rendszer megakadályozná őket ebben.”

A baloldali képviselők mellett a Jobbik egy férfi képviselője (dr. Gaudi-Nagy Tamás) szintén aktívan felszólalt a nők érdekében a probléma kezelését illetően¹⁰⁸. A kormánypártok részéről csak a Fidesz képviselői szólaltak fel a vitában, köztük is nagyrészt férfiak (10/7 felszólalás férfi képviselőtől hangzott el). A kérdést illetően a kormánypárti képviselők felszólalásainak mindegyike inkább tárgyilagos volt, azok a szabályozás pontos tartalmára fókuszáltak és kevésbé arra, hogy kiknek az érdekét szolgálná az új tényállás bevezetése. A részletes vita során – tekintve, hogy ekkor a benyújtott módosító javaslatok kerültek megvitatásra – a hangsúly sokkal inkább a technikai jellegű, a tényleges megvalósítást érintő kérdésekre helyeződtek, és a felszólalásokban nem jelent meg nemi alapú érvelés. A módosító javaslatok alapvetően a jogszabály-módosítás két fő témájára vonatkoztak: a hozzátartozó bántalmazásának tényállására, valamint az elektronikus adat hozzáférhetetlenné tételére. A legtöbb módosítást – ahogy az a felszólalások korábbi megoszlásából is sejthető volt – az előbbi témával kapcsolatban nyújtották be. Az ellenzéki képviselők felszólalásaikban az általuk benyújtott módosító javaslatok tartalmát – jellemzően a hozzátartozók bántalmazásának tényállásához kapcsolódó, de a javaslatból hiányzó elkövetési formák beemelésének igénye¹⁰⁹ – ismertették és azok mellett érveltek. A javaslatokhoz összesen 13 módosító javaslat került benyújtásra, amelyek közül hat vonatkozott az új büntetőjogi tényállásra. Ezek mindegyike az ellenzéki pártok képviselőitől származott, illetve az egyetlen elvetett (11105/2¹¹⁰) módosító javaslaton kívül egyikről sem volt szavazás. További nyolc kapcsolódó módosító javaslat került benyújtásra, amelyek többségéről – egy kivételével – szintén nem szavazott az Országgyűlés. Ez alól csak a kormánypárti képviselők (Czunyiné dr. Bertalan Judit és Talabér Márta által közösen jegyzett 11105/20) javaslata volt kivétel, amelyet a parlament elfogadott. Javaslatuk lényege egyrészt az új tényállás elnevezésének módosítása (hozzátartozók bántalmazása helyett háztartáson belüli erőszak), valamint új elkövetési magatartások (emberi méltóság megsértése, gazdasági ellehetetlenítést célzó magatartás) tényállásba való beemelése. A törvényjavaslat záróvitája során az

---

¹⁰⁸ Felszólalásaiban több esetben is hivatkozott az országos népi kezdeményezés benyújtójára, illetve több alkalommal is az ő véleményét tolmácsolta.

¹⁰⁹ Mind a bal-, mind pedig a jobboldali ellenzéki képviselők részéről felmerült a lelki bántalmazás, valamint a gazdasági függőséget, illetve ellehetetlenítést okozó magatartások büntetésének igénye.

¹¹⁰ A módosító javaslatot dr. Bárándy Gergely és Lendvai Ildikó MSZP-s képviselők nyújtották be. A módosítóban az elkövetési magatartások körének bővítését javasolták.

ellenzéki képviselők felszólalásaikban jellemzően a későbbi szavazás során tanúsított tartózkodásuk okaira tértek ki, amelyet elsősorban az új tényállás tartalmi hiányosságaival, illetve a javaslat salátatörvényként való benyújtásával indokoltak. A kormány törvényjavaslatát 2013. június 3-án 213 igen (Fidesz, KDNP és egy független képviselő), 6 nem és 66 tartózkodás mellett az Országgyűlés elfogadta. Az új tényállás végül egy, a kormány által benyújtott zárószavazás előtti módosító javaslat elfogadása következtében „kapcsolati erőszak” elnevezéssel került be az új, 2013. július 1-én hatályba lépő új Büntető Törvénykönyvbe¹¹¹. Fontos megjegyezni azt, hogy a vita mindhárom szakaszában voltak olyan képviselői felszólalások (mind a bal-, mind a jobboldali ellenzéki képviselők részéről), amelyekben Magyarország Isztambuli Egyezményhez¹¹² való csatlakozásának igényét vetették fel. Az Európa Tanács 2011-ben elfogadott Egyezményének célja ugyanis a nők elleni, valamint a családon belüli erőszak megelőzése és felszámolása. Bár az Egyezményt Magyarország 2014 márciusában aláírta, annak ratifikálására az értekezés írásakor még nem került sor – ennek hiányát pedig az ellenzéki képviselők a későbbi ciklusokban is rendre számonkérték a kormánytól.

Parlamenten kívüli események

A parlamenten kívüli eseményekkel kapcsolatban egyértelműen kijelenthetjük, hogy azok nélkül nem valószínű, hogy az Országgyűlés napirendjére került volna a családon belüli erőszak problémája, illetve bármilyen törvényalkotási lépés is történt volna annak kezelését illetően. Ahogy az az előzmények ismertetésekor kiderült, ahhoz, hogy egyáltalán a parlament foglalkozzon a kérdéssel egy sikeres, alulról szerveződő országos népi kezdeményezésre volt szükség, amely ugyan nem kötelezte a parlamentet törvényalkotásra, de a téma napirendre vételére igen. A kezdeményezés parlamenti vitáján kormánypárti képviselők részéről elhangzott nem túl szerencsés, patriarchális beállítottságú megnyilvánulások a családon belüli erőszakkal kapcsolatban pedig még inkább a témára irányították a média és a társadalom figyelmét, emiatt szinte elkerülhetetlen volt az, hogy lépések történjenek a családon belüli erőszak megelőzésével és felszámolásával kapcsolatban. A nőellenes

---

¹¹¹ A tényállás új elnevezését a sértetti kör bővítése tette indokolttá.

¹¹² Az Egyezmény 2014. augusztus 1-én lépett hatályba, miután azt tíz tagállam ratifikálta.

kijelentésekre a parlamenti pártok¹¹³, valamint a nők jogaival foglalkozó civil szervezetek sajtóközleményekben reagáltak, illetve civil részről több tüntetést is szerveztek. A legelső ilyen demonstráció ráadásul egy spontán szerveződött flash mob volt rögtön a parlamenti vita másnapján, amit több civil szervezet tüntetése követett. Bár az első megmozdulások egyértelműen Varga István Fideszes képviselő és kijelentései ellen irányultak (Nők Lázdása demonstráció¹¹⁴ Budapesten – ahol szóvá tették az Országgyűlés témával kapcsolatban tanúsított passzivitását; vagy a fakanas demonstráció Orosházán – ahol a képviselő kijelentéseit szégyenletesnek nevezték és a lemondását követelték), a későbbiekben a civilek a tüntetésekkal igyekeztek a témát továbbra is napirenden tartani – különösen akkor, amikor úgy tűnt, hogy a törvényalkotási folyamat elakadt vagy a kormányzat nem veszi figyelembe a női jogokkal foglalkozó nemkormányzati szervezetek által javasolt szempontokat. A téma aktualitása a tüntetéseken kívül több egyéb rendezvényt is életre hívott. Ilyen volt például 2012 novemberében a Toldi moziban megtartott figyelemfelhívó fórum, ahol a megelőző 12 hónapban párkapcsolati erőszak miatt meghalt nőkről volt szó¹¹⁵; 2013-ban a „One Billion Rising” (Egymilliárd nő ébredése) világkampányban való részvétel, amelynek célja közös tánccal a figyelem felhívása a nők elleni erőszak problémájára¹¹⁶; a „Minden ötödik órában” című színházi előadás, amelynek témája a családon belüli erőszak¹¹⁷ vagy a Nyugati téren kihelyezett „beszélő telefonfülke”,

---

¹¹³ Az ellenzéki pártok bíralták Varga Istvánt a parlamenti vita során tett kijelentései miatt, a Jobbik felszólította a képviselőt arra, hogy megjegyzései miatt kérjen bocsánatot, az MSZP pedig a képviselő visszahívását javasolta.

¹¹⁴ A tüntetésen kb. 200–300 résztvevő vett részt, köztük ellenzéki politikusok. Az eseményen résztvevő civil szervezetek a következők voltak: Szabad Emberek Magyarorszáért (elnöke, Ungár Klára a rendezvény szervezője), Amnesty International Magyarország, Tiszta Kezek a Demokratikus Magyarorszáért Mozgalom, Magyar Szolidaritás Mozgalom, Magyar Nők Szövetsége, NANE, Egymillióan a demokráciáért, Napvilág Születésház.

2013 májusában ismét sor került egy Nők lázdása demonstrációra („Nők Lázdása Újra – Európai csbe-törvényt Magyarországon”), amely a törvényalkotók részéről tapasztalt egyoldalúságra, a civil javaslatok figyelmen kívül hagyására való válaszként szerveződött. Az akció során e javaslatok, valamint a nemzetközi normák figyelembevételét követelték a törvény megszövegezése során.

¹¹⁵ A rendezvényen kb. 200 fő vett részt, többségében nők. A fórumot követően a résztvevők mozgó tüntetés keretében a Blaha Lujza térre vonultak.

¹¹⁶ Magyarországon Budapesten, Pécsen, Veszprémben, Edelényben, Zalaszentgróton és Gödöllőn került megrendezésre az esemény 2013. február 14-én a Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség és tagszervezetei szervezése keretében. Az eseményhez magyar részről az ezt követő években is több alkalommal csatlakoztak.

¹¹⁷ Az előadás részben megtörtént eseteket dolgozott fel, részben pedig világirodalmi alkotásokon alapult.

amely a NANE Egyesület segélyvonalára beérkezett hívásokat elevenítette fel ismert személyek hangján. Szintén a civil kezdeményezések közé tartozik az a témájában és idejében a családon belüli erőszak felszámolásának napirendre kerüléséhez kapcsolódó, „Az igazi férfi nem bánt nőt!” elnevezésű kampány, amelyet az X Kommunikációs Központ indított útjára 2012 őszén. A kampányhoz készített rövid filmben több ismert férfi (például Dopeman, Kocsis Tibor, Till Attila, Zacher Gábor) is kiállt az ügy mellett.

A tüntetéseken és egyéb rendezvényeken kívül számos konferencia is megrendezésre került a családon belüli erőszakkal kapcsolatban, többek között a Bírónők Egyesülete tartott két alkalommal is konferenciát, valamint az Országgyűlés két bizottsága¹¹⁸ parlamenti nyílt napot szervezett a témában, ahol a civil szervezetek képviselői is részt vehettek.

Ahogy az első törvényalkotási lépések felé való elmozdulást is „segítették” a kormánypárti képviselők egyes megnyilvánulásai, úgy a törvényjavaslat tényleges benyújtását is megsűrgette egy kormánypárti képviselő botránya. Ekkor történt ugyanis Balogh József Fideszes – majd később a függetlenek közé átvált – országgyűlési képviselő „vak komondoros” esete is. A képviselő 2013 áprilisában bántalmazta élettársát, amelyet kezdetben tagadott és azt állította, hogy élettársa a család vak komondorán átesve szerzte nyolc napon túl gyógyuló sérüléseit – innen a „vak komondoros eset” elnevezés. Azon túl, hogy ezt követően a sajtó tele volt az esettel, illetve kormánypárti képviselőkhez kapcsolódó korábbi hasonló esetekkel¹¹⁹, még nagyobb nyomás nehezedett a kormányra, hogy benyújtsa a családon belüli erőszakhoz kapcsolódó új önálló büntetőjogi tényállásra vonatkozó törvényjavaslatát. Az esetet követően a szocialista párt a parlamentben aláírásgyűjtésbe kezdett, az ívükön a következő kérdés szerepelt: *„Ön is egyetért azzal, hogy asszonyverő*

---

¹¹⁸ Az Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottság; valamint az Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottság.

¹¹⁹ Lipők Sándor, valamint Meggyes Tamás korábbi erőszakos cselekedeteit vette elő újra a sajtó, amelyeket az ellenzéki politikusok több alkalommal számon kértek a kormánypárttól: Scheiring Gábor és Szabó Tímea a PM sajtótájékoztatóján bírálta a kormánypárti képviselőkhez köthető eseteket; majd ugyanezen két ellenzéki képviselő írásbeli kérdést nyújtott be Orbán Viktor miniszterelnökhöz *„Mit kíván tenni a nőverő fideszes képviselőkhöz?”* címmel (K/11281, benyújtás ideje: 2013. május 23.). A kapcsolati erőszak tényállását bevezető törvényjavaslat általános vitája során pedig az ellenzéki képviselők több alkalommal is utaltak ezekre a sajtóhírekből ismert esetekre.

politikusok ne ülhessenek az Országgyűlésben?” Mivel egy hét alatt meglehetősen kevés képviselő írta azt alá, az akció inkább csak a további figyelemfelhívást szolgálta.

A törvényjavaslat kidolgozásának kezdetén a munkacsoportban résztvevő civil szervezetek a 2013 májusában benyújtott törvényjavaslat szövegével nem értettek egyet, mivel véleményük szerint a büntetendő cselekmények nem teljeskörűen, hanem önkényesen lettek kiválogatva. Továbbá az általános vita „komolytalansága” alapján (az ülésen a kormánypártok részéről a képviselők alig vettek részt, illetve kezdetben a Fidesz és az MSZP képviselői egymást kérték számon a korábbi jogalkotási tevékenység elmulasztása miatt és nem a megoldásról vitáztak) úgy gondolták, hogy nincs valódi politikai akarat a probléma kezelését illetően. A törvényjavaslat elfogadásakor pedig bár üdvözölték az új tényállás bevezetését, fontos általuk korábban javasolt pontokat hiányoltak belőle. Ezirányú véleményüknek sajtóközlemények formájában adtak hangot.

A témával kapcsolatban fontos röviden megemlíteni, hogy a törvényjavaslat elfogadása után pár nappal, 2013. június 6-án az európai uniós országok igazságügyi miniszterei elfogadták az Európai Bizottság azon javaslatát, amely alapján az erőszakos cselekmények – különösen családon belüli erőszak vagy zaklatás – esetén meghozott távoltartó (vagy egyéb védelmi) határozatokat az Európai Unió minden tagállamában elismerik¹²⁰.

Ezen kívül pedig érdemes arra is utalni, hogy 2013 őszén ismételten a figyelem középpontjába került a családon belüli, illetve a nők elleni erőszak problémája, aminek két fő oka is volt. Egyrészt november elején jelent meg a Human Right Watch Magyarországgal foglalkozó jelentése, amely szerint a családon belüli erőszak állandósult hazánkban. A jelentés a probléma kezelését illetően több hiányosságra is rámutatott, többek között a hatóságok nem hatékony munkájára, vagy az áldozathibáztató hozzáállás dominanciájára. A szervezet az újonnan bevezetett büntetőjogi tényállással kapcsolatban szintén kritikát fogalmazott meg és azt nem

---

¹²⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2013. június 12-i 606/2013/EU rendelete a polgári ügyekben hozott védelmi intézkedések kölcsönös elismeréséről (a rendelet hatályba lépésének ideje: 2015. január 11.)

tartotta elégségesnek¹²¹. A másik ok, ami miatt ismét előtérbe került a családon belüli erőszak problémája, az a Demokratikus Koalíció (DK) – a parlamentben függetlenként működő – képviselőnőinek parlamenti¹²², illetve a párthoz köthető Bátran NŐ! csoport parlamenten kívüli akciója, amely során a nők verése ellen monokli sminkkel tüntettek, mivel nyilvánosságra került Balogh József beismerő vallomása azzal kapcsolatban, hogy korábban megverte élettársát. Az ellenzéki politikusok a megmozdulások során a képviselőt felszólították, hogy mondjon le országgyűlési mandátumáról és távozzon a közéletből. A Képviselői Irodaház elé szervezett demonstráción több ellenzéki politikusnő is részt vett, dr. Vadai Ágnes DK-s (korábban MSZP-s) képviselőnő beszédében több ízben is kitért a nőket általában, illetve a parlamentben érő atrocitásokra, amivel kapcsolatban a politikusok felelőssége meghatározó, ezért tevélegesen kell fellépniük az erőszak ellen.

A fentiek alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a családon belüli erőszak elleni fellépésről és annak kezelési módjáról folyó vitát széleskörű médiafigyelem övezte. Mind a parlamenten belüli, mind az azon kívüli események megjelentek a sajtóban, a kérdés 2012 tavaszától szinte folyamatosan napirenden volt, sőt valójában a törvényjavaslat elfogadását követően sem került le, ugyanis a probléma nem szűnt meg az önálló tényállás elfogadásával. Az események tudósításán kívül a cikkek döntő többsége a családon belüli erőszakot mint elsősorban a nőket érintő problémát mutatta be. Ezek mellett persze megjelentek olyan írások is, amelyekben a nők mellett a gyerekek és az idősek is említésre kerültek mint a családon belüli erőszaknak kitett áldozatok, viszont csak elvétve voltak olyan cikkek, amelyek kitértek volna a férfiak ellen elkövetett családon belüli erőszakra is¹²³.

---

¹²¹ A kritika egyrészt arra vonatkozott, hogy a kapcsolati erőszak megvalósulásához kétszeri elkövetés szükséges, másrészt pedig a nők egy csoportja nem kerül be a védettek körébe (azok, akik nem élnek együtt bántalmazó társukkal és nincs közös gyermekük).

¹²² Független képviselőnők (dr. Vadai Ágnes, Szűcs Erika) és aktivisták 2013. november 5-én műmonoklival jelentek meg a parlament ülésén és tiltakoztak Balogh József, valamint a Fidesz ellen. Az aktivisták a következő feliratú lapot tartották fel: „*Fideszes fiúk! Az asszony verve jó!*” Az akció miatt a két képviselőnőnek fejenként 130 ezer forintos büntetést szabtak ki.

¹²³ Az Országgyűlési Könyvtár sajtóadatbázisában szereplő több mint száz, 2012 és 2013 során megjelent cikkei rövid leírásának áttekintése alapján. A keresés csak közelítő, és nem teljeskörű volt, többek között az online megjelent cikkekre nem terjedt ki.

Következtetések

A kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállásának bevezetése nyilvánvalóan nem valósult volna meg – vagy legalábbis nem ekkor és ilyen formában –, ha a társadalom részéről nem mutatkozik nyitottság és aktivitás a probléma kezelésére vonatkozóan. A parlamenti eseményeket megelőző sikeres országos népi kezdeményezés azon kevés esetek egyikeként tartható számon, amikor egy közvetlen demokratikus eszközzel valóban élni tudott a magyar társadalmon, illetve az jogalkotási lépéseket is maga után vont. Ez a siker nyilván a téma némileg speciális, ellenben sokakat érintő jellegének tulajdonítható, aminek létezését valójában senki nem tagadja. Bár a magyar társadalommal szemben kritikaként megfogalmazódott, hogy a témával kapcsolatban közömbös, illetve a nemi szerepek hagyományokhoz kapcsolódó értelmezése miatt sokan hajlamosak elfogadni azt, hogy a nők elleni erőszak elkerülhetetlen (Human Rights Watch 2013, 1–2), mégis folyamatos figyelem és aktivitás volt tapasztalható civil részről a témával kapcsolatban, ami több esetben is meghatározta a parlamenten belüli folyamatokat.

Az esetből a nők tartalmi képviseletével kapcsolatban némileg ellentétes következtetések vonhatók le részben a fenti körülmények miatt (a tartalmi kontextust összefoglaló adatokat a 9. táblázat tartalmazza). Az kétségtelenül megállapítható, hogy a családon belüli erőszakról és annak kezelési módjáról szóló vita során még annak ellenére is megvalósult a nők érdekeinek képviselete – az áldozatok között elsősorban a nők csoportját azonosították, illetve megjelent a nők helyzetének javítását célzó intézkedések bevezetésének igénye –, hogy a végeredményt tekintve a kormánypárti és ellenzéki politikusok, valamint a civil szervezetek részéről nem volt egyetértés. A nők tartalmi képviseletének sikeressége – elsősorban a parlamenti erőviszonyok miatt – azonban az egyes szereplők céljait tekintve eltérő mértékű volt, a megoldással kapcsolatban a „kompromisszumos” jelző is leginkább csak a kormány részéről hangzott el. Először a parlamenti szereplőket vizsgálva megállapítható, hogy valódi aktivitás és tenni akarás a probléma kezelését illetően az ellenzéki politikusok részéről volt tapasztalható, közülük is leginkább az új baloldali pártként a parlamentbe bejutó LMP-s – majd a párt kettészakadása miatt a parlamentben függetlenként működő LMP-s és PM-es – képviselők női tagjai emelhetők ki. Megjegyezve, hogy a radikális jobboldali pártként számon tartott Jobbik egy férfi politikusa is több alkalommal felszólalt az elsősorban nőket érintő családon belüli erőszak elleni fellépés

szükségessége érdekében. Bár ezen képviselők meglehetősen aktívan felszólaltak a nők érdekében mind a törvényjavaslat benyújtását megelőző országos népi kezdeményezés parlamenti vitáján, mind az önálló büntetőjogi tényállás bevezetéséről szóló általános vitán, az ellenzék gyengeségét mutatja, hogy észrevételeik több esetben nem találtak meghallgatásra, módosító javaslataikat a kormánypárti képviselők jellemzően figyelmen kívül hagyták. Az egyetlen kivételt ez alól a két kormánypárti képviselő által benyújtott – és végül elfogadott – kapcsolódó módosító javaslat jelentette, amely mögött az ellenzéki képviselők saját kezdeményezésük egy változatát vélték felfedezni. A felszólalásokat tekintve az általános vita során közel azonos arányban hangzottak el hozzászólások női és férfi képviselők részéről is (21 női felszólalás hangzott el hét képviselő részéről, 15 felszólalás nyolc férfi képviselőtől, illetve további négy felszólalás a kormány képviseletében jelen lévő dr. Répássy Róbert államtitkár részéről). A vitában részt vevő kormánypárti és ellenzéki képviselők megoszlása már nem mutat ilyen kiegyenlített arányt. Előbbiek közül két női és két férfi politikus (mindannyian a Fidesz frakciójából) szólalt csak meg 11 ellenzéki politikussal szemben, ami a kormánypártok parlamenti részarányával összevetve meglehetősen kevésnek tekinthető. Ez alapján a civil szervezetek jogosan nehezményezték a kormánypártok képviselői részéről tanúsított érdektelenséget.

A képviseleti igényeket nézve a törvényjavaslat általános vitájában az antifeminista típusú érvelés kivételével mindhárom érveléstípus jelen volt, azonban a nemi alapú érvelések ekkor kizárólag az ellenzéki képviselők, többnyire nők részéről jelentek meg (8. táblázat). A kormánypárti képviselők által használt gender-semleges érvelés, valamint az antifeminista érvelés hiánya nyilvánvalóan az országos népi kezdeményezés vitájában elhangzott kijelentéseket követő, valamint a javaslat általános vitája környékén kirobbant botrányokat kísérő társadalmi felháborodás következményének tudható be.

8. táblázat: A „kapcsolati erőszak” önálló büntetőjogi tényállását megteremtő törvényjavaslat parlamenti általános vitája során elhangzott felszólalásokban használt érveléstípusok megoszlása nő/férfi bontásban (2013)

	Feminista érvelés	Gender- tudatos érvelés	Gender- semleges érvelés	Antifeminista érvelés
Női felszólalások száma és aránya (N=21)	3 (14,3%)	6 (28,6%)	12 (57,1%)	0 (0,0%)
Férfi felszólalások száma és aránya (N=19)	1 (5,3%)	3 (15,8%)	15 (78,9%)	0 (0,0%)
Összesen (N=40)	4 (10,0%)	9 (22,5%)	27 (67,5%)	0 (0,0%)

Szerző által készített táblázat

Ahogy az a korábbiakban már több alkalommal is rögzítésre került, a parlamenten kívüli szereplők aktivitása, illetve a „kinti” események mindenképpen meghatározóak voltak leginkább a téma napirenden tartása szempontjából. A közvélemény a probléma rendezését illetően támogató volt, a kérdés valójában inkább az, hogy volt-e valós párbeszéd a parlamenten belüli és kívüli szereplők között vagy sem. Az eseményeket áttekintve a válasz inkább nemleges, mivel bár az ügy elindulását tekintve a parlamenten kívül elindult társadalmi kezdeményezés sikere egy fontos mérföldkő volt, az még önmagában nem garantálta, hogy ezt követően az Országgyűlés érdemben foglalkozik a kérdéssel (lásd elsősorban a népi kezdeményezés plenáris vitáját megelőző bizottsági vitán a kormánypárti képviselők részéről elhangzott érveket). A nagyobbik kormánypárt családon belüli erőszak önálló tényállásának bevezetésével kapcsolatos álláspontja ugyanis csak egy képviselője közfelháborodást kiváltó felszólalása miatt változott meg – elviekben saját képviselőnői nyomására, bár ez esetben a társadalmi nyomás sem volt elhanyagolható jelentőségű. A külső, civil szereplők parlamenti folyamatokra gyakorolt korlátozott befolyását mutatja az is, hogy annak ellenére, hogy a tényállás kidolgozásának folyamatában kezdetben részt vettek, javaslataikat több esetben is figyelmen kívül hagyták.

Reflektálva Beckwith és Cowell-Meyers (2007) által azonosított, a nők tartalmi képviselete szempontjából fontos tényezőkre a következők mondhatók el (ehhez lásd a 9. táblázatot): bár a parlamenten belüli, illetve civil társadalmi tényezők közül a kapcsolati erőszak vitája esetében csak a pozitív parlamenten kívüli kontextus volt jelen, ez esetben mégis a nők tartalmi képviseletének megvalósulásáról beszélhetünk – erre az eshetőségre a szerzők nem tértek ki tanulmányukban. A magyar esetben a nők, illetve a baloldali képviselők legalább 15 százalékos jelenlétének hiánya, illetve a jobboldali kormány ellenére a nők érdekei eltérő mértékben, de megjelenítésre kerültek mind a parlamentben, mind a parlamenten kívül. A parlamenten belül a kérdéssel kapcsolatban nem volt jelen erős ellenző álláspont, a probléma kezelésének szükségességét illetően a pártokat egyetértés jellemezte, a különbségek elsősorban annak megvalósítási módjában voltak. A nők tartalmi képviseletének megvalósulásához szükséges társadalmi tényezők pedig egyértelműen megjelentek (aktív feminista mozgalom, ellenmozgalom hiánya, közvélemény támogatása). Összefoglalóan pedig elmondható, hogy a fentiekben ismertetett társadalmi reakciók és események nélkül a kérdés vélhetően nem került volna a parlament napirendjére.

9. táblázat: A nők képviseletének parlamenten belüli és kívüli kontextusa (2013)

	2013 (a kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállása)
Parlamenti kontextus	
Kormánypártok	Fidesz, KDNP
Kormány	konzervatív
A kormánypártok parlamenten belüli aránya	68,1%
Ellenzéki pártok	MSZP, LMP, Jobbik
Az ellenzéki pártok jellemzői	megosztott ellenzék baloldali pártok és radikális jobboldali párt
A képviselők GAL/TAN pozícióinak átlagértéke	6,8
Nők parlamenten belüli aránya	9,1%
Előzetes parlamenten belüli tevékenység/kezdeményezés az ügygel kapcsolatban	+
Női felszólalások száma az általános vita során	21
Férfi felszólalások száma az általános vita során	19
Megjelenő érvelési módok a parlamenti vitákban	feminista, gender-tudatos, gender-semleges
Feminista/Gender-tudatos követő tevékenység a parlamenten belül	+*
Antifeminista követő tevékenység a parlamenten belül	–
Láthatóság a parlamenten belül (időintervallum)**	egy hónap
Parlamenten kívüli kontextus	
Aktív feminista mozgalom	+
Gyenge vagy nincs jelen ellenmozgalom	+
Közzvélemény támogatása	+

* Lásd az ellenzéki képviselők által a családon belüli erőszak önálló tényállásának bevezetésére vonatkozóan benyújtott törvényjavaslatait.

** Az iromány benyújtásától annak elfogadásáig. Megjegyzendő azonban, hogy az időintervallum lényegesen hosszabb, ha figyelembe vesszük a megelőző és követő parlamenten belüli tevékenységet (országos népi kezdeményezés, valamint az Isztambuli Egyezmény ratifikálásának igénye)

Szerző által készített táblázat

6.2 A nők hagyományos szerepe: a gyes három évre való visszaállítása

A második esettanulmány a hagyományos nemi szerepekből kiindulva egy olyan törvényjavaslat elfogadásának folyamatát mutatja be, amely a nők anyai szerepére fókuszál. Ez lehetőséget ad a női érdekek más jellegű, nem feminista (tehát Celis és Childs értelmezésében nem a létező nemi szerepek megváltoztatását célzó), viszont ugyanúgy gender-tudatos szempontú vizsgálatára, ami az irodalom, illetve a fentiek alapján is, inkább a jobboldali pártok „nőképéhez” áll közelebb. A 2010–2014-es parlamenti ciklusban kétharmados parlamenti többséggel bíró Fidesz-KDNP koalíció nem titkolt célja a családok támogatása és ezáltal a gyermekvállalás ösztönzése volt. Éppen emiatt a kormány által benyújtott törvényjavaslatok többségében a nők elsősorban mint édesanyák jelentek meg. A nők anyai szerepét támogató hat törvényjavaslatból az alábbiakban a gyes újraszabályozásának – vagy az előzményeket figyelembe véve inkább visszaállításának – folyamatát ismertetem. Az esetválasztás oka, hogy a gyermeknevelési segély (gyes) folyósítási időtartamának három évre való visszaállítása bár ebben a formában nem szerepelt a Fidesz-KDNP Nemzeti Ügyek Politikája című 2010-es választási programjában, mégis politikusaik – valójában a gyes időtartamának 2009-es módosítása óta folyamatosan – több alkalommal is hangoztatták, hogy kormányra kerülésük esetén ez lesz az egyik első intézkedésük. A vonatkozó törvényjavaslatot a kormány lényegében egy salátatörvény keretében, relatíve a ciklusa elején, 2010 novemberében nyújtotta be.

Előzmények

A gyermekgondozási segély folyósítási időtartamáról szóló vita valójában 2009-ben¹²⁴ kezdődött, amikor a hazánkat is elérő nemzetközi pénzügyi válság kezelésére vonatkozóan az akkor hatalmon lévő Bajnai-kormány válságkezelési intézkedéscsomagot¹²⁵ (lényegében ez volt a kormány programja, a továbbiakban: Bajnai-csomag) fogadott el. A megszorítások többek között a közszférát, a nyugdíjrendszert, valamint a szociális rendszert érintették. Ez utóbbihoz kapcsolódóan a csomag egyik pontja a gyermektámogatási időszak (gyermekgondozási díj (gyed) és

---

¹²⁴ Az előzmények ismertetésekor nem célozom a 2009-ben lezajlott családtámogatási rendszert, illetve a válságkezelési csomagot érintő vita teljeskörű ismertetése, annak csak azon főbb pontjait ismertetem, amelyek a tárgyalandó 2010-es törvényjavaslat közvetlen előzményeinek tekinthetők.

¹²⁵ Válságkezelés és bizalomerősítés. A válságkezelő kormány egyéves cselekvési terve.

gyermeknevelési segély (gyes)) két évben történő maximalizálása volt elsősorban nem költségvetési szempontból, hanem arra hivatkozva, hogy ezáltal a gyermeket vállaló nők munkaerőpiaci aktivitása növelhető. Az intézkedés a gyermeknevelési segély korábbi hároméves folyósítási időszakának gyakorlatán¹²⁶¹²⁷ változtatott volna, viszont csak késleltetve, azt a 2010. április 30. után született gyermekekre érvényesítve. A késleltetett bevezetés okaként az intézményrendszer felkészületlenségét (értsd: bölcsődei és óvodai férőhelyek hiánya) jelölték meg, aminek kezelésére a kormány bölcsőde- és óvodafejlesztéseket ígért. A Bajnai-kormány 2009 márciusában nyújtotta be a családtámogatási rendszert célzó módosító javaslatát, amely tartalmazta a gyed, illetve a gyes rövidített folyósítási időtartamát¹²⁸. A törvényjavaslat általános vitáján alapvetően kevés felszólalás hangzott el, ellenben néhány képviselő kitért az új szabályozás kérdéskörére is¹²⁹. A témával kapcsolatos valódi vita azonban nem az általános vita során, hanem sokkal inkább a parlament falain kívül zajlott (majd később a záróvita alkalmával). Az egyes pártok több esetben közlemények, sajtótájékoztatók formájában és újságírói kérdésekre reagálva fejtették ki véleményüket a gyes szabályozásával kapcsolatban. A kormány intézkedéseit az

---

¹²⁶ 1967-es bevezetésekor a szülők (elsősorban a nők) 2,5 évig, majd nem sokkal később 3 évig voltak jogosultak a gyesre, ami egy közel negyven évig tartó gyakorlat volt, a vonatkozó jogszabály 2009-es módosításáig.

¹²⁷ A gyermekgondozási segéllyel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy azt alapvetően azok a szülők (jellemzően anyák) vették három éven keresztül igénybe, akik közvetlenül a gyermekük születése előtt nem rendelkeztek munkahellyel. Azok ugyanis akik a gyermekvállalás előtt dolgoztak, a jobb anyagi lehetőséget biztosító gyermekgondozási díjat vehették igénybe a gyermek kétéves koráig. Esetükben a gyes csak a gyermek két és hároméves kora között volt igénybe vehető, azonban az összege (kb. bruttó 28 ezer forint havonta) miatt kevésbé jelentett számukra ösztönzést az otthonmaradásra (kivétel, ha személyes elhatározás alapján fontosabbnak tartották azt, hogy gyermekükkel otthon legyenek) és többnyire a munkába való visszatérést választották.

¹²⁸ T/9318 A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, valamint egyes szociális tárgyú törvények módosításáról

¹²⁹ Béki Gabriella az SZDSZ vezérszónokaként például a gyes folyósítási időtartamának csökkentésével kapcsolatban megkérdőjelezte annak létjogosultságát, tekintve, hogy egyrészt nem áll rendelkezésre elegendő munkahely ahhoz, hogy a gyermeket vállaló nők visszatérjenek a munka világába; másrészt a gyes időtartamának változása elsősorban azokat a kismamákat érintené, akiknek a szülést megelőzően nem volt munkahelyük (máskülönben az anyagilag jobb megoldást jelentő gyedet vennék igénybe). Továbbá a párt álláspontja szerint az új intézkedés nem járna költségvetési megtakarítással, emiatt kérdés, hogy indokolt-e azzal foglalkozni.

Lanczendorfer Erzsébet (KDNP) képviselői felszólalásában röviden szóvá tette a két családtámogatási forma két évre történő lerövidítését. Bár felszólalásában nem fejtette ki, a párt és képviselőinek intézkedéssel kapcsolatos álláspontja a médiából ismert: a gyermekvállalási kedv további csökkenése miatt a párt elvetette a javaslatot. Korózs Lajos (szociális és munkaügyi államtitkár) előadói válaszában éppen ezért elsősorban a sajtóban megjelent vádakra és érvekre reagálva a bevezetendő intézkedéssel kapcsolatban kijelentette, hogy annak nincs kimutatható közvetlen hatása a gyermekvállalási kedvre.

ellenzéki pártok részéről már az előzetes tervek nyilvánosságra kerülésekor bírálatok érték mind a teljes csomagot, mind annak egyes elemeit illetően. Kifejezetten a gyes, illetve a gyedet érintő változtatásokkal kapcsolatban a Fidesz és a KDNP politikusai kezdettől fogva egyértelművé tették, hogy családpolitikai, illetve demográfiai szempontból nem értenek azzal egyet. A két párt több alkalommal is az intézkedések hatására – vélhetően – bekövetkező csökkenő gyermekvállalási kedvet, a gyermekelhelyezési lehetőségek megoldatlanságát (férőhelyek hiánya), valamint a kevés és megszűnő munkahelyek problémáját hozta fel ellenérvként. Az 1998-as ciklusban szociális és családügyi miniszterként funkcionáló, a 2009-es történések idején már KDNP-s politikus Harrach Péter egy nyilatkozatában kifejezetten gyermekellenesnek nevezte a gyes idejének lerövidítését, megjegyezve, hogy a gyermekeknek az a jó, ha két vagy három évet az édesanyjukkal tölthetnek.

Ez utóbbi kijelentéshez kapcsolódóan érdemes az időszakban készült két, társadalmi véleményeket vizsgáló felmérés eredményére röviden kitérni. Egyrészt a Véleménybank internetes közvéleménykutató portál 2009 áprilisában végzett, nem reprezentatív kutatásában a válaszadók egyharmada a Bajnai-csomag intézkedései közül a gyes és a gyed szigorítását tudta a legkevésbé elfogadni. Az időtartam háromról két évre történő csökkentése ellen felhozott érvek között elsősorban a gyermekek bölcsődei és óvodai elhelyezésének problémái, a nők munkaerőpiaci elhelyezkedésének nehézségei, valamint a részmunkaidős és távolról végezhető munkák hiánya szerepelt. Továbbá itt is megjelent az a nézet, amely szerint a gyermek fejlődése szempontjából annál jobb, minél tovább maradhat az anyjával. A másik megemlíthető kutatás a TÁRKI által készített családi értékeket vizsgáló 2009-es reprezentatív felmérés¹³⁰, amelyben többek között az anyák otthon töltött optimális idejével kapcsolatban is kikérték a válaszadók véleményét. A felmérés egyik kérdése arra kereste a választ, hogy az emberek hogyan vélekednek arról, hogy a gyermekvállalást követően az anya mikor áll munkába. A válaszadók többsége (56,4 százalék) azt tartotta elfogadhatónak, ha az anya a gyermek hároméves korában áll munkába, további közel 20 százalék pedig még ennél is későbbi munkába állást tartana ideálisnak (Blaskó 2011, 32). A válaszadók nemek szerinti megoszlását tekintve inkább a férfiak voltak azok, akik a gyermek hároméves korára egyfajta

---

¹³⁰ A családi érték és a demográfiai magatartás változásának kölcsönhatása, 2009

vízválasztóként tekintettek. A kérdőívben kitértek az aktuálisan bevezetendő kétéves gyyes kérdésére is, hogy ez esetben a válaszadók mit javasolnak, mit tegyen az a nők, akinek a gyermeke eléri a kétéves kort: álljanak munkába vagy próbálják valahogy megoldani az otthonmaradást. Bár a válaszadók döntő többsége a korábbi kérdésnél azt tartotta követendő gyakorlatnak, hogy az anya maradjon otthon a gyermek hároméves koráig, az aktuális családpolitikával kapcsolatos kérdés megosztotta a véleményeket. A megkérdezettek alig több mint fele (51 százalék) a nők munkába állását javasolta – köztük többségben voltak azok, akik amúgy is támogatták az anyák munkába állását a gyermek egy vagy kétéves korában (Blaskó 2011, 36) –, 44 százalékuk pedig a gyyes rövidített időtartama ellenére is az otthonmaradást tartotta elfogadhatónak.

Visszatérve az új szabályozás bevezetéséhez, több tüntetést is tartottak általában a Bajnai-csomag bevezetése ellen, illetve néhányat kifejezetten a gyyes, illetve a gyed rendszerének megváltoztatása ellen. Ilyen volt például a Fiatalok Ligája által szervezett utcai demonstráció, amely során a pályakezdő fiatalok munkába állásának esélyeit rontó intézkedések, így a gyyes és a gyed idejének csökkentése ellen tüntettek; vagy a Fidesz női tagozata által szervezett Kossuth téri „babakocsis tüntetés”, ahol szintén a tüntetők a családokat érintő megszorítások ellen emelték fel a szavukat. A gyyes időtartamának csökkentését több nő- és családásokat segítő szervezet is bírálta, mivel véleményük szerint a nők foglalkoztatásával kapcsolatos problémákat az új szabályozás önmagában nem oldja meg, továbbá az amúgy is alacsony gyermekvállalási kedvet tovább csökkentheti. A médiában az ellenző, a kérdést a gyermekvállalás irányából megközelítő hangokon túl teret kaptak az olyan írások, szakértői megnyilvánulások is, amelyek a nők munkaerőpiaci helyzete felől közelítették meg a problémát, felhívva a figyelmet a munkahelyteremtési programok szükségességére, illetve a részmunkaidős foglalkoztatás hazai problémáira – ez utóbbi problémához kapcsolódóan született válaszul az a törvénymódosítás, amely a közsférában kötelezővé tette a részmunkaidős foglalkoztatás lehetőségének biztosítását a gyermek hároméves koráig (lásd később).

A parlament először 2009. május 25-én fogadta el¹³¹ a gyes új szabályozását tartalmazó javaslatot, azonban azt az akkori köztársasági elnök (Sólyom László) a gyes jogosultsági idejének csökkentését kifogásolva megfontolásra¹³² visszaküldte a parlamentnek. A köztársasági elnök aggályai között szerepelt az, hogy a gyes két évre történő csökkentése megakadályozza, hogy az anya szabadon dönthessen arról, hogy meddig szeretne gyermekével otthon maradni; az intézkedéssel kapcsolatban felmerülő egyéb hiányosságok, elégtelenségek és bizonytalanságok (részmunkaidős foglalkoztatási formák és bölcsődei férőhelyek hiánya), amelyek a gyermekvállalási kedvre negatív hatással lehetnek. Az Országgyűlés ezt követően – a kifogások ellenére – egy igen élénk záróvitát követően a törvényjavaslatot 2009. június 29-én változatlan formában újra elfogadta¹³³. A szocialista kormánypart a változtatás elmaradását azzal indokolta, hogy a nők számára valódi választási lehetőséget szeretnének biztosítani és nem távol tartani őket a munka világától, mondván, ha a nő otthon van, akkor kevesebb gond van vele. A Fidesz-KDNP pártszövetség részéről már a szavazás napján elhangzott, hogy ha a törvénymódosítást a köztársasági elnök kifogásait figyelmen kívül hagyva fogadja el az Országgyűlés, akkor kormányra kerülésük esetén az egyik első intézkedésük lesz a gyes és a gyed szabályozásának visszaállítása. Álláspontjuk szerint ugyanis az új szabályozás a kisgyermekes anyák munkaerőpiacra való visszatérését nem ösztönzi, hanem kikényszeríti.

A Bajnai-kormány egy további kapcsolódó intézkedése volt a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény azon módosítása¹³⁴, amellyel a közszférában dolgozók számára megteremtették annak a lehetőségét, hogy a gyermekgondozási ellátás igénybevételét követően visszatérő szülő a gyermek hároméves koráig részmunkaidőben dolgozhasson, amit a szülő egyoldalú kérésére a munkáltató köteles biztosítani. Bár a részmunkaidős foglalkoztatást napi négy, illetve

---

¹³¹ 199 igen, 164 nem és 3 tartózkodás mellett szavazták meg a törvénymódosítást. A támogatók között az MSZP és az SZDSZ képviselőinek többsége, az ellenzők között pedig a Fidesz és a KDNP képviselői voltak.

¹³² 9318/41 a köztársasági elnök megfontolásra visszaküldött levele. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, valamint egyes szociális tárgyú törvények módosításáról

¹³³ A törvénymódosítást az első szavazáshoz hasonlóan az MSZP és az SZDSZ képviselői szavazták meg 199 igen, 159 nem és 2 tartózkodás mellett.

¹³⁴ T/10678 Egyes munkaügyi tárgyú törvények módosításáról (benyújtás ideje: 2009. szeptember 18., az elfogadott javaslat kihirdetésének ideje: 2009. november 27.)

heti 20 órában maximalizálták, a törvény lehetővé tette, hogy közös megegyezéssel ettől eltérően, napi hat órában foglalkoztatható legyen a visszatérő szülő. Az új szabályozás 2010. január 1-től lépett hatályba.

Ezt követően 2010 áprilisában parlamenti választásokra került sor, a megelőző választási kampányban a később kormányt alakító Fidesz-KDNP pártszövetség egyik kiemelt programja a családok erősítése és a gyermekvállalás támogatása volt (Nemzeti Ügyek Politikája 2010, 4.2 pont), amelyhez kapcsolódóan több fórumon is hangoztatták, hogy első intézkedéseik egyike a gyes, illetve gyed rendszerének visszaállítása lesz.

Parlamenten belüli események

A 2010-ben kormányra kerülő Fidesz-KDNP koalíció ígéretéhez híven még megválasztásának évében kezdeményezte a családtámogatások rendszerének visszaállítását¹³⁵. Az új kormány elsősorban demográfiai okokra¹³⁶ hivatkozva szorgalmazta a gyes három évre történő újbóli kiterjesztését. A módosítást tartalmazó törvényjavaslatot¹³⁷ a kormány 2010. november 26-án nyújtotta be. Az iromány vegyesen, több (összesen kilenc) törvény különböző mértékű módosítását is érintette, nem csak a családtámogatások rendszerét. A javaslat többek között kitért a bérpótló juttatásban részesülő személyekre, a lakásfenntartási támogatás átalakítására, az ingyenes gyermekétkeztetésre, a családi pótlék megosztásának lehetőségére is. A törvényjavaslat általános indokolása a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény (Cst.) módosításának leglényegesebb elemeként a gyermekgondozási segély módosítását jelölte meg. A gyessel kapcsolatos változtatások egyrészt a gyes folyósításának két évről három évre történő visszaállítását, a gyes melletti keresőtevékenység korlátozását, valamint az örökbefogadói gyes bevezetését tartalmazták. A téma tárgyalása szempontjából igazán az első két szabályozás fontos. A kormány ugyanis a korábbi folyósítási időszak

---

¹³⁵ A gyes időtartamának kétévre való csökkentése időközben, 2010. május 1-én hatályba lépett.

¹³⁶ A KSH Magyarország 2011 című jelentése a születésszámokban 2009 óta tapasztalt csökkenést a gyes és a gyed korlátozására vezette vissza, azonban megjegyzendő, hogy a gyes újraszabályozásától (időtartamának három évre való kiterjesztése, gyes melletti munkavégzés korlátozása) várt hatások 2011-ig még nem érvényesültek (KSH 2011, 49).

¹³⁷ T/1813 Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról

(visszamenőleges hatályú¹³⁸) visszaállításán túl a megelőző gyakorlatot megszüntetve, a család és a munkavégzés összeegyeztetése érdekében (az otthon végzett munka kivételével) legfeljebb heti 30 órás munkavégzés¹³⁹ engedélyezését tette volna – illetve a javaslat elfogadását követően tette – lehetővé. A későbbi eseményeket tekintve valójában ez utóbbi pont volt az, amely némi ellenvéleményt váltott ki a szabályozással kapcsolatban.

A törvényjavaslatot összesen négy bizottság tárgyalta, amit a javaslat szabályozási körének kiterjedtsége is indokolt: Ifjúsági, szociális, családügyi és lakhatási bizottság (első helyen kijelölt bizottság); Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottság; Foglalkoztatási és munkaügyi bizottság; valamint az Önkormányzati és területfejlesztési bizottság. Az Emberi jogi bizottság (ahol a javaslathoz egyáltalán nem érkezett hozzászólás) ülését leszámítva mindhárom bizottság általános vitát megelőző ülésén volt olyan képviselői felszólalás, amely a gyges szabályozását érintette. Az első helyen kijelölt, Ifjúsági, szociális bizottságban a vita elsősorban nem a gyges folyósítási időtartamának visszaemelésé kapcsán alakult ki, tekintve, hogy a benyújtott javaslat lényegében több, mint 50 kisebb-nagyobb módosítást tartalmazott, amelyek között több vitatott pont is szerepelt. A bizottságban azonban egy szocialista képviselő (Szűcs Erika) részéről mégis kritika fogalmazódott meg a régi-új intézkedéssel kapcsolatban. A szocialista politikus úgy vélte, hogy azon túl, hogy itt egy választási ígéret betartásáról van szó, az valójában *„a nőknek a munkaerőpiacról történő kivonulásának és kinntartózkodásának a meghosszabbítását”* eredményezi és nem a munkaerőpiacra történő visszatérésüket segíti. A képviselő bár alternatív megoldási javaslattal is szolgált¹⁴⁰, a kormány képviselőjében jelen lévő államtitkár csak annyit reagált, hogy a gyges valójában egy döntés a gyermekgondozás és a munka között. A másik két kijelölt bizottság ülésén szintén nem a gyges szabályozásának kérdése körül alakult ki a fő vita, viszont egy-egy

---

¹³⁸ Tehát a 2010. április 30. után születettek vonatkozásán is érvényesítve.

¹³⁹ A korábbi, 2006. január 1-től hatályos szabályozás alapján a gyermekgondozási segélyben részesülő személy a gyermek egy éves kora után időkorlátozás nélkül folytathatott keresőtevékenységet. A Gyurcsány-kormány idején (először) bevezetett módosítást megelőzően napi négy órás korlátozás vonatkozott a gyges melletti keresőtevékenységre, kivéve, ha a munkavégzés az otthonában történt – ez esetben ugyanis az időtartamra nem vonatkozott korlátozás (Cst. 21. § változásai).

¹⁴⁰ Véleménye szerint a nők munkaerőpiacra való visszatérését és emellett a gyermekvállalást jobban ösztönözné a kétéves gyges intézménye, óvoda- és bölcsődefejlesztési program, valamint a nők munkahelyi foglalkoztatási feltételeinek és biztonságának javítása.

ellenzéki felszólalás erejéig ugyanúgy felmerült a gyes melletti munkavégzés időbeli korlátozásának megkérdőjelezése. A Foglalkoztatási és munkaügyi bizottságban az LMP-s Kaufer Virág részéről hangzott el kritika a heti 30 órás időbeli korlátozással kapcsolatban, az Önkormányzati bizottságban pedig Varga Zoltán MSZP-s képviselő ezt a pontot a pártja által nem támogatandó elemek között említette. Úgy fogalmazott, hogy *„A gyeset ugyan kibővítik három évre, de szankcionálják, hisz munkát nem lehet mellette végezni, azzal sem értünk egyet.”*. A törvénymódosítást végül a bizottságok mindegyike általános vitára javasolta.

A javaslat általános vitájára 2010. december 7-én került sor és bár az előzetes bizottsági vitákon alig került szóba a gyes szabályozása, addig (többszörre a kisebbségi) bizottsági vélemények plenáris ülésen való ismertetésekor kivétel nélkül kitértek a kérdésre¹⁴¹. Míg az Emberi jogi bizottság véleményének ismertetésekor a gyes jogosultsági idejének három évre emelését mint a javaslat egy kifejezetten támogatandó elemét emelték ki, addig az Ifjúsági, szociális bizottság kisebbségi (MSZP-s) véleményének ismertetése során a gyes melletti munkavégzés időbeli korlátozását részben egzisztenciális szempontból elvetették. A Foglalkoztatási és munkaügyi bizottság kisebbségi (LMP-s) véleményének ismertetésekor pedig az előzőhöz hasonló érvelés mentén utasították el a munkavégzés időbeli korlátozását. A bizottsági véleményeket követően az egyes pártok vezérszónoki felszólalásaiban¹⁴² is felmerültek a gyes szabályozásával kapcsolatos különböző álláspontok – kifejezetten csak említésre (kommentár nélkül) csak a Fidesz előadója részéről került. Az MSZP részéről a vezérszónoki felszólalásban is elhangzott a gyes melletti munkavégzés heti 30 órában történő maximalizálásával való egyet nem értés, amivel kapcsolatban a párt úgy vélekedett, hogy azzal *„gyakorlatilag beszűkítették annak a lehetőségét, hogy a munka világában nyolcórás munkaviszony keretei között ne vállalhasson szerepet az anya.”* Ezt követően a kisebbik kormánypárt, a KDNP vezérszónoki felszólalásában azon túl, hogy a benyújtott javaslat egyik legfontosabb elemeként tartotta számon a gyes időtartamának visszaállítását, reagált az előtte felszólaló szocialista képviselő

---

¹⁴¹ Az Önkormányzati és területfejlesztési bizottság részéről az ülésen nem hangzott el vélemény.

¹⁴² Bár a Jobbik, illetve az LMP is több vezérszónokot állított, mindkét párt esetében volt egy-egy olyan vezérszónoki felszólalás, amelyben kitértek a gyes szabályozására. A Jobbik részéről két férfi, az LMP részéről pedig két férfi és két nő kapott lehetőséget a párt álláspontjának ismertetésére, utóbbi párt esetében az egyik női képviselő, nevezetesen Ertsey Katalin foglalkozott részletesen a kérdéssel.

ellenvetésére. A kormánypárti képviselő érvelése szerint a munkaidő korlátozásának két szempontból is létjogosultsága van. Egyrészt a gyermekgondozási segély egy, a gyermekgondozáshoz és nem a munkavállaláshoz kapcsolódó támogatási forma, emiatt érthető a korlátozás (a teljes munkaidőben dolgozók esetében nincs kieső jövedelem, amit pótolni kellene); másrészt pedig az anyák munkaerőpiaci visszaintegrálását segíti, ha az édesanyák akár többször három év kihagyása után fokozatosan térnek vissza a munka világába¹⁴³. A két kisebb ellenzéki párt, a Jobbik és az LMP álláspontja nagyjából illeszkedik a kérdésben kirajzolódó bal-jobb szembenálláshoz: a Jobbik üdvözölte¹⁴⁴ a tervezett módosítást, annyi kitételrel, hogy a fogyatékkal élő gyermekek esetén nem korlátoznák az édesanya munkavégzését. Az LMP gyeshoz kapcsolódó vezérszónoki felszólalásában a munka és a család összeegyeztethetőségének, a nők rugalmas munkaerőpiaci visszatérésének fontosságára hívta fel a figyelmet és gazdasági szempontból próbált érvelni a gyes melletti munkavégzés időbeli korlátozása ellen. Az általános vita további részét tekintve a gyes szabályozása csak elvétve, néhány képviselői felszólalásban merült fel (27 felszólalásból mindösszesen nyolc foglalkozott a kérdéssel), amelyek többsége gender-semleges hozzászólás volt. Ezen kívül az antifeminista érvelést leszámítva a vitában egy-egy felszólalás erejéig megjelentek a feminista, illetve gender-tudatos érvelések is (férfi képviselők részéről). A feminista és egy gender-tudatos érvelés ugyanazon MSZP-s képviselő részéről hangzott el, felszólalásában hangsúlyozva, hogy bár a szocialista párt az anyák mielőbbi újrafoglalkoztatása mellett tette le korábban a voksát, ahhoz, hogy a jelenlegi kormány elképzelése az anyák otthon töltött három évével kapcsolatban reális legyen, az utolsó évben a gyes összegének emelésére van szükség vagy lehetőséget kell adni a nagyobb óraszámú való foglalkoztatásra, tekintve, hogy Magyarországon hiányoznak az atipikus, illetve részmunkaidős állások. Egy szintén gender-tudatos érvelést használó felszólalás egy kormánypárti férfi képviselő részéről hangzott el, azonban megjegyzendő, hogy ebben az esetben a nők hagyományos, anyai szerepe került hangsúlyozásra. A képviselő hozzászólásában

---

¹⁴³ 2009-ben, a gyes időtartamának lerövidítéséről szóló vita kapcsán Sándor Klára (SZDSZ) képviselőtől egy ezzel ellentétes érvelés hangzott el, miszerint a nők karrierjét valójában hátráltatja az, ha többször három évig maradnak otthon gyermekükkel.

¹⁴⁴ A párt 2010-es országgyűlési választási programjában szerepelt a gyes folyósításának a gyermek hároméves koráig tartó ígérete, amely intézkedéssel a gyermekvállalási kedv növelését célozták volna meg (Radikális változás 2010, 34).

hangsúlyozta, hogy nem csak a gyermek, hanem az anya számára is ugyanúgy fontos az, hogy három évig otthon lehessen a gyermekével, továbbá úgy érvelt, hogy a gyermek neveléséhez szükséges legösszetettebb tudásra az anyaság során van szükség, amely során egy nő kiélheti ambícióit¹⁴⁵.

Az általános vitát követően a képviselők összesen 31 módosító javaslatot nyújtottak be, amelyek közül hat kapcsolódott kifejezetten a gyes szabályozásához. Mindhárom ellenzéki frakció részéről benyújtásra került iromány¹⁴⁶, amelyek kivétel nélkül, de különböző mértékben a gyes melletti munkavégzés szabályozásán módosítottak volna. A Jobbik a fogyatékos gyermeket nevelő személyek esetén, míg az MSZP mindenkire vonatkozóan eltörölte volna a munkavégzés időtartamára vonatkozó korlátozást. Az LMP-s képviselői javaslat egy, a korábbi és a bevezetendő szabályozás közti átmenetet jelentő megoldást valósított volna meg az otthoni (időkorlát nélküli) és az otthonon kívüli (heti 30 órát meg nem haladó) munkavégzés kombinálásával. A két baloldali párt módosító javaslata a jobboldali pártokhoz képest egy másfajta nőképet, pontosabban anyaképet sejtet. A két párt ugyanis a nők mielőbbi munkaerőpiacra való visszatérését szorgalmazta, amiből kitűnik, hogy a nők nem csak és kizárólag mint anyák vagy mint munkavállalók létezhetnek, hanem a két szerep összeegyeztethető. A Jobbik javaslata bár szintén a gyes melletti munkavégzést tette volna lehetővé, azt csak egy speciális csoport esetében érvényesítette volna. A párt alapvetően ugyanazon véleményen volt a kérdésben mint a két kormánypárt (lásd a Jobbik választási programját). Az ellenzéki javaslatok egyikéről sem szavazott az Országgyűlés. A kormánypártok képviselői által benyújtott két módosító javaslat – amelyek elfogadásra kerültek – egyike (1813/27) lényegében a Jobbik javaslatát vette át és lehetővé tette a tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő személy korlátozás nélküli munkavégzését azzal a kitéttel, hogy arra a gyermek

---

¹⁴⁵ Ugyanezen képviselő volt az egyetlen, aki felszólalásában felvetette annak a lehetőségét is, hogy adott esetben az édesapa marad otthon a gyermekével; másrészt pedig a gyermekvállalással kapcsolatban kifejtette, hogy azt a bölcsődei férőhelyek bővítésével szerintem nem lehet megoldani, már csak gazdasági szempontból is a legköltséghatékonyabb megoldásnak az számít, ha a szülő három évig otthon marad a gyermekével (érvelése alapján egy bölcsődei férőhely létrehozása és működtetése öt családjára gyestámogatásával egyenértékű).

¹⁴⁶ Az ellenzéki pártok képviselői által benyújtott módosító javaslatok: 1813/9 (MSZP), 1813/12 (Jobbik), 1813/24 (LMP).

egyéves korától van lehetősége¹⁴⁷. A képviselők módosító javaslatain kívül az Önkormányzati és területfejlesztési bizottság nyújtott be még egy, a gyeshez kapcsolódó módosító javaslatot (1813/37), amely lehetővé tette az ikergyermekek esetén a gyes melletti teljes munkaidőben történő munkavégzést, viszont azt csak egy gyermekre érvényesítve – az Országgyűlés ezt szintén elfogadta. A részletes vita során bár összességében kevés felszólalás hangzott el (öt darab), a gyes melletti munkavégzéssel három felszólalás is foglalkozott. Ezek közül két felszólalás a benyújtott módosító javaslat pusztá ismertetésén túl a nők érdekeire hivatkozva érvelt a nők teljes munkaidős foglalkoztatása mellett. A törvényjavaslatot¹⁴⁸ végül alig egy hónappal az iromány benyújtását követően (2010. december 23-án) a kormánypártok képviselői megszavazták 254 igen, 69 nem és 43 tartózkodás¹⁴⁹ mellett.

Parlamenten kívüli események

Ahogy a parlamentben sem alakult ki jelentősebb vita a gyes szabályozásáról, úgy a parlamenten kívül sem ütközött különösebb ellenállásba a benyújtott törvényjavaslat ezen pontja. A gyesre való jogosultság három évre való visszaállítása lényegében egy köztudott vállalása volt az újonnan hatalomra került Fidesz-KDNP kormánynak, azt a párt politikusai a Bajnai-kormány megszorító intézkedéseinek bevezetését követően elvégre másfél éven keresztül több fórumon is elmondták. Mivel annak visszaállítása egy társadalmi csoportot sem érintett negatívan, ezért valójában különösebb politikai tétje nem volt a módosításnak. Továbbá az előző kormány módosítása csak a 2010. április 30. után született gyermekeket érintette volna, viszont a 2010-ben megválasztott II. Orbán-kormány nem várta meg ennek kifutási idejét – visszamenőleges hatállyal állította vissza a gyes folyósításának hároméves időtartamát. A harmadik évi gyes „hiányát” tehát a szülők nem tapasztalták meg, ezért az ismételt kiterjesztésnek sem volt különösebb hatása annak tudomásul vételén kívül. A gyeshez kapcsolódóan bevezetett munkaidő korlátozásnak azonban már lehetett volna némi társadalmi visszhangja, tekintve, hogy 2006-tól megengedett volt a gyes melletti napi nyolcórában történő munkavégzés is a gyermek egyéves korától. Ezt a 2010-es

---

¹⁴⁷ A kormánypárti képviselők által benyújtott másik módosító javaslat egy átmeneti rendelkezés volt a gyes melletti munkavégzés időbeli korlátozásához kapcsolódóan (1813/26).

¹⁴⁸ A zárószavazáson nem hangzott el egy felszólalás sem a gyeset érintő szabályozással kapcsolatban.

¹⁴⁹ A szavazáson az MSZP és az LMP képviselői nemmel szavaztak a törvényjavaslatra, a Jobbik frakciója pedig tartózkodott.

módosítás megszüntetette, pontosabban a munkavégzést heti 30 órában maximalizálta. Annak azonban nincs nyoma, hogy ez a rendelkezés bármilyen ellenállást szült volna a közvélemény részéről, pontosabban csak elvétele jelent meg egy-két cikk azzal kapcsolatban, hogy ez bizonyos csoportok számára hátrányt okozhat¹⁵⁰.

Következtetések

A fentiekben ismertetett törvényjavaslat és annak vitája kétségkívül más jellegű volt a kapcsolati erőszak önálló büntető tényállásának bevezetéséhez kapcsolódó vitához képest. Az eltérések között mindenképpen meg kell említeni, hogy a törvénymódosítás célja az előző esettanulmányhoz képest egy más szempontú női érdekérvényesítéshez kapcsolódott, a hangsúly jelen esetben nem a nők esélyegyenlőségének biztosításán, hanem anyai szerepük támogatásán volt. Bár a gyes hároméves folyósításának visszaállítása mögötti elsődleges indok a gyermekvállalási kedv növelése volt – még akkor is, ha a kettő közti kapcsolat sok esetben vitatott –, az egyes szereplők több esetben is az anyák érdekeire hivatkoztak. A parlamenti vita során jellemzően a képviselők alapértelmezettnek vették, hogy az anyák vannak otthon a gyermekeikkel – amit persze a jelenlegi általános gyakorlat erősít –, és csak elvétele jelent meg a felszólalásokban a gyes kiterjesztésének „nyertesei” között általában a szülőkre vagy kifejezetten az otthon maradó édesapákra való hivatkozás. 2010-ben a gyes visszaállítása valójában egy zökkenőmentes folyamat volt, amihez persze a következők nagyban hozzájárultak: a kormánypártok kétharmados parlamenti többsége; a tervezett intézkedés előzetes ismerete (másfél éven keresztül folyamatosan kommunikált választási ígéretről volt szó); az intézmény működési elvének ismertsége (a korábbi gyakorlatot állították vissza); illetve a gyes szabályozásának módosítására egy olyan salátatörvényben került sor, amelynek más részeivel kapcsolatban az ellenzéknek több kritikai észrevétele is volt (például a közfoglalkoztatás kérdése). Továbbá azt sem szabad elfelejteni, hogy az egész módosítás egy 2009 tavaszán indult vitára vezethető vissza, amikor egy, a gazdasági válság miatt bevezetett megszorító intézkedéscsomag került bevezetésre, amihez képest a gyes visszaállítása egy pozitív lépésnek tekinthető már csak a kommunikációját tekintve is. A Bajnai-csomagot a jobboldali ellenzéki pártok több ponton is támadták, illetve a közvélemény is

---

¹⁵⁰ Lásd például: Ónody Molnár Dóra: Nyolc óra munka mellett megszűnő gyes. (Népszabadság, 2010. december 23.)

érzékenyebben reagált mind a programcsomag egészére, mind a családokat érintő megszorításokra. Már a 2009-es vitában világosan megfogalmazódott mindkét oldal álláspontja a gyes szabályozásával kapcsolatban, amelyet 2010-ben mind az MSZP, mind a Fidesz-KDNP továbbra is fenntartott. Míg 2009-ben az MSZP a nők munkaerőpiacra való visszatérésének valódi választási lehetőségére hivatkozva vezette be a kétéves gyes intézményét, majd egy évvel később emellett kitartva, illetve a gyes melletti napi nyolc órás munkavégzést is támogatta – még úgy is, hogy mindkét esetben hiányoztak azok intézményi feltételei: bölcsődei és óvodai férőhelyek, valamint részmunkaidős állások –, addig a Fidesz-KDNP az ennél konzervatívabb álláspontjának adott hangot azzal, hogy a nőkre elsősorban mint anyákra hivatkozott, akiknek az a feladata, hogy minél tovább otthon maradjanak a gyermekükkel, másodlagosként kezelve azt a tényt, hogy sok esetben munkavállalók is. Ettől függetlenül a 2010-es parlamenti vita során a kormánypárti képviselők nem használtak antifeminista érvelést felszólalásaikban, sőt a tárgyilagos megszólalásokon kívül, a nők gyermeknevelésben betöltött kiemelt szerepét hangsúlyozó gender-tudatos érvelés hangzott el részükről. A vita valójában nem is a gyes folyósításának időtartamáról szólt, hanem a mellette végezhető munka időtartamáról, megjegyzendő azonban, hogy a benyújtott törvényjavaslat saláta jellege miatt a vita fő gócpontja nem e körül a kérdés körül bontakozott ki. Bár mindegyik parlamenti frakció vezérszónoki felszólalása kitért a gyes kérdéskörére, igen kevés képviselő foglalkozott felszólalásában a gyes kérdésével, és még kevesebben fogalmaztak meg női igényeket (10. táblázat). Az ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódó vitában a kormánypártok részéről egy képviselőnő és két férfi képviselő vett részt három ellenzéki képviselő ellenében, mindössze nyolc felszólalás erejéig. Ez pedig szintén azt mutatja, hogy a benyújtott javaslatnak egy viszonylag kis téttel és érdeklődéssel bíró eleméről volt szó.

10. táblázat: Az általános vita során a gyēs szabályozásához kapcsolódóan elhangzott felszólalásokban használt érveléstípusok megoszlása nő/férfi bontásban (2010)

	Feminista érvelés	Gender- tudatos érvelés	Gender- semleges érvelés	Antifeminista érvelés
Női felszólalások száma és aránya (N=1)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	1 (100,0%)	0 (0,0%)
Férfi felszólalások száma és aránya (N=7)	1 (14,3%)	2 (28,6%)	4 (57,1%)	0 (0,0%)
Összesen (N=8)	1 (12,5%)	2 (25,0%)	5 (62,5%)	0 (0,0%)

Szerző által készített táblázat

A téma némileg érdektelen vagy „sima”, nem-problémás voltát mutatja a parlamenten kívüli szereplők passzivitása is. Mivel alapvetően nem egy negatív, sokakat hátrányosan érintő intézkedés bevezetéséről volt szó, ezért annak az egyszerű tájékoztatáson kívül a sajtóban sem volt különösebb visszhangja. Ebből a szempontból a 2009-ben bevezetett szabályozás – nem véletlenül – sokkal nagyobb érdeklődésre tartott számot, ami lényegesen nagyobb sajtó-megjelenést jelentett még a gyēs módosítását illetően is.

A nők tartalmi képviseletével kapcsolatban elmondható, hogy a benyújtott törvényjavaslat ezen pontját érintően több esetben is a nők érdekeire történt hivatkozás, viszont az elfogadott szabályozás nem a baloldali pártok által megjelenített női érdekek beteljesítését szolgálja, hanem egy annál konzervatívabb női szerepfelfogást jelenít meg. Ez pedig azt mutatja, hogy a jobboldali pártok részéről is van igény a nők képviseletére, még úgy is, hogy az érvelésekben az első helyen a demográfiai szempontok szerepeltek és csak ezt követte az anyák szerepének fontossága. Ha magát a folyamatot tekintjük, akkor viszonylag csekély mértékű aktivitás volt tapasztalható a nők képviseletére vonatkozóan, amit egyrészt a kis számú kapcsolódó parlamenti felszólalás, illetve a parlamenten kívüli passzivitás is jelez. Ezt a passzivitást viszont nagymértékben magyarázhatja egyrészt az, hogy a salátatörvény más pontjai nagyobb figyelmet kaptak; másrészt pedig jelen esetben egy nem túl rizikós korábbi szabályozás került ismételt bevezetésre – és itt nem csak a hároméves gyēsre való jogosultság visszaállításáról van szó, hanem a gyēs melletti munkavégzés

időbeli korlátozásáról is, ami szintén nem volt korábban ismeretlen a magyar családtámogatási rendszerben.

6.3 A legtöbb képviselő által véleményezett javaslat: a családvédelmi törvény

A harmadik, önálló törvényjavaslatot feldolgozó esettanulmány egy olyan törvényjavaslat vitáját mutatja be, amelyhez a legtöbb női képviselő szólott hozzá. A mögöttes elgondolás szerint, ha egy bizonyos témával, javaslattal kapcsolatban feltűnően sok felszólalás érkezik a képviselőnőktől vagy több női képviselő szól hozzá, ott vélhetően valamilyen női érdekről van szó (Beckwith 2014, 26). Mivel a két halmaz nem szükségszerűen esik egybe, ezért a konkrét törvényjavaslat meghatározásához megnéztem, hogy melyik irománnyal kapcsolatban érkezett a legtöbb női felszólalás, illetve azt is, hogy melyik iromány vitája során szólalt fel a legtöbb képviselő. A lehetséges esetek kiválasztásánál végül nem vettem figyelembe sem az éves költségvetésről szóló törvényjavaslatokat – egyrészt ezekhez általában is lényegesen több felszólalás érkezik mind a férfi mind a női képviselők részéről, másrészt pedig ezen felszólalások során bár szerepet kaphat a nők érdekeinek érvényesítése, jellemzően a következő évi források meghatározásakor nem ez az elsődleges szempont –, sem a Magyarország Alaptörvényéről szóló vitát – mivel egyrészt az alkotmány a jogalkotás egy absztraktabb szintjét jelenti, másrészt pedig az utolsó, összehasonlító esettanulmány részben ezzel foglalkozik. A két szempont szerint összeállított lista alapján az első helyen a következő törvényjavaslatok szerepeltek. A 2010–2014-es parlamenti ciklusban a legtöbb női felszólalás a *T/5004 Egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról*¹⁵¹ című irományhoz érkezett, szám szerint 43. A téma nem kifejezetten „nőies” jellegére utal, hogy ezen felszólalások mindösszesen három képviselőnőtől származtak. Az esettanulmány kiválasztásakor végül nem ezt a szempontot vettem figyelembe, egyrészt a felszólalók számára való tekintettel,

---

¹⁵¹ A benyújtott törvényjavaslat többek között a Terrorelhárítási Központ feladatkörét bővítette, lehetővé tette az Interpol Adatbázis használatát a rendőrség számára a harmadik országokból érkező állampolgárok határforgalmi ellenőrzése során, illetve az ideiglenes védelemben részesített személyek körének meghatározásával kapcsolatban tartalmazott rendelkezéseket.

másrészt pedig azért, mert a javaslatban szabályozott elemek nem valószínűsítik a női érdekek felmerülését¹⁵². Az esettanulmány kiválasztásakor tehát abból indultam ki, hogy melyik törvényjavaslathoz szólalt fel a legtöbb női képviselő – vélhetően, ha egy témával kapcsolatban több nő is amellett dönt, hogy azzal kapcsolatban véleményt nyilvánítson, ott valószínűleg különböző megközelítések, illetve szemléletmódok csapnak össze egy vita keretében, ami eredhet a férfiak és nők eltérő látásmódjából, de alapulhat egyszerű pártalapú megosztottságon is.

Az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok felszólaló képviselők száma szerinti sorba rendezésekor kapott lista első eleme a *T/4856 A nemzeti köznevelésről* című törvényjavaslat volt, amelyhez összesen tíz képviselő 21 alkalommal szólott hozzá. A felszólalások között szerepeltek azonban dr. Hoffmann Rózsa hozzászólásai is, aki jelen esetben a törvényjavaslat előadójaként és egyben a nemzeti erőforrás minisztérium államtitkáraként vett részt a parlamenti vitában. Ennél¹⁵³, illetve a listában szereplő többi, hasonló törvényjavaslat esetében is, a felszólalók és a felszólalások száma utólagosan korrigálásra kerültek. Az így módosított lista elején négy olyan törvényjavaslat is szerepelt, amelyekhez kilenc képviselő szólott hozzá, ezek: a köznevelési feladatot ellátó intézmények állami átvétele (27 felszólalás), a családok védelméről szóló törvényjavaslat (19 felszólalás), a nyugdíjbiztosítási tárgyú törvények módosítása (18 felszólalás), illetve a nemzeti köznevelésről szóló törvényjavaslat (18 felszólalás). – Pusztán e lista alapján némileg megerősítést nyerhet az a feltételezés, miszerint a nők inkább az úgynevezett puha közpolitikákhoz (oktatás, kultúra, egészségügy, családpolitika stb.) kapcsolódnak. – Ezek közül a téma általánosabb, és vélhetően a nőkhez való direkter¹⁵⁴ kötődése

---

¹⁵² Ezt erősíti a vitában elhangzott női felszólalások gender-semleges érvelése is.

¹⁵³ Megjegyezve, hogy a törvényjavaslat egy olyan területet szabályoz, amelynek bizonyos aspektusai a nőket is érintik, tekintve, hogy a köznevelésben dolgozó főállású pedagógusok között túlnyomó többségben nőket találunk, a nemek aránya csak a felsőoktatásban fordul meg és jelennek meg lényegesen nagyobb arányban a férfi oktatók. Az előbbi állítás alól talán csak a szakiskolában dolgozó pedagógusok képeznek kivételt, bár a nemek megoszlása ott is átlagosan ötven százalékos – a megállapítások az érintett törvényjavaslat tárgyalásának évének, illetve az azt megelőző öt tanév adatai alapján kerültek levonásra (Nemzeti Erőforrás Minisztérium 2010, 20).

¹⁵⁴ A családpolitikai rendelkezésekkel kapcsolatban a gyermekvállalási kedv, illetve a termékenységi arányszám növelését, a család és a munka összeegyeztethetőségét illetően a nők figyelmen kívül hagyása szinte elkerülhetetlen.

miatt az alábbiakban *a családok védelméről szóló T/5128* törvényjavaslat vitája kerül bemutatásra.

A családvédelmi törvényjavaslat benyújtását nem előzte olyan hosszútávú eseménysor vagy „kritikus esemény” mint a másik három esettanulmány alapját képező törvényjavaslatokat. Jelen esetben ugyanis nem volt szó se választási ígéret betartásáról, se nemzetközi kötelezettség végrehajtásáról vagy társadalmi nyomásról, amelyre válaszul törvényalkotással kellett volna reagálni. A törvényjavaslat benyújtását az Alaptörvény 2011. áprilisi elfogadása¹⁵⁵ tette szükségessé, mivel az új alkotmány több terület – így többek között a családok védelmének – szabályozását sarkalatos törvény hatáskörébe utalta¹⁵⁶. A kétharmados törvények kidolgozását a kormánypártok felosztották egymás között, a családügyekkel kapcsolatos jogszabályok előkészítéséért a KDNP felelt. A kisebbik kormánypárt által vallott családfogalom, illetve a családhoz való viszony nem titkoltan a hagyományos családfelfogást jeleníti meg. A párt a család intézményére a társadalom alapjaként, egy férfi és egy nő életközösségeként tekint – lehetőleg, de nem kizárólag házasságban –, akik gyermekvállalása támogatandó. Ezt a definíciót a KDNP által benyújtott törvényjavaslat is tartalmazta és – ahogy az a későbbiekből ki fog derülni – ez volt az a definíció, amely a legnagyobb vitát kavarta az új családvédelmi törvénnyel kapcsolatban.

Parlamenten belüli események

Nem sokkal az Alaptörvény elfogadását követően a kisebbik kormánypárt megkezdte a családok védelméről szóló törvényjavaslat kidolgozását. Bár politikusi nyilatkozatok szerint a kerettörvény normaszövege civil szervezetekkel és szakértőkkel történő egyeztetést követően, 2011 augusztusára elkészült, illetve néhány új elemmel kapcsolatban megjelentek információk a sajtóban (például a család fogalmának újradefiniálása, gyermeknevelésből visszatérők számára a részmunkaidős

---

¹⁵⁵ Magyarország Alaptörvénye 2012. január 1-én lépett hatályba.

¹⁵⁶ Magyarország Alaptörvényének L) cikke a következőket deklarálja (közlönyállapot, 2011. április 25.):

(1) Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját.

(2) Magyarország támogatja a gyermekvállalást.

(3) A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.

foglalkoztatás lehetőségének biztosítása a versenyszférában is stb.), a tervezet tényleges benyújtására 2011. december 2-án került sor négy KDNP-s férfi képviselő¹⁵⁷ részéről. A benyújtott javaslatban a kezdeményező képviselők a családvédelemmel foglalkozó korábbi jogszabályok sokasága helyett egy kerettörvényt fogalmaztak meg fenntartva, hogy a részletszabályokat minden esetben külön törvényekben szabályozzák. Az iromány indoklásában szerepelt, hogy annak fő célja a családok megerősítése, amelyet elsősorban demográfiai okokkal támasztottak alá. A keretjellegű törvényjavaslat többek között kitért a családi jogállásra, a szülők és a gyermekek jogaira és kötelezettségeire, valamint a család és a munka összeegyeztethetőségének segítésére. Bár a szülői kötelezettségekkel kapcsolatban az anya és az apa felelősségének kiegyensúlyozása volt a cél, előzetesen azt mondhatjuk, hogy a törvényjavaslat vitája során a nők leginkább a gyermek- és munkavállalás viszonylatában lehetnek érintettek.

Az irományt három bizottság tárgyalta: Ifjúsági, szociális, családügyi és lakhatási bizottság (első helyen kijelölt bizottság), Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottság, valamint a Kulturális és sajtóbizottság. Az utolsó bizottságot¹⁵⁸ leszámítva mindkét kijelölt bizottságban vita bontakozott ki a benyújtott törvényjavaslat egyes pontjaival kapcsolatban. A javaslat legkritikusabb, az ellenzéki képviselők által leginkább kifogásolt eleme a család fogalmának (a KDNP részéről nyíltan vállalt) nem-értéksemleges meghatározása volt, ami bizonyos létező családformákat, élettársi kapcsolatformákat kizárt a törvény hatálya alól. Az itt megfogalmazott definíció alapján a család alapja egyrészt egy férfi és egy nő közötti házasság¹⁵⁹, másrészt pedig az egyenesági rokoni kapcsolat vagy a családbafogadó gyámság lehet. Ezzel a ponttal kapcsolatban még a javaslat értékrendjével alapvetően egyetértő jobboldali ellenzéki párt, a Jobbik is kritikai észrevételekkel élt – megjegyezve, hogy a párt kizárólag a férfi és nő közötti élettársi kapcsolatot ismeri el családként. A szülők foglalkoztatásának szabályozására vonatkozóan az LMP részéről

---

¹⁵⁷ A törvényjavaslat benyújtói: Harrach Péter, Michl József, dr. Tarnai Richárd és Bagdy Gábor. A benyújtókhoz 2011. december 14-én csatlakozott Móring József Attila.

¹⁵⁸ A bizottsági ülésen azon túl, hogy a törvényjavaslat egy előterjesztője sem vett részt, vita sem volt annak tartalmával kapcsolatban. A javaslat általános vitára való alkalmasságáról tehát vita nélkül döntöttek és támogatták azt.

¹⁵⁹ Ezt a kitételezt a párt azzal indokolta, hogy a gyermekvállalás szempontjából ez az együttélési forma tekinthető a „legtermékenyebbnek”.

fogalmazódott meg ellenvetésként, hogy a javaslatban foglaltak továbbra sem segítik megfelelő módon az anyák munkavállalását, és ezáltal a gyermekvállalási kedv nem fog nőni. Mivel a vita fő gócpontja a család meghatározása körül alakult ki, ezért ez utóbbi felvetésre nem érkezett válasz kormányoldalról, illetve a bizottsági üléseken a javaslat benyújtójaként részt vevő Harrach Péter részéről. A törvényjavaslatot végül mindkét bizottság általános vitára javasolta, amelyre 2011. december 9-én került sor. A törvényjavaslat plenáris vitája nem sokban tért el a bizottsági vitáktól, bár mind az öt párt egyetértett abban, hogy a demográfiai helyzeten változtatni kell, a legnagyobb ellentét ugyanúgy a család meghatározásával és annak kirekesztő voltával kapcsolatban bontakozott ki. Az öt parlamenti frakció összesen tíz vezérszónokot¹⁶⁰ állított. A kormánypártok részéről – érthető módon – nem fogalmazódott meg kritika a javaslat tartalmát illetően, jellemzően a családok klasszikus fogalma és a gyermekvállalási kedv növelését célzó intézkedések szükségessége mellett érveltek, támogatva a javaslatban foglaltakat. Az ellenzéki pártok álláspontjában közös elem az alkalmazott családfogalom kritikája volt. Bár két ellenzéki párt (Jobbik, LMP) is megemlítette a gyermekvállalási kedv növelése érdekében a munkaerőpiaci helyzet javításának szükségességét, ami jelenleg elsősorban egy nőt érintő probléma, kifejezetten a nőkre hivatkozó érvelés az LMP vezérszónoka részéről fogalmazódott csak meg. Ezzel kapcsolatban ugyanezen párt hiányolta a törvényjavaslatból a nők és férfiak esélyegyenlőségének deklarálását is. A vezérszónoki felszólalásokat követően a képviselők alapvetően a család fogalmáról, valamint a szülők és a gyermekek kötelezettségeiről vitáztak, a felszólalások többségében nem használtak nemi alapú érvelést. Nyolc felszólalás azonban kifejezetten a nők, illetve az anyák helyzetével foglalkozott. Ezek egy része a nők foglalkoztatásához (munka és család összeegyeztethetőségének nehézsége, a kettő közötti kényszerválasztás megszüntetése), másik része pedig részben ehhez kapcsolódóan a nők és férfiak közötti esélyegyenlőség biztosításával foglalkozott. A kritikákat elsősorban baloldali, LMP-s képviselők fogalmazták meg – megjegyezve, hogy a gyermekvállalás ösztönzése érdekében a családbarát, illetve atipikus munkahelyek szükségessége elsősorban a nők számára mind a Fidesz, mind a Jobbik egy-egy képviselői felszólalásában is megjelent

---

¹⁶⁰ Mindkét kormánypárti frakció két-két főt (a Fidesz két nőt, a KDNP két férfit), az ellenzéki pártok közül az MSZP három (két férfi és egy nő), a Jobbik egy (férfi) és az LMP két (női) vezérszónokot állított.

–, illetve az ő részükről merült fel annak az igénye is, hogy a kerettörvénynek tartalmaznia kellene a családhoz kapcsolódóan a nők védelmét is. Ezekre a felvetésekre a kormánypártok részéről két férfi és két női képviselő is reagált, többnyire kitérő választ adva és azt hangsúlyozva, hogy a nemek közötti egyenjogúság biztosítása nem képezi a családvédelmi törvény tárgyát. A felszólalások tartalmi elemzése alapján elmondható, hogy egyrészt a vita elsősorban a törvényjavaslatnak nem egy kifejezetten nőket érintő eleme körül alakult ki, ugyanis a fő szembenállást a család fogalmának különböző megközelítései okozták. Bár a törvényjavaslat vitájában kilenc nő és 23 férfi vett részt, a család definíciójával kapcsolatos szembenállás sokkal inkább a pártok ideológiájából fakadt, semmint a képviselők neméből, ugyanis az intézmény gyermektelen élettársakra vonatkozó kiterjesztésének igénye ugyanúgy megjelent a női és a férfi képviselők részéről is. Ebben tehát alapvetően nem volt különbség a két nem érvelésében. Az egyetlen kivételt ez alól a meddő párok érdekében való fellépés jelentette, ugyanis csak egy baloldali képviselőnő részéről fogalmazódott meg következetesen és visszatérően az, hogy a család fogalmának kiterjesztése nem csak általában az élettársak, hanem kifejezetten a meddő párok érdekében (is) fontos. Másrészt pedig, noha csak elvétve hangoztak el olyan felszólalások, amelyekben kifejezetten a nőkre hivatkoztak, illetve hozzájuk kapcsolódóan a munka és a család összeegyeztethetőségének problémájával foglalkoztak, ezeket egy kivétellel rendre baloldali képviselőnők foglalmazták meg (nem számítva a kormánypárti képviselők ezekre a felvetésekre adott válaszait).

A törvényjavaslathoz benyújtott módosító javaslatok témája meglehetősen sokféle volt. Ezek egy része természetesen a család fogalmának újradefiniálásához kapcsolódott, de kitértek többek között a szülők kötelességeire, a családi adókedvezmény módosítására, a médiaszolgáltatókra vonatkozó szabályozásra, illetve a gyermekek napközbeni elhelyezésének segítésére is. A 69 érvényes javaslat töredéke (összesen hét darab¹⁶¹) fogalmazott meg módosítást direkt vagy indirekt hivatkozással a nők érdekében – ezekről a javaslatokról a képviselők külön nem szavaztak vagy elvetették azokat. Egy kivétellel – amely a nők családon belüli erőszakkal szembeni védelmének törvényben való szerepeltetését javasolta – a módosító javaslatok az anyák foglalkoztatásához kapcsolódtak (szülési szabadság; munkadó

---

¹⁶¹ 5128/6, 5128/7, 5128/29, 5128/31, 5128/36, 5128/45, 5128/62

„költségmentessége” annak érdekében, hogy egyik felet se érje hátrányos megkülönböztetés, ha a női munkavállalók a gyermekvállalás mellett döntenek; részmunkaidős foglalkoztatás/rugalmas munkavégzés biztosítása). Hét javaslatból négyet kormánypárti férfi képviselő, kettőt két LMP-s női képviselő közösen, illetve egyet hét MSZP-s (köztük egy nő) képviselő nyújtott be. Ezeken kívül egy kapcsolódó módosító javaslat – amelyet három Jobbikos férfi kezdeményezett – a családon belüli erőszak elleni fellépés családvédelmi törvényben való rögzítésének szükségességét tartalmazta. Bár a javaslat indokolásában a benyújtók nem hivatkoztak explicit módon a nőkre, mégis a családon belüli erőszak elsődleges áldozatai – a statisztikák alapján – a nők, emiatt ez a javaslat egyértelműen hozzájuk köthető.

A családok védelméről szóló törvényjavaslat részletes vitája lényegében az általános vita folytatása volt azzal a különbséggel, hogy itt már többnyire a benyújtott módosítókra való hivatkozások mellett hangoztak el a törvényjavaslat ugyanazon pontjait érintő kritikai észrevételek. Kifejezetten a nőkkel öt képviselői felszólalás¹⁶² foglalkozott, amelyekben szinte kivétel nélkül¹⁶³ az anyák számára kedvezőbb foglalkoztatási formák iránti igények szükségessége fogalmazódott meg egyrészt a gyermekvállalási hajlandóság, másrészt pedig a női foglalkoztatottság növelése érdekében.

Az új családvédelmi törvényt végül az Országgyűlés jobboldali pártjai, tehát a két kormánypárt és az ellenzéki Jobbik még karácsony előtt, december 23-án megszavazta¹⁶⁴ – a két baloldali párt nem vett részt a szavazáson.

---

¹⁶² Négy női – köztük egy kormánypárti képviselőnő – és egy férfi képviselő részéről.

¹⁶³ Az egyetlen kivételt Szabó Timea (LMP) kapcsolódó felszólalása jelenti, amelyben továbbra is azt szorgalmazta, hogy a családvédelmi törvényben jelenjen meg az állam nők védelmében betöltött szerepe, különösen a családon belüli erőszak áldozatainak védelmét illetően.

¹⁶⁴ A családok védelméről szóló törvényjavaslat kétharmados többséget igénylő részeit 299 igen – 0 nem és 0 tartózkodás mellett; az egyszerű többséget igénylő részeit pedig 298 igen – 1 nem és 0 tartózkodás mellett fogadták el. Ez utóbbi szavazásnál Orbán Viktor miniszterelnök nyomta meg a nem gombot, mint ahogy azt utólag kommentálták: véletlenül.

Parlamenten kívüli események

A családvédelmi törvénnyel kapcsolatban ahogy a parlamentben úgy a parlamenten kívül is a vita a család fogalmával kapcsolatban bontakozott ki. Az egyes pártok sajtóközlemények formájában is kifejtették egyet nem értésüket a törvényjavaslatban rögzített definícióval kapcsolatban, amelyekre a kisebbik kormánypárt rendre reagált is. Az MSZP (a párt kapcsolódó közleményeit Lendvai Ildikó jegyezte) és a KDNP között valódi sajtóközlemény-vita alakult ki. A Szocialista párt közleményeiben elsősorban a törvényjavaslatban szereplő családfogalommal kapcsolatban fogalmazott meg kritikát, azzal érvelve, hogy a hagyományos családmodell a 21. században már rég meghaladott, illetve nem szerencsés bizonyos családformák kiemelése, valamint jóként és rosszként való megbélyegzése. A vádakra a KDNP azzal reagált, hogy a család meghatározása szempontjából az a fontos, hogy a törvényjavaslat a családtípus alapján gyermek és gyermek között nem tesz különbséget, elvégre a törvény célja a gyermeket vállaló családok támogatása. A médiában megszólalt a parlamentben jelenlévő, de frakcióval nem rendelkező Demokratikus Koalíció is, amely párt a családvédelmi törvény értékfelfogásának kritikáján túl aggályát fejezte ki azzal kapcsolatban is, hogy az új családvédelmi törvény a magzati élet fogantatástól kezdődő védelmét is rögzíti, amiben az abortusz szigorításának lehetőségét látták – ami egyben az anya önrendelkezési jogának korlátozását jelentheti¹⁶⁵. Később ugyanez az aggály az MSZP részéről is megfogalmazódott. Az LMP sajtóközleményeiben is hangsúlyozta, hogy az eltérő családformák közötti különbségtétellel nem értenek egyet, továbbá a nőkkel kapcsolatban egyrészt kitértek arra, hogy a gyermekvállalást nem a részmunkaidős, hanem a rugalmas munkavégzési formákkal lehet erősíteni, másrészt pedig a nők védelmének deklarálása – a családon belüli erőszak elleni fellépés érdekében – a családvédelmi törvény egy alapvető eleme kellene, hogy legyen.

A civil szereplők részéről a törvényjavaslatban foglaltakkal kapcsolatban nem került sor tüntetésekre, azonban az új családfogalomnak ugyanúgy voltak ellenzői, ahogy támogatói is. Az ellenzői oldalról a Magyar LMBT Szövetség már 2011

---

¹⁶⁵ 2011 tavaszán az Alaptörvény magzati élet védelmét biztosító cikke – amelynek szövege a családvédelmi törvényben foglaltakkal megegyezik – komoly ellenállásba ütközött, mivel az ellenzéki politikusok, hazai civil és nemzetközi szervezetek is az abortusz szabályozás szigorításának, illetve tiltásának lehetőségét látták benne. Az esetről részletesen lásd a következő alfejezetet.

novemberében – amikor a tervezet konkrét tartalmáról még csak találgatások és néhány információ volt ismert – aggályát fejezte ki a család meghatározásának kirekesztő jellege miatt, amely nemtől függetlenül kizárta az élettársi kapcsolatban élőket. A Szövetség ehelyett egy befogadó családfogalom bevezetését szorgalmazta. Egy másik melegjogi szervezet (Háttér Társaság a Melegekért) a családvédelmi törvény diszkriminatív jellege miatt az Európa Tanácshoz és az Európai Parlamenthez fordult, arra hivatkozva, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga szerint az azonos nemű párokat is családként kell elismerni. A törvényjavaslat családfogalmát nem csak melegjogi szervezetek, hanem más civil szervezetek is bírálták, például a Fővárosi Szülők Egyesülete a Gyermekekért, amely szervezet egyrészt szintén elutasította azt a megközelítést, miszerint a rendezett családi viszonynak kizárólag az a modell felel meg, amelyben egy nő és egy férfi él házasságban, egy vagy több vérszerinti gyermekkel; másrészt pedig a tervezetből hiányolta a fiatalok motiválását a rendezett családi körülmények között történő gyermekvállalásra vonatkozóan. A támogatói oldalon az elsők között üdvözölte a törvényjavaslat benyújtását a Nagycsaládosok Országos Egyesülete – amely szervezet mellesleg a tervezet kidolgozásában is részt vett –, illetve a Kárpát-medencei Családszervezetek Szövetsége is. Utóbbiak külön is megjegyezték, hogy egyetértenek a törvényjavaslat azon pontjával, miszerint a család alapja egy férfi és egy nő házassága.

Összefoglalva a családvédelmi törvénnyel kapcsolatos parlamenten kívüli eseményeket, elmondható, hogy itt még kevésbé volt hangsúlyos az, hogy az új törvény érinti-e a nőket, az anyákat, és ha igen, akkor hogyan. Ez persze nem meglepő, tekintve, hogy nem egy elsősorban és kizárólagosan a nőket, az anyákat érintő szabályozásról volt szó, amit az is jól jelez, hogy kifejezetten nőjogi szervezetek nem szólaltak meg a vitában. Bár a parlamenti pártok egy-két családvédelmi törvényhez kapcsolódó sajtóközleményében megjelentek a nőket (a nők, különösen a családon belüli erőszak áldozatainak védelme), illetve az anyákat (gyermek- és munkavállalás összeegyeztethetőségének támogatása) középpontba helyező gondolatai, az új törvénnyel kapcsolatos parlamenten kívüli vita fókusza itt is a család fogalma körül bontakozott ki és nem a gyermekvállalás ösztönzését szolgáló intézkedésekkel kapcsolatban, ami az új törvény egyik deklarált célja volt. Az esettanulmány zárásaként mindenképpen meg kell említeni, hogy az új családvédelmi törvény elfogadása után fél évvel, 2012 júniusában az alapvető jogok biztosa a törvényben

használt kizáró család-meghatározás miatt – amely diszkriminatív az azonosnemű és a nem házasságban élő különnemű párokkal szemben is – az Alkotmánybírósághoz fordult. A bíróság végül az új törvény két paragrafusát is megsemmisítette¹⁶⁶: a család fogalmát tartalmazó 7. és az öröklés rendjét tartalmazó 8. cikkét. A döntést a legtöbb parlamenti párt üdvözölte, a KDNP viszont továbbra sem értett egyet azzal, hogy az élettársi kapcsolatnak miért kellene jogkövetkezményekkel járnia. Civil részről a családháló.hu online magazin békés tiltakozó demonstráció keretében fejezte ki az AB döntéssel való egyet nem értését.

Következtetések

A ma is létező nemi sztereotípiákból kiindulva a család, illetve a gyermekvállalás olyan területek, amelyeket rendszerint a nőkhöz kötnek – még akkor is, ha az adott szabályozás nem csak és kizárólag a nőket érinti, hanem általában a szülőket. Ez alapján talán nem véletlen, hogy az egyik olyan törvényjavaslat, amelynek vitájához a 2010–2014-es parlamenti ciklusban a legtöbb képviselő hozzászólt, pont az új családvédelmi törvény volt. A törvény megalkotásának egyik kimondott célja a jelenlegi demográfiai helyzet javítása, a gyermekvállalási kedv ösztönzése volt. E cél elérése érdekében a benyújtott törvényjavaslat több olyan elvet is megfogalmazott, amely direkt vagy indirekt módon az anyák védelmét, a nők számára a család és a munkavállalás összeegyeztethetőségét szolgálta – megjegyezve, hogy a gyermekvállalás szempontjából a férfiak, az apák szerepe nyilván nem elhanyagolható, azonban ezeket az intézkedéseket a jogalkotók, ahogy azt a kapcsolódó vitákban használt érvelések is mutatják, rendszerint a nőknek címzik. A parlamenten belüli és kívüli vita azonban mégsem elsősorban ezekkel a keretszabályokkal, hanem a család fogalmának meghatározásával kapcsolatban bontakozott ki. A törvényjavaslat parlamenti vitáját áttekintve megállapítható, hogy a család definícióját érintő szembenállás alapvetően ideológiai alapú volt és nem nemi alapú. Annak ellenére, hogy kilenc nő vett részt a vitában, a legtöbb esetben nem jelenítettek meg speciálisan női szempontokat érvelésükben, ugyanis sok esetben a vitában szintén felszólaló férfi párttársaik hasonló érveket és szempontokat használtak – ami nyilván a frakció, illetve a párt azon álláspontjából fakad, amelyet maga a

---

¹⁶⁶ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat

képviselő is oszt. Olyan felszólalások, amelyekben a politikusok kifejezetten a nőkre hivatkoztak, vagy a családvédelmi törvény azon pontjaira tértek ki, amelyek direkt vagy indirekt módon elsősorban a nőket érintették, csak elvétve hangzottak el, illetve a módosító javaslatoknak is csak töredéke foglalkozott ezekkel az elemekkel. Azt azonban mindenképpen meg kell jegyezni, hogy ezen megnyilvánulások (a felszólalások, illetve maguk a módosító javaslatok is) többsége arra vonatkozott, hogy a nők hogyan tudnának minél könnyebben elhelyezkedni vagy visszatérni a munkaerőpiacra a gyermekvállalást követően. Bár a vonatkozó javaslatok jellemzően a nők családon belüli szerepének és munkaerőpiaci jelenlétének összeegyeztethetőségének segítését célozta, az indokolásokban a mögöttes érv sosem a nők foglalkoztatottságának növelése, hanem a gyermekvállalás ösztönzése volt – ami persze érthető, ha a családvédelmi törvény egyik fő célkitűzéséből indulunk ki, viszont ettől függetlenül érdekes, hogy a nők az érvelésekben elsősorban édesanyákként, vagy dolgozó anyákként jelentek meg. Az általános vita felszólalásainak képviseleti igények szerinti besorolását tekintve (11. táblázat) – érthető módon – a gender-semleges érvelés dominált, a család fogalmát annak klasszikus értelmezése miatt bírálták. Nem túl nagy számban – jellemzően a nők munkavállalásával kapcsolatban –, de elhangoztak a vitában olyan felszólalások is, amelyek kifejezetten nemi alapú érvelést használtak. Ezek többsége a képviselőnők részéről fogalmazódott meg.

11. táblázat: A családvédelmi törvény általános vitája során elhangzott felszólalásokban használt érveléstípusok megoszlása nő/férfi bontásban (2011)

	Feminista érvelés	Gender- tudatos érvelés	Gender- semleges érvelés	Antifeminista érvelés
Női felszólalások száma és aránya (N=19)	1 (5,3%)	4 (21,1%)	14 (73,7%)	0 (0,0%)
Férfi felszólalások száma és aránya (N=49)	0 (0,0%)	3 (6,1%)	46 (93,9%)	0 (0,0%)
Összesen (N=68)	1 (1,5%)	7 (10,3%)	60 (88,2%)	0 (0,0%)

Szerző által készített táblázat

A törvényjavaslatról folytatott parlamenten kívüli „vita” elsősorban a pártok között zajlott: az ellenzéki pártok sajtóközlemények formájában bírálták a benyújtott javaslatot, megismételve, illetve a közvélemény számára a parlamenti vitánál láthatóbb formában prezentálva ellenvéleményüket; amelyekre szinte kivétel nélkül a kisebbik kormánypárt részéről reagáltak. Emellett a civil szervezetek részéről bár tapasztalható volt némi aktivitás elsősorban a törvényjavaslatban megfogalmazott családfogalommal kapcsolatban és néhány szervezet kifejtette erről alkotott véleményét, a javaslat elsősorban nőket érintő rendelkezései nem tartottak számot különösebb érdeklődésre, amit a nők jogaival foglalkozó szervezetek passzivitása is jelez.

Az esettanulmány alapján a nők tartalmi képviselésére vonatkozóan nem lehet túl sok következtetést levonni. Ez részben azzal indokolható, hogy jelen esetben nem egy olyan törvényjavaslatról volt szó, amely kifejezetten a nőkkel foglalkozott, annak csak bizonyos elemei kapcsolódtak a nőkhöz és emiatt a nők érdekeinek érvényesítése kisebb hangsúllyal jelent csak meg a vitában. Ennek pedig több magyarázata is lehetséges. Egyrészt a pártok között más kérdésekben – leginkább a család fogalmával kapcsolatban – nagyobb mértékű volt a szembenállás, ami miatt az egyéb kérdésekben megmutatkozó különbségek kevésbé voltak hangsúlyosak. Másrészt mivel az új családvédelmi törvény nem titkoltan egy olyan keretszabályozást kívánt megjeleníteni, amelynek részletszabályait más jogszabályok foglalják magukban, ezért a törvényjavaslatban olyan általános elvek kerültek megfogalmazásra, amelyekkel a pártok alapvetően egyetértenek; vagy olyan, más jogszabályokból átvett, megismételt elemekről volt szó, amelyekkel kapcsolatban a pártok a részletes szabályokat tartalmazó törvény vitája során már korábban kifejtették véleményüket¹⁶⁷. A parlamenten kívül tapasztalt passzivitás a nőjogi szervezetek részéről egyrészt hasonló indokokkal magyarázható, másrészt viszont felmerül a kérdés, hogy a nők anyai szerepét érintő rendelkezések megütik-e a civil szervezetek ingerküszöbét, vagy csak azokban az ügyekben tapasztalható civil részről aktivitás, amelyek a női egyenjogúság vagy a nők önrendelkezése szempontjából meghatározóak.

---

¹⁶⁷ A családvédelmi törvény vitája során a képviselők több alkalommal is utaltak más jogszabályok parlamenti vitájára, például a családi adókedvezmény intézményével kapcsolatban.

A nők tartalmi képviseletével vagy annak elmaradásával kapcsolatban felmerül továbbá az a kérdés is, illetve megkérdőjeleződik az az előzetes feltevés, hogy ha a törvényjavaslat nem érintett női érdeket vagy legalábbis a vitában ennek nem volt központi jelentősége, akkor mégis miért ehhez szólt hozzá a legtöbb képviselő. Jelen esetben úgy tűnik, hogy van némi létjogosultsága annak, hogy léteznek női és férfi közpolitikai területek – amit a fejezet elején ismertetett női „toplista” is némileg megerősít. Az esettanulmány alapját képező családvédelmi törvény egyértelműen azon közpolitikai területek közé tartozik, amelyet rendszerint a „női” jelzővel illetnek (lásd az irodalmi áttekintés vonatkozó részét), amihez a nők hagyományosan jobban kötődnek – mindez a nők gyermekvállaláshoz, a családon belüli hagyományos szerepéhez kapcsolódó élettapasztalatokból, illetve a még ma is élő sztereotípiákból eredeztethető. Emiatt bár úgy tűnik a törvényjavaslat nem érintett női érdekeket – pontosabban a vitában csak másodlagosan jelentek meg az explicit módon kifejezésre juttatott női érdekek – mégis egy olyan témáról volt szó, amihez a nők hagyományosan jobban kapcsolódnak.

6.4 Összehasonlító esettanulmány: az abortusz szabályozása

Az utolsó tanulmány két, témájában egymáshoz kapcsolódó, a nők önrendelkezési jogát érintő esetet vizsgál: a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény („abortusztörvény”) 2000-es módosításának¹⁶⁸, valamint a 2011-ben elfogadott új alkotmány (Magyarország Alaptörvénye) parlamenti és parlamenten kívüli vitáját. Az Alaptörvény kapcsolódási pontját II. cikkének következő mondata jelenti: „...*a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.*” Ez ugyanis az alkotmány elfogadásakor az abortusz vita ismételt napirendre kerülésének lehetőségét hordozta magában. A két eset között nyilvánvalóan vannak különbségek – egyrészt az első eset egy önálló törvény módosítása, amely egy alkotmánybíróági határozatból származó kötelezettségen alapult; míg a második az új alkotmány egy cikke, éppen ezért a törvénymódosításhoz képest egy absztraktabb szintnek tekinthető; másrészt pedig bár

---

¹⁶⁸ A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény parlamenti vitájáról B. Kelemen Ida doktori értekezése (2008) részletes elemzést tartalmaz, jelen esettanulmány több helyen is erre támaszkodik.

mindkét ciklusban jobboldali kormány volt hatalmon, a parlamenti viszonyok eltértek egymástól –, mégis a tartalmi hasonlóság dominál.

Előzmények

A magzati élet védelméről szóló törvény már 1992-es elfogadásakor is heves vitákat váltott ki a parlamentben, amelyben elsősorban politikai és erkölcsi kérdéseket feszegettek. A törvény négy esetben tette lehetővé a terhességmegszakítást, ha: azt az anya vagy a magzat egészségi állapota indokolja, a terhesség bűncselekmény következménye, illetve az anya súlyos válsághelyzete esetén. A törvény módosításának szükségessége 1998-ban – több benyújtott panaszt követően – ez utóbbi ponttal kapcsolatos alkotmánybírószági határozat (48/1998 (XI. 23.) AB határozat) miatt merült fel, ugyanis a törvény bár az anya súlyos válsághelyzete esetén lehetővé tette az abortuszt, nem definiálta annak fogalmát. Az AB határozat megállapította, hogy a törvény nem alkotmányellenes, azonban a „súlyos válsághelyzet” fogalmának törvényben való meghatározása szükséges, ezért a vonatkozó paragrafust 2000. június 30-i hatállyal megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság két lehetséges megoldást javasolt: (1) a súlyos válsághelyzet eseteinek egy példálózó felsorolását, illetve (2) egy olyan segítő tanácsadó szolgáltatás bevezetését, amely a magzat védelmét az anya támogatásával érné el (48/1998 (XI. 23.) AB határozat). A határozatot követően került sor három ellenzéki módosító javaslat, majd a kormány módosító javaslatának benyújtására – az értekezés tárgyát ez utóbbi javaslat alkotja, amely a korábbi vitához hasonlóan éles, elsősorban politikai és morális érveket felvonultató vitát eredményezett. Fontos megjegyezni, hogy a Miniszterelnöki Hivatal megbízásából 2000 elején a TÁRKI reprezentatív felmérést készített (Gábos 2000), amelyben többek között a terhesség-megszakítás jogi szabályozásával kapcsolatban mérték fel a társadalom véleményét. A megkérdezettek az abortusz szabályozásáról határozott véleménnyel rendelkeztek, ugyanis a felmérés alapján a magyar társadalom kb. 82 százaléka osztotta azt az álláspontot, miszerint *„minden esetben, vagy az esetek többségében egyetértene azzal, hogy az anyát döntésének meghozatalában a társadalomnak, illetve az államnak kívülről nem szabad korlátoznia”* (13). Az abortusz tiltásával – a születésszám növelése érdekében – pedig a megkérdezettek 87 százaléka nem értett egyet (22). Kifejezetten az anya súlyos válsághelyzetére mint az abortusz egy lehetséges indikációjára való hivatkozást a

válaszadók 54,3 százaléka elfogadható indoknak tartotta, de egyben úgy látta, hogy ez esetben a probléma megoldásához az anya számára több segítséget kellene nyújtani.

Az abortusz újraszabályozásának potenciális lehetősége ezt követően 2011-ben, az új alkotmány megalkotásakor merült fel. 2010-ben a Fidesz-KDNP koalíció hatalomra kerülésekor csak azt lehetett tudni, hogy kormányzásuk alatt egy új alkotmány kidolgozására és elfogadására törekednek – amelyre kétharmados parlamenti többségük megfelelő garanciát adott. Ezen cél megvalósítása érdekében 2010 őszén Alkotmány-előkészítő eseti bizottságot állítottak fel, amelynek II. Munkacsoportja foglalkozott a Szabadság és Felelősség című fejezettel és azon belül az elemzés tárgyát képező II. cikkel. A szöveg kidolgozásának folyamata – ahogy az a későbbiekből is kiderül – meglehetősen egyoldalú, érdemi vita nélküli volt. Az eseti bizottság 2010. november 16-án fogadta el az új alkotmány tervezetét, majd fél évvel később kormánypárti képviselők nyújtották be a konkrét javaslat szöveget. Bár a második esetben kormányzati megbízásra nem készült előzetes felmérés a társadalom véleményéről, egyrészt a képviselők abortusszal kapcsolatos véleményét egy kutatásból ismerhetjük, másrészt pedig az állampolgárok körében két közvélemény-kutatás is készült a témában. 2010-ben, közvetlenül a parlamenti választásokat követően a CCS¹⁶⁹ projekt keretében felmérték a képviselők abortuszhoz való viszonyulását is. A kérdőívben feltett attitűdkérdés a következő volt: *Mennyire ért egyet a következő állítással? – A nők szabadon dönthessenek az abortuszról.* A képviselők válaszai alapján az derült ki, hogy a kérdésben a két baloldali párt (az MSZP és az LMP) megengedő álláspontot képviselt és egyetértett az állítással. Ezzel szemben a Jobbik, valamint a kisebbik kormánypárt, a KDNP elutasította azt. A Fideszhez tartozó megkérdezettek pedig köztes álláspontot képviseltek. Az állampolgárok körében végzett két közvélemény-kutatás eredménye az abortusz szabályozásával kapcsolatban egyértelműbb álláspontot mutatott. 2010 decemberében a Medián a HVG-nek készített reprezentatív felmérése (Hann és Lakatos 2010, 14–16) – amelynek témája alapvetően az alkotmányozáshoz kapcsolódott – a magzati élet

---

¹⁶⁹ Comparative Candidate Survey (CCS): a parlamenti választásokon elinduló jelöltekre vonatkozó nemzetközi kutatás. A kutatáshoz használt kérdőív alapvetően a jelöltek, pártok és választók közötti kapcsolatra fókuszál, a választási kampányra vonatkozó kérdések mellett egyaránt helyet kapnak a rekrutációra, illetve karrierre vonatkozó kérdések is, ahogy a különböző ideológiákhoz, demokráciához, valamint egyes ügyekhez való egyéni viszonyulásokkal foglalkozó kérdések is (<http://www.comparativecandidates.org/>).

védelmére és az abortusz jelenlegi szabályozására vonatkozó kérdést is tartalmazott. A megkérdezettek 64 százaléka úgy gondolta, hogy az új alkotmánynak tartalmaznia kellene a magzati élet védelmének elvét, ugyanakkor a terhesség-megszakítás jelenlegi szabályozását a válaszadók 63 százaléka nem szigorítaná. Néhány hónappal később, 2011 februárjában a Szinapszis Kft. a WEBBeteg oldal számára készített felmérést kifejezetten az abortusz jelenlegi szabályozásával kapcsolatban (WEBBeteg 2011). Az eredményből kiderült, hogy bár a magzat élethez való jogával (a fogantatástól kezdve) minden második magyar egyetértett, az abortusz jelenlegi szabályozását a többség (60 százalék) megfelelőnek tartotta.

Parlamenten belüli események

1999-ben az Alkotmánybíróság határozata után három SZDSZ-es képviselő (Béki Gabriella, dr. Fodor Gábor és dr. Magyar Bálint) egymást követően három törvényjavaslatot nyújtott be a magzati élet védelméről szóló törvény módosítására vonatkozóan¹⁷⁰. A javaslatok mindegyike egy olyan tanácsadó szolgálat létrehozását szorgalmazta, amely biztosítja a nők önrendelkezéshez való jogát. A kijelölt bizottságok mindhárom esetben elvetették az ellenzéki törvényjavaslatok tárgysorozatba vételét, ezért az Országgyűlés azokat nem tárgyalta. Az első javaslat bizottsági elutasítását követően – az akkor hatályos házszabály rendelkezései alapján¹⁷¹ – a liberális párti képviselők kérték, hogy annak tárgysorozatba vételéről a plenáris ülés döntsön, ahol azonban szintén elutasították az ellenzéki kezdeményezést. A kormány 2000-ben nyújtotta be saját módosító javaslatát¹⁷², amelyben az Alkotmánybíróság által kínált két alternatíva közül a második megvalósítására, nevezetesen egy tanácsadó szolgálat felállítására tettek javaslatot, továbbá előírták a nők számára az abortusz előtti két tanácsadáson való kötelező részvételt. A

---

¹⁷⁰ A benyújtott törvényjavaslatok a következők voltak: T/1097 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról (benyújtás ideje: 1999. április 9.), T/1562 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról (benyújtás ideje: 1999. szeptember 6.), T/2056 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról (benyújtás ideje: 1999. december 30.)

¹⁷¹ Az akkor hatályos házszabály alapján az egyes képviselőcsoportok (frakciók) a rendes ülészakon, ülészakonként legfeljebb hat alkalommal kérhették, hogy a bizottság elutasító döntése ellenére a plenáris ülés döntsön az önálló képviselői indítvány napirendre vételéről (46/1994. (IX. 30.) OGY határozat 98. § (5)).

¹⁷² T/2293 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról (benyújtás ideje: 2000. február 24.)

törvényjavaslatot három bizottság tárgyalta, melyek mindegyike támogatta annak tárgysorozatba vételét. A parlamenti általános vitára 2000. március 21. és április 12. között került sor két részletben. Tényleges vita viszont elsősorban nem a megoldással (tanácsadás) kapcsolatban bontakozott ki, hanem arról, hogy az abortusz egyáltalán elfogadható-e, illetve, hogy az ember jogalanyisága mikor kezdődik. A vitában az úgynevezett életpárti („pro-life”) és választás-párti („pro-choice”) érvek csaptak össze, a parlamenti pártok három fő álláspontot jelenítettek meg. A baloldali pártok (MSZP, SZDSZ) elsősorban a megelőzés fontosságát hangsúlyozták, illetve érvelésük egy részében szerepet kapott a nők önrendelkezéshez való joga is. A másik oldalon a konzervatív MDF, valamint a radikális jobboldali MIÉP által képviselt abortusz-ellenes álláspont szerepelt. A nagyobbik kormánypárt (Fidesz) és részben az FKGP pedig megosztott volt a kérdésben: a párt képviselőinek egy része elutasította az abortuszt, viszont nem a tiltásban látta a megoldást, másik része pedig nem foglalt állást a kérdésben, hanem a megelőzés fontosságát hangsúlyozta. Bár a módosító javaslat célja a „súlyos válsághelyzet” fogalmának definiálása és szabályozása volt, a parlamenti vita valójában akörül bontakozott ki, hogy morális alapon az abortusz elfogadható-e vagy sem. Az érvek között a nők önrendelkezéshez való joga csak másodlagosan szerepelt, inkább a magzat élethez való joga volt domináns¹⁷³. Az általános és részletes vita felszólalásainak¹⁷⁴ képviseleti igények szerinti tartalmi elemzése alapján elmondható, hogy a vitában női szempontokat elsősorban a két baloldali párt jelenített meg. Az MSZP képviselői jellemzően gender-tudatos érvrendszert használtak, felszólalásaikban érzékelve, hogy a szabályozás a nőkre vonatkozóan hátrányos lehet, amit jól érzékeltet Dr. Kökény Mihály hasonlata is: *„Mitológiai hasonlattal élve ez a javaslat, amelyről ma hosszan vitatkoztunk, az anyai önrendelkezési jog Szküllája és az állam életvédelmi kötelezettségének Kharüdisze közötti átjárón igyekszik átjutni, ami nem könnyű.”*. Bár a párt képviselői részéről elvétve feminista típusú érvek is elhangzottak (például Kósáné dr. Kovács Magda részéről: *„Én pedig úgy vélem, hogy teljesen egyértelművé kell tenni a tanácsadásra jelentkező nő személyi autonómiáját, és egyértelművé kell tenni, hogy pszichikai*

---

¹⁷³ A törvényhozók végül abban nem foglaltak állást, hogy a magzat rendelkezik-e önálló jogalanyisággal vagy sem.

¹⁷⁴ Az általános vita során összesen 93 felszólalás hangzott el, köztük 73 férfi és 20 női képviselőtől. A részletes vita 39 felszólalása közül 6 származott női képviselőtől.

*nyomás senki részéről nem érheti, a civil szervezetek részéről sem.”), a kifejezetten feminista érvek az SZDSZ képviselői részéről jelentek meg. Béki Gabriella (SZDSZ) felszólalásaiban azon túl, hogy a megelőzés fontosságát hangsúlyozta, konzekvensen képviselte azt az álláspontját, hogy az abortuszt megelőző tanácsadás során a nőre, annak érdekében, hogy megtartsa a magzatot, ne lehessen nyomást gyakorolni, mivel az a nő döntésébe való illetéktelen beavatkozás¹⁷⁵. A jobboldali ellenzéki párt, a MIÉP, felszólalásaiban nyíltan és szinte kizárólagosan antifeminista szempontokat érvényesített, a nők önrendelkezéshez való jogát a kérdésben sokszor megkérdőjelezve. Ez utóbbit szemlélteti Csurka István felszólalása: „*Ne tessék áztatni magunkat azzal, hogy létezik a nő önrendelkezése ebben a társadalomban! Nem létezik, mert gyermekkorától olyan nevelést kap, hogy már nem látja tisztán a saját életét sem! Nem látja tisztán azt, hogy életet olt ki vagy sem! Nem igaz, hogy a magyar nők jelenleg is úgy élik meg a magzatelhajtást, a nagy többség - természetesen tisztelet a kivételnek -, hogy gyilkolnának. Sajnos nem, nem úgy élik meg; nem úgy vannak kondicionálva, ugyebár - hogy én is egy ilyen kifejezést használjak.*”; vagy ifj. Hegedüs Loránt hasonló véleménnyel volt a nők önrendelkezéshez való jogáról: „*Ezt az életellenes álláspontot és halálgépezetet kellene nekünk közös erővel leállítani, ehelyett önök a nők önrendelkezési jogáról beszélnek. Az az önrendelkezési joggal abban a pillanatban él, amikor élettársi kapcsolatot vagy házastársi kapcsolatot létesít, ha pedig ilyen jellegű önrendelkezéssel nem élhet, az etikai indikáció számít.*”. A kormánypártok közül a Fidesz képviselői jellemzően gender semleges érvelést használtak, illetve néhány felszólalásban gender-tudatos érvek is megjelentek. A másik két kormánypárt, az MDF és különösen az FKGP domináns érveléstípusának meghatározása kevésbé egyértelmű. Bár a felszólalások többsége inkább a gender-*

---

¹⁷⁵ Ezt támasztja alá például Béki Gabriella következő felszólalásrészlete is:

„...Azt hiszem, nagyon fontos lenne, hogy tudjuk tisztázni ebben a vitában, hogy ki mit ért tanácsadáson; hogy ezen az oldalon azért hallgatjuk aggodalommal a kormánypárti felszólalásokat, mert tartunk tőle, hogy ott a tanácsadásnak egyfajta nyomásgyakorló funkciója van. Ha Surján képviselőtársam annak örülné, hogy egyre több nő jön ki a gyermekvédelmi szolgálattal való beszélgetés után úgy, hogy mégiscsak vállalja a gyereket, akkor illetéktelen ember avatkozik ebbe a döntési folyamatba, tudniillik az állam.”

vagy: „*...Ebben a kérdésben tényleg vita van közöttünk. Tényleg azt gondolom, hogy az államnak konkrétan ezekbe a kérdésekbe, a személyi döntésekbe nem szabad beleszólnia. Mindezzel persze nem azt mondom, hogy nincs szükség az államra, tehát ilyen kijelentést ne adjon a képviselőtársam a számba, mert én is azt gondolom, hogy szükség van államra, csak valószínűleg egészen más méretekben, mint ahogy azt a Fidesz képzeli.*”

semleges kategóriába sorolható, a két pártnál egyaránt megjelentek gender-tudatos és antifeminista érvek is. A törvényjavaslatot végül 217 igen, 75 nem és 31 tartózkodás mellett elfogadták. A Fidesz és az MSZP támogatta a javaslatot; az FKGP, az MDF és a MIÉP elutasította azt; az SZDSZ képviselőinek többsége pedig nem szavazott.

A második esetben, az új alkotmány benyújtását, majd elfogadását megelőzően egy eseti bizottság adott látszólagos lehetőséget arra, hogy annak tartalmát és tervezett szövegét kormánypárti és ellenzéki képviselők közösen megvitassák. A bizottság munkáját segítő minden parlamenti párt meghívhatott öt társadalmi szervezetet (egyesületeket, illetve egyházakat), hogy tegyék meg javaslataikat az új alkotmány tervezetével kapcsolatban. A meghívottak között egy női szervezet sem volt. Az elemzés tárgyát képező II. cikkel a bizottság II. Munkacsoportja foglalkozott a Szabadság és Felelősség fejezet keretében. A tagok többsége (a jobboldali pártok képviselői) a konkrét passzussal összefüggésben a magzati élet védelmét és az állam ezzel kapcsolatos kötelezettségeit hangsúlyozta. A nagyobbik kormánypárt, a Fidesz, ellentmondásos attitűddel bírt a kérdésben, amelyet leginkább az mutat, hogy a párt egy vezető politikusa az Alkotmány-előkészítő eseti bizottság egyik ülésén kijelentette, hogy a magzat élethez- és emberi méltósághoz való jogának biztosítása egyben az abortusz tilalmát vonná maga után, ami a magyar társadalom jelenlegi állapotában nem végrehajtható. A bizottságban baloldról az MSZP részéről fogalmazódott meg vélemény a kérdésben, a párt amellett, hogy egyetértett az élethez és emberi méltósághoz való jog kiemelt védelmével, kijelentette, hogy *„az állam köteles védelmet (de nem alanyi jogon) nyújtani a még meg nem született, de emberként fejlődő életnek – mint az élethez és emberi méltósághoz való jog későbbi érvényesülése feltételének – is”* (AEB/220/2010). Hamar kiderült azonban, hogy az új kormánynak nem célja az új alkotmány tervezetének tényleges megvitatása sem ebben a kérdésben, sem annak más részeivel kapcsolatban. Emiatt az MSZP és az LMP úgy döntött, hogy nem kíván részt venni a bizottság többi ülésén. Sőt, az LMP által meghívott emberi jogokkal és kisebbségvédelemmel foglalkozó civil szervezetek is visszautasították a javaslattételre vonatkozó felkérést. Az eseti bizottság ettől függetlenül végül 2010. november 16-án, a Fidesz, a KDNP és a Jobbik részvétele mellett egyhangúan fogadta el az új alkotmány tervezetét, annak parlamenti benyújtására azonban kb. fél évvel később került sor.

A javaslatszöveg tényleges benyújtását megelőzően, de az új alkotmány szövegéhez kapcsolódóan, három Jobbikos képviselő (Hegedűs Lorántné, Mirkóczki Ádám és Z. Kárpát Dániel) az 1992. évi LXXIX. törvény módosítására irányuló törvényjavaslatot, valamint ketten (Hegedűs Lorántné, Dr. Lenhardt Balázs) egy kapcsolódó határozati javaslatot nyújtottak be. A kijelölt bizottságok mindkettőt elvetették. A határozati javaslat¹⁷⁶ három fő elemet tartalmazott: egyrészt a Nemzeti Alaptanterv olyan jellegű módosítását szorgalmazta, amely többek között az emberi élet értékének és az egészségre ártalmatlan születésszabályozási módszerek oktatását központi elemeként tartalmazza; másrészt a közmédiában két óránként két perces időtartamot írt volna elő magzatvédelmi témájú közérdekű közlemények leadása számára; végül pedig egyes – többek között magzatvédelemmel, örökbefogadással, családtámogatással stb. foglalkozó – civil szervezetek, alapítványok és egyházak számára biztosított volna anyagi és szakmai támogatást. A Jobbikos képviselők által benyújtott törvényjavaslat¹⁷⁷ pedig az emberi élet fogantatástól kezdődő védelmére vonatkozó elv alapján megszüntette volna a „súlyos válsághelyzetre” való hivatkozással történő abortusz lehetőségét (a gyakorlatban törölték volna ezt a bekezdést a törvényben). Bár a parlament nem tárgyalta az irományt, a törvényjavaslat egyértelmű jele volt annak, hogy az új alkotmány II. cikke magában hordozza az abortusztörvény újraszabályozásának lehetőségét.

A Magyarország Alaptörvényét tartalmazó javaslatszöveget 2011. március 14-én, kormánypárti képviselők nyújtották be¹⁷⁸. II. cikkének következő megfogalmazása egyértelműen magában hordozta az abortuszvita ismételt megnyitásának lehetőségét: *„Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”* Az új alkotmányról szóló általános vita 2011. március 22-én kezdődött és négy napig tartott. Az általános vita elején – mivel a baloldali pártok ezt követően egyáltalán nem vettek részt az új alkotmány kidolgozásának folyamatában – hat férfi képviselő ismertette a jobboldali képviselőcsoportok (Fidesz, KDNP, Jobbik) tervezettel kapcsolatos álláspontját,

---

¹⁷⁶ H/2300 A Magyar Köztársaság demográfiai katasztrófájának elhárításáról szóló határozati javaslat (benyújtás ideje: 2011. február 10.)

¹⁷⁷ T/2307 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról (benyújtás ideje: 2011. február 11.)

¹⁷⁸ T/2627 Magyarország Alaptörvénye (benyújtás ideje: 2011. március 14.)

köztük négy vezérszónoki felszólalásban került említésre a magzati élet védelmének mint új elemnek az alkotmányba való beemelése. Az Alaptörvény érintett cikke az általános vita további részében csak elvétve kapott további, az említésnél jelentősebb figyelmet. Az összesen 248 felszólalásból csak húsz (köztük négy női) felszólalás tért ki az Alaptörvény II. cikkére, amelyek során a képviselők többnyire csak megemlégték és üdvözölték a magzati élet alkotmányszintű védelmét. Ezeket a megjelenéseket leszámítva, csak néhány olyan képviselői megnyilvánulás volt (jellemzően a Jobbik és a KDNP képviselői részéről), melyben nyilvánvalóvá tették, hogy pártjuk számára az abortusz tilalma lenne az egyetlen elfogadható megoldás. Egy KDNP-s felszólalásban például elhangzott, hogy a párt álláspontja szerint „*A magzati élet sorsa tehát nem lehet más önrendelkezésének függvénye.*” – Ez a megnyilvánulás egyben jelzi, hogy a kérdésben a két kormánypárt között nem volt egyetértés, ugyanis míg a Fidesz pragmatikus álláspontot, addig a KDNP szigorú abortusz-ellenes álláspontot képviselt. – Egy Jobbikos képviselő pedig a hatályos abortusztörvényre úgy hivatkozott, hogy az teljesen liberális és elfogadhatatlan. A kérdésről a „vita” meglehetősen egyoldalú volt, a részletes vita nem is foglalkozott az új alkotmány II. cikkével, mivel a benyújtott 103 módosító javaslat egyike sem érintette a magzati élet védelmét tartalmazó cikket. A parlamenti felszólalások képviseleti igények szerinti besorolása éppen ezért nem mutat túl változatos képet, a magzati élet védelmével kapcsolatban jellemzően csak gender-semleges felszólalások hangzottak el, illetve a KDNP és a Jobbik részéről teret nyert az antifeminista érvelés is. Magyarország Alaptörvényét végül egy hat napig tartó vitát követően 2011. április 18-án fogadták el (262 igen, 44 nem és 1 tartózkodás mellett, a két baloldali párt részvétele nélkül).

Parlamenten kívüli események

Az első esetben a parlamenti folyamatot nem igazán befolyásolták a parlamenten kívüli események. Bár a kormány a társadalom véleményét tudni akarta (lásd a fentebb ismertetett TÁRKI felmérést), nem érezte annak szükségét, hogy előzetesen kikérje a nőket képviselő vagy a női jogokkal foglalkozó civil szervezetek véleményét a törvényjavaslattal kapcsolatban. Az Egészségügyi Minisztérium csak az egyházakkal tárgyalt a javaslatról¹⁷⁹. Az egyházak és a keresztény szervezetek tiltakoztak az

---

¹⁷⁹ Erre egy korabeli újságcikk utal: Varró Szilvia: *Kormány-előterjesztés az abortuszról: Sok bába közt.* Magyar Narancs, 2000. február 17.

abortusz ellen és a törvényhozókat arra kérték, hogy olyan törvényt alkossanak, amely az élethez való jogot védi. Például a katolikus püspöki konferencia nyilatkozatot fogadott el, amelyben összefoglalták a magzati élet védelmével kapcsolatos katolikus elveket és kérték a művi-abortusz tilalmát. A *Pacem in Utero* és a Keresztény Értelmiségi Szövetsége pedig egy 7 781 aláírást tartalmazó nyilatkozatot nyújtott be a Miniszterelnöki Hivatalhoz, amelyben a politikusokat olyan törvény kidolgozására kérték, ami az emberi életet a fogantatás pillanatától kezdve védi. 2000. június 10-én civil szervezetek (néhány tucat résztvevővel) a katolikus egyház támogatásával demonstrációt tartottak, annak érdekében, hogy felhívják a figyelmet a magzati élet védelmére.

A másik oldalon néhány emberi jogokat és/vagy női jogokat védő civil szervezet fejezte ki véleményét az abortusz szigorításával kapcsolatban. Például a TASZ (Társaság a Szabadságjogokért) szerint a nők magánéletébe való elfogadhatatlan beavatkozásnak tekinthető, hogy két tanácsadón is részt kell vennie a nőnek, ha abortuszt kér. Ezt követően, 2000. április 30-án négy civil szervezet¹⁸⁰ kb. 120 résztvevővel demonstrációt tartott a szigorítás ellen. A szocialista párt Fiala Baloldal ifjúsági szervezetének női munkacsoportja pedig petíciót nyújtott be, amelyben elleneztek az abortusztörvény módosítását, miszerint az sérti a nők önrendelkezéshez való jogát.

Bár az új szabályozással kapcsolatban a módosítást támogató és azt ellenző civil szervezetek is kifejtették véleményüket, nem kaptak különösebb figyelmet a parlamenti szereplők részéről. A média viszont behatóan foglalkozott a kérdéssel: magával a törvényjavaslattal, az azzal kapcsolatos különböző álláspontokkal és érvekkel, illetve több statisztikai és összehasonlító elemzés jelent meg az abortusszal kapcsolatban.

A második eset ebből a szempontból jelentősen eltér, és a kérdéstről folytatott valódi vita áthelyeződött a parlament falain kívülre. Mind a női szervezetek, mind a politikusok a médiát használták mint elsődleges kommunikációs csatornát, amihez persze hozzájárult az is, hogy a baloldali pártok kivonultak a parlamenti vitából, ezért véleményüket a parlament falain kívül nyilvánították ki. Az MSZP Nőtagozata

---

¹⁸⁰ Habeas Corpus Munkacsoport, Ombudsnő Programiroda, Feminista Hálózat, Nők a Nőkért az Erőszak Ellen Egyesület

felhívásában egyértelművé tette azon álláspontját, miszerint az új alkotmány súlyosan sérti a nők önrendelkezéshez való jogát, valamint az abortuszok számának csökkentésének megoldását nem a tiltásban, hanem a megelőzésben látták (MSZP Nőtagozatának felhívása 2011 február 12.). A párt egyik női vezetője (Lendvai Ildikó) több fórumon is hangsúlyozta, hogy az Alaptörvény II. cikkének megfogalmazása miatt a hatályos abortusztörvény alkotmányellenessé válhat, továbbá az ominózus cikk az emberek magánéletébe és döntéseibe való beavatkozásnak tekinthető. Az LMP akkori férfi elnöke¹⁸¹ (Schiffer András) szerint bár a párton belül az abortuszügyben nincs egyetértés, a hatályos abortusz-szabályozás szigorítását elutasítják és a hangsúlyt inkább a megelőzés fontosságára helyeznék.

A civil társadalom részéről több szervezet is aggályát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy az Alaptörvény II. cikkének megfogalmazása az abortusz abszolút tilalmához vezethet. Többek között a TASZ és az Amnesty International is felhívta a figyelmet, hogy az új alkotmány lehetőséget ad az abortusz szabályozásának szigorítására vagy annak tiltására. Az Amnesty International például azzal érvelt, hogy a magzat életének védelme nem áthatja alá a nők jogait. Ezekre a civil szervezetektől érkező vádakra a Fidesz politikusai a médián keresztül reagáltak, kiemelve, hogy a magzati élet védelmének alkotmányba emelése csak szimbolikus jelentéssel bír gyakorlati (értsd: jogi) következmények nélkül, és annak nem lesz hatása az abortusz jelenlegi szabályozására. A kisebbik kormánypárt, a KDNP ettől függetlenül nyíltan vállalta az abortusszal kapcsolatos elutasító véleményét, amelyet az a KDNP-s nyilatkozat is bizonyít, amelyben kijelentették, hogy a párt a magzati életet már a fogantatás pillanatától kezdve védené, mivel szerintük az abortusz esetén a nő nem a saját, hanem egy másik ember életéről dönt. A pragmatikus Fidesz és a nyíltan abortusz-ellenes KDNP közti különbség végül nem vezetett koalíciós konfliktushoz.

Az Alaptörvény elfogadása után az abortuszkérdés nem került le a napirendről. 2011 májusában az SZDSZ – ekkor már nem volt parlamenti párt – és a SZEMA (Szabad Emberek Magyarországaért) négy kérdésben kezdeményezett országos

---

¹⁸¹ A vizsgált időszakban még nem volt társelnöki rendszere a pártnak. Az LMP a társelnöki rendszert 2013 elején vezette be, az első két társelnököt a párt XXIII. kongresszusán, 2013 márciusában választották meg.

népszavazást, amelyek egyike az elfogadott alkotmány II. cikkéhez kapcsolódott¹⁸². A népszavazási kezdeményezés hitelesítését azonban az Országos Választási Bizottság megtagadta. Döntése szerint ugyanis az az Alkotmány módosítására irányult, ami viszont állampolgári népszavazási kezdeményezés tárgya nem lehet¹⁸³ (Az Országos Választási Bizottság 77/2011. határozata).

Mindezzel párhuzamosan egy abortuszellenes kampány vette kezdetét májusban. A kormány esélyegyenlőségi kampányának keretében (Együtt az egyenlőségért¹⁸⁴) olyan plakátok jelentek meg az utcákon, amelyek az abortusz helyett az örökbefogadást szorgalmazták. Ezeken egy magzat volt látható a következő szöveggel: „*Azt is megértem, ha nem vagy még kész rám...de inkább adj örökbe, hadd éljek!*”. A plakátkampány ellen a Patent egyesület és a baloldali pártok (MSZP, LMP) is azonnal tiltakozni kezdtek. Mivel ezt a büntudatkeltő kampányt az EU foglalkoztatási és társadalmi szolidaritási programjából (PROGRESS) származó forrásból finanszírozták, Viviane Reding, az EU alapjogi biztosa, felhívta a magyar kormány figyelmét arra, hogy az abortuszellenes kampány nincs összhangban a PROGRESS program szabályaival és egyben felszólította a plakátok visszavonására. Ez júniusra meg is történt.

Az Alaptörvény, ahogy számos egyéb jogszabály is, más nemzetközi aggodalmakat is felvetett. Többek között a Velencei Bizottság az új alkotmányról alkotott véleményében aggályosnak találta a magzati élet teljes védelmét, amellyel szemben az anya elveszti az önrendelkezéshez és az egészséghez való jogát. A Bizottság hangsúlyozta, hogy a II. cikk az abortusz betiltásához vezethet, ami ellentétes az uniós normákkal és egyezményekkel (Opinion no. 621/2011, Strasbourg 20 June 2011).

---

¹⁸² Az országos népszavazásra javasolt kérdés a következő volt: „*Egyetért-e azzal, hogy a nő terhességének 12. hetéig dönthessen arról, hogy akar-e szülni?*”

¹⁸³ Az alkotmány módosítására csak a parlamenti képviselők kétharmada jogosult (1949. évi XX. törvény 24. § (3), illetve ugyanezt a szabályozást emelték át az Alaptörvénybe is: S cikk (2)).

¹⁸⁴ A kampányt az Emberi Erőforrások Minisztériumának szociális és családügyekért felelős államtitkára hirdette meg.

Következtetések

A két eset eltérő kontextusa ellenére, több következtetés is levonható a nők tartalmi képviselésének változásával kapcsolatban (a parlamenti kontextussal kapcsolatos összefoglaló adatokat mindkét időpontra vonatkozóan a 13. táblázat tartalmazza). A parlamenti szereplőkkel kapcsolatban megállapítható, hogy az első esetben az ellenzéki pártok az előkészítő szakaszban és a döntéshozatali szakaszban is aktívak voltak. A második esetben a szélsőségesen polarizált és konfrontatív politikai helyzetben a vita és a döntés egyoldalúvá vált, hiányzott az erős és aktív ellenzék, amely érdemben befolyásolni tudta volna a képviselési folyamatot (a baloldali ellenzék nem vett részt a parlamenten belüli vitában). Ezt nyilvánvalóan a kormány arculata is befolyásolta. Bár mindkét esetben konzervatív kormány volt hatalmon, a második időszak homogenitása kevesebb lehetőséget teremtett a különböző szempontok megfogalmazására a képviselési folyamatban. A kormány viselkedése ettől függetlenül is változott: az első esetben előzetesen szondázta a társadalmi véleményeket, a második esetben viszont sem ezzel, sem a politikai ellenvéleményekkel nem foglalkozott. A megfogalmazott képviselési igények alapján elmondható, hogy az első esetben mind a négy érveléstípus megjelenítésre került a parlamenti vitában, ami az Alaptörvény vitájával kapcsolatban már nem mondható el. A feminista és gender-tudatos érvelés ez esetben az alkotmányozási folyamatból kivonult két baloldali ellenzéki párt parlamenten kívüli kommunikációjában jelent csak meg. A csoportosítás feltárta, hogy az első esetben a MIÉP és az MDF, a második esetben pedig a KDNP és a Jobbik egyértelműen a nők önrendelkezése ellen érvelt. A Fidesz mindkét esetben pragmatikus módon viselkedett feltehetően a közvélekedés hatására, az MSZP fordulata a feminista érvrendszer felé a kormánnyal szembeni álláspontjából adódott és a pártot valószínűsíthetően a szavazói vélemények is befolyásolták. Összességében tehát a nyilvánvaló antifeminista megközelítések növekedése tapasztalható. A képviselési folyamat ellaposodott, a képviselési igények lanyhultak. Az első esetben élénkebb volt a parlamenti vita és tevékenység, és ekkor férfi és nem-baloldali szereplők is megfogalmaztak női érdekeket (12. táblázat).

12. táblázat: Az 1992.évi LXXIX. törvény módosításának (2000), valamint Magyarország Alaptörvényének (2011) parlamenti vitája során használt érveléstípusok megoszlása nő/férfi bontásban

		Feminista érvelés		Gender-tudatos érvelés		Gender-semleges érvelés		Antifeminista érvelés	
		Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi
Az 1992 évi LXXIX. törvény módosításának parlamenti vitája (2000)	általános vita	7 (100,0%)	0 (0,0%)	8 (29,6%)	19 (70,4%)	5 (12,8%)	34 (87,2%)	0 (0,0%)	20 (100,0%)
	részletes vita	2 (100,0%)	0 (0,0%)	4 (32,5%)	9 (67,5%)	0 (0,0%)	17 (100,0%)	0 (0,0%)	7 (100,0%)
Magyarország Alaptörvényének parlamenti vitája* (2011)	általános vita	0 (0,0%))	0 (0,0%)	0 (0,0%)	1 (100%)	4 (26,7%)	11 (73,3%)	0 (0,0%)	4 (100,0%)
	részletes vita	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	2 (100,0%)

* A II. cikkhez kapcsolódó felszólalások megoszlása.

Forrás: Ilonszki és Vajda (2019)

A civil szervezetek mindkét esetben reflektáltak a témára/vitára, de az 1998–2002-es ciklusban szerepük nem volt hangsúlyos, ellenben a közvélemény támogatása mindkét esetenél megfigyelhető. Mivel a második vizsgált eseménynél nem zajlott valódi vita a parlamentben, annak több mozzanata átkerült a parlamenten kívüli térbe nem csupán a civil szervezetek, de a hivatásos politikusok jóvoltából is. A parlamenten kívüli tényezőknek egyik időszakban sem volt valódi hatása a parlamenti folyamatokra – illetve csak egyetlen esetben, mikor 2011-ben a kormánypárti képviselők a médián keresztül reagáltak az abortusz szabályozásának lehetséges változásával kapcsolatos vádakra. Az Alaptörvény parlamenti vitája során a Fidesz részéről csak a vezérszónoki felszólalásban hangzott el egy rövid utalás erre vonatkozóan. A párt frakcióvezetője akkor úgy fogalmazott, hogy az abortusz tiltásával riogatók annak ellenére, hogy azt az illetékes személyek többször is cáfolták, továbbra is folytatják ezzel kapcsolatos rémhírkampányukat. Továbbá a párt nevében úgy nyilatkozott, hogy a magzati élet védelmének jelenlegi megfogalmazása visszatükrözi az aktuális magyar társadalmi és szociális viszonyokat.

A két eset kapcsán elmondható, hogy a képviseleti intézmény szerepe gyengült, a hagyományosan elvárt képviseleti szereplők mozgástere szűkült. A parlamenti szakaszt kevesebb szereplő, rövidebb közpolitikai periódus, és ezáltal kevesebb láthatóság jellemezte a második esetben. Ez feltehetően összefüggött a parlamenti közeg egyre nyilvánvalóbb, gender alapon diszkriminatív jellegével, továbbá a női érdekek 2011-ben egyre inkább a parlamenten kívül jelentek meg: a médiában, illetve a civil szervezetek által.

13. táblázat: A nők képviseletének parlamenti kontextusa (2000, 2011)

	2000 (az „abortusztörvény” módosítása)	2011 (Magyarország Alaptörvényének II. cikke)
Kormánypártok	Fidesz, FKGP, MDF	Fidesz, KDNP
Kormány	konzervatív	konzervatív
A kormánypártok parlamenten belüli aránya	55,2%	68,1%
Ellenzéki pártok	MSZP, SZDSZ, MIÉP	MSZP, LMP, Jobbik
Az ellenzéki pártok jellemzői	egységes és erős baloldali pártok; kis radikális jobboldali párt	megosztott ellenzék baloldali pártok és radikális jobboldali párt
A képviselők GAL/TAN pozícióinak átlagértéke	5,8*	6,8
Nők parlamenten belüli aránya	8,3%	9,1%
Baloldali párthoz tartozó női képviselők parlamenten belüli aránya	4,4%	3,4%
Előzetes parlamenten belüli tevékenység/kezdeményezés az ügyvel kapcsolatban	+	–
Női felszólalások száma az általános vita során	20	4
Férfi felszólalások száma az általános vita során	73	16
Megjelenő érvelési módok a parlamenti vitákban	feminista, gender- tudatos, gender-semleges, antifeminista	gender-semleges, antifeminista
Antifeminista követő tevékenység a parlamenten belül	–	+**
Láthatóság (időintervallum)***	négy hónap	egy hónap

* A hazai pártokra vonatkozóan csak 2002-től állnak rendelkezésre a GAL/TAN skálán elfoglalt értékek, ekkor azonban az FKGP-t már nem mérték. Az átlag számítása ezért e párt nélkül történt.

** Lásd a Jobbik által benyújtott, a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról szóló törvényjavaslatot (T/2307, benyújtva 2011. február 11.)

*** Az iromány benyújtásától annak elfogadásáig.

Szerző által módosított táblázat, az adatok forrása: Ilonszki és Vajda (2018, 2019)

7 BEFEJEZÉS

A szakirodalom fókuszában a női érdekek képviselésének kérdésénél általában maguk a nők, a női képviselők állnak. Dolgozatomban ez a kérdésfelvetés elméleti és gyakorlati szempontból sem volt jól alkalmazható: a képviselés elmélet legújabb eredményei megkérdőjelezik a jelenlét és a kritikus tömeg meghatározó erejét és egyre inkább a kritikus szereplőket állítják a képviselés fókuszába, míg gyakorlati szempontból a női képviselők alacsony száma és aránya lehetetlenné teszi a női képviselők tevékenységének átfogó vizsgálatát. Az értekezés témája ezért: *Lehetséges-e a nők képviselete nők nélkül?*

Mivel a mai modern társadalmak legalább felét nők alkotják, illetve minden politikailag releváns társadalmi csoportban jelen vannak, ezért szinte minden közpolitikával kapcsolatban létjogosultsága van annak a kérdésnek, hogy az milyen hatással van a nőkre, illetve abban megjelenítésre kerülnek-e a női érdekek. Nyilván ugyanez igaz a férfiak esetében is, azonban a törvényhozó testületekben jellemzően nem az ő hiányuk a szembetűnő, hanem a nőké. Éppen ezért a vonatkozó kutatások többsége a nők jelenlétére, a női szempontok parlamenti megjelenítésére, a női érdekek figyelembevételére és képviselésére fókuszál. A magyar esetben a nők számszerű képviseletének hiánya még inkább szembetűnő, a rendszerváltás óta a nők a parlamenti képviselőknek átlagosan alig 10 százalékát alkotják. Ez pedig még inkább indokoltá teszi annak a vizsgálatát, hogy egy többségében férfiakból álló testület hogyan képes – ha egyáltalán ez célja – a nők érdekeit érvényesíteni, sőt egyáltalán mit ért a nők érdekeinek érvényesítése alatt. A nők csoportjának heterogenitása ugyanis megnehezíti a női érdekek körének egzakt meghatározását, az esetek többségében legfeljebb csak azt mondhatjuk el, hogy egy adott kérdésben a férfiakhoz képest a nők inkább érintettek vagy a nők többsége, illetve egy bizonyos csoportja érintett. Továbbá a női érdekek időről időre változhatnak és változnak is, illetve artikulálásuk nem független a szereplők értékorientációjától és pártpolitikai preferenciáitól. Az értekezésben a nők alacsony szintű parlamenti jelenléte ellenére feltételeztem a női ügyek megjelenését, azok körét pedig igyekeztem előzetesen, a hazai viszonyok alapján meghatározni, de egyben meghagyva annak a lehetőségét, hogy maguk a képviselők azonosítsanak a felsorolásban nem szereplő egyéb női érdekeket. Az ügyek meghatározásakor törekedtem a politikai polarizáció nyomán is megkülönböztethető

két domináns női diskurzus kiegyenlített megjelenítésére is: egyrészt a nők hagyományos, családon belüli szerepéhez kapcsolódó témákból indultam ki, tekintve, hogy a nőket jellemzően mint anyákat tartják számon (ami nyilván a biológiai meghatározottságból, de korábbi kulturális okokból, a még ma is döntően patriarchális társadalmi viszonyokból is fakad). Másrészt viszont a progresszív gondolkodáshoz kapcsolódva a lehetséges ügyek között szerepeltettem a nők esélyegyenlőségéhez, illetve döntési szabadságához kapcsolódó ügyeket is, tekintve, hogy ma Magyarországon továbbra is felmerülnek a nők magánszférán kívüli létével, illetve önrendelkezési jogával kapcsolatos kérdések és viták, amelyek nagyrészt abból erednek, hogy hazánkban kimaradt a feminizmus második hulláma vagy legalábbis megkésve bukkannak fel azok a témák, amelyek a nyugati feminizmus második hullámát jellemezték (Dér 2016, 6). Az értekezés fő kérdése arra vonatkozott, hogy az 1998 és 2014 közötti négy parlamenti ciklusban a képviselők mégis milyen ügyeket társítottak a nőkhöz, a nők mely csoportjának érdekei kerültek megjelenítésre. A kutatás során tehát alapvetően a nők tartalmi képviseletére fókuszáltam, a szereplők körét az országgyűlési képviselőkre, de nem kizárólag a férfi képviselőkre szűkítve. A téma tárgyalása során a társadalom, illetve a civil szervezetek részéről felmerülő „nőképviseleti” igényekkel az empirikus kutatás keretében nem foglalkoztam, hiszen ezek jellemzően a parlamenti arénán kívül artikulálódnak, azonban felismerve jelentőségüket (vagy jelentőségük hiányát!) a döntéshozatali folyamatban az értekezésben tárgyalt négy esettanulmányba beemeltem vizsgálatukat.

A nők tartalmi képviseletét először az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatokon keresztül vizsgáltam meg, ezáltal képet adva az 1998 és 2014 között hatalmon lévő kormányok „nőpolitikájáról”, tekintve, hogy az egyes ciklusokban általánosan érvényesülő tendenciaként a legtöbb tárgyalt törvényjavaslatot a kormány kezdeményezte. Annak ellenére, hogy mind a négy parlamenti ciklusban meglehetősen kevés olyan törvényjavaslat került benyújtásra, amelyek kifejezett címzettjei a nők voltak, az egyértelműen megállapítható, hogy a bal- és jobboldali kormányok között – még, ha nem is teljes mértékben a szakirodalommal egyező módon – különbség figyelhető meg. Kijelenthető, hogy a vizsgált két jobboldali kormány idején nagyobb teret kaptak az olyan javaslatok, amelyek a nőket hagyományos, családon belüli, anyai szerepükben támogatta – ezzel igazolva a szakirodalom azon feltételezését is, amely szerint a jobboldali pártok

részéről is van igény a nők képviseletére, jellemzően a hagyományos nemi szerepek mentén. A női érdekekkel kapcsolatban a szakirodalom általában nem a nők anyai szerepének erősítésére fókuszál, hanem sokkal inkább a progresszív témákra, a női esélyegyenlőség, a nők egyenjogúságának érvényre juttatására – ami nyilván a nemzetközi szervezetek nyomásából is fakad (például a nők döntéshozó testületeken belüli arányának növelése, a nők férfiakéval azonos bérezése, nők elleni erőszakkal szembeni fellépés stb.). A szakirodalom szerint az ilyen, inkább feminista törekvések megjelenítői elsősorban a baloldali pártok, azonban a törvényjavaslatok elemzése alapján ez a magyar esetben nem egyértelmű. Az igaz, hogy a női esélyegyenlőséggel foglalkozó törvényjavaslatok inkább a baloldali kormányok idején kerültek benyújtásra, azonban ez inkább esetleges volt és kevésbé általános jelenség. A baloldali kormányok idején inkább az volt a jellemző, hogy a nőkkel kapcsolatban változatosabb témájú törvényjavaslatok kerültek benyújtásra, amelyek között ugyanúgy megtalálhatóak voltak a nők családon belüli szerepéhez, illetve esélyegyenlőségéhez kapcsolódó törvényjavaslatok is.

A nők szubsztantív képviseletének vizsgálatát a parlamenti kérdésekre és interpellációkra is kiterjesztettem. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a kormánypártok nőkkel kapcsolatos politikája mellett az ellenzék álláspontja is megismerhető legyen; másrészt pedig ezen eszközök során a képviselőknek sokkal nagyobb szabadságuk van a témák megválasztását illetően – a törvényjavaslatoknak csak ritkán címzettjei közvetlenül az egyes társadalmi csoportok. A tartalmi elemzésre a szóbeli kérdéseknél teljeskörűen, míg az interpellációknál és az írásbeli kérdéseknél – a nagy elemszám miatt – minta alapján került sor. A törvényjavaslatokhoz hasonlóan, kifejezetten a nőkre, illetve a nők valamely csoportjára hivatkozva csak kisszámú kérdés, illetve interpelláció került benyújtásra, illetve hangzott el. A felmerülő témák nagyrészt ez esetben is elsősorban a nők hagyományos szerepéhez, többnyire a gyermekvállaláshoz kapcsolódtak; illetve emellett megjelentek az anyák munkavállalására vonatkozó kérdések is, amelyek a feminista elvek és a hagyományos szerep közötti köztes kategóriát alkották. Ennél a kutatási területnél a benyújtók párthovatartozása kevésbé volt releváns, sokkal inkább az számított, hogy éppen melyik párt volt ellenzékben – elvégre a vizsgált eszközök alapvetően, de nem kizárólagosan az ellenzék számára biztosítottak. Az ellenzékbe került jobboldali pártok képviselői ugyanúgy feltettek olyan kérdéseket, amelyek a nőkhez kapcsolódtak (nem kizárólag a családdal

összefüggésben), ahogy ellenzékben a baloldali képviselők is. A felmerülő témákat tekintve pedig csak az állapítható meg, hogy azok bár mind a négy parlamenti ciklusban meglehetősen változatosak voltak – amit nyilván az aktuális helyzet is befolyásolt –, a legtöbb kérdés ez esetben is a nők hagyományos szerepéhez kapcsolódóan fogalmazódott meg. A szakirodalom feltételezéseire reflektálva elmondható, hogy a parlamenti kérdések és interpellációk alapján a magyar eset nem igazolta azt, hogy a baloldali pártok lennének a női ügyek elsősorú megjelenítői, ugyanis nem mutattak a vizsgált időszakban a női jogok és (akár) a feminista jellegű követelések mentén nagyobb arányú megjelenést. Ez egyben azt is jelzi, hogy a női ügyek nem értelmezhetők feltétlenül a hagyományos bal-jobb skálán. Ellenben az igaz, hogy a kérdezők nemi megoszlását tekintve inkább a nők tekinthetők kritikus szereplőknek, mint a férfiak és inkább (de nem kizárólagosan) a nők tesznek fel kérdéseket a nők helyzetével kapcsolatban – legalábbis parlamenti létszamarányukhoz képest nagyobb arányban fogalmaztak meg ilyen jellegű kérdéseket.

Az értekezésben négy esettanulmány is szerepelt, amelyek célja annak bemutatása volt, hogy az olyan törvényjavaslatok esetén, amelyek feltételezhetően elsősorban a nőket érintik, valóban beszélhetünk-e a nők tartalmi képviseletéről, és ha igen, akkor arról mit tudunk elmondani: kik és milyen női érdekeket jelenítenek meg. A négy esettanulmány négy egymástól eltérő témájú javaslatot mutatott be, az egyetlen közös elem, hogy mindegyik a 2010–2014-es parlamenti cikusból került kiválasztásra – ez alól részben az összehasonlító esettanulmány képez kivételt, amelyben az összehasonlítás egy korábbi ciklus törvényalkotási aktusával történt. Az első esettanulmány egy, a nők hátrányos helyzetének javítását célzó törvényjavaslat, a kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállássá tételének vitáját mutatta be (6.1 fejezet). A ciklusban ez volt az egyetlen olyan önálló törvényjavaslat, amely inkább a feminista értékrendbe sorolható. Bár a tervezetet a kormány nyújtotta be, azt mindenképpen fontos megjegyezni, hogy az nem előzmények nélkül történt, ugyanis egy komoly társadalmi nyomás – egészen pontosan egy sikeres országos népi kezdeményezés – előzte meg. A második esettanulmány alapját egy olyan törvényjavaslat alkotta, amely a hagyományos női szerepekhez kapcsolódóan az anyákra fókuszált (a gyes folyósításának három évre történő visszaállítása, 6.2 fejezet). Az intézkedés az inkumbens kormány részéről nem volt idegen, mivel egyik deklarált célja a családok támogatása volt, sőt a törvényjavaslattal egy választási ígéretének tett

eleget. A harmadik tanulmány egy olyan törvényjavaslatot mutatott be, amelynek parlamenti vitájában a legtöbb női képviselő vett részt, azt feltételezve, hogy ez esetben valamilyen női érdek képviselete húzódik meg a képviselőnők aktivitása mögött (családvédelmi törvény, 6.3 fejezet). Végül az esettanulmányokat egy összehasonlító tanulmány zárta, amely két azonos témájú javaslat elfogadási folyamatának bemutatása során a képviselet tartalmának időbeli változásának összehasonlítására tett kísérletet (az abortusz szabályozása, illetve a magzati élet védelme, 6.4 fejezet). Az elemzések alapján a nők tartalmi képviseletére vonatkozóan megállapítható, hogy mindegyik javaslat esetében meghatározó annak előzménye, hogy pontosan miért került az adott téma napirendre (ez különösen az első esettanulmánynál bírt relevanciával): mitől válik valami aktuálissá, a jogalkotási lépést megelőzi-e valamilyen nemzetközi vagy társadalmi nyomás. Fontos továbbá, hogy az adott ügy hogyan kapcsolódik a nőkhöz: jogot ad vagy elvesz, az adott szabályozás társadalmi ellenállásba ütközik-e vagy sem, továbbá milyen társadalmi probléma kezelésére ad választ a javaslat. Nem mellékes az sem, hogy az adott ügygel kapcsolatban hogyan jelenítik meg a nőket, az esettanulmányok alapján ugyanis úgy tűnik, hogy sokkal nagyobb érdeklődésre tart számot mind a képviselők, mind a civil társadalom részéről, ha a nők nem a gyermekvállalással összefüggésben (kivéve, ha az a munkával való összeegyeztethetősége kapcsán merül fel), hanem mint hátrányos helyzetben lévő csoport jelennek meg. Ami persze érthető, mivel az olyan társadalmi problémák, mint a családon belüli erőszak vagy az abortusz szabályozásával kapcsolatban a nők önrendelkezéshez való joga nyilván jobban megosztja a társadalmat, mint az, hogy a gyes két vagy három évig folyósítják. A nők tartalmi képviseletének megvalósulása éppen ezért egyértelműbb és láthatóbb a feminista értékrendű ügyek esetén, illetve a vitákban könnyebben azonosíthatók a női érdekek. A nők hagyományos, jellemzően anyai szerepéhez kapcsolódó javaslatoknál viszont ez már kevésbé egyértelmű, ugyanis, ha például a gyermekvállalási kedv ösztönzésével kapcsolatban nem történik konkrét hivatkozás a nők érdekeire, akkor az könnyen összemosódhat a „puszta” demográfiai célokkal.

A fentiekben röviden ismertetett eredmények alapján a nők tartalmi képviseletével kapcsolatban egyrészt kijelenthető, hogy mindkét oldal, tehát a bal- és a jobboldali pártok részéről is igény van a nők valamilyen szintű képviseletére. Ennek mértéke azonban nem jelentős, amit az is mutat, hogy a vizsgált törvényjavaslatok és

kérdések csupán 1–2 százaléka vonatkozott a nőkre. A női témák, illetve a női szempontú érvelés tehát ritka a magyar parlamentben. Mivel mindez a nők alacsony képviseleti arányával is párosul, ezért jogosan merül fel a vád, hogy a többségben lévő férfi képviselők nem vagy rosszul tematizálják a nőkkel kapcsolatos ügyeket. A vád nem alaptalan, mert sok esetben a nőket érintő ügyeket a képviselők nem női ügyként, nőket érintő problémaként kezelik, hanem azt másnak csomagolják (például büntetőjogi, népesedési, munkajogi stb. kérdésnek). Kérdés tehát, hogy milyen esetekben foglalkoznak a nők helyzetével, milyen kontextusban beszélnek róluk, illetve egyáltalán megjelenítenek-e nemi szempontokat a döntéshozatal során. Az egyértelműen megállapítható, hogy a jobboldali pártok részéről sokszor csak olyan kérdések mentén merülnek fel a nők, amelyekben a biológiailag meghatározott nemi különbségtétel megkerülhetetlen (anyaság), a többi közpolitikánál viszont nem feltétlenül tartják relevánsnak ezt a megkülönböztetést. A nők tartalmi képviseletével kapcsolatban meghatározó továbbá az is, hogy egy témának aktualitása van-e vagy sem. Ez persze nem csak a nőket érintő témákkal kapcsolatban van így, viszont fontos azt szem előtt tartani, hogy valamely női kérdés csak akkor jelenik meg a politikai napirenden, illetve akkor foglalkoznak vele a képviselők, ha annak aktualitása van. Bár hazánkban a nők helyzete szinte folyamatosan napirenden lehetne – akár a gyermekvállalás ösztönzése, akár a női egyenjogúság biztosítása érdekében –, a képviselők csak időszakosan foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel vagy egy elmarasztaló nemzetközi vélemény, egy friss statisztika kapcsán vagy egész egyszerűen ad hoc jelleggel vetik fel azokat annak folyamatos aktualitása miatt. Ez egyben azt is jelenti, hogy nincs olyan szereplő, aki folyamatosan, tudatosan gender-szempontról vizsgálná a közpolitikai munkát, ilyen típusú kritikát nyújtana. Harmadrészt pedig kijelenthetjük azt is, hogy a képviselők a nőkre elsősorban mint (lehetséges) anyákra tekintenek, amiről érdemes megjegyeznünk, hogy nemcsak politikai sajátosság, a társadalom más szféráiban is megjelenik az ún. intenzív anyaság (legújabbán lásd például Nagy Beáta kutatási eredményeit a magyar felsővezető nőkről, 2018). Rendszerint a családdal, de leginkább a gyermekvállalással összefüggésben hivatkoznak a nőkre, illetve a női esélyegyenlőség biztosítása – különösen a jobboldali kormányok idején – egyre inkább egyet jelent a gyermeknevelés és a munkavállalás összeegyeztethetőségével. A probléma megoldását jellemzően a hagyományos családmmodellhez, a családon belüli

hagyományos nemi szerepvállalásokhoz igazítják, figyelmen kívül hagyva azokat az atipikus eseteket, amikor a nő számít a fő kenyérkeresőnek (Neményi és Takács 2018). A nők képviselőinek igénye, a nemek közötti különbségtétel láthatóan csak azoknál a közpolitikáknál jelenik meg, amelyeknél fontos a biológiai meghatározottság, más közpolitikák esetében viszont nem tartják azt fontosnak. Ugyanezt a megállapítást igazolják a pártok választási programjai – amelyek a kapcsolódó törvényjavaslatok témáit is nagymértékben előre jelezték. Amennyiben szerepelt valamely párt programjában nőikkel kapcsolatos pont, az jellemzően a nőkkel anyai minőségükben foglalkozott – ez alól az egyetlen kivételt az SZDSZ programjai képezik, amelyekben a nők nem csak mint anyák jelentek meg, hanem a párt külön hangsúlyt fektetett általában a nők esélyegyenlőségének biztosítására is. A többi párt „női programjának” középpontjában jellemzően vagy a nők családon belüli szerepének támogatása szerepelt, vagy a család és a karrier összeegyeztethetőségének segítése. Ez utóbbival kapcsolatban azonban fontos megjegyezni, hogy általában a támogatás mögött húzódó érv a demográfiai helyzet javítása, a gyermekvállalás ösztönzése és nem a nők foglalkoztatottságának növelése volt, ami időben előre haladva egyre nyilvánvalóbbá és hangsúlyosabbá vált a pártok programjaiban. Ahogy az a korábbi elemzésből, illetve a fenti összegzésből is kiderült, a pártok egyszerű bal-jobb besorolása alapján nehéz arra következtetni, hogy az egyes pártok számára mennyire bír központi jelentőséggel a nők képviselete, illetve az, hogy milyen érdekek megjelenítését tartják fontosnak. A pártok posztmaterialista–tradicionális értékskálán elfoglalt pozíciója a magyar esetet is jobban árnyalja. A jobboldali és egyben a tradicionális értékekkel jobban azonosuló pártok és képviselőik – pártonként eltérő mértékben, de – elsősorban a nők családon belüli szerepét hangsúlyozták (Fidesz, KDNP, MDF, Jobbik), míg a skála másik oldalán elhelyezkedő, a posztmaterialista értékekhez közelebb álló két, vizsgált baloldali párt, az SZDSZ és az LMP a nőkre nem kizárólag anyákként tekintett, hanem felvállalták olyan, gyakran a feminista jelzővel illetett ügyek képviseletét is, mint a nők egyenjogúsága, a nők önrendelkezéshez való joga vagy éppen a családon belüli erőszakkal kapcsolatban a nők védelmének szükségessége. Mindezt a pártok választási programjai, illetve képviselőik felszólalásai erősítik – különösen az esettanulmányok alapján. A két véglet közötti köztes álláspontot az MSZP képviseli, amely párt bár sok esetben gender-tudatos, a másik két baloldali párthoz képest ezt mérsékeltebben teszi.

A fejezet és egyben az értekezés kezdő kérdésére válaszolva, hogy lehetséges-e a nők képviselete nők nélkül, azt kell válaszolnom, hogy valójában nem. Bár, ha azt nézzük, hogy a vizsgált ciklusok mindegyikében – közel azonos arányban – foglalkoztak olyan ügyekkel, amelyek a nőkhez kapcsolódnak, akkor azt kell mondanunk, hogy a nők jelenlétének hiánya elviekben nem okoz képviseleti deficitet. Viszont ehhez hozzá kell tenni egyrészt azt is, hogy a nők kérdésével meglehetősen egyoldalúan foglalkoztak, a női esélyegyenlőséget kimerítve a gyermekvállalás és a munka összeegyeztethetőségében, holott a munka és a magánélet összeegyeztethetősége több dimenzióban is problémás a magyar nők számára (lásd többek között Koplány, Géring, valamint Rési 2018-as tanulmányait). Ezen az sem változtatott, hogy mind a négy parlamenti ciklusban volt egy-egy olyan párt, amely nőkkel kapcsolatos politikája nem a hagyományos nemi szerepeken alapult. Egyértelmű persze, hogy az anyaság egy kiemelt női szerep, és ha adott a csökkenő népesség problémája, akkor a politikusok részéről a gyermekvállalás ösztönzése az anyaság támogatásán keresztül egy „egyszerűbb”, könnyebben és gyorsabban számszerűsíthető feladat, mint annak feltérképezése és megoldása, hogy a nőket hol, az élet mely területén éri hátrányos megkülönböztetés. Míg az anyák (és közvetetten vagy valójában a gyermekvállalás) támogatásának hatékonysága könnyen mérhető a születésszámokban, addig a nőkkel szembeni diszkrimináció kezelése nem ilyen egyszerű elsősorban annak kulturális eredete miatt. Ez alapján viszont valójában inkább arról van szó, hogy nincs valódi női képviselet, de lehet, hogy nincs is rá igény – legalábbis a pártok részéről. Ezt mutatja az is, hogy a kérdések és az interpellációk vizsgálata során egyik ciklusban sem találtam olyan szereplőt, aki konzekvensen igyekezett volna a női szempontok megjelenítésére, vagy felvetette volna azt a kérdést, hogy egy adott szabályozás hogyan hat a nőkre, van-e annak nemi vonatkozása. – Holott ezek lennének azok az intézmények, amelyek a kormány által meghatározott napirendtől függetlenül terepet biztosíthatnának arra, hogy ezeket a szempontokat a képviselők felvessék. – Továbbá ugyanezt igazolja az esettanulmányoknál tapasztalt gender-semleges érvelések többsége, ami alapján a pártok meglehetősen óvatossá válnak a nőkkel kapcsolatos kérdésekben a nyílt értékválasztást. Ez pedig felveti azt is, hogy ha a nőkkel nem csak mint (potenciális) anyákkal kell foglalkozni, akkor az a pártoknak kockázatot jelent vagy, hogy a nők „másszempontú” képviselete a pártok többsége számára tabu. Még, ha a társadalom részéről van/lenne is igény a nők

parlamenti képviseletére az nem olyan erős, hogy megüsse a pártok ingerküszöbét és arra készítse őket, hogy a női érdekek szószólói legyenek, mivel még a nők parlamenti számarányához képest is meglehetősen ritkán történik hivatkozás a női érdekekre.

Az, ha a magyar parlamentbe több nő szerezne mandátumot lehetséges, hogy változtatna a közpolitikai napirenden, és több olyan társadalmi probléma kezelése kerülhetne előtérbe, amelyek elsősorban a nőket érintik. Azonban a nők számszerű jelenlétének növekedése minderre nem garancia, ugyanis egyrészt a nők nagyobb arányú parlamenti jelenléte nem feltétlenül eredményez szükségszerűen gyakoribb és hatékonyabb női érdekérvényesítést (Childs és Krook 2008), mivel nem minden nő akar a nők érdekében cselekedni (Childs és Krook 2006). Másrészt pedig nem mindegy, hogy a képviselő pártja milyen ideológiát vall, milyen értékeket tart fontosnak, foglalkozik-e egyáltalán a nőkkel, a nők helyzetével vagy sem. Vannak ugyanis olyan pártok, amelyek a nagy számok törvénye alapján hozzák a női képviselőket, akik viszont nem érznek különösebb ambíciót arra, hogy a korábbiaktól eltérő női ügyekért lobbizzanak, éppen ezért a nők pusztán jelenlétének emelkedése nem biztos, hogy valóban elmozdulást jelentene a jelenlegi „nők = anyák” besktaulyázástól. A párt jelentősége miatt pedig ahhoz, hogy a női érdekek képviseletre találjanak tehát nem szükséges feltétel a női képviselők léte, bár látszólag szerencsésebb lenne, különösen akkor, ha az intézmények nemi alapon diszkriminatívak. Annak ellenére, hogy az értekezés külön nem tért ki az intézmények fontosságára (jelöltállítás, párton belüli hierarchia nemi vetülete, a képviseleti intézmények működése stb.), amennyiben azok nemi alapon diszkriminatívak – ahogy az a magyar esetben egyre inkább igaz –, meglehetősen beszűkítik a női érdekek képviseletének terét, amelyen a későbbiekben, valamilyen hatékony külső nyomás hiányában nehéz változtatni. Ha viszont látszólag nincs képviseleti igény, akkor nincs képviseleti deficit sem, ami felveti annak a kérdését, hogy egyáltalán szükség van-e a nők külön képviseletére, a nemi alapú különbségtétel valóban releváns-e? A nők tartalmi képviseletének kutatása tehát ezzel az értekezéssel közel sem ért véget. Azon túl, hogy a parlamenti munka további tartalmi elemzése (például, hogy milyen szöveggörnyezetben utalnak a nőkre az egyes felszólalásokban; hogyan érvelnek a női ügyekkel kapcsolatban) elmélyítheti a nők képviseletével kapcsolatos ismereteinket. Érdemes megvizsgálni például, hogy a társadalom, illetve a civil szervezetek részéről milyen női képviseleti igények

fogalmazódnak meg¹⁸⁵, amelyekre a pártok nem reagálnak, és esetleg megválaszolni, hogy ezek a kérdések miért nem kerülnek a parlament napirendjére. Melyek azok a női ügyek, amelyekkel a parlament a civil szervezetek hatására vagy társadalmi nyomásra foglalkozik. Továbbá, hogy milyen különbség van a civil szféra által igényelt és az Országgyűlésben megjelenő női képviselet között? A kritikus szereplőket érdemes tehát a parlamenten kívül is keresni, de nem csak a civilek között, hanem akár a kormányzati szférában – ahol államtitkári szinten már több nőt találunk (Ványi 2016) –, vagy helyi szinten (Tamás 2009). A kutatás egy további lehetséges iránya a magyar eset összehasonlítása a térség más országaival, hogy hogyan alakult a nők leíró és tartalmi képviselete például a visegrádi országokban, a közös történelmi hagyományok ellenére milyen különbségek vannak és azokat mivel magyarázhatjuk akár egy-egy konkrét eset kapcsán (például mivel magyarázható az abortusz szabályozásával kapcsolatban kialakult lengyelországi és magyarországi vita eltérő jellege). Végül pedig a politikai diskurzusban megjelenő jelenségek és a gazdasági életben megfigyelt női dilemmák (Nagy et al. 2018) összefüggéseinek vizsgálata is gyümölcsöző kutatási iránynak ígérkezik, hiszen a női szerephez potenciálisan kapcsolódó érdekek a társadalom komplex összefüggésrendszerében alakulnak ki.

---

¹⁸⁵ A női képviseleti igények létére az értekezésben két esettanulmány is bizonyítékkal szolgál.

8 FÜGGELÉKEK

8.1 A parlamenti pártok választási programjainak nőkhez kapcsolódó pontjai

Választási év	Párt*	Választási program címe	Programpontok, amelyeken belül hivatkoznak a nőkre
1998	<i>Fidesz – Magyar Polgári Párt</i>	Van Más Választás: Polgári Magyarország. Választási program – 1998	14. A jövő nemzedéke 21. Esélyegyenlőséget a nőknek
	<i>FKgP (Független Kisgazdapárt)</i>	Hazánk holnap Az alternatív gazdaságpolitika A Független Kisgazdapárt gazdaságpolitikájának lényegéről	–
	<i>MDF (Magyar Demokrata Fórum)</i>	Biztonságot a mindennapoknak! A Magyar Demokrata Fórum választási programja 1998	Családpolitika
	<i>MIÉP (Magyar Igazság és Élet Pártja)</i>	A nemzetépítő állam programja. A MIÉP programja	—**
	<i>MSZP (Magyar Szocialista Párt)</i>	Az MSZP választási politikai programja (1998–2002)	–
	<i>SZDSZ (Szabad Demokraták Szövetsége)</i>	Modern európai Magyarország 1998–2002	Női egyenjogúság A diszkrimináció ellen Gyermek- és családtámogatás Értékálló családi pótlékot! Minimálbérnek megfelelő gyest!

Választási év	Párt*	Választási program címe	Programpontok, amelyeken belül hivatkoznak a nőkre
2002	Fidesz – MDF	A jövő elkezdődött. Fidesz Magyar Polgári Párt – MDF Választási program 2002	—***
	MSZP	Jóléti rendszerváltást! A Magyar Szocialista Párt választási programja	A jóléti rendszerváltás programja: szociális fordulat: az emberek életkörülményeinek kedvező változása (1. és 4. pont)
	SZDSZ	A korszakváltás programja. Esélyt mindenkinek	4. Antidiszkriminációs és esélykiegyenlítő csomag 4.7. Az anya a terhesség korai szakaszában szabadon rendelkezessen magzatával 4.8. A dajkaterhességet engedélyezni kell 34. Esélyegyenlőség nők és férfiak között

Választási év	Párt*	Választási program címe	Programpontok, amelyeken belül hivatkoznak a nőkre
2006	Fidesz	Hajrá, Magyarország! A Cselekvő Nemzet Programja	Támogatjuk a családbarát munkahelyek létrehozását Nemzeti Családtámogatási Program Távmunka- és részmunkaidő-programok Családbarát karrier 40 felett még több segítség Ingyenes utazás kismamáknak - és kispapáknak Teljes összegű nyugdíj negyvenévnnyi szolgálat után
	KDNP (Kereszténydemokrata Néppárt)	A Kereszténydemokrata Néppárt Programja. Hittel, bizalommal, őszintén hazánkért, nemzetünkért	Gazdaságpolitika/2. Foglalkoztatáspolitikai (1. és 4. pont)
	MDF	A Normális Magyarorszáért. A Magyar Demokrata Fórum Választási Programja 2006	A gyermekvállalás támogatása! Az anyai szerep megbecsülése!
	MSZP	Erős köztársaság Sikeres Magyarország. Biztonság, igazságosság, bátorság. A Magyar Szocialista Párt választási programja	6. Az országban dolgozhasson, aki akar, és mindenki tisztas jólétben élhessen, aki dolgozik. 15. Igazságosabb családtámogatási rendszert alkotunk. 19. Esélyegyenlőséget a nőknek, hogy ne kelljen választaniuk a munka és az anyaság, a karrier és a család között. 36. Azt akarjuk, hogy Magyarország olyan hely legyen, ahol jó gyereket vállalni, és jó gyereknek lenni.
	SZDSZ	Szabadság, verseny, szolidaritás 2006–2010	IV/23. Csak az egészséges ember teljesen szabad! II/5. Fel kell számolni a diszkriminációt V/34. Esélyegyenlőség nők és férfiak között

Választási év	Párt*	Választási program címe	Programpontok, amelyeken belül hivatkoznak a nőkre
2010	Fidesz-KDNP	Nemzeti ügyek politikája. 2010	4.2 A családok erősítése, a gyermekvállalás támogatása
	Jobbik (Jobbik Magyarországért Mozgalom – Párt)	Radikális változás. A Jobbik országgyűlési választási programja a nemzeti önrendelkezésért és a társadalmi igazságosságért	IV/1. A nemzet építőköve IV/5. Jövője csak egészséges nemzetnek van Egyházpolitikai alapvetések VI.1.2. Erős és megbízható rendőrség létrehozása - A szebb jövő egy pontja
	LMP (Lehet Más a Politika)	A fenntartható jövő, a befogadó társadalom és a megújuló demokrácia stratégiája. A Lehet Más a Politika választási programja. 2010	–
	MSZP	Nemzeti modernizáció, összetartó közösség	A nők döntési szabadságának védelme

* Dőltten az egyes választási években kormányt alakító pártok.

** Bár a pártnak nem volt kifejezetten a nőkre vonatkozó választási ígérete (illetve hagyományos értelemben vett, füzetszerű választási pártprogramja sem), azonban A nemzetépítő állam programjában a nőkkel kapcsolatban a következő feljegyzés szerepel: „*Alapelv: az egykeresős család, amelyben a családfő keresete elegendő a család fenntartásához. Természetesen ez nem zárja ki a nők, az anyák munkavállalását, akár legfelsőbb képzésben való részvételüket sem. Mindezek egyéni döntések, amelyet a NEMZETÉPÍTŐ ÁLLAM tiszteletben tart, de segítő, óvó, gondoskodó figyelme a három-, négygyermekes, kulturáltan élő, gyermekeit nevelő, életre felkészítő és keresztény erkölcsű családokra irányul.*”

*** A programban csak a családokkal foglalkoztak, külön a nőkre, az anyákra nem tértek ki.

Szerző által készített táblázat

8.2 A törvényjavaslatok tízes „toplistája” a női felszólalások, illetve a felszólaló képviselők száma szerint

Az első tíz törvényjavaslat a női felszólalások száma alapján

Sorszám	Önálló iromány címe	Női felszólalások száma	Képviselők felszólalásainak száma
1.	T/5004 Egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról	43	3
2.	T/1498 A Magyar Köztársaság 2011. évi költségvetéséről	37	22
3.	T/12415 Magyarország 2014. évi központi költségvetéséről	37	17
4.	T/7655 Magyarország 2013. évi központi költségvetéséről	34	17
5.	T/4365 Magyarország 2012. évi költségvetéséről	33	19
6.	T/5070 Esztergom Város Önkormányzata egyes intézményeinek átvételéről	30	9
7.	T/2628 A Magyar Köztársaság Alkotmánya T/2627 Magyarország Alaptörvénye	27	20
8.	T/8888 A köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről	27	9
9.	T/4856 A nemzeti köznevelésről	21	10
10.	T/11105 Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról	21	7

Szerző által készített táblázat, az adatok forrása: parlament.hu

Az első tíz törvényjavaslat a felszólaló képviselők száma alapján

Sorszám	Önálló iromány címe	Képviselők felszólalásainak száma	Női felszólalások száma
1.	T/1498 A Magyar Köztársaság 2011. évi költségvetéséről	22	37
2.	T/2628 A Magyar Köztársaság Alkotmánya T/2627 Magyarország Alaptörvénye	20	27
3.	T/4365 Magyarország 2012. évi költségvetéséről	19	33
4.	T/12415 Magyarország 2014. évi központi költségvetéséről	17	37
5.	T/7655 Magyarország 2013. évi központi költségvetéséről	17	34
6.	T/8888 A köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről	9	27
7.	T/5128 A családok védelméről	9	19
8.	T/1745 Egyes nyugdíjbiztosítási tárgyú és más kapcsolódó törvények módosításáról	9	18
9.	T/4856 A nemzeti köznevelésről*	9	18
10.	T/5070 Esztergom Város Önkormányzata egyes intézményeinek átvételéről*	8	21

* A felszólaló képviselők és felszólalásaik száma korrigálásra került (a kormány képviseletében felszólaló képviselők felszólalásai levonásra kerültek).

Szerző által készített táblázat, az adatok forrása: parlament.hu

8.3 Az esettanulmányokhoz felhasznált dokumentumok és sajtóanyagok jegyzéke

8.3.1 Forrásjegyzék – A kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállása

8/2012. (III. 1.) AB határozat

60/2012. (IX. 18.) OGY határozat népi kezdeményezésről

169/2011 OVB határozat (Az Országos Választási Bizottság 169/2011. határozata)

76/2012 OVB határozat (Az Országos Választási Bizottság 76/2012. határozata)

CEDAW/C/HUN/CO/6 A nőkkel szembeni megkülönböztetés felszámolásával foglalkozó Bizottság záró észrevételei: Magyarország

H/7685 „Az Országgyűlés tűzze napirendjére azt, hogy legyen önálló büntetőjogi törvényi tényállása a családon belüli erőszaknak Magyarországon” (országos népi kezdeményezés) határozati javaslat (benyújtás dátuma: 2012. június 18.), valamint parlamenti vitájának jegyzőkönyve

H/8339 A hozzátartozók közötti erőszak megelőzésének és az ellene való hatékony fellépés eszközeinek megteremtéséről (benyújtás dátuma: 2012. szeptember 12.)

T/6958 A Büntető Törvénykönyvről szóló törvényjavaslat (benyújtás dátuma: 2012. április 17.)

6958/89 - módosító javaslat A Büntető Törvénykönyvről (benyújtás dátuma: 2012. május 29.)

6958/115 - módosító javaslat A Büntető Törvénykönyvről (benyújtás dátuma: 2012. május 29.)

T/9786 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. január 23.)

T/10075 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. február 18.)

- T/10607 A családon belüli erőszak elleni fellépés érdekében a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény kihirdetett szövegtől eltérő szövegű hatálybalépéséről (benyújtás dátuma: 2013. április 3.)
- T/11105 Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló törvényjavaslat (benyújtás dátuma: 2013. május 10.), valamint általános és részletes vitájának parlamenti jegyzőkönyve
- 11105/2 - módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 13.)
- 11105/4 - módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 14.)
- 11105/7 - módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 14.)
- 11105/8 - módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 14.)
- 11105/10 - módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 14.)
- 11105/12 - módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 14.)
- 11105/16 - kapcsolódó módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 21.)
- 11105/17 - kapcsolódó módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 21.)
- 11105/18 - kapcsolódó módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 21.)
- 11105/20 - kapcsolódó módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 21.)
- 11105/21 - kapcsolódó módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 21.)

11105/22 - kapcsolódó módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 21.)

11105/23 - kapcsolódó módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 21.)

11105/24 - kapcsolódó módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 21.)

11105/29 - zárószavazás előtti módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 31.)

11105/30 - zárószavazás előtti módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 31.)

T/11133 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról (benyújtás dátuma: 2013. május 13.)

Az Európai Parlament és a Tanács 2013. június 12-i 606/2013/EU rendelete a polgári ügyekben hozott védelmi intézkedések kölcsönös elismeréséről

„A védelmi intézkedések folyamatos igénybevételéhez való jog másik tagállamba költözés esetén.” *e-justice.europa.eu*

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának 2012. szeptember 10-én, hétfőn, 8 óra 30 perckor az Országház főemelet 58. számú tanácstermében megtartott üléséről (AIB/116-5/2012)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának 2013. május 13-án, hétfőn, 11.00 órakor az Országház főemelet 58. számú tanácstermében megtartott üléséről (AIB/65-1/2013)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának 2013. május 13-án, hétfőn, 9 óra 30 perckor az Országház főemelet 55. számú tanácstermében megtartott üléséről (EMB/49-1/2013)

Cikkek, sajtóközlemények, tanulmányok

„A családon belüli erőszakról „beszél” a telefonfülke a Nyugatinál.”
MTI, 2013. május 15.

„Addig, amíg vér nem folyik. Védtelenség a családon belüli erőszak ellen
Magyarországon - Összefoglaló” *Human Rights Watch honlapja*,
2013. november 6.

„A nőkkel szembeni erőszak ellen tüntettek Budapesten.” *MTI*, 2012. november 25.

„Az erőszaktól szenvedő nőkért táncolnak világszerte február 14-én.”
MTI, 2013. február 3.

„Az igazi férfi nem bánt nőt!” *Biztonságpiac*, 2012. október 4.

„Balog Zoltán: a családon belüli erőszak minden formája elfogadhatatlan.”
MTI, 2012. november 29.

Bánlaki, D. Stella. 2013. „Hiába sírnak a nők a Nyugatinál.” *Index*, 2013. május 19.

„Civilek: hetente egy nő, havonta egy gyerek hal meg családon belüli erőszak miatt.”
MTI, 2012. szeptember 12.

Czenkli, Dorka. 2013. „„Két pofon nem a világ?” – Kemény szavak a monoklis
tüntetésen.” *Magyar Narancs*, 2013. november 18.

„Demonstrációval hívták fel a figyelmet a nők jogaira és a nők elleni erőszakra.”
MTI, 2012. szeptember 16.

„Emancipációs vita lett a családon belüli erőszakból.” *HVG*, 2012. szeptember 10.

„Erősebb uniós védelem a családon belüli erőszak áldozatainak.” *MTI*, 2013. június 6.

Európai Bizottság sajtóközleménye. 2013. „A mai napon elfogadott új uniós
jogszabály megfelelőbb védelmet biztosít a családon belüli erőszak
áldozatainak.” *Európai Bizottság honlapja*, 2013. június 6.

Fábián, Erika. 2013. „Kapcsolati erőszak.” *Jogi Fórum*, 2013. június 26.

Fidesz frakció. 2012. „Családvédelem – szavak helyett tettekkel.” *MTI OS*,
2012. szeptember 11.

„„Fogságban nem szaporodunk!” elindult a Nők lázadása.” *hvg.hu*,
2012. szeptember 16.

FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) 2014. *Violence against women: an EU-wide survey.*

Human Rights Watch. 2013. *Addig, amíg vér nem folyik. Védtelenség a családon belüli erőszak ellen Magyarországon.* ISBN: 978-1-62313-0732

„Így tüntettek a „nőgyűlölő” fideszes ellen.” *24.hu*, 2012. szeptember 11.

„Jobbik: Varga István kérjen bocsánatot!” *MTI*, 2012. szeptember 15.

Kiss, Kriszta. 2013. „Családon belüli erőszak: ezért nem halad a törvény elkészítése.” *Femina*, 2013. március 17.

Klág, Dávid. 2013. „Műmonoklival tiltakoztak a parlamentben a nőverő Balogh ellen.” *cink.hu*, 2013. november 5.

„Kúria-elnök: azonnali védelem kell családon belüli erőszak esetén.” *MTI*, 2012. november 27.

„Magyarország: Állandósult családon belüli erőszak. Erőteljesebb rendőri fellépés és több krízis központi férőhelyre van szükség.” *Human Rights Watch honlapja*, 2013. november 6.

Matalin, Dóra. 2013. „Családon belüli erőszak: kivonultak a nők.” *nol.hu*, 2013. január 23.

„Már az idén önálló büntetőjogi tényállás lehet a párkapcsolati erőszak.” *balogzoltan.hu*, 2012. szeptember 16.

„Minden ötödik órában – Színházi előadás a családon belüli erőszakról.” *MTI*, 2013. március 6.

„Monoklis tüntetés a Képviselői Irodaháznál.” *vs.hu*, 2013. november 18.

„MSZP: a Fidesznek vissza kell hívnia képviselői posztjáról Varga Istvánt!” *MTI*, 2012. szeptember 12.

„MSZP-s kettős mérce. A nők elleni erőszak ügyét használják ki a szocialisták.” *mno.hu*, 2013. május 16.

Németh, Eszter. 2012. „Hozzá tartozók sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények.” *KSH Szám-Lap*, 2011. szeptember

„Nemzetközi konferencia a családon belüli erőszakról.” *MTI*, 2013. június 26.

- Oroszi, Babett. 2013. „Fojtogatás, ütlegetés – A vak komondor további áldozatai.” *24.hu*, 2013. április 30.
- Patent Egyesület sajtóközleménye. 2013. „Nem megfelelő a családon belüli erőszak tényállásának beterjesztett szövegjavaslata.” *A Patent Egyesület honlapja*, 2013. május 16.
- „PM: elfogadhatatlan, hogy több fideszes politikus is nőket bántalmazott.” *MTI*, 2013. május 12.
- Szabó, Emese. 2012. „Jogok, pofonok.” *Magyar Nemzet*. 2012. szeptember 22.
- „Százezer hölgy megfordította a Fideszt.” *Origo*, 2012. szeptember 14.
- Szily, László. 2013. „A nőverő is megszavazta az ellene monoklival tüntető képviselők büntetését.” *cink.hu*, 2013. november 12.
- Tóth, Zsuzsanna. 2014. „A családon belüli erőszak.” *Debreceni Jogi Műhely* 11 (1–2)
- „Több szülés, kevesebb pofon.” *Index*, 2012. szeptember 16.
- „Tüntetés a családon belüli erőszak ellen.” *sikerado.hu*, 2013. november 18.
- Varga, Dóra. 2013. „Öt évet is kaphatnak.” *nol.hu*, 2013. május 13.
- Varga, Dóra. 2013. „'A Fidesz nem tanul a hibáiból'.” *nol.hu*, 2013. május 17.
- „Varga lemondását követelték a fakanalakkal demonstrálók.” *beol.hu*, 2012. szeptember 21.

8.3.2 Forrásjegyzék – A nők hagyományos szerepe: a gyes három évre való visszaállítása

- T/9318 A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, valamint egyes szociális tárgyú törvények módosításáról szóló törvényjavaslat (benyújtás dátuma: 2009. március 30.), valamint általános vitájának parlamenti jegyzőkönyve
- 9318/41 – a köztársasági elnök megfontolásra visszaküldő levele (benyújtás dátuma: 2009. június 11.)

T/1813 Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról szóló törvényjavaslat (benyújtás dátuma: 2010. november 26.), valamint általános és részletes vitájának parlamenti jegyzőkönyve

1813/9 - módosító javaslat Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2010. december 7.)

1813/12 - módosító javaslat Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2010. december 7.)

1813/24 - módosító javaslat Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2010. december 7.)

1813/26 - módosító javaslat Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2010. december 7.)

1813/27 - módosító javaslat Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2010. december 7.)

1813/37 - módosító javaslat Egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról (benyújtás dátuma: 2010. december 16.)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának 2010. december 1-jén, szerdán, 10 órakor a Képviselői Irodaház V. emelet 528. számú tanácstermében megtartott üléséről (EMBCB-29/2010)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Foglalkoztatási és munkaügyi bizottságának 2010. december 2-án, csütörtökön, 12 óra 3 perckor a Képviselői Irodaház I. emelet 128. számú tanácstermében megtartott üléséről (FMB-27/2010)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Ifjúsági, szociális, családügyi és lakhatási bizottságának 2010. december 2-án, csütörtökön, 8 órakor a Képviselői Irodaház III-as számú tanácstermében megtartott üléséről (ISZB-26/2010)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Önkormányzati és területfejlesztési bizottságának
2010. november 30-án, kedden, 9 óra 10 perckor a Képviselői Irodaház V.
emelet 512. számú tanácstermében megtartott üléséről (OKB-24/2010)

Válságkezelés és bizalom erősítés. A válságkezelő kormány egyéves cselekvési terve.
2009. április 20.

Cikkek, sajtóközlemények, tanulmányok

„A Fiatalok Ligája utcára hívja a többi szakszervezet fiataljait is.”
MTI, 2009. április 27.

„A Fidesz babakocsis tüntetést tart vasárnap a Kossuth téren.” *MTI*, 2009. május 5.

„Az MSZP figyelembe vette Sólyom László észrevételeit a gyés kapcsán.”
MTI, 2009. június 29.

„Álságos ajándék volt a hároméves gyés.” *Index*, 2009. július 20.

Blaskó, Zsuzsa. 2011. „Három évig a gyermek mellett – de nem mindenáron. A
közvélemény a kisgyermekes anyák munkába állásáról.” *Demográfia* 54 (1):
23–44.

Bogár, Zsolt, és Szabó M. István. 2012. „Táppénz vagy munkahely: a veszélyeztetett
terhest is kirúghatják.” *hvg.hu*, 2012. augusztus 17.

Fidesz. 2009. „A Fidesz - Magyar Polgári Szövetség Női Tagozatának közleménye.”
MTI OS, 2009. március 31.

„Fidesz: hadüzenetet küldött a kormány a családoknak a gyed és a gyés
lerövidítésével.” *MTI*, 2009. július 1.

„Fidesz-KDNP: család- és gyermekellenes az MSZP csomagja.” *MTI*, 2009. április 16.

Klubhálózat Alapítvány. 2009. „A válságkezelő program pontjai közül a gyés és a
gyed szigorítása a legkevésbé elfogadható.” *MTI OS*, 2009. május 4.

„Kormányzóvivő: kötelező részmunkaidős foglalkoztatás a közszférában.”
MTI, 2009. szeptember 16.

„Kötelező a részmunkaidő a közszférában.” *Origo*, 2010. február 26.

KSH (Központi Statisztikai Hivatal). 2012. *Magyarország, 2011*. Budapest

Matalin, Dóra. 2010. „Gyesváltás, több gyerek.” *Népszabadság*, 2010. augusztus 9.

„Mindenkitől lemondást kér a csomagját bemutató Bajnai.” *Origo*, 2009. április 19.

„OGY – A Fidesz-KDNP eltörli az ingatlanadót és visszaállítja a gyes-gyed rendszert.” *MTI*, 2009. június 29.

„OGY – Jövő májustól két évre csökken a gyes.” *MTI*, 2009. június 29.

Ónody Molnár, Dóra. 2009. „Milyen szegfűről beszélgethetnénk itt?” *nol.hu*, 2009. március 7.

Ónody Molnár, Dóra. 2010. „Nyolc óra munka mellett megszűnő gyes.” *Népszabadság*, 2010. december 23.

„Sándor Klára (SZDSZ): hátráltatja a nők karrierjét, ha sokáig maradnak otthon a gyerekszülés után.” *MTI*, 2009. június 12.

„Választás 2010 – Navracsics: az új kormány januártól állítaná vissza a gyes korábbi szabályozását.” *MTI*, 2010. május 2.

Vég, Márton. 2010. „Választás: Mit ígérnek a pártok?” *Világgazdaság Online*, 2010. április 8.

8.3.3 Forrásjegyzék – A legtöbb képviselő által véleményezett javaslat: a családvédelmi törvény

43/2012. (XII. 20.) AB határozat

T/5128 A családok védelméről szóló törvényjavaslat (benyújtás dátuma: 2011. december 2.), valamint általános és részletes vitájának parlamenti jegyzőkönyve

5128/6 - módosító javaslat A családok védelméről (benyújtás dátuma: 2011. december 8.)

5128/7 - módosító javaslat A családok védelméről (benyújtás dátuma: 2011. december 8.)

5128/29 - módosító javaslat A családok védelméről (benyújtás dátuma: 2011. december 9.)

5128/31 - módosító javaslat A családok védelméről (benyújtás dátuma: 2011. december 9.)

5128/36 - módosító javaslat A családok védelméről (benyújtás dátuma: 2011. december 9.)

5128/45 - módosító javaslat A családok védelméről (benyújtás dátuma: 2011. december 9.)

5128/62 - módosító javaslat A családok védelméről (benyújtás dátuma: 2011. december 9.)

5128/72 - kapcsolódó módosító javaslat A családok védelméről (benyújtás dátuma: 2011. december 14.)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának 2011. december 5-én, hétfőn, 9 órakor a Képviselői Irodaház V. emelet 528. számú tanácstermében megtartott üléséről (EMBCB-33/2011)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Ifjúsági, szociális, családügyi és lakhatási bizottságának 2011. december 5-én, hétfőn, 9 óra 45 perckor a Képviselői Irodaház I. emelet II. számú tanácstermében megtartott üléséről (ISB-24/2011)

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának 2011. december 5-én, hétfőn, 9 óra 14 perckor a Képviselői Irodaház V. emelet 569. számú tanácstermében megtartott üléséről (KSB-26/2011)

Cikkek, sajtóközlemények, tanulmányok

„A leszbikusok, melegek szövetsége a családvédelmi törvény átdolgozását sürgeti.”
MTI, 2011. november 15.

„Ab-döntés: A Jobbik üdvözli a döntést.” *MTI*, 2012. december 17.

„Ab-döntés – A KDNP a jövőben is határozott és erőteljes védelmet kíván adni a házasság intézményének.” *MTI*, 2012. december 17.

„Ab-döntés – LMP: a KDNP családok százezreitől tagadta volna meg ezt a státuszt.”
MTI, 2012. december 17.

„Ab-döntés – OGY – MSZP: ne szavazzon a Ház a Ptk módosító javaslatairól.”
MTI, 2012. december 17.

Alapvető Jogok Biztosának Hivatala. 2012. „Az ombudsman alkotmánybíróági indítványai a családformák egyenjogúságának védelmében.” *MTI OS*, 2012. június 3.

Az Alkotmánybíróság felfüggesztette a családvédelmi törvény egy részének hatálybalépését.” *MTI*, 2012. június 29.

„Az ombudsman az Alkotmánybírósághoz fordul a családformák egyenjogúságának védelmében.” *MTI*, 2012. június 3.

„Az MSZP elutasítja a családvédelmi törvényt.” *MTI*, 2011. december 23.

„Család és más bonyodalmak.” *mno.hu*, 2011. december 7.

„DK: embertelen és nőellenes a családvédelmi törvényjavaslat.” *MTI*, 2011. december 5.

Dull, Szabolcs. 2011. „Nyugdíjas korban hálálná meg a gyereknevelést a KDNP.” *Origo*, 2011. június 1.

Fővárosi Szülők Egyesülete a Gyermekekért. 2011. „Karácsonyi ajándék a gyermekeik érdekében eljáró szülők számára az értelmezhetetlen családvédelmi törvény.” *MTI OS*, 2011. december 19.

„Harrach: részmunkaidő segíthetné a gyermekvállalásból visszatérőket a versenyszférában is.” *MTI*, 2011. augusztus 31.

„Harrach: évtizedekre meghatározhatja a családpolitikát a családok védelméről szóló törvény.” *MTI*, 2011. október 27.

„KÉSZ-kongresszus – Harrach: biztosítani kell a gyermeket nevelők munkaerő-piaci védelmét.” *MTI*, 2011. október 8.

„KDNP: elkészült a családok védelméről szóló törvény tervezete.” *MTI*, 2011. november 24.

„KDNP: Lendvai csúsztat a családvédelmi törvény kapcsán.” *MTI*, 2011. december 7.

Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP). 2011. „Egy ideológus árnyékbokszolása.” *MTI OS*, 2011. december 7.

- Lehet Más a Politika párt (LMP). 2011. „LMP: Korszerű családvédelmi törvényt a KDNP jogszabálynak álcázott deklarációja helyett!” *MTI OS*, 2011. december 15.
- Matalin, Dóra. 2011. „A KDNP szerint a család.” *nol.hu*, 2011. december 5.
- Matalin, Dóra. 2011. „Konkrétumok nélküli törvény.” *Népszabadság*, 2011. december 6.
- MSZP. 2011. „Magánterület vége?” *MTI OS*, 2011. december 6.
- Muhari, Judit. 2011. „Hálószobában a kormány.” *Népszava*. 2011. december 7.
- Nagycsaládosok Országos Egyesülete. 2011. „A Nagycsaládosok Országos Egyesületének közleménye a családvédelmi törvényről.” *MTI OS*, 2011. december 5.
- Nagycsaládosok Országos Egyesülete. 2011. „Egyetért a családok védelméről szóló törvénnyel a Kárpát-medencei Családszervezetek Szövetsége.” *MTI OS*, 2011. december 6.
- Nemzeti Erőforrás Minisztérium. 2010. *Oktatás-statisztikai Évkönyv 2009/2010*. Budapest
- „Öt sarkalatos törvény kidolgozásáért felel a KDNP.” *MTI*, 2011. május 10.
- „Ötpárti vita a családvédelmi törvényről – egyetértés a demográfiai helyzet értékelésében.” *MTI*, 2011. december 15.
- „Rétvári: a KDNP tavasszal nyújtja be a családvédelmi törvény egyes rendelkezéseivel kapcsolatos új tervezetét.” *MTI*, 2012. december 20.
- „Rétvári: az új családvédelmi törvény nyitott és befogadó.” *MTI*, 2011. december 11.
- „Tisztújító kongresszus összehívásáról dönt idei utolsó ülésén az MSZP-választmány.” *MTI*, 2011. december 10.
- With, Zsuzsanna. 2011. „A pelenkacserés rutinból rántaná ki az apákat az új családtörvény.” *Origo*, 2011. május 31.

8.3.4 Forrásjegyzék – Összehasonlító esettanulmány: az abortusz szabályozása

48/1998. (XI. 23.) AB határozat

46/1994. (IX. 30.) OGY határozat a Magyar Köztársaság Országgyűlésének Házszabályáról

77/2011 OVB határozat (Az Országos Választási Bizottság 77/2011. határozata)

H/2300 A Magyar Köztársaság demográfiai katasztrófájának elhárításáról szóló határozati javaslat (benyújtás dátuma: 2011. február 10.)

T/2307 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról (benyújtás dátuma: 2011. február 11.)

T/2293 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény módosításáról szóló törvényjavaslat (benyújtás dátuma: 2000. február 24.), valamint általános és részletes vitájának parlamenti jegyzőkönyve

T/2627 Magyarország Alaptörvénye törvényjavaslat (benyújtás dátuma: 2011. március 14.), valamint általános és részletes vitájának parlamenti jegyzőkönyve

II. sz. Alapjogok munkacsoport részkoncepciója az alternatív javaslatokhoz (AEB/220/2010)

Venice Commission: Opinion no. 621/2011, Strasbourg 20. June 2011

Cikkek, sajtóközlemények, tanulmányok

„A Fiatal Baloldal petíciója a szociális miniszternek.” *MTI*, 2000. március 8.

„A katolikus püspöki konferencia nyilatkozata az abortuszról.” *MTI*, 2000. március 3.

Amnesty International. 2011. *Az Amnesty International álláspontja az új magyar alkotmányról.* 2011. április 21.

„Az MKDSZ közleménye.” *MTI OS*, 2000. június 5.

Az MSZP közleménye: *Az emberi jogok fekete hónapjai.* 2010. december 30.

Az MSZP Nőtagozatának felhívása: *A testem az enyém, én döntök róla.* 2011. február 12.

„Budapesti demonstráció a magzatokért – sajtótájékoztató.” *MTI*, 2000. március 23.

- CCS (Comparative Candidate Survey). 2010. (www.comparativecandidates.org)
- Csuhaj, Ildikó. 2011. „A kereszténydemokraták ultimátumot adtak, majd meghátráltak.” *Népszabadság*, 2011. február 11.
- „Demonstráció az abortusztörvény ellen.” *MTI*, 2000. április 30.
- Dreisiger, Ágnes. 2012. „Abortuszszigorítást kényszerítene ki az Alaptörvény?” *hvg.hu*, 2012. január 21.
- Gábos, András. 2000. *Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez 11.* Budapest: TÁRKI (Társadalomkutató Intézet Rt.). <http://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a018.pdf>.
- „Esélyegyenlőségi kampányba csempészte az abortuszellenes plakátokat a kormány.” *Origo*, 2011. június 14.
- „Európa bírálja a hatalomkoncentrációt.” *Népszava*, 2011. június 11.
- Hann, Endre, és Lakatos Zsuzsa. 2010. „Nem kényszer, hanem...” *HVG*, 2010. december 25., 14–16.
- „Interjú Schiffer Andrással az új Alkotmányról.” *A mint Alkotmány*, 2010. december 4.
- Lendvai Ildikó közleménye: *A szó elszáll, az Alkotmány marad!* 2011. február 11.
- Lehet Más a Politika (LMP). 2011. „Abortuszellenes kampány: felelős viselkedést a kormány részéről is!” *MTI OS*, 2011. május 9.
- „Magzatvédők közös fohásza az élet védelmében.” *MTI*, 2000. június 10.
- Matalin, Dóra. 2010. „Jöhet az alkotmányos magzatvédelem, de lesz-e abortuszszigorítás?” *Népszabadság*, 2010. november 25.
- „Miniszterelnöki Hivatal – magzatvédő szervezetek aláírásgyűjtése.” *MTI*, 2000. március 30.
- Ónody-Molnár, Dóra. 2011. „Rövid életű plakátok.” *Népszabadság*, 2011. július 10.
- Patent Patriarchátust Ellenzők Társasága Jogvédő Egyesület. 2011. „Változatlanul abortuszszigorítástól tartanak a jogvédők.” *MTI OS*, 2011. március 15.

- Patent Patriarchátust Ellenzők Társasága Jogvédő Egyesület. 2011. „Jogi szakértők szerint jön az abortuszszigorítás.” *MTI OS*, 2011. március 21.
- Patent Patriarchátust Ellenzők Társasága Jogvédő Egyesület. 2011. „Abortuszszigorítás a kormány információhiánya miatt.” *MTI OS*, 2011. március 23.
- Patent Patriarchátust Ellenzők Társasága Jogvédő Egyesület. 2011. „Ma büntudatkeltés – holnap abortusztilalom.” *MTI OS*, 2011. május 5.
- Pindroch, Tamás. 2011. „Harrach Péter a Fidesz-KDNP szövetségről.” *Magyar Hírlap*, 2011. február 15.
- „Semjén: elegendő idő áll rendelkezésre az új alkotmány megalkotására” *MTI*, 2011. január 24.
- Spronz, Júlia. 2011. „Eljő a magzatember – Következik-e abortusztilalom az Orbán-alkotmányból?” *Magyar Narancs* 2011. április 14.
- TASZ (Társaság a Szabadságjogokért) 2011. *Mi a baj az új alkotmánnyal?* 2011. április 18.
- Varró, Szilvia. 2000. „Kormány-előterjesztés az abortuszról: Sok bába közt.” *Magyar Narancs*, 2000. február 17.
- WEBBeteg. 2011. *Lehet-e magánügy az abortusz? – Kutatás.* 2011. március 22. <http://www.webbeteg.hu/cikkek/egeszsleges/10647/lehet-e-maganugy-az-abortionusz>

9 HÍVATKOZÁSJEGYZÉK

Adatbázisok

Bakker, Ryan, Catherine de Vries, Erica Edwards, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Gary Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Marco Steenbergen, és Milada Anna Vachudova. 2015. „Measuring party positions in Europe. The Chapel Hill expert survey trend file, 1999–2010.” *Party Politics* 21 (1): 143–152. doi:10.1177/1354068812462931.

Chapel Hill Expert Survey Codebook. 2014.

IDEA (International Institute for Democracy and Electoral Assistance) n.a. *Gender Quotas database*. (Letöltés ideje: 2018. június 12.).

Magyar Országgyűlés honlapja (www.parlament.hu)

Országgyűlési Könyvtár Magyar Parlamenti Gyűjteményének digitális adatbázisa (dlib.ogyk.hu)

World Values Survey honlapja (www.worldvaluessurvey.org)

Jogi dokumentumok (hazai és nemzetközi szervezetek dokumentumai)

1004/2010. (I. 21.) Korm. határozat a Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlőségét Elősegítő Nemzeti Stratégia – Irányok és célok 2010–2021.

EIGE (A Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete). 2016. *A nemek közötti egyenlőség a politikai döntéshozatalban*. Vilnius: EIGE.

———. n.d. *What is Gender Mainstreaming*. <http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/what-is-gender-mainstreaming>. Hozzáférés dátuma: 2018. augusztus 16.

ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete / UN, United Nations). 2015. *Sustainable Development Goals*.

Európa Tanács (Council of Europe) 2018. *Gender Equality Strategy 2018–2023*.

Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (2003)3. számú ajánlása (Recommendation Rec (2003)3 on balanced participation of women and men in political and public decision-making).

Európai Bizottság (European Commission). 2015. *Special Eurobarometer 428. Gender Equality*.

———. 2017. *Special Eurobarometer 465. Gender Equality*.

———. 2018. *2018 Report on equality between women and men in the EU*.

Nemzetgyűlési napló, 1922. XXXII. kötet. Elérhető:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_32/?pg=250&layout=s

Szakirodalmi hivatkozások

Acsády, Judit. 2018. „Államszocializmus – nők – ellenzékiesség.” *TNTEF Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat* 8 (1): 1–15.
<http://tntefjournal.hu/vol8/iss1/acsady.pdf>.

Andeweg, Rudy B. 2003. „Beyond representativeness? Trends in political representation” *European Review* 11 (2): 147–161.
doi:10.1017/S1062798703000164.

Andeweg, Rudy B., és Jacques J. A. Thomassen. 2005. „Modes of Political Representation: Toward a New Typology” *Legislative Studies Quarterly* 30 (4): 507–528. doi:10.3162/036298005X201653.

Antoni, Rita. 2014. „A magyarországi feminista megmozdulások története.” In *Nőképek kisebbségben. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről*, szerkesztette Bolemant Lilla, 18–29. Pozsony: Phoenix Polgári Társulás.

Ayata, Ayşe Güneş, és Fatma Tütüncü. 2008. „Critical Acts without a Critical Mass: The Substantive Representation of Women in the Turkish Parliament.” *Parliamentary Affairs* 61 (3): 461–475. doi:10.1093/pa/gsn012.

B. Kádár, Zsuzsanna. 2009. „Kéthly Anna” *Rubicon Online* 2009 (4)
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kethly_anna/.

Balogh Margit. 2009. „Slachta Margit.” *Rubicon Online* 2009 (4).
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/slachta_margit#top

B. (Barlaginé) Kelemen, Ida. 2008. *Női képviselők – Női képviselet?* PhD-értekezés.

- Baehr, Amy R. 2009. „Conservatism, Feminism, and Elizabeth Fox-Genovese.” *Hypatia* 24 (2): 101–124. doi:10.1111/j.1527-2001.2009.01034.x.
- Beckwith, Karen. 2014. „Plotting the Path from One to the Other.” In Escobar-Lemmon és Taylor-Robinson 2014a, 19–40.
- Beckwith, Karen, és Kimberly Cowell-Meyers. 2007. „Sheer Numbers: Critical Representation Thresholds and Women’s Political Representation.” *Perspectives on Politics* 5 (3): 553–565. doi:10.1017/S153759270707154X.
- Best, Heinrich és Maurizio Cotta, szerk. 2000. „Elite Transformation and Modes of Representation since the Mid-Nineteenth Century: Some Theoretical Considerations.” In *Parliamentary Representatives in Europe 1848–2000. Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. szerkesztette Heinrich Best és Maurizio Cotta, 1–28. Oxford: Oxford University Press.
- Bird, Karen. 2003. *The Political Representation of Women and Ethnic Minorities in Established Democracies: A Framework for Comparative Research*. [Kézirat].
- . 2005. „Gendering Parliamentary Questions.” *The British Journal of Politics and International Relations* 7 (3): 353–370. doi:10.1111/j.1467-856X.2005.00196.x.
- Bjarngård, Elin, és Rainbow Murray. 2015. *The Causes and Consequences of Male Over-Representation: A Research Agenda*. European Consortium of Political Research (ECPR) Joint Sessions Workshop, Warsaw, 30 March to 2 April 2015.
- Boda, Zsolt, és Sebők Miklós, szerk. 2018. *A magyar közpolitikai napirend – Elméleti alapok, empirikus eredmények*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Bryson, Valerie, és Timothy Heppell. 2010. „Conservatism and feminism: the case of the British Conservative Party.” *Journal of Political Ideologies* 15 (1): 31–50. doi: 10.1080/13569310903512209.
- Burucs Kornélia. 1998. „A „fordulat” és a „dolgozó nő”.” *História* 20 (7): 25–29.

- Carroll, Susan J. 1994. *Women as Candidates in American Politics*. Second edition. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Caul, Miki. 1999. „Women's Representation in Parliament. The Role of Political Parties” *Party Politics* 5 (1): 79–98. doi:10.1177/1354068899005001005.
- Celis, Karen, és Sarah Childs. 2012. „The Substantive Representation of Women: What Do with Conservative Claims?” *Political Studies* 60 (1): 213–225. doi:10.1111/j.1467-9248.2011.00904.x.
- , szerk. 2014. *Gender, Conservatism and Political Representation*. ECPR Press.
- Celis, Karen, Sarah Childs, Johanna Kantola, és Mona Lena Krook. 2008. „Rethinking Women's Substantive Representation.” *Representation* 44 (2): 99–110. doi:10.1080/00344890802079573.
- . 2014. „Constituting Women's Interests through Representative Claims.” *Politics & Gender* 10 (2): 149–174. doi:10.1017/S1743923X14000026.
- Celis, Karen és Silvia Erzeel. 2015. „Beyond the Usual Suspects: Non-Left, Male and Non-Feminist MPs and the Substantive Representation of Women.” *Government and Opposition* 50 (1): 45–64. doi:10.1017/gov.2013.42.
- Childs, Sarah, és Mona Lena Krook. 2006. „Should Feminist Give Up on Critical Mass? A Contingent Yes.” *Politics & Gender* 2 (4): 522–530. doi:10.1017/S1743923X06251146.
- . 2008. „Critical Mass Theory and Women's Political Representation.” *Political Studies* 56. 725–736. doi:10.1111/j.1467-9248.2007.00712.x.
- . 2009. „Analysing Women's Substantive Representation: From Critical Mass to Critical Actor.” *Government and Opposition* 44 (2): 125–145. doi:10.1111/j.1477-7053.2009.01279.x.
- Dahlerup, Drude. 1988. „From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics.” *Scandinavian Political Studies* 11 (4): 275–298. doi:10.1111/j.1467-9477.1988.tb00372.x.
- . 2014. „Defining Substantive Representation of Women.” In Escobar-Lemmon és Taylor-Robinson 2014a, 58–76.

- Dér, Csilla Ilona. 2016. „„Régi” feminizmus vagy „új” feminizmus? Magyar nők korcsoportjainak véleménye a feminizmusról, feministákról.” *TNTeF Társadalmi Nemek Tudományos Interdiszciplináris eFolyóirat* 6 (2): 1–36. <http://tntefjournal.hu/vol6/iss2/der.pdf>.
- Dupcsik, Csaba, és Tóth Olga. 2008. „Feminizmus helyett familizmus.” *Demográfia* 51 (4): 307–328.
- Erzeel, Silvia, és Karen Celis. 2016. „Political parties, ideology and the substantive representation of women.” *Party Politics* 22 (5): 576–586. doi:10.1177/1354068816655561.
- Escobar-Lemmon, Maria C., Leslie A. Schwindt-Bayer, és Michelle, M. Taylor-Robinson. 2014. „Representing Women: Empirical Insights from Legislatures and Cabinets in Latin America.” In Escobar-Lemmon és Taylor-Robinson 2014a, 205–224.
- Escobar-Lemmon, Maria C., és Michelle M. Taylor-Robinson, szerk. 2014a. *Representation. The Case of Women*. Oxford: Oxford University Press.
- . 2014b. „Does Presence Produce Representation of Interest?” In Escobar-Lemmon és Taylor-Robinson 2014a, 227–248.
- Farrell, David M. 2011. *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. Second edition. Palgrave Macmillan.
- Farrell, David M., és Roger Scully. 2007. *Representing Europe’s Citizens? Electoral Institutions and the Failure of Parliamentary Representation*. Oxford: Oxford University Press.
- Fortin-Rittberger, Jessica, és Christina Eder. 2013. „Towards a Gender-Equal Bundestag? The Impact of Electoral Rules on Women’s Representation” *West European Politics* 36 (5): 969–985. doi:10.1080/01402382.2013.796702.
- Franceschet, Susan, és Jennifer M. Piscopo. 2008. „Gender Quotas and Women’s Substantive Representation: Lessons from Argentina.” *Politics & Gender* 4 (3): 393–425.
- Gallagher, Michael, és Michael Marsh. 1988. *Candidate Selection in Comparative Perspectives. The Secret Garden of Politics*. Sage.

- Garancsi, Györgyi. 2007. „A nőkérdés a pártok politikájában.” In Palasik 2007a, 261–268.
- Géring, Zsuzsanna. 2018. „Hiányzó egyensúly a vállalati felelősségvállalás kommunikációjában. A munka és magánélet egyensúlyának meg (nem) jelenése a vállalati honlapokon.” In Nagy et al. 2018, 230–257.
- Grey, Sandra. 2006. „Numbers and Beyond: The Relevance of Critical Mass in Gender Research.” *Politics & Gender* 2 (4): 492–502. doi:10.1017/S1743923X06221147.
- Gwiazda, Anna. 2018. *The Substantive Representation of Women in Poland*. [Kézirat]
- Htun, Mala. 2004. „Is Gender like Ethnicity? The Political Representation of Identity Groups.” *Perspectives on Politics* 2 (3): 439–458. doi:10.1017/S1537592704040241.
- Ilonszki, Gabriella. 2012. „The Impact of Party System Change on Female Representation and the Mixed Electoral System.” In *Women and Legislative Representation. Electoral Systems, Political Parties and Sex Quotas*, szerkesztette Manon Tremblay, 211–224. Palgrave Macmillan.
- Ilonszki, Gabriella, és Vajda Adrienn. 2018. „A képviselet újrafogalmazása és alkalmazása a női képviseletre. Az abortuszkérdés (2000, 2011)” *Politikatudományi Szemle* 27 (1): 17–40.
- . 2019. „Women’s Substantive Representation in Decline. The Case of Democratic Failure in Hungary.” [Kézirat] *Politics & Gender* – Megjelenés alatt
- Ilonszki, Gabriella, és Várnagy Réka. 2007. „Vegyes választási rendszer és női képviselet.” *Politikatudományi Szemle* 16 (1): 93–109.
- Inglehart, Ronald, és Pippa Norris. 2003. *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jussim, Lee. 2015. „Conservative Feminism. Liberals have no monopoly on advancing women’s interests.” *Psychology Today* 2015. augusztus 19.

- Kanter, Rosabeth Moss. 1977. „Some Effects of Proportions on Group Life: Skewed Sex Ratios and Responses to Token Women.” *American Journal of Sociology* 82 (5): 965–990. doi: 10.1086/226425.
- Kirkpatrick, Jane, és Sven Schiltz. 2014. *Women's Representation via Parliamentary Questions*. Political Studies Conference Manchester, April 2014.
- Koncz, Katalin. 2015. „Nők az önkormányzatokban, 2006–2014” *Munkaügyi Szemle* 58 (3): 67–71.
- Koplányi, Emese. 2018. „Nesze nekem anyaság! – Az anyasági hátrány Magyarországon.” In Nagy et al. 2018. 304–326.
- Krook, Mona Lena. 2010. „Studying Political Representation: A Comparative-Gendered Approach” *Perspectives on Politics* 8 (1): 233–240. doi:10.1017/S1537592709992817.
- Kurebwa, Jeffrey. 2015. „A Review of Hanna Pitkin's (1967) Conception of Women's Political Representation.” *International Journal of Scientific and Research Publications* 5 (11): 50–60.
- Lindgren, Karl-Oskar, Magdalena Inkinen és Sten Widmalm. 2009. „Who Knows Best what the People Want: Women or Men? A Study of Political Representation in India.” *Comparative Political Studies* 42 (1): 31–55. doi:10.1177/0010414008324992.
- Lovenduski, Joni. 1997. „Gender Politics: A Breakthrough for Women?” *Parliamentary Affairs* 50 (4): 708–719. doi:10.1093/oxfordjournals.pa.a028766
- . 2001. „Women and Politics: Minority Representation or Critical Mass?” *Parliamentary Affairs* 54 (4): 743–758. doi:10.1093/parlij/54.4.743.
- . 2005. „Introduction: state feminism and the political representation of women.” In *State Feminism and Political Representation*, szerkesztette Joni Lovenduski, 1–19. Cambridge: Cambridge University Press.

- Lovenduski, Joni, és Marila Guadagnini. 2010. „Political Representation.” In *The Politics of State Feminism. Innovation in Comparative Research*, szerkesztette Dorothy E. McBride és Amy G. Mazur, 164–192. Philadelphia: Temple University Press.
- Lovenduski, Joni, és Pippa Norris. 2003. „Westminster Women: the Politics of Presence.” *Political Studies* 51 (1): 84–102. doi:10.1111/1467-9248.00414.
- Manin, Bernard, Adam Przeworski és Susan C. Stokes. 1999. „Elections and Representation.” In *Democracy, Accountability, and Representation*, szerkesztette Adam Przeworski, Susan C. Stokes és Manin, Bernard, 29–54. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mansbridge, Jane. 1999. „Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent „Yes”.” *The Journal of Politics* 61 (3): 628–657. doi:10.2307/2647821.
- . 2003. „Rethinking Representation” *American Political Science Review* 97 (4): 515–528. doi:10.1017/S0003055403000856.
- Matland, Richard. 2002. „Enhancing Women’s Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems.” In *Women in Parliament: Beyond Numbers. A revised edition*, szerkesztette Azza Karam, 93–111. Stockholm: IDEA.
- McLean, Iain. 1991. „Forms of Representation and System of Voting.” In *Political Theory Today*, szerkesztette David Held, 172–196. Stanford, California: Stanford University Press.
- Mona, Ilona. 1997. *Slachta Margit*. Budapest: Corvinus Kiadó.
- Montgomery, Kathleen A. 2003. „Introduction.” In *Women’s Access to Political Power in Post-Communist Europe*, szerkesztette Richard E. Matland és Kathleen A. Montgomery, 1–18. Oxford: Oxford University Press.
- Murray, Rainbow. 2013. „Quotas, Citizens, and Norms of Representation.” *Politics & Gender* 9. (3): 304–309. doi:10.1017/S1743923X13000172.
- . 2015. *Gender Gaps and Gender Stereotypes in Policy Priorities*. European Conference on Politics and Gender, Uppsala, June 2015.

- Nagy, Beáta. 2018. „Ki áll a sikeres nő mögött?” In Nagy et al. 2018, 458–485.
- Nagy, Beáta, Géring Zsuzsanna, és Király Gábor, szerk. 2018. *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Neményi, Mária és Takács Judit. 2018. „Családfenntartó anyák munka-magánélet harmonizációs kísérletei Magyarországon.” In Nagy et al. 2018, 355–380.
- Norris, Pippa. 2006. „The Impact of Electoral Reform on Women's Representation.” *Acta Politica*. 41 (2): 197–213. doi:10.1057/palgrave.ap.5500151.
- Orosz, Júlia. 2014. „A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének szerepe Magyarország újjáépítésében a második világháború után (1945–1946).” *Debreceni Szemle* 2014 (4): 302–310.
- Palasik, Mária, szerk. 2007a. *A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- . 2007b. „A női egyenjogúság szabályozása Magyarországon a 20. század második felében.” In Palasik 2007a, 81–125.
- . 2007c. „A nők a parlamentben (1920–1990).” In Palasik 2007a, 227–257.
- Papp, Zsófia. 2015. „Helyi témájú írásbeli kérdések a Magyar Parlamentben. A választási rendszerhez köthető karrierváltozók szerepe a helyi ügyek képviselésében.” *Politikatudományi Szemle* 24 (1): 7–28.
- . 2016. „Shadowing the elected: mixed-member incentives to locally oriented parliamentary questioning.” *Journal of Legislative Studies* 22 (2): 216–236. doi:10.1080/13572334.2016.1163880.
- . 2017. „Candidate Features and Candidate Selection Patterns in Hungary, 1994–2010.” *International Journal of Sociology* 48 (1): 76–93. doi:10.1080/00207659.2018.1414507.
- Paxton, Pamela, Sheri Kunovich, és Melanie M. Hughes. 2007. „Gender in Politics.” *Annual Review of Sociology* 33: 263–284. doi:10.1146/annurev.soc.33.040406.131651.
- Pető, Andrea. 1998. *Nőhistóriák. A politizáló magyar nők történetéből 1945–1951*. Budapest: Seneca Könyvkiadó.

- Phillips, Anne. 1993. *Democracy and Difference*. Cambridge: Polity Press.
- . 1995. *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press.
- , szerk. 1998a. *Feminism & Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- . 1998b. „Democracy and Representation: Or, Why Should It Matter Who our Representatives Are?” In Phillips 1998a, 224–240.
- Pitkin, Hanna Fenichel. 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Posner, Richard A. 1989. „Conservative Feminism.” *University of Chicago Legal Forum* 1989 (1): 191–217.
- Rehfeld, Andrew. 2006. „Towards a General Theory of Political Representation.” *The Journal of Politics* 68 (1): 1–21. doi:10.1111/j.1468-2508.2006.00365.x.
- . 2009. „Representation Rethought: On Trustees, Delegates, and Gyroscopes in the Study of Political Representation and Democracy.” *The American Political Science Review* 103 (2): 214–230. doi:10.1017/S0003055409090261.
- . 2011. „The Concepts of Representation.” *American Political Science Review* 105 (3): 1–11. doi:10.1017/S0003055411000190.
- Reingold, Beth. 2000. *Representing Women. Sex, Gender, and Legislative Behavior in Arizona and California*. Chapel Hill and London: The University of North California Press.
- Reingold, Beth, és Kerry L. Haynie. 2014. „Representing Women’s Interests and Intersections of Gender, Race, and Ethnicity in US State Legislatures.” In Escobar-Lemmon és Taylor-Robinson 2014a, 183–204.
- Reynolds, Andrew. 1999. „Women in the Legislatures and Executives of the World: Knocking at the Highest Glass Ceiling.” *World Politics* 51 (4): 547–572. doi:10.1017/S0043887100009254.
- Rési, Kata Ildikó. 2018. „Munka, magánélet. Párkapcsolat? Elégedettség a munkában, elégedettség otthon.” In Nagy et al. 2018, 197–229.

- Roberts, Andrew, Jason Seawright, és Jennifer Cyr. 2013. „Do Electoral Laws Affect Women’s Representation?” *Comparative Political Studies* 46 (12): 1555–1581. doi:10.1177/0010414012463906.
- Sapiro, Virginia. 1998. „When are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women.” In Phillips 1998a, 161–192.
- Sárközi, Éva. 2006. „„Kedves szerkesztő kisasszony” Kísérlet egy ismeretlen Kosztolányi-levél megfejtésére.” *Irodalomtörténet* 87 (2) / Új folyam 37 (2): 242–249.
- Schadt, Mária. 2007a. „Struktúra és funkcióváltozások az MNDSZ-ben 1950 és 1953 között.” In Palasik 2007a, 167–190.
- . 2007b. „Női vezetők a Kádár-korszakban. Kiválasztódás és karrier.” In Palasik 2007a, 191–226.
- Schuller, Gabriella. 2007. „Az úttörők. Magyar nő történeti arcképcsarnok.” *Rubicon Online* 2007 (8) http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/az_uttorok_magyar_notorteneti_arckepcsarnok.
- Sipos, Balázs. 2009. „A nőkérdés a Horthy-korszakban.” *Rubicon Online* 2009 (4) http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nokerdes_a_horthy_korszakban/.
- Studlar, Donley T., és McAllister, Ian. 2002. „Does a critical mass exist? A comparative analysis of women’s legislative representation since 1950.” *European Journal of Political Research* 41 (2): 233–253. doi:10.1111/1475-6765.00011.
- Swers, Michele L. 2014. „Unpacking Women’s Issues. Gender and Policymaking on Health Care, Education, and Women’s Health in the US Senate.” In Escobar-Lemmon és Taylor-Robinson 2014a, 158–182.
- Szapor, Judit. 2007. „A magánszférából a politikai közéletbe: a női politizálás története Magyarországon a kezdetektől 1945-ig.” In Palasik 2007a, 145–166.
- Tamás, Veronika. 2009. „A polgármesterek kormányzási stílusa Magyarországon.” *Politikatudományi Szemle* 18 (3): 132–154.

- Vajda (Tóth) Adrienn és Ilonszki Gabriella. 2015. „Pártok vagy választók? A női jelöltek esélye az egyéni választókerületekben, 1998–2010.” *Politikatudományi Szemle* 24 (3): 25–50.
- Ványi, Éva. 2016. „Woman’s participation at the middle-level. The representation of women in the government decision making in Hungary.” In *Women’s role and their participation in public life of the Visegrad Countries*, szerkesztette Magdalena Musial-Karg, és Elsbietta Lesiewicz, 59–72.
- Várnagy, Réka, és Ilonszki Gabriella. 2012. „Üvegplafonok. Pártok lent és fent.” *Politikatudományi Szemle* 21 (4): 7–25.
- Venker, Suzanne, és Phyllis Schlafly. 2010. *The Flipside of Feminism. What Conservative Women Know and Men Can’t Say*. Washington, D.C.: WorldNetDaily.
- Wängnerud, Lena. 2015. *The Principles of Gender-Sensitive Parliaments*. Routledge.

10 A SZERZŐ KORÁBBAN A TÉMÁBAN KÉSZÍTETT PUBLIKÁCIÓI

Tudományos könyvek, könyvrészek

Vajda (Tóth), Adrienn, és Ilonszki Gabriella. 2015. „Új választási rendszer – Új jelöltállítási és képviseleti feltételek a nők számára?” In *Pártok, jelöltek, képviselők*, szerkesztette Ilonszki Gabriella, 138–160. Budapest: Szabad Kéz Kiadó.

Referált szakmai folyóirats cikkek (magyar nyelven)

Ilonszki, Gabriella, és Vajda Adrienn. 2018. „A képviselet újrafogalmazása és alkalmazása a női képviseletre. Az abortuszkérdés (2000, 2011)” *Politikatudományi Szemle* 27 (1): 17–40.

Vajda (Tóth), Adrienn, és Ilonszki Gabriella. 2015. „Pártok vagy választók? A női jelöltek esélye az egyéni választókerületekben, 1998–2010” *Politikatudományi Szemle* 24 (3): 27–50.

Referált szakmai folyóirats cikkek (angol nyelven)

Ilonszki, Gabriella, és Vajda Adrienn. 2019. „Women’s substantive representation in decline. The case of democratic failure in Hungary.” [Kézirat] *Politics & Gender* – Megjelenés alatt.